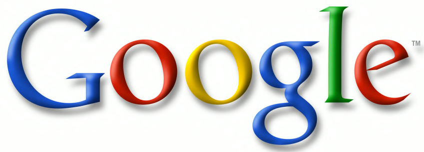

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND.

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

VYFDE DEEL.

Beginnende, in 't jaar 1529, en eindigende, met de Overdragt der Landen, door Keizer KAREL DEN VYFDEN, aan zynen Zoon, FILIPS, in 't jaar 1555.

Wadenaar, Jan

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION.
MDCCLI.

BERIGT *aan den* LEEZER.

VOlgens de algemeene Verdeeling onzer VADERLANDSCHE HISTORIE, gemaakt in de *Voorrede* voor het *eerste* Deel, vervat dit *vyfde* het slot der *oude* Historie. Onze meeste Historieschryvers beginnen de *nieuwe*, met het aanvaarden der Regeeringe, door Koning FILIPS DEN TWEEDEN. Wy hebben, hierom, dienstig geoordeeld, agter dit *vyfde* Deel te voegen een Regifter op alle de *vyf* Deelen, dat is, op de geheele oude Historie: waarvan men, vertrouwen we, altoos, een gemakkelyk gebruik zal konnen maaken. 't Scheen ons ongeraaden, den Leezer het gebruik van een Regifter, tot *na* het afdrukken van 't geheele Werk, te onthouden. En wy meenden 'er, hier, de bekwaamste plaats voor gevonden te hebben, alzo elk zig, ligtelyk, zal konnen te binnen brengen, of hy iet, voor, of onder de Staatsche Regeeringe, in dit, of in een volgend Regifter, zoeken moet. Ondertusschen, heeft het samenstellen van dit Regifter ons vry wat werks veroorzaakt, en de uitgaave van dit Deel, eene wyle, vertraagd.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Voortgang der Hervorminge, in Duitschland en hier te Lande.* II. *Holland moet, voor den Keizer, verzegelen. Verlofgeld op 't uitgaand Kooren.* III. *Nieuwe Bede aan Holland. Hollands Schulden. Nieuwe Quohieren van Verpondinge.* IV. *Hooge Watervloed.* V. *De Landvoogdes, Margareet, sterft. Karel de V. komt in de Nederlanden. Bede aan Holland. Bewilliging in dezelve.* VI. *Vrouw Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, wordt Landvoogdes. Verzegeling in Holland. Beschuldigingen tegen den Stadhouder.* VII. *Algemeen Plakaat op 't burgerlyk bestier des Lands. Nieuw Berigtschrift voor 't Hof. 's Keizers strengheid tegen de Lutherschen. Hy vertrekt naar Duitschland.* VIII. *Onderhandeling met de Hanze-Steden. Christiaan de II. valt in Holland. Alkmaar geplonderd. Uiteinde van Christiaan den II.* IX. *Onlusten met Koning Fredrik van Deenemarke.* X. *De Stadhouder vordert, van Holland, voorbetaaling eener ingewilligde Bede. Vloot naar de Oostzee toegerust. Vrede met Deene-*

marke. XI. *Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen. Watervloed.* XII. *Vrees voor eenen inval in Holland, aan den Stigtschen kant. Voorzorg hier tegen. 't Gevaar dryft over.* XIII. *Toerusting te water, tot den Oosterschen Oorlog. Misnoegdheid des Stadhouders.* XIV. *Vredehandeling met Christiaan den III. Gerard van Merkere wordt Admiraal. Amsterdams belang by den Oosterschen handel. Bestand.* XV. *Vryheid van Godsdienst in Duitschland.* XVI. *Oorsprong der Herdooperen of Doopsgezinden. Geestdryvers onder dezelven.* XVII. *Munster, door de Herdoopers, overmeesterd.* XVIII. *Zwaardloopers te Amsterdam. Orde tegen de Herdoopers in Holland.* XIX. *Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig tot Koning van Munster op. Beweeging te Amsterdam, over de Herdooperye.* XX. *Hongersnood in Munster. Overgang der Stad. Stellingen van Jan van Leiden. Straf over hem en anderen.* XXI. *Aanslag der Herdooperen op Leiden. Naaktloopers te Amsterdam. 't Klooster te Bolswaard ingenomen.* XXII. *Jan van Geelen poogt Amsterdam te bemagtigen. Beleid der onderneeming. De Herdoopers overweldigen den Dam en 't Stadhuis. Zy worden overwonnen en gestraft.* XXIII. *Ontwerp eener Unie van alle de Nederlanden.* XXIV. *Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke. De Zond wordt geslooten. Verlofgeld op 't Kooren wederom ingevoerd. Toerusting ter Zee.* XXV. *Christiaan de III. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. De Gelderschen in Groningerland. Holland gedreigd.* XXVI. *Karel de V. wordt Heer van Groningen en Drente.* XXVII. *Beden aan Hol-*

Holland. XXVIII. *Schade van Holland, by de jongste toerusting ter zee.* XXIX. *Aanmerkingen over den uitslag van de onderneemingen des Keizers en des Hertogs van Gelder.* XXX. *Bestand met Deenemarke.*

IN de vier naast verloopen' jaaren, hadt de Leer der Hervorminge, onaangezien het Plakaat van Worms, en alle de andere Plakaaten, hier te Lande uitgekomen, in Duitschland en in de Nederlanden, grooten opgang gemaakt. De Keizer, belemmerd met den Kryg tegen *Frankryk*, was niet in staat geweest, om het Plakaat van Worms behoorlyk ter uitvoeringe te doen brengen. De Leden des Duitschen Ryks, in 't jaar 1523, te Neurenberg byeen gekomen, hadden honderd bezwaarpunten tegen 't Roomsche Hof opgesteld, en begeerd, dat 'er eene vrye Kerkvergadering in Duitschland gehouden wierdt, om hun, deswegen, de noodige voldoening te geeven. Doch de Roomsche Vorsten, sedert, afzonderlyk, te Regensburg vergaderd, namen een Besluit, om het Plakaat van Worms te doen uitvoeren. 't Zelfde vorderde de Keizer, op nieuws, van alle de Leden, te Spiers, in 't jaar 1526, byeen gekomen. Doch hy verwierf meer niet dan een Besluit, by welk hy verzogt werdt, binnen 't jaar, eene Kerkvergadering, in Duitschland, te doen beschryven, in welken tusschentyd, elk zig, in 't stuk van den Godsdienst, zo zou moeten gedraagen, dat hy 't voor God en den

Karel II. 1529.

I. Voortgang der Hervorminge.

KAREL II. 1529. Keizer, zou konnen verantwoorden (*a*). Eenigen tyd te vooren, hadden de Turken eenen inval in Hongarye gedaan, en Koning *Lodewyk*, die met *Maria*, 's Keizers Zuſter, gehuwd was, zo zeer in 't naauw gebragt, dat hy, met verlangen, naar Duitſche hulpe uitzag. Doch de verſchillen over den Godsdienſt hielden de Duitſche Vorſten verdeeld. De Keizer zag zig buiten ſtaat, om zynen Schoonbroeder by te ſpringen. Ook ſneuvelde Lodewyk, eerlang, in eenen Veldſlag tegen de Turken (*b*). Ondertuſſchen, waren de Boeren, in Zwaaben, in Frankenland, en in verſcheiden' andere oorden van Duitſchland, tegen de Edelluiden, onder welken zy ſtonden, opgeſtaan, verwekkende, ten deele ook onder voorwendſel van Godsdienſt, eenen Kryg, die verſcheiden' jaaren geduurd heeft, en by den naam van *Boerenkryg*, in de Duitſche geſchiedeniſſen, vermaard is (*c*).

Onder den loop deezer onluſten, verſpreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer. Zelfs liet de Landvoogdes Margareet zig, al in 't jaar 1525, verluiden, dat zy eenige misbruiken onder de Geeſtelykheid, waartegen Luther geſchreeven hadt, verbeteren wilde (*d*). Ten deezen einde in Holland gekomen, beval zy den Klooſteren „ niemant den

(*a*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 59, 67, 68, 70. SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 138.
(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 137, 139. P. JOVIUS *Libr.* XXIII. *p.* 26.
(*c*) SLEIDANUS *Libr.* IV. *p.* 104. & *ſeqq.* *Vide* & PETR. CRINIT. de Bell. Ruſticano *in Collect.* MARQ. FREHER. *Tom.* III. *p.* 233.
(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 14, 17, 20.

„ den Predikdienst toe te vertrouwen, dan die „ voorzigtig, verstandig en van goede zeden „ was." Zy verboodt „ het volk, door ver- „ digtsels, te ergeren." Ook wilde zy „ in „ de Sermoenen, van Luther noch zyne „ Leere gewag gemaakt hebben, zo min „ als van andere Ketters, die hier voortyds „ geweest waren (e)." Zy beoógde, door 't verbeteren van eenige misbruiken, den voortgang der nieuwe Leere te stuiten. Doch 't gelukte niet. Gantsch Holland, byzonderlyk Delft en Amsterdam, werden, in de Lente des jaars 1527, ten Hove der Landvoogdesse, van *Lutheranerye* beschuldigd. En de Regeering van Amsterdam maakte zig, sedert, te meer verdagt, doordien zy niet gedoogen wilde, dat haare Poorters, ter oorzaake van zulk eene beschuldiging, buiten het Graafschap, te Leuven of elders, in regten betrokken werden; met grond beweerende, dat zulks met haare Privilegien streedt. Doch ten Hove dreef men, *dat alle de Nederlanden maar ééne Provincie waren*, waarom men oordeelde, die van Holland wel in Brabant of in Vlaanderen te mogen dagvaarden (f).

Delft en Amsterdam van Ketterye beschuldigd.

Amsterdam staat zyne Privilegien voor.

Men ziet hieruit, dat de Hervorming, in Holland, van tyd tot tyd, doordrong. Doch zy zou, ongetwyfeld, meer ingang gevonden hebben, zo de Hervormers zelven niet al vroeg oneenig geworden waren. Zwinglius, die de de Hervorming te Zurich in Zwitserland aangevangen hadt, raakte, omtrent het jaar 1525, in

Oneenigheid onder de Hervormers.

(e) Memoriaalb. van SANDELYN. *fol.* 97. *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 97.

(f) Mr. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 35, 49, 88, 103.

KAREL II. 1529. in een hevig geschil met Luther, over de Leer van 's Heeren Avondmaal. Elk hadt zynen aanhang. De Zwitsersche Steden, die de Hervorming hadden aangenomen, verklaarden zig voor Zwinglius. Zo deeden ook Geneve, Constans, en andere nabuurige Plaatsen. Doch in Duitschland hieldt men 't, in 't algemeen, met Luther. De ontydige yver, met welken, dit geschil, van de eene en de andere zyde, gedreeven werdt, verbitterde de gemoeden van beiderlei aanhang, en boezemde veelen grooter' afkeer van de nieuwe Leere in, dan de Plakaaten, die 'er gedurig tegen uitkwamen, en de strenge straffen, die 'er over geoefend werden (g). Dit verschil en eenige anderen, die 'er sedert by kwamen, drongen ook door, tot in de Nederlanden.

De Keizer zogt 'er zig van te bedienen, om zyne oogmerken in Duitschland te bereiken. Op eenen Ryksdag, te Spiers, in Grasmaand des Jaars 1529, gehouden, deedt hy besluiten „ dat het Plakaat van Worms overal stand „ grypen zou, daar men 't, tot hiertoe, hadt „ aangenomen. Doch dat men, op alle an„ dere Plaatsen, den Godsdienst onveranderd „ laaten moest, tot dat 'er, in eene algemee„ ne Kerkvergadering, over gehandeld zou „ zyn. De Luthersche Vorsten zouden on„ dertusschen den Godsdienst, op hunne wy„ ze, mogen doen oefenen; doch de *Sakra*„ *mentarissen*, zo noemde men de navolgers „ van Zwinglius, en de *Herdoopers*, eene nieuwe

(g) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 92.

we gezindheid, van welke wy in 't gevolg zullen moeten spreeken „ zouden van deeze vryheid uitgesloten blyven. Zelfs wilde men „ de laatstgemelden, met de dood, gestraft „ hebben." De Keurvorsten van Saxen en Brandenburg, de Hertogen van Lunenburg, de Landgraaf van Hessen, de Vorst van Anhalt en veertien voornaame Duitsche Steden, bespeurende, dat de Keizer de Hervormden onderling zogt te verdeelen, om hen naderhand te ligter onder de knie te krygen, *protesteerden* openlyk tegen dit Besluit (*b*), zig, van hetzelve, op eene algemeene Kerkvergadering, beroepende. Naar dit *Protest*, is hun en allen Hervormden, sedert, de naam van *Protestanten* bygebleeven. De Keizer was zeer te onvrede over dit Protest (*i*). Het gaf hem, veelligt, gelegenheid, tot eene vernieuwing der voorige strenge Plakaaten, hier te Lande. In Wynmaand, kwam 'er in Holland een in 't licht, by welk, de hardnekkige Ketters, de mans ten zwaarde, en de vrouwen *tot de put*, dat is, om leevende in de aarde gedolven te worden, veroordeeld werden. *Relapsen*, of zulken, die, eerst tot den Roomschen Godsdienst te rug gekeerd zynde, andermaal afgevallen waren, werden, zonder genade, ten vuure gedoemd (*k*).

Karel II. 1529.

Oorsprong van den naam van *Protestanten*.

Streng Plakaat, in Holland uitgekomen.

De Kamerykschе Vrede hadt den Keizer zo dra de handen niet ruimer gelaaten dan te vooren, of hy besloot, zig in persoon naar Duitsch-

(*b*) Sleidanus *Libr.* VI. *p.* 151.
(*i*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 91. Heiss Hist. de l'Empire *Tom.* I. *p.* 359, 360.
(*k*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 14.

KAREL II. 1530.

Duitſchland te begeeven, op eenen Ryksdag, die, in Zomermaand des jaars 1530, te Augsburg gehouden werdt. De Proteſtantſche Vorſten leverden hier hunne Geloofsbelydenis over, die, ſedert, naar de Stad, daar de Ryksdag gehouden werdt, de *Augsburgſche Geloofsbelydenis* genaamd is. De Duitſche Steden, die 't met Zwinglius hielden, gaven eene afzonderlyke Belydenis in, van de andere alleen in 't ſtuk des Avondmaals verſchillende. Doch men kwam, op deezen Ryksdag, tot geen Beſluit. De Keizer gaf een nieuw Plakaat uit, tot ſtaaving van den Roomſchen Godsdienſt (*l*), en om zig te beter tegen de Proteſtanten te ſterken, poogde hy de Keurvorſten te doen ſamenroepen, om zynen Broeder, *Ferdinand*, tot Roomſch-Koning, te doen verkiezen. De Keurvorſt van Saxen, zig hier openlyk tegen kantende, riep de andere Proteſtantſche Vorſten en Steden te Smalkalde byeen, alwaar, in Wintermaand, een verdedigend Verbond geſlooten werdt, tegen elk, die hun, om den Godsdienſt, eenig geweld zou aandoen (*m*). Zy konden egter niet verhinderen, dat Ferdinand, in Louwmaand des volgenden jaars, door de overige Keurvorſten, te Keulen, tot Roomſch-Koning, verkooren werdt; doch zy weigerden hem in die waardigheid te erkennen (*n*).

Augsburgſche Geloofsbelydenis.

Verbond van Smalkalde.

II. Den Staaten van

Voor dat de Keizer naar Duitſchland vertrok, waren 'er, uit zynen naam, in de Neder-

(*l*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 101, 102, 107. SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 172.
(*m*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 188.
(*n*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 191.

derlanden, met naame in Holland, wederom Karel II. Beden gedaan, waarschynlyk, om, uit dezel- 1530. ven, een gedeelte der kosten zyner reize te vinden. De Graaf van Hoogstraaten, de Staaten. in Sprokkelmaand, te Utrecht, beschreeven hebbende, begeerde, dat zy den Keizer hunne zegels leenen zouden, om, voor de negen termynen der ingewilligde Bede van honderdduizend Kroonen, die nog niet verscheenen waren, Renten te verzegelen, tegen den penning zestien, ten laste van den Keizer, die de Renten jaarlyks voldoen, en de Hoofdsom, met het gene van de Bede, van tyd tot tyd, inkomen moest, wederom lossen zou. Voorts verzogt hy voorbetaaling van de helft der Bede van tagtigduizend guldens, tot volmaaking der Sterkte te Utrecht, ingewilligd. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en Leiden bewilligden terstond, in beide deeze punten. Doch Delft, Amsterdam en Gouda wilden de belasting op 't uitgaand Oostersch Kooren vooraf afgeschaft hebben. De Stadhouder gaf hier slegts goede hoop; doch geene verzekering van. De drie Steden moesten hiermede te vrede zyn. Gouda liet zig eerst overhaalen, om met de andere Leden te stemmen: toen Delft, en eindelyk ook Amsterdam. De Steden verzuimden egter niet, dit gantsche jaar, ten Hove, te dringen op de afschaffing van 't *Congie-* of *Verlofgeld* op 't Kooren. Zy vereerden den Stadhouder een geschilderd glas, in de Kerke te Hoogstraaten, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks, rykelyke geschenken. Doch ziende, dat

Holland wordt eene verzegeling voor den Keizer afgevorderd.

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt afgeschaft.

Karel II. 1530. dat zy weinig vorderden, besloten zy 's Keizers komst af te wagten, die, in 't volgend jaar, in de Nederlanden gekomen, den Hollanderen verlof gaf, om 't uitheemsch Kooren, gelyk van ouds, vryelyk, uit de Maaze en 't Vlie, te mogen vervoeren (o). Doch wy zullen hiervan, in 't gevolg, nog nader spreeken moeten.

III. Nieuwe Bede aan Holland. Terwyl deeze handeling duurde, werden de Staaten van Holland, tegen den eenentwintigsten van Oogstmaand, te Geertruidenberg, beschreeven. De Stadhouder vertoonde hun hier „ hoe veele diensten hy Holland gedaan „ hadt, door het bemagtigen van Friesland „ en beide de Stigten; doch te gelyk, dat hy „ zig zelf, hierdoor, in zwaare schulden hadt „ gesteken, ten behoeve des Keizers; dat de „ Ruiters, te Deventer, nog onbetaald wa„ ren, en dat hy geen middel wist, om hun „ te voldoen, zo de Staaten geene driedui„ zend ponden van veertig grooten 's jaars, „ tegen den penning zestien, onder de gewoo„ ne verzekeringen, voor den Keizer verze„ gelden: dat Amsterdam hiervan een zesde „ deel zegelen moest, en dat men de koopers „ buiten Holland vinden zou." Hy voegde 'er by „ dat het te dugten ware, dat de Rui„ ters in Holland zouden komen *gaarden* of 't „ platte Land afloopen, zo men hun geene „ spoedige voldoening gave." De Afgevaardigden, verslag van deeze Bede, op eene Dagvaart in den Haage, gedaan hebbende, von-den

(o) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 136, 137, 142, 165, 166, 172, 239, 240.

den de Leden zeer ongenegen, om in dezelve te bewilligen. Zy verklaarden eenpaariglyk „ dat het hun ongeraaden scheen, verzegelingen te doen, op toekomende Beden, „ die zy vreesden, dat geduurig verhoogd „ zouden worden, om de Renten te vinden, „ terwyl men hun, met de Hoofdsom, bezwaard zou laaten." De Gemagtigden der Landvoogdesse, die hier tegenwoordig waren, antwoordden „ dat de andere Nederlanden in eene buitengewoone Bede bewilligd „ hadden, om den Keizer uit zyne schulden „ te helpen; doch dat men Holland slegts eene verzegeling afvergde, om 't Land minst „ te bezwaaren: wilden de Staaten hierin niet „ bewilligen; zy hadden te dugten, dat men „ hen boven ontbieden zou, daar hun zwaarer last dan zy verwagten konden, zou worden opgelegd." De Staaten, verstoord over deeze bedreiging, spraken, op hunne beurt, ook uit de borst. Dordrecht, Haarlem en Delft hadden, te vooren al, voorgeslaagen, dat de Keizer, schulden hebbende, zyne Domeinen in Holland behoorden te belasten. Doch anderen hadden hiertegen ingebragt, dat hy zig minder aan zyn Graafschap zou laaten gelegen zyn, als hy 'er geene Domeinen hadt. Nu antwoordden de Staaten eenpaariglyk „ dat de Keizer nog in geen' „ grooten nood was, zo lang hy zyne Domeinen niet belasten wilde; dat men hun wel „ veel kon afeischen, doch dat daar redelyk „ weigeren tegen stondt; dat men, hen boven „ beschryvende, niets vorderen, en groote „ kosten veroorzaaken zou; dat zy schriftelyke

Karel II. 1530.

Hevige woorden hierover met de Gemagtigden der Landvoogdesse.

KAREL II. 1530.

„ ke belofte hadden, dat men hun geene nieu„ we Bede, tot betaaling van Knegten, op„ bouwing van Sterkten, en diergelyke on„ kosten van den voorigen Kryg meer doen „ zou." 't Slot was, dat zy niet bewilligen zouden, zo men hun, vooraf, geene Brieven toonde, vervattende de voorwaarden, op welken deeze Bede gedaan werdt.

Hollands schulden.

De Staaten hadden groote reden, om weigerig te zyn. Zy waren reeds met vyfhonderdduizend ponden belast, die de Keizer, tegen zyne beloften, niet loste. Ook vreesden zy, met grond, dat hun voorbetaaling eener ingewilligde Bede zou afgevergd worden, insgelyks tegen beloften, uit 's Keizers naam, aan hun gedaan.

Ontwerp, om nieuwe *Quohieren* van Verpondinge op te stellen.

Hier kwam nog by, dat de Keizerlyke Gemagtigden, sedert eenigen tyd, bezig geweest waren, om nieuwe *Quohieren* van Verpondinge te maaken, 't welk zy vreesden, tot belasting van 't Gemeen, te zullen strekken; schoon de Landvoogdes verklaard hadt, dat het enkelyk geschiedde, om Delft en anderen Steden, die klaagden, dat zy te hoog in de Schildtalen stonden, zo wel als veelen Dorpen verligting toe te brengen. Doch de uitvoering van dit ontwerp bleef steeken. De Staaten bleeven niet by hunne weigering. In Slagtmaand, te Mechelen beschreeven zynde, werden hun zulke beloften gedaan, dat zy in de geëischte Bede bewilligden. Amsterdam alleen, boven de andere Steden zwaar belast met 's Keizers schulden, bleef nog weigerig, tot den laatsten van Wintermaand, wanneer deeze Stad, nevens de andere Leden, tot de verzegeling stemde.

Ten

Ten zelfden dage, werdt de gevreesde voor- KAREL II.
betaaling eener ingewilligde Bede gevorderd, 1530.
waartoe de Staaten, die 'er zig reeds toe bereid hadden, in Louwmaand daaraan, besslooten (p).

IV. Hooge Watervloed.

Een sterke Storm uit den Noordwesten hadt, op den vyfden van Slagtmaand, het zeewater zo hoog doen ryzen, dat het, in Holland en in Zeeland, over de dyken liep, en eene geweldige schade veroorzaakte. Gantsch Zeeland vloeide genoegzaam onder. Menschen en Beesten smoorden, by menigten, in 't water. En veele luiden van vermogen, die 't leeven nog behielden, vervielen tot de diepste armoede (q). De Afgevaardigden van Holland ter Dagvaart te Mechelen bevonden zig, 's daags na deezen vloed, op de reize derwaards te Breda, werwaards zy zig vervoegd hadden, om den Graave van Nassau, hunnen geweezen Stadhouder, te begroeten, *met ydele banden*, dat is, zonder geschenk. Zy werden beleefdelyk ontvangen, en ter maaltyd genoodigd. Doch de tyding der overstrooming deedt hen hunne reis naar boven verhaasten (r). De zaailanden, in Vlaanderen, in Zeeland, en elders, hadden zo veel door deezen watervloed geleeden, dat de uitvoer van Graanen, eerst in Vlaanderen, toen in Brabant, en eerlang ook in Zeeland, verbooden werdt. Holland, alwaar, sedert het heffen van 't verlofgeld, weinig Oostersch Kooren kwam,

(p) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 137, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 147, 148, 150, 151.
(q) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 426 enz.
(r) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 144, 146.

Karel II. 1530. kwam, leedt toen gebrek. Doch de Staaten bragten te weeg, dat de vier naast malkanderen gelegen Landen, Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, vryheid kreegen, om malkanderen Graanen toe te voeren, mids dat Holland zynen nabuuren van Boter, Kaas, en ook van Oostersch Kooren, indien hiervan eenige voorraad kwam, voorzage (s).

V. De Landvoogdes Margareet sterft. De Landvoogdes Margareet van Oostenryk, 's Keizers Moeye, die de Nederlanden nu verscheiden' jaaren wyslyk bestierd hadt, overleedt te Mechelen, op den zevenentwintigsten van Slagtmaand (t). De tyding van haaren dood deedt den Keizer zyne reis herwaards verhaasten. De Keizer komt in de Nederlanden. Hy kwam, nog voor het einde van Louwmaand des volgenden jaars, te Brussel aan. De Staaten der Nederlanden kwamen hem, terstond, in grooten getale, begroeten. 1531. en wordt door de Staaten van Holland begroet. De Advokaat van der Goes voerde het woord, voor die van Holland. Hy noemde Karel den V. *Hoogstgebooren, doorlugtigen Vorst, allergenadigsten Heer, Roomsch-Keizer, altyd vermeerderaar des Ryks* enz. En God vooraf gedankt hebbende, dat hy zyne Majesteit, voor zo veele gevaaren, bewaard, en behouden herwaards gebragt hadt, betuigde hy, dat Holland, over zyne komste, ten hoogsten verblyd was. Hy breidde zig, vervolgens, een weinig uit, over de schade, die 't Land, door den oorlog en andere rampen, geleeden hadt; doch hy vergat niet, te melden, hoe men, desonaangezien, den Keizer, met rykelyke Be-

(s) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 148.
(t) Locrii Chron. Belg. p. 597.

Beden, hadt ondersteund; waarvan de Landvoogdes, zeide hy, zo zy nog leefde, getuigenis zou konnen geeven. Hy sloot, met een verzoek, dat de Keizer in Holland wilde komen, en de Onderzaaten van zyn Graafschap, zo wel als die der andere Nederlanden, door zyne tegenwoordigheid, verheugen. De aanspraak, die in 't Nederduitsch geschied was, werdt, door den Keizer, in 't Walsch, beleefdelyk, beantwoord (*u*). Doch men bevroedde ligtelyk, dat hy niet gekomen was zonder voorneemen om nieuwe Beden aan de Landen te doen. Tegen 't einde van Sprokkelmaand, deedt hy de Staaten van alle de Nederlanden te *Brussel beschryven*. De Aartsbisschop van Palermo vertoonde *hun hier* gelykelyk, hoe zeer de Keizer, sedert zyn vertrek uit deeze Landen, in schulden geraakt was, en verzogt, met algemeene woorden, om onderstand. Doch naderhand, de Staaten van ieder Landschap afzonderlyk ontbooden hebbende, eischte hy, van Brabant twaalfhonderddduizend Kroonen: van Holland zeshonderddduizend guldens, te betaalen in zes jaaren. Aan de andere Nederlanden, deedt hy Beden naar evenredigheid. Een derde deezer Bede zou, zeide hy, strekken, tot betaalinge van schulden en lossinge van Renten, een derde, tot betaalinge van 't Krygsvolk, dat hier reeds was, en dat geschikt zou worden, om hier te blyven. Het overig derde deel zou de Keizer, tot onderhoud van zynen staat of tot andere byzondere zaken, gebrui-

Karel II. 1531.

Hy doet hun eene Bede van zeshonderdduizend guldens.

(*u*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 153.

KAREL II. 1531.

Bedenkingen der Staaten over dezelve.

bruiken. De Staaten van Holland, hierop in den Haage beschreeven, toonden zig, in 't eerst, zeer ongenegen, om in zo zwaar eene Bede te bewilligen. Men sloeg voor om, vier jaaren agtereen, tagtigduizend guldens 's jaars op te brengen. Doch dan wilde men verzekering hebben, dat 'er, in dien tyd, geene nieuwe Bede, om den Roomsch-Koning Ferdinand tegen de Turken te ondersteunen, gedaan zou worden, waarvoor men, met reden, bedugt was. Ook wilde men bedingen, dat de Keizer de Renten lossen zou, die de Staaten, ten zynen laste, verzegeld hadden. Dit was 't gevoelen van de Edelen en Dordrecht. De eersten wilden 'er, als 't anders niet zyn kon, nog duizend guldens 's jaars byvoegen. Doch alle de andere Leden wilden van geene nieuwe Beden hooren, voor dat het verlofgeld op 't Kooren afgeschaft, en eenige andere bezwaarnissen uit den weg geruimd waren. Ook wilden de Steden bedingen, dat zy haare Vroedschappen en Veertigen behouden zouden mogen (v), zo lang de Beden liepen. Alle deeze punten werden den Keizerlyken Gemagtigden, Assendelft, Mulart en *Sasbout*, schriftelyk medegegeven; dieze den Keizer zouden overleveren. De Advokaat, en de Pensionarissen van Leiden, Amsterdam en Gouda verzelden hen naar boven, en drongen hen daar, om hunne Bezwaarnissen, die zy voor hadden te verdonkeren, den Keizer in handen te stellen. De Advokaat en de Hollandsche Pensionarissen spraken 'er hem toen

(v) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 363. IV. *Deel*, *bl.* 296, 349.

toen zelfs over. De Keizer begeerde, dat men eerst in zyne Bede bewilligen zou, en beloofde, daarna, in Holland te zullen komen, om op alles te voorzien. Men vertoonde hem, dat Holland veel leedt, door de meeste bezwaarnissen, over welken men klaagde, en dat het niet genoeg was, in eenige Keizerlyke Bede bewilligd te hebben, als men, ondertusschen, door verloop van neering, door overstroomingen en andere zwaarigheden, schier buiten staat geraakt was, omze te konnen opbrengen. *De Hollanders*, beslootenze, *behooren zyner Majesteit toe met lyf en goed; doch zy konnen niet meer inwilligen, dan hun vermogen toelaat te voldoen.* „ Geloofft my, hernam „ toen de Keizer, ik zal in alles zo eerlyk „ voorzien, dat gy reden hebben zult, om „ vergenoegd te zyn. Belooft gy iets, dat „ gy niet betaalen kont, ik zal 't u kwytschel„ den. Vertrouwt my dit toe, zonder my te „ dringen, om met myne onderzaaten te „ koopmanschappen. De Hollanders hebben „ zig, in myn afzyn, altoos wel gekweeten. „ Zy zullen 't nog doen, hoop ik." De afgezondenen keerden, met dit bescheid, te rug naar den Haage. De Staaten toonden zig hier even ongenegen, om 's Keizers eisch te voldoen. Zyne Gemagtigden hielden hun voor „ dat de Keizer immers, voor zyne bly„ de Inkomst, ten minsten honderdduizend „ guldens zou hebben konnen eischen; dat „ zesmaal honderdduizend guldens, in zes „ jaaren, niet veel meer beliepen, dan 't ge„ ne men, in vier jaaren, boodt, vermeer„ derd met zulk eene buitengewoone Bede,

KAREL II. 1531.

Zy handelen 'er over met den Keizer.

KAREL II. „ die men, met geenen schyn, weigeren kon."
1531. Zy voegden 'er by „ dat de Keizer, jaarlyks, „ twintigduizend ponden aan loopende Renten, „ ten, door 't Land voor hem verzegeld, betaalen moest, en daarenboven de Bezettingen in 't Stigt onderhouden, tot beveiliging „ van Holland. Ook moest hy den Steden, „ die, wegens de loopende Renten, voor „ hem in 't verschot waren, voldoen; waarom hy, van deeze Bede, weinig zou konnen in handen houden." De Staaten, sedert, te kennen gegeven hebbende, dat zy, om de gewoone Bede niet te hoog te doen loopen, gezind waren, by wyze van buitengewoone Bede, iets meer in te willigen, werden, tegen den vierentwintigsten van Grasmaand, te Gend beschreeven, om hun *Consent* in te brengen. Hier vertoondenze den Keizer, die van de Heeren van Nassau, Buuren, Bergen en anderen verzeld was, in 't breede „ dat zy, na de dood van Koning „ Filips, onder de minderjaarigheid zyner „ Majesteit, geweest waren in geduurige oorlogen, door welken, zy zo zeer ten agteren waren geraakt, dat alle de Steden, ten „ tyde van de inhuldiging zyner Majesteit, „ meer schuldig waren dan zy inkomsten hadden, en sedert, by elke Bede, agter uit „ waren gegaan; dat zy, naderhand, vooral „ na zyner Majesteits vertrek naar Spanje, „ insgelyks in oorlog geweest waren, en Friesland, Utrecht en beide de Stigten onder „ zyner Majesteits gehoorzaamheid hadden „ gebragt; dat zy, hiertoe, in zuiver geld, „ hadden opgeschooten zeventienhonderdduizend

Breed vertoog van den staat des Lands.

„ zend guldens, en daarbenevens hun zegel KAREL II.
„ geleend, en zig ten behoeve des Keizers 1531.
„ belast, met twintigduizend guldens jaarlyk-
„ sche losrenten tegen den penning zestien;
„ dat het Land van Holland, in zig zelf, zo
„ klein en gering was, dat 'er den Keizer
„ geen' dienst van hebben kon, geevende het
„ minder inkomsten dan de onkosten, vereischt
„ om het in staat te houden, beliepen; dat
„ al het voordeel, welk het Land den Keizer
„ hadt konnen aanbrengen, gekomen was uit
„ den Koophandel en Zeevaart, die de voo-
„ rige Graaven allen gehandhaafd, en door
„ wydluftige Privilegien aangemoedigd had-
„ den; dat de Koophandel, eenigen tyd her-
„ waards, door de opgekomen' nieuwighe-
„ den van Tollen en Verlofgeld op 't Koo-
„ ren, verjaagd was; dat de Oostersche en
„ Westersche waaren, buiten deeze Landen
„ om, vervoerd werden; dat hier door ver-
„ loop in alle Neeringen was gekomen, met
„ naame in de Lakenweevery; dat zyne Ma-
„ jesteit, terwyl de handel dus gedrukt werdt,
„ weinig verlofgeld ontving en groote schade
„ leedt aan zyne Tollen, en vast, om zo ge-
„ ring een voordeel, den Koophandel ten Lan-
„ de uit dreef; dat de jongste watervloed, de
„ Zeeuwsche zo wel als de Hollandsche, vee-
„ le ingezetenen van Holland, met naame van
„ Delft en Gouda, tot den bedelzak gebragt
„ hadt; dat uit dit alles ligtelyk was op te
„ maaken, dat het Land thans zyner Maje-
„ steit niet believen kon; dat men egter, be-
„ trouwende, dat zyne Majesteit, volgens zy-
„ ne beloften, onlangs te Antwerpen gedaan,

KAREL II. 1531.

Bewilliging in de gevorderde Bede, op veertigduizend guldens na.

„ 't Verlofgeld op 't Kooren afschaffen, en 's „ Lands andere bezwaarnissen herstellen zou, „ wel hadt willen bewilligen, in eene gewoon„lyke Bede van tagtigduizend guldens 's jaars, „ voor den tyd van zes jaaren, welk de hoog„ste Bede was, die 't Land immer toege„staan hadt; en nog in eene buitengewoone „ Bede van tagtigduizend guldens eens, te be„taalen in de vier laatste jaaren, bedraagen„de samen, op veertigduizend guldens na, „ zo veel als zyne Majesteit geëischt hadt: „ mids dat, uit deeze penningen, betaald „ wierden de loopende Renten, en dat men 'er „ twintigduizend guldens van gebruikte, om „ eene Rente van duizend Filips guldens 's „ jaars te lossen; en mids dat de Beden daar„enboven dienden, om de Knegten, die in „ 't Stigt lagen, te betaalen: en zo 't, on„verhoopt, na 't vertrek zyner Majesteit, „ oorlog worden mogt, zouden deeze pen„ningen daartoe ook moeten gebruikt wor„den." Ten besluite, werdt nogmaals herhaald, dat men vertrouwde, dat de Keizer de bekende bezwaarnissen zou afdoen, alzo 't Land anders de ingewilligde Beden niet zou konnen opbrengen. Ook verzogt men, dat hy, al hadt men nu, tegen de aloude gewoonte, buiten de paalen van het Graafschap, in eene gewoone Bede bewilligd, egter in Holland komen wilde, alwaar men hem 's Lands armoede van naby zou doen blyken.

De Keizer, zig vergenoegende met dit *Consent*, antwoordde, by monde van den Aartsbisschop van Palermo, „ dat hy den Staaten „ voldoening geeven zou; dat hy de Hollanders

„ ders voor goede Onderzaaten hieldt, die KAREL II. 1531.
„ hem wel onderſteund hadden, en derhalven
„ verdienden, dat zy, by hunnen Koophandel
„ en neeringen, bewaard werden: dat hy ook
„ in perſoon in Holland komen zou, zo 't zy-
„ ne zaaken gehengen konden, enz. De Afgevaardigden van Holland bleeven, ſedert, ten Hove, om herſtelling der bezwaarniſſen te bewerken. Zy verzogten de voorſpraak der Heeren van Naſſau, Buuren, Hoogſtraaten, Palermo en eenige anderen. Doch de Leden van den Raad der Geldmiddelen hielden zy verdagt (*w*). Aan Nikolaas Perenot, Heere van Granvelle, en aan *Lodewyk*, *Heere van Praat*, beloofden zy, erkentelyk te zullen zyn. Ook bekwam de eerſte, ſedert, een geſchenk van vyfhonderd Rynsguldens; doch omtrent Praat, bleef het by woorden. De Staaten wilden tot geen geſchenk aan hem verſtaan (*x*).

VI. Vrouw Maria, Koningin van Hongarye, wordt Landvoogdeſſe.

In den aanvang van Hooimaand, benoemde de Keizer zyne Zuſter, Vrouw MARIA, Weduwe van Koning Lodewyk van Hongarye, tot Landvoogdeſſe der Nederlanden, in de plaats der overleeden' Landvoogdeſſe, 's Keizers Moeye (*y*). Vrouw Maria was, na 't ſneuvelen van haaren Egtgenoot, in 't jaar 1526, heimelyk uit Hongarye ontvlugt (*z*), en herwaards gekomen. De Keizer vertrouwde haar de Landvoogdye toe, alzo zy, boven haare kunne, uitſtak, in ervarenis en ſchranderheid. Zy was

(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163.
(*x*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 167, 169, 170, 172.
(*y*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 165.
(*z*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 111.

KAREL II. 1531. was zelfs in taalen bedreeven, en gezet op Latynsche Schriften. De beroemde Erasmus heeft één zyner Godvrugtige Werken, de *Christelyke Weduwe* genaamd, aan haar opgedraagen. Voorts wordt van haar getuigd, dat zy zeer op de Jagt verslingerd was; waarom men gewoon was, haar in Jagtgewaad uit te schilderen, en met den naam van *Jageres* te vereeren (*a*). In Wynmaand, stelde de Keizer orde op den geheimen Raad, die, nevens haar, 't Land regeeren zou, en in welken ook de Leden van den Raad van Staate, waaronder de Vliesheeren waren, toegang zouden hebben. De Raad van Staate bestondt uit de grootsten van 't Land, en werdt, alleenlyk over de gewigtigste zaaken, wanneer de Keizer tegenwoordig was, byeen geroepen. In 's Keizers afzyn, plagt de Raad van Staate geen deel te hebben aan de Regeeringe; doch hy vondt nu geraaden hierin verandering te maaken, niet zonder tegenzin der Landvoogdesse, die, zo men wil, de Leden des Raads van Staate zelden deedt vergaderen (*b*). Behalven deeze twee Raaden, was 'er nog een derde, de Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, die over de Vorstelyke inkomsten bewind hadt. De Aartsbisschop van Palermo bleef Voorzitter in den geheimen Raad. De Graaven van Buuren en Hoogstraaten waren 'er, onder anderen, Leden van (*c*). Ten zelfden tyde, werdt de Koningin,

(*a*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 42.
(*b*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* VIII, *p.* 113.
(*c*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 29.

ginne-Weduwe, plegtiglyk, in de Landvoogdye bevestigd (d). Karel II 1531.

De Staaten van Holland waren, reeds in Hooimaand, ten Hove ontbooden geweest, om Vrouw Maria voor algemeene Landvoogdes te erkennen. Doch de Keizer hadt hun, behalven dit, nog iets anders voor te draagen. Hoogstraaten, hen ten zynen Huize bescheiden hebbende, vergde hun af, uit 's Keizers naam, de verzegeling, by wyze van voorbetaaling, der buitengewoone Bede van tagtigduizend guldens, onlangs ingewilligd; welke penningen de Keizer tot zyne reize naar Duitschland behoefde. Voorts verklaarde hy, dat men 't eerste jaar de duizend Filips guldens 's jaars niet zou konnen lossen, schoon zulks, by de Acte van 't Consent, vastgesteld was, alzo de Keizer de penningen, daartoe geschikt, tot betaalinge der Stigtsche Knegten en andere byzondere onkosten, noodig hadt. De Afgevaardigden, verslag in den Haage gedaan hebbende, vonden de Staaten ongezind, om in deeze verzegeling te bewilligen (e). Ook is my niet gebleeken, dat zy, sedert, van gedagten veranderd zyn.

Holland wordt eene verzegeling, by wyze van voorbetaaling, van tagtigduizend guldens afgevorderd.

Wat laater, werdt de Stadhouder van Holland, die 't Gemeen weinig genoegen gaf, door sommigen, by den Keizer, bedraagen, dat hy den Landzaaten regt weigerde, onnutte luiden in den Raad stelde, en zelfs alle de Ampten in Holland aan onbekwaamen weggaf. Men voegde 'er by, dat hy, boven het eerste

Beschuldigingen tegen den Stadhouder van Holland.

(d) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 171.
(e) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 165, 166, 167.

KAREL II. 1531.

ſte geſchenk, hem, by 't aanvaarden van 't Stadhouderſchap, in 't jaar 1525, gedaan, den Staaten, in 't jaar 1527, wel zeſtienduizend guldens hadt afgedrongen. Hy kreeg de lugt haaſt van deeze beſchuldigingen, en ſprak 'er, terſtond, den Afgevaardigden der Steden over, die hem eenpaariglyk betuigden „ dat „ zy, over Raaden noch Amptenaars, te klaa„ gen hadden; dat dezelven allen, door de „ Landvoogdeſſe, Margareet, waren aange„ ſteld, eer hy Stadhouder geworden was, „ uitgenomen *Sandelyn* en Meeſter *Gelein*, bei„ de braave luiden; dat hy ook, na 't eerſte „ geſchenk, niets, tegen hunnen dank, van „ hun genooten hadt; al het welk zy den Kei„ zer verklaaren, of door den Advokaat van „ der Goes doen verklaaren wilden, indien hy „ 't begeerde (*f*)." Doch my is niet gebleeken, dat deeze zaak, ſedert, meer gevolg gehad heeft.

VII. Herſtelling van verſcheiden' gebreken in 't burgerlyk beſtier der Nederlanden;

Zeker is 't, ondertuſſchen, dat 'er, 't zy door verzuim des Stadhouders of van anderen, merkelyk verval gekomen was, in 't burgerlyk beſtier zo wel, als in de Regtsoefening deezer Landen. De Munt was, onder anderen, tot eene merkelyke hoogte gereezen, en tuſſchen deeze en eenige nabuurige Landen, werdt een verſchillende voet gevolgd, tot groot agterdeel van den Koophandel (*g*). De Keizer, onder voorwendſel van dit verval te herſtellen, zyn gezag zoekende te veſtigen en te vermeerderen, deedt, in den Zomer deezes jaars, ar-

(*f*) Mr. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 168.
(*g*) Mr. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 137, 140, 141, 149, 166, 168.

arbeiden aan een algemeen Plakaat, tot verbetering van deeze en diergelyke gebreken der Regeeringe, en te gelyk aan verscheiden' byzonderen, byzondere Landschappen, met naame ook Holland, betreffende. Der Staaten raad werdt, over verscheiden' zaaken, ingenomen (h), en in Wynmaand en vervolgens, kwamen 'er verscheiden' Keizerlyke Plakaaten uit, den Nederlanden in 't algemeen, en Holland in 't byzonder, raakende. Het voornaamste was den zevenden van Wynmaand gedagtekend, en bestondt uit vierenveertig Leden. „ De „ voorige Plakaaten, tegen de Lutherschen „ en andere veroordeelde Sekten, werden 'er „ in vernieuwd, en de uitvoering derzelven, „ ten ernstigsten, aanbevolen. Wegens de „ Munt, werdt elk geweezen tot eene Or- „ donnantie, die eerlang ook in 't licht kwam, „ en zeven bladen druks besloeg (i). Tot her- „ stelling der misslagen, spruitende uit onder- „ scheiden' *Costuymen* of Landsgewoonten, „ werdt allen Officieren en Wethouderen ge- „ last, de byzondere *Costuymen* in geschrift te „ stellen, en der Landvoogdesse over te le- „ veren, binnen zes maanden na de dagteke- „ ning van 't Plakaat." Men hadt, hierop, al in 't jaar 1526, ten Hove gedrongen, en den Keizerlyken Kommissaris, Sasbout, benoemd, om de Hollandsche Costuimen in geschrift te brengen. Ook hadden 'er de Staaten in bewilligd, mids het, op 's Keizers kosten,

Karel II. 1531.

door een algemeen Plakaat.

(h) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 166, 167, 170. *Conf.* F. Stradæ de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 202.
(i) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 25.

KAREL II. 1531. ten, geschiedde (*k*). 't Schynt egter, dat 'er toen niets in gedaan was. „ Niemant, vervolgt het Plakaat, zou voortaan 't Notarisampt mogen bekleeden, dan die, by de Provinciaale Raaden, bevoegd verklaard was. Alle *Monopolien*, dat is, Alleen- of Opkooperyen werden verbooden, en de Wethouders der Steden kreegen bevel, om een redelyken prys op de Leevensmiddelen te stellen. Bedrieglyke *Banqueroutiers* en derzelver medestanders werden voor *openbaare dieven* verklaard, en van de veiligheid der Vryplaatsen deezer Landen versteken. Voorvlugtigen, gedaagd zynde en niet verschynende, moesten ten eeuwigen dage gebannen worden. Lediggangers en Bedelaars moesten worden geweerd, uitgezonderd Bedelmonniken, Lazarussen, die aan hunne hoeden, mantels, en andere tekens te kennen waren, en gevangenen. Eerlyke armen en zieken moest men, ten beste mogelyk, onderhouden. Vreemden mogten, eenen nagt, in de Gasthuizen, herberg neemen; doch nergens bedelen. In elke Kerspel-Kerk, zouden *Blokken* gesteld worden, met drie sleutels gesłooten, om, in dezelven, de heimelyke aalmoessen te ontvangen. De inkomsten van alle Godsdienstige Gestigten, in elke Plaats, tot ondersteuning der armen, opgeregt, moesten, in eene gemeene beurs, worden gebragt, en toevertrouwd aan de uitdeelinge van eerlyke Persoonen, door de Wethouders te kiezen; die deezen dienst,

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 25, 27.

„ dienſt, om Gods wille, zouden moeten Karel II.
„ op zig neemen. Zieken, Kraamvrouwen, 1531.
„ Vondelingen moeſten, uit deeze Aalmoes-
„ ſen, onderſteund; arme Kinderen, uit de-
„ zelven, ter ſchoole beſteed worden. Pries-
„ ters en Predikers, by ſtervende menſchen
„ geroepen wordende, waren gehouden, hen
„ tot liefdaadige maakingen te vermaanen.
„ Die van Aalmoeſſen leefde, mogt in geene
„ herbergen gaan, noch verbooden ſpel ſpee-
„ len. Tot voorkoming van dronkenſchap,
„ werdt gelaſt, dat geen Feeſt of Kermis lan-
„ ger dan éénen dag duuren mogt; en dat men
„ niemant dan *zyne Bloedverwanten* en niet
„ meer dan *twintig Perſoonen ter Bruiloft*
„ mogt noodigen (*l*). Van Peters en *Meters*
„ zou men geen geſchenk ontvangen, veel
„ min vorderen mogen. Op buiten-wegen,
„ mogt men geene Herbergen zetten. Die
„ op een' Zon- of heiligen dag gelagen hieldt,
„ of in eene herberg ging drinken, zou zeſtig
„ grooten Vlaams verbeuren. Doodſlagers uit
„ dronkenſchap moeſten, en om dronken-
„ ſchap en om doodſlag beide, geſtraft wor-
„ den. Dronkaarts moeſten uit de Regtbanken
„ en uit de Wet der Steden geweerd en ge-
„ houden worden. 't Draagen van gouden
„ en zilveren Lakenen werdt den aanzienlyk-
„ ſten Landzaaten, zelfs Hertogen, Prinſen
„ en Graaven, uitdrukkelyk verbooden. Be-
„ neden de voornaame Amptenaars, mogt nie-
„ mant in fluweel, ſatyn, of *Cramoiſy* gekleed
„ gaan. Niemant mogt fluweelen tabbaarden
draa-

(*l*) *Zie* Mr. Aert van der Goes *Regiſt. bl.* 190.

KAREL II 1531. „ draagen, dan die drie, noch ſatynen of damaſten, dan die twee goede paarden onderhieldt. Die een' fluweelen, ſatynen of damaſten paltrok droeg, moeſt ten minſten één paard onderhouden. Vrouwen en Kinderen moeſten zig naar den ſtaat der mannen en vaderen ſchikken. Om den handel van Paarden in 't Land te houden, werdt de uitvoer der Merrien verbooden. Laſteraars van God of de Heiligen moeſten een' maand lang te water en te brood gezet, en, zo zy 't uit boozen gemoede gedaan hadden, met een' priem door de tong geſteken worden. Ten ſlot, werden de Nederlanden, als onder éénen Vorſt ſtaande, vermaand, goede vriendſchap en nabuurſchap met elkanderen te onderhouden; en de geſchillen, die, onverhoopt, ontſtaan mogten, door de Stadhouders der byzondere Landſchappen, of door de Landvoogdeſſe, in der minne, te laaten afdoen (*m*).

Wy hebben den inhoud van dit Plakaat dus omſtandig ter neder geſteld, om dat men 'er de herkomſt in vindt van verſcheiden' gebruiken, die nog, hier te Lande, ſtand grypen. 't Plakaat zelf wordt, in verſcheiden' byzonderheden, nog onderhouden, en is, veelligt, in verſcheiden' anderen, zonder, in ſommigen ook met reden in onbruik geraakt. 't Vervat verſcheiden' punten, in welken de Staaten van Holland in 't byzonder, al voorlang, verbetering gezogt hadden. Al van 't jaar 1525 af, of eerder, haddenze, by voorbeeld, gepoogd,

(*m*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 413. *Zie ook* Repert. der Plak. van Holland *bl.* 22.

poogd, onkundige Notarissen te weeren, den eerlyken armen behoorlyk onderhoud te bezorgen, en de bedelaary te stuiten; de munt te verbeteren, de *Monopolien* te doen afschaffen, en de pragt in de kleedinge te bepaalen (*n*). Zelfs haddenze, nog onlangs, ten Hove, sterk gedrongen, dat het draagen van alle uitheemsche Lakenen verbooden mogt worden (*o*). Doch 't schynt, dat de Keizer, om den Engelschen geen ongenoegen te geeven, hiertoe, niet heeft willen verstaan.

KAREL II. 1531.

't Plakaat, van welk wy spreeken, werdt den algemeenen Staaten, nevens een ander, van inhoud als dat, welk, in 't jaar 1529, tegen de Lutherschen, uitgegeven was, in 's Keizers tegenwoordigheid, te *Brussel*, voorgelezen. Terstond daarop, beval zyne Majesteit de uitvoering van de Plakaaten, met naame van dat tegen de Lutherschen, den Staaten aan. Hy voegde 'er by, *dat hy een vyand zyn zou van zynen eigen' Vader, Moeder, Broeder of Zuster, indien zy Luthersch waren.* Vervolgens, nam hy afscheid van de Staaten (*p*); doch hy bleef nog in de Nederlanden, tot den zeventienden van Louwmaand des volgenden jaars, wanneer hy, van Brussel, naar Duitschland vertrok (*q*). Hy kwam egter niet in Holland, gelyk men verwagt hadt.

Strengheid des Keizers tegen de Lutherschen.

Hy vertrekt wederom naar Duitschland.

De bezwaarnissen van Holland, immers de voornaamsten, werden eerlang hersteld, en deswe-

(*n*) Mr. van Aert der Goes Regist. *bl.* 2, 6, 7, 10, 16, 17, 20, 26, 32, 40, 45, 47, 53, 56, 57, 63, 103, 104, 105, 106. Repert der Plak. *bl.* 21, 26.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 167.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 171.
(*q*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 171.

KAREL II. 1531. wege byzondere Plakaaten uitgegeven. Wy hebben (*r*) reeds aangetekend, dat het verlofgeld op 't uitgaand Kooren, ten deezen tyde, afgeschaft werdt. Ook werden de Brouweryen en andere Steden-Neeringen, ten platten Lande, verbooden (*s*): waarop de Steden, al sedert eenige jaaren, hadden gedrongen (*t*). In meer andere opzigten, gaf men haar ook genoegen (*u*). Eenige zwaarigheden, tegen 't algemeen Plakaat, door haar, ingebragt, betreffende de vaststelling van den prys der Leevensmiddelen, 't verbod van uitvoer van Merriepaarden, en 't weeren van Bedelaary, werden, door den Raad des Keizers, ter haarer voldoening opgelost (*v*).

Nieuw Berigtschrift van 't Hof. * *Instructie.*

Voor 't uitgaan van 't algemeen Plakaat, hadt de Keizer het Hof van Holland ook doen voorzien van een nieuw * Berigtschrift: 't welk, geschikt naar dat van den jaare 1462, door Karel, Graave van Charolois, uit den naam van Hertoge Filips, zynen Vader, gegeven, nog meer zaaken voor 't Hof trok, dan te vooren geschied was. De Hollandsche Graaven, met naame die uit de Huizen van Bourgondie en Oostenryk, hadden reeds verscheiden' poogingen gedaan, om zaaken, die, voor de byzondere Regtbanken, zo ten platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten geweezen te worden, by § Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun af-

Aanmerkingen, over de veranderingen, in de Regtspleeging. § *Appel.*

(*r*) *Bl.* 10.
(*s*) Repert. der Plakaat. *bl.* 22.
(*t*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 16, 126, 165.
(*u*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 172, 176, 177, 180, 182.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 174.

afhingen, te doen brengen. Zelfs hadden zy, den byzonderen Regtbanken verscheiden' zaaken weeten te onttrekken, dezelven brengende voor deeze Geregtshoven, schoonze, van ouds, niet tot de Graaflyke, met uitsluiting van alle andere Vierschaar, plagten te behooren. Volgens de oude gewoonten en voorregten, behieldt de Graaf aan zig alleen, te vonnissen over moord, moordbrand, vrouwenkragt, kerkroof, gewapenden opstand tegen zynen persoon en eenige diergelyke of mindere misdaaden, welken de Graaven, hier meer daar minder, den gewoonlyken Regtbanken onttrokken *(w)*. *De* overige zaaken, van welk eene natuure ook, werden, voor de mindere Regtbanken, geestelyken en weereldlyken, afgedaan. Voor de laatsten, inzonderheid, naar zeer eenvoudige voorschriften, gepast op de byzondere gevallen; by welken den Schout of Baljuw zyn eisch, den Regteren hun vonnis, byna woordelyk, in den mond gelegd werdt *(x)*. Doch het invoeren der Fransche Regtspleeging, ten tyde der Hertogen Filips en Karel van Bourgondie, strekte niet slegts om de Regtsgedingen langwyliger, kostbaarer en meer ingewikkeld te maaken; maar vooral ook, om den Graaflyken Geregtshoven, en gevolgelyk den Graaven zelven, grooter gezag over de Regtsoefening te bezorgen. 't Hof van Holland, Zeeland en Fries-

Karel II. 1531.

(w) Zie, onder anderen, Handv. van Amst. *bl.* 9. en vooral De Riemer Beschr. van 's Graavenh. I. *Deel*, *bl.* 169. II. *Deel*, *bl.* 305, 307.

(x) Zie de Formul. *by* van der Eik, Handv. van Zuidh. *bl.* 205. *enz.* Keuren van Oudew. *bl.* 585. Orlers Leyden, *bl.* 37. Matthæus de Jure Gladii *p.* 637. en elders.

KAREL II. 1531.

Friesland kreeg, in 't jaar 1462, magt, om kennis te neemen van zaaken, die 's Graaven Hoogheid, Vryheden, Regten, Domeinen, Munten en Amptenaars betroffen: waartoe, door den tyd, geweldig veel gebragt werdt. Ook nam het Hof toen kennis van Privilegien, aan vreemden gegeven (y). Doch by het Berigtschrift, welk het Hof nu verkreeg, werdt deszelfs magt meer uitgebreid. Het mogt, voortaan, niet flegts over Privilegien van vreemden, maar ook over Privilegien van Onderzaaten oordeelen; en *Costumen*, gewoonten, keuren en herkomen deugdelyk of ondeugdelyk verklaaren: ook van geschillen en onlusten tusschen Steden en Landstreeken kennis neemen (z): waaruit ligtelyk op te maaken is, hoe zeer een Hof, welk zo veel gezags kreeg, of liever, hoe zeer de Graaf, van wien het afhing, door den tyd, gedugt moest worden by de Landzaaten en by de Staaten zelven: die, voorheen, by Privilegie verkreegen hebbende, dat zelfs der Baljuwen Vierschaaren niet gespannen mogten worden, met zulken, die *des Baljuws Knaapen* waren, of van hem afhingen (a); nu gedoogen moesten, dat een hoog Geregtshof, welk zelfs over hunne voorregten en herkomen stondt te oordeelen, geheellyk bestondt uit Raaden, die, door den Graave, werden aangesteld. Doch hoe zy zig, nu en dan, tegen deeze lastige nieuwigheden of derzelver gevolgen, verzet hebben, zullen wy, hierna, aantekenen.

On-

(y) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 640.
(z) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 706.
(a) Handv. van 1346 *in 't* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 718.

Ondertusschen, is het, ten hoogsten, waarschynlyk, dat het trekken van veele nieuwe zaaken, tot de hooge Graaflyke Geregtshoven, in de Nederlanden, naderhand, aanleiding gegeven heeft, tot het opregten van byzondere Regtbanken, met naame, tot het opregten van den Raad der Beroerten; in den jaare 1567, die den opstand dier tyden sterk heeft aangezet. KAREL II. 1531

VIII. Vrugtelooze onderhandeling met de Wendsche of Hanze-Steden.

Maar onder 't herstellen der waare of voorgewende gebreken in 's Lands Regeering en Regtsoefening, werdt Holland, uit het Oosten, met nieuwe onlusten, gedreigd. Wy hebben te vooren (*b*) gemeld, dat het verblyf in de Nederlanden van *Christiaan* den II, verdreeven Koning van Zweeden en Deenemarke, de Hollanders hadt ingewikkeld, in merkelyke moeilykheid, met de zes Hanze- of Wendsche Steden, die, in 't jaar 1525, met een tweejaarig Bestand, waren geëindigd, binnen welken tyd, men elkanderen de schade, wederzyds geleeden, zou vergoeden. De Dagvaart, die, ten deezen einde, in 't jaar 1528, te Keulen gehouden zou worden, hadt egter geen' voortgang gehad. Men sprak, sedert, wederom van te Keulen byeen te komen; doch hier kwam even weinig van. Eindelyk, was 'er, tegen den eersten van Hooimaand des jaars 1530, door Lubek en de andere Wendsche Steden zelven, eene Dagvaart te Breemen bestemd. Doch zy bleeven agterlyk, in 't opgeeven der geleeden' schade; 't welk, volgens hunne beloften, voor Paaschen,

(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 455.

Karel II. 1531. ſchen, hadt moeten geſchieden. Men klaagde hier over, in Grasmaand, aan Doktor *Herman Zuiderhuizen*, die de zaaken der Wendſche Steden waarnam in den Haage. De Dagvaart hadt egter voortgang. De Staaten benoemden den Advokaat van der Goes, Meeſter Jooſt Bets en Meeſter Andries Jakobszoon van Naarden, Penſionariſſen van Dordrecht en Amſterdam, om dezelve by te woonen. Doch Delft, Leiden en Gouda verklaarden zig tegen deeze reis, oordeelende dat zy, gelyk de Kamerykſche, vergeefs zyn zou. Ook bleef Meeſter Jooſt t' huis. Hy was gewoon, 't Ampt van den Advokaat, in deszelfs afweezen, waar te neemen (*c*). Doch de Advokaat en Meeſter Andries vertrokken. Hunne poogingen waren nogtans vrugteloos. Men kwam, te Breemen, tot geen beſluit. In 't begin van Herfſtmaand deezes jaars 1531, hadt men de afgebroken' onderhandeling wederom hervat (*d*); doch omtrent deezen tyd viel 'er iets voor, 't welk dezelve, t'eenemaal, ſtremde.

Chriſtiaan de II., zig naar Ooſtfriesland begeven hebbende, Chriſtiaan de II, die zig lang in de Nederlanden hadt onthouden, hadt de hoop, om zig in zyn Ryk te herſtellen, nog niet t'eenemaal opgegeven. Ten deezen einde, hadt hy, in den aanvang des jaars 1529, wederom, in ſtilte, eenige Schepen, in Zeeland, gereed doen maaken. Doch de Hollandſche Steden, met naame Dordrecht en Amſterdam, hieruit nieuwe onluſten dugtende, hadden, by de de

(*c*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 117.
(*d*) Mr. Aert van der Goes Regiſt, *bl.* 63, 105, 118, 127, 131, 132, 135, 137, 139, 170.

de Landvoogdes, te wege gebragt, dat deezen schepen het uitloopen belet werdt (e). Dit stremde egter, slegts voor eene wyle, 's Konings voorneemen. Hy begaf zig, omtrent deezen tyd, naar Oostfriesland, alwaar hy zig, by Graave *Enno*, Zoon van Graave Edzard, die, in 't jaar 1528, overleeden was, zeer gezien wist te maaken. Kort na zyne aankomst, bemiddelde hy een geschil, tusschen Graave Enno en den Graaf van Oldenburg en Delmenhorst. En in 't jaar 1531, lei hy den twist neder, die, tusschen Graave Enno en Jonkheer *Balthazar van Ezens*, ontstaan, en reeds tot hevige daadelykheden uitgeborsten was. Hy beoogde egter zyn eigen belang in dit vrede maaken, zoekende het Krygsvolk, welk, door Graave Enno en Jonkheer Balthazar, afgedankt was, tot zynen dienst over te haalen, om met het zelve een' inval in zyne verlooren' Ryken te doen (f). De tyding van deezen zynen toeleg veroorzaakte, in Holland, geene kleine bekommering. Men vreesde voor den uitslag, die, ligtelyk, nadeelig voor 't Land zyn kon. De groote Steden, boven al Amsterdam, hadden, zo wel als eenige Steden van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, Koning Christiaan de Bruidschat, hem met zyne Gemaalinne beloofd, onder 's Keizers borgtogt, moeten verzekeren. Holland hadt hiervan een' schuldbrief gemaakt van vyftig duizend guldens, op welken reeds twintig duizend guldens waren opgebragt, die de Keizer

KAREL II. 1531.

(e) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 106.
(f) E. BENINGHA Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* XII. XXIX. XXX. *bl.* 645, 657, 659.

Karel II. zer, by eene Akte, den derden van Herfstmaand des jaars 1523 getekend, beloofd hadt
1531. te zullen voldoen. Men was, met reden, bedugt, dat 'er, van deeze schuld, niets komen zou, zo 's Konings onderneeming mislukte. Men deedt, hierom, ten Hove, alle weer, om dezelve, door den Keizer, te doen betaalen, en om den verleeden schuldbrief wederom in handen te krygen (g). Doch alles was vrugteloos. De toerustingen van Koning Christiaan hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat Koning Fredrik de Zond, voor alle Hollandsche schepen, geslooten hieldt. Ook hadden de Lubekkers en anderen, verre van de begonne onderhandeling met Holland te willen vervolgen, eenige Schepen in zee gebragt, die al wat hun ontmoette dreigden weg te neemen. Hierop volgde, eerlang, hier te Lande, een verbod van de Vaart naar 't Oosten, en minsten by voorraad, en tot dat men betere tydingen krygen zou (h). Koning Christiaan, ondertusschen, vyfduizend Knegten byeen gebragt hebbende, hadt gebrek aan schepen, om welken hy den Keizer, die toen in de Nederlanden was, schriftelyk verzogt. Doch hy verwierf hier niets. Zelfs kwam 'er, in Oogstmaand, een verbod uit aan alle Ingezetenen, om den verdreeven Koning, met schepen of op eenige andere wyze, te ondersteunen (i). Doch dit verbod deedt hem iets onderneemen, welk de Hollanders by tyds, met eene kleine somme gelds, zouden hebben kon-

(g) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 140, 141, 146, 148, 149, 167, 170, 171.
(h) Mr. Aert van der Goes' Regist. bl. 177.
(i) Velius Hoorn, bl. 231, 232.

konnen voorkomen: 't gene nu te laat was. Hy besloot eenen inval te doen in Holland, welk thans t'eenemaal ontbloot was van Krygsvolk, en op geene vyandlyk heden verdagt. Zyne benden dan verzameld hebbende, rukt hy, omtrent het midden van Herfstmaand, door Overyssel en Gelderland, over Kuilenburg, Viane en 't Nederstigt, in 't hert van Holland, 't platte Land, tot Delft toe, afloopende (1). Eenige Knegten streefden naar den Haage, dien zy ledig van volk vonden, zynde de Ingezetenen naar de naaste Steden gevlugt, en de Leden des Raads, naar Haarlem en Amsterdam, geweeken. De Koning zelf bleef een' nagt te Ryswyk. De begeerte naar buit hadt zyn Leger, tot meer dan twaalfduizend man, do n aanwassen (*k*), van welken, ruim drieduizend, met den Koning aan 't hoofd, naar Alkmaar, welk thans nog onbemuurd lag, trokken, alwaar zy vyf dagen vertoefden, de Stad, in dien tusschentyd, zo deerlyk beroovende, dat de Regeering de schade, by deeze gelegenheid, geleeden, weinige jaaren laater, op agt of negenduizend guldens begroot heeft (*l*). De woeste hoop vondt nergens tegenstand. Men was zelfs bedugt, dat zy de eene of de andere Westfriesche Stad mogten verrassen: weshalven Hoorn en

KAREL II. 1531. onderneemt van daar eenen inval in Holland.

Alkmaar geplonderd.

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 170.
(*l*) Requeft aan den Keizer, *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 74.

(1) Deeze togt verdient dus byzonderlyk beschreeven te worden, om dat onze naauwkeurigste Schryvers zelve bekend hebben, niet te weeten, van waar en op welk eene wyze, deeze Knegten in Holland gekomen zyn. *Zie* VELIUS *Chron. van Hoorn*, bl. 233.

KAREL II. 1531. en Medenblik, in of omtrent Wynmaand, van hooger hand, gewaarschuwd werden, om op hunne hoede te zyn, en scherpe wagt te houden (*m*). De Keizer, geen volk op de been hebbende, om deeze vyandlykheden, met geweld te keeren, zondt Joris Schenk, Stadhouder van Friesland, naar Holland af, om met Koning Christiaan in onderhandeling te treeden (*n*). Uit een' Brief van Schenk, den vyftienden van Wynmaand deezes jaars, uit Amsterdam, gedagtekend (*o*), besluit ik, dat hy zig thans daar ter Stede ophieldt. Christiaan de II. wilde 't Land op geene andere voorwaarden ruimen, dan dat men hem de volle vyftigduizend guldens, wegens de Bruidschat zyner Gemaalinne, voldeedt, en daarenboven twaalf Oorlogschepen, tot zynen Noordschen togt, leverde. Schenk en de Hollanders moesten, gedwongen, hier toe besluiten. De Koning, den dienst willende erkennen, dien hem de Hollanders, en die van Amsterdam in 't byzonder, by deeze gelengenheid, deeden, gaf hun, by eenen open Brief, den vyftienden van Wynmaand gedagtekend, verlof, om alomme, in zyne Ryken, welken hy egter nimmer herwon, te mogen handelen (2). Hy ging, met zyn volk, te Medenblik, scheep, op den zesentwintigsten dier zelfde maand (*p*).

Hy verlaat het weder.

Een

(*m*) VELIUS Hoorn, *bl.* 232, 233.
(*n*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 170.
(*o*) By VELIUS Hoorn, *bl.* 233.
(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 170, 171. VELIUS Hoorn, *bl.* 233, 234.

(2) Zie *Handv. van Amst.* bl. 88. alwaar deeze Brief, ten onregte, aan Christiaan den III. toegeschreeven wordt.

Een hevige ftorm dreef hem op de kuft van Noorwegen, daar hy, zyne benden ontfcheept en in *Anslo* gelegd hebbende, een ftreng en langduurig beleg uitftondt. De Stadhouder van Holland kreeg, in dien tusfchentyd, vermoeden, dat de Amfterdammers en Waterlanders, onder welken 'er veelen waren, die den verdreeven Koning een goed hert toedroegen, hem fchepen toefchikken mogten, of, om den handel meer fchyns te doen hebben, hunne fchepen, in zee, door de zynen, laaten neemen. Ernftig waarfchuwde hy de Regeering van Amfterdam hier tegen, in Hooimaand des jaars 1532. Doch zy verklaarde hiervan geene kennis te hebben, en beloofde 'er zorgvuldig tegen te zullen waaken. Kort hierna, befloot Koning Chriftiaan zig over te geeven (*q*). Koning Fredrik deedt hem, eerft op 't Slot *Zonderburg*, bewaaren. Na dat hy, in 't jaar 1546, afftand van 't Deenfche Ryk gedaan hadt, werdt hy, op 't Slot *Kallenburg*, gezet; alwaar hy, tot aan zynen dood toe, die, in 't jaar 1559, voorviel, gevangen bleef. Zyne Gemaalin, Izabelle, was, reeds in 't jaar 1526, in Vlaanderen, overleeden (*r*). Chriftiaan hadt haar, in haar leeven, veel verdriets aangedaan. *Sigbritta*, Moeder van 's Konings byzit, *Duveke* of Duifje, een flegt Nederlandfch Vrouwsperfoon, heerfchte, onder oogluiking of goedkeuring des Konings, over de ongelukkige Koninginne (*s*). De Advokaat van der Goes, van haar, onder den naam

Karel II. 1531.

1532.

Zyn uiteinde.

(*q*) Mr. Aert van der Goes, Regift. *bl.* 183.
(*r*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 414, 430.
(*s*) Pufendorf Inleid. tot de Hift. *bl.* 596, 598.

KAREL II. 1532. naam van *Syburch*, gewaagende, noemt haa ook *Boelscappe van den Coninck van Denemerc ken* (t).

IX. Onlust met Koning Fredrik.

Eer 't met Koning Christiaan dus verre ver liep, en zelfs al kort na zyn vertrek uit deez Landen, waren de Hollanders, zynenthalve in de ongunst vervallen van Koning Fredrik die 't hun zeer kwalyk nam, dat zy zynen me dedinger, schoon huns ondanks, met geld en schepen, ondersteund hadden. Lubek en d andere Wendsche Steden, nydig over den Hollandschen Koophandel in 't Noorden, dien zy, by deeze gelegenheid, gaarne alleen tot zi trekken wilden, styfden Koning Fredrik in zyn ongenoegen. Hy gaf den anderen Ne derlanderen vryheid, om in zyn Ryk te ko men handelen, terwyl hy, met hulp der Lu bekkeren, verscheiden' Hollandsche Schepen, die de Zond door wilden, wegnam (v). Am sterdam schreef, in Sprokkelmaand des jaars 1532, uit den naam der Hollandsche Steden, aan de Regeeringen van Dantzig, Riga en Revel, om te onderzoeken, of men hun al daar vryen Koophandel gunnen wilde, zo Ko ning Fredrik en de Lubekkers hun dien mogten blyven verbieden. Dit schryven onderstelt, dat zy middel moesten weeten, om de Zond of Belt vry te houden; waarvan zy ook, eer lang, hun werk maakten. Dog wat antwoord 'er van de drie Steden kwam, heb ik niet kon nen ontdekken. Ook zogt men, met Fredrik, in onderhandeling te komen, en sloeg, ten dien

(t) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 163.
(v) Velius Hoorn, bl. 238.

dien einde, eene Byeenkomst te Hamburg voor, die, den tweeden van Bloeimaand, gehouden zou worden, en op welke ook de Koning van Zweeden en de Lubekkers Gemagtigden zouden zenden. Doch deeze Byeenkomst werdt, tot in den Zomer, verschooven, en naar Koppenhage verlegd (*w*). Ondertusschen bleef men, hier te Lande, in geduurige bekommering voor eenen Kryg met de Oosterlingen (*x*).

Karel II. 1532.

X. De Stadhouder vordert voorbetaaling der ingewilligde Bede.

In den aanvang van Bloeimaand, deedt de Stadhouder de Staaten van Holland, in den Haage, beschryven, om hun voorbetaaling af te vorderen van de buitengewoone Beden, die, in de jaaren 1535 en 1536, eerst verschynen zouden. Hy verklaarde, dat de Keizer deeze penningen noodig hadt, om den Staat te vryen van eene schuld van vyftig duizend guldens, gemaakt om den Koning van Deenemarke 't Land te doen ruimen. De Staaten waren, in 't eerst, eenpaarig weigerig, oordeelende, dat men alle de ingewilligde Beden volstrektelyk behoeven zou, in den aanstaanden Oosterschen Oorlog. De Keizerlyke Gemagtigden bragten hier tegen in, dat de Keizer ook zwaar belast was, en, op de gewoone Beden, reeds geld opgenomen hadt, om den Turk tegen te staan. Doch de Staaten lieten zig niet beweegen. De Stadhouder vertoonde hun, in Hooimaand, dat de Keizer nu de Stigtsche Knegten betaalde, gelyk de Staaten begeerd hadden, welke last, jaarlyks,

(*w*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 177, 179, 180. Vylius Hoorn *bl.* 238, 239.
(*x*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 181, 182.

KAREL II. 1532. lyks, dertienduizend eenhonderd vierendertig ponden beliep, waarom men, zyns oordeels, in de verzogte voorbetaaling, behoorde te bewilligen. Dordrecht, boven andere Steden, ter oorzaake der Privilegien van 't Stapelregt, verpligt aan de Graaflykheid, en daarom doorgaans gereeder dan de anderen, om in de Graaflyke Beden te bewilligen, ſtemde, in Oogſtmaand, tot de voorbetaaling. Doch alle de andere Steden en de Edelen zelfs bleeven weigerig. De Stadhouder, ziende dat de meeſte Leden niet te beweegen waren, verzogt toen, in de plaats van voorbetaaling, eene verzegeling van zeventienhonderd en vyftig ponden jaarlykſche Losrenten: waartoe de meeſte Leden eerlang hunne ſtem gaven, mids men de Koopers vonde buiten Holland, en in allen geval niemant noodzaakte, meer te koopen of op te brengen, dan zyn aandeel, volgens de Schildtalen, beliep. Amſterdam zou op zig zelf zegelen, naar ouder gewoonte. Doch Rotterdam en Alkmaar verklaarden, dat zy thans geenen raad wiſten, om iets op te brengen (y).

en naderhand eene verzegeling.

Het ſtremmen van den Ooſterſchen handel veroorzaakte, ondertuſſchen, groot gebrek aan Graanen, hier te Lande. In 't midden van den Zomer, goldt het laſt Rogge reeds zesenveertig goudguldens, dat toen een geweldige hooge prys was. En 't zou 'er nog hooger mede geloopen hebben, zo niet de Breemers, van tyd tot tyd, Kooren herwaards ge-

Gebrek aan Graanen.

(y) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 179, 181, 182, 183, 184, 185, 188.

gebragt hadden. Daarenboven, lagen 'er vierhonderd Koopvaardyschepen stil, en tienduizend Bootsgezellen, die, met dezelve, naar de Oostzee plagten te vaaren, vervielen tot armoede (z). Deeze en diergelyke zwarigheden deeden de Staaten van Holland verdagt zyn, op kragtdaadige middelen, om de Vaart naar 't Oosten te herstellen. Amsterdam sloeg, al in Bloeimaand, ter Staatsvergaderinge, voor, dat men „ beslag behoorde te leggen „ op de Oostersche goederen, hier te Lande, „ den Oosterlingen den handel, door alle de „ Nederlanden, verbiedende; dat men vier- „ duizend man, op veertig Oorlogschepen, „ leggen moest, om eene Koopvaardyvloot „ van ruim honderd Schepen te beveiligen, „ die de helft meer manschap dan naar ge- „ woonte op moesten hebben; dat de Steden „ de Oorlogschepen en 't geschut moesten le- „ veren; dat de Keizer de helft van de vier- „ duizend man moest betaalen, en de andere „ helft gevonden worden, uit een inkomend „ Regt van den twintigsten of vyftienden pen- „ ning op alle Oostersche waaren (a)." Doch deeze voorslag vondt geen ingang. Alleenlyk werdt 'er beslag op de Oostersche goederen gelegd, schoon met weinig vrugt: alzo 'er slegts één Kommissaris toe was gesteld, die zo dra niet op de eene Plaats begonnen was, of de goederen werden, op de meeste anderen, vervoerd of verdonkerd (b).

Karel II. 1532.

Voorslag van Amsterdam, om veertig Oorlogschepen naar de Oostzee te zenden, vindt geen ingang.

Wat laater, leverde Amsterdam en de Water-

Ander

(z) Velius Hoorn, bl. 238, 239.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 180.
(b) Velius Hoorn, bl. 238.

KAREL II. 1532.

Ontwerp van Amsterdam en de Watersteden.

terlandſche Steden een ander Ontwerp, ter Dagvaart, over. „ Men moeſt, oordeeldenze „ alle vaart, Weſtwaards zo wel als Ooſtwaards, verbieden, en zeſtig Oorlogſchepen, met agtduizend koppen bemand, in „ zee brengen, om den Ooſterlingen afbreuk „ te doen. De koſten deezer uitruſting moeſten, meendenze, voor de helft, door den „ Keizer, voor een vierde, door 't Gemeene „ Land, en voor het overige vierde, door „ den Koophandel, gedraagen worden". Doch de Edelen, die geen belang by den Koophandel hadden, wilden de Koopluiden, met de helft, en den Keizer, met de andere helft van de koſten, belaſten, mids het Land den Keizer, des noods, onderſteunde. Dit ſmaakte ook den meeſten anderen Leden. Men magtigden eenigen uit de Vergaderinge, om met de Landvoogdes, en met den Keizer zelv', op deezen voet, overeen te komen (c).

Toerusting ter Zee.

Ondertuſſchen werdt de Vloot, in weinige dagen, uitgeruſt en in zee gebragt. Elke Zeeſtad leverde haar aandeel: Hoorn, onder anderen, vyf Schepen. De Schouten en Burgemeeſters der Steden monſterden 't Volk (d). Men hieldt ook Uitleggers in de zeegaten, die de naaſte Waterſteden waarſchuwen moeſten, voor naderende vyandlyke Schepen. De opgezetenen van Ter Schelling, Texel, en de andere Eilanden kreegen laſt, om geene ſchepen, dan die vrienden toebehoorden, binnen te lootſen, of over de ſtroomen te brengen.

Men

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 181.
(d) VELIUS Hoorn, bl. 238, 239.

Men zondt *Kruipers* of Verſpieders naar Noorwegen, Koppenhage, Lubek en andere Plaatſen, om op de beweegingen des vyands agt te geeven. Amſterdam waarſchuwde, in de Hoofden, de Schepen, die van 't Weſten kwamen, voor de aanſlagen der Ooſterlingen (*e*). Doch onder 't gebruiken van alle deeze voorzorg, werdt de Vredehandeling egter niet verzuimd. Meeſter *Joos Amezon van der Burgt* en *Gerard Muller van Kampen*, Raaden des Keizers, en *Kornelis Bennink*, uit de Vroedſchap van Amſterdam, toogen, in Zomermaand, naar Koppenhage, alwaar zy Koning Fredrik, die reeds kennis hadt van de toeruſtinge in Holland, genegen vonden, om een Verdrag met hen te ſluiten. Die van Lubek alleen ſtremden den handel, eenigen tyd; doch alzo zy, door de andere Hanze-Steden, werden tegengevallen, werdt de Vrede, eindelyk, getroffen. De Hollanders beloofden Koning Chriſtiaan, die toen in Noorwegen was, geen' onderſtand te zullen doen, en zelfs de vaart, naar Noorwegen, te zullen verbieden. 't Laatſte werdt, door het gevangen neemen van Koning Chriſtiaan, welk kort hierop volgde, onnoodig. Voor 't einde van Hooimaand, kreeg men hier tyding van de geſlooten' Vrede. Zy verwekte eene algemeene vreugde niet ſlegts; maar zo groot eene daaling in de Ooſterſche waaren, dat de Rogge van zesenveertig op twee-entwintig goudguldens en de Teer van vyftig op dertien guldens viel (*f*).

KAREL II. 1532.

Vredehandeling te Koppenhage.

De

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 182.
(*f*) Chron. van Ell. de Veer *fol.* 34.

KAREL II. 1532.

De Stadhouder, terstond hierna, de Staaten, te Utrecht ter Dagvaart beschreeven hebbende, begeerde, dat het Land alleen de kosten van de uitrusting der Oorlogschepen en van de bezending naar Koppenhage op zig neemen zou. Zy beliepen, met malkanderen, omtrent vyfduizend guldens. Doch de Staaten wilden alles, tot 's Keizers lasten, laaten, waar uit volgt, dat zy, op deezen voet, met hem en de Landvoogdesse, overeen gekomen waren. Alleenlyk toonden zy zig niet ongenegen, om den afgezondenen naar Koppenhage een vrywillig geschenk te doen (g). Hoe dit geschil verder bemiddeld zy, is my niet gebleeken.

XI. Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen.

Doch de Vrede met Deenemarke en de Hanze-Steden duurde niet lang. De Hollanders hadden naauwlyks hunne Vloot onttakeld, en 't volk afgedankt, of Koning Fredrik, door de Lubekkers opgehitst, zogt stof tot nieuwen twist. Doch alzo hy den Nederlandschen Koophandel niet geheel missen kon, poogde hy, met Brabant, Vlaanderen en Zeeland, vrede te houden, en alleen met Holland te breeken. Hy hadt uitgerekend, dat Christiaan de II, dien hy nu in zyne magt hadt, hem, door hulp der Hollanderen, die den verdreeven' Vorst, geld, schepen en geschut verschaft hadden, driemaal honderdduizend guldens schade hadt toegebragt; van welke somme hy van Holland vergoeding vorderde, door een Gezantschap, alleen ten deezen einde, herwaards gezonden. De Landvoog-

(g) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 183, 186.

voogdes, de Staaten van Holland, in Wintermaand, te Bergen in Henegouwen, ter Dagvaart beschreeven hebbende, stelde hun de klagte der Deenen voor. Zy overreedden haar ligtelyk, om 't geschil aan te merken, als den Keizer en de Nederlanden in 't gemeen betreffende, en niet Holland in 't byzonder. De Deenen hadden beweerd, dat de Koning, uit kragt van 't Verdrag, onlangs te Koppenhage geslooten, regt hadt, om zyne schade, op Holland alleen, te verhaalen. Doch de Landvoogdes, anders onderrigt, verklaarde den Gezanten rondelyk „ dat de Koning, iets „ van byzondere Persoonen te eischen hebbende, hen, uit *hoofde van 't Verdrag*, „ alleen voor hunnen bevoegden Regter be- „ trekken kon, alwaar hem onverwyld Regt „ gedaan zou worden; doch dat het hem, „ zonder blykbaare krenking van 't Verdrag, „ niet vrystondt, zyne schade te verhaalen, „ op 't Land van Holland in 't gemeen. Deedt „ hy 't egter; hy moest zig verzekerd hou- „ den, dat de Keizer de zaak der Hollande- „ ren als de zyne aanmerken, en met alle de „ magt der Nederlanden en van Spanje zelve „ handhaaven zou."

Karel II. 1532.

Ernstige taal der Landvoogdesse tegen de Deensche Gezanten.

De Deenen zig hebbende laaten verluiden, dat zy met Brabant, Vlaanderen en Zeeland in onderhandeling treeden, en aan dezelven vryen Koophandel vergunnen wilden; zondt Vrouw Maria, terstond, verbod aan deeze Landschappen, om den Gezanten gehoor te verleenen. Ook verstondt zy niet, dat de Gezanten, met de drie Landschappen, zouden zoeken te handelen. Kort hierna, kwamen

'er

KAREL II. 1532. 'er Brieven van Koning Fredrik aan Vrou Maria, vervuld met klagten, over geweig Regt. Ten zelfden tyde schreef hy aan A werpen, Brugge, en Middelburg in Zeela hen noodigende, om zig van Holland te sch den, en in zyn Ryk te komen handelen. D deeze Steden antwoordden, uit éénen mon dat zy zig geheellyk gedroegen aan 't ge den Koning, door de Koninginne-Landvo desse, geschreeven zou worden. De De sche Gezanten keerden naar huis, zonder h oogmerk bereikt te hebben. Men bereid zig, van wederzyde, wederom ten oorl Vrouw Maria zondt egter, in de Lente volgenden jaars, *Henrik Willemszoon van Ha lem*, op 's Keizers kosten, naar Deenemarl met last, om den Koning klaar en onvertog antwoord af te vraagen, of hy de gesloot Vrede begeerde te onderhouden, of niet (

Water-vloed. De Slagtmaand des jaars 1532 was wed om, gelyk voor twee jaaren, ongelukkig vo Holland en Zeeland. Op den tweeden di maand, stak 'er zo hevig een storm uit d Noordwesten op, dat de meeste Zeeuwsc Eilanden, en veele Polders en Dorpen, d naauwlyks wederom beverscht waren, onde vloeiden (*i*). In Holland, liep het water ee voet hoog over de dyken: 't welk, in eer eeuw, niet gebeurd was. Ook braken 'er e nige gaten in den Westfrieschen dyk, die, te oorzaake van de strenge vorst, welke hie kort op volgde, den gantschen winter nie ge

(*h*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 189, 190, 191, 19
(*i*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 431.

gestopt konden worden (k). Men verzogt ten Hove om onderstand in geld, tot het boeten der geleeden' schade. Men wist, dat de Keizer, voorheen, die van Lodyke en anderen in Zeeland ondersteund hadt. Doch ik vind niet, dat de Hollanders thans iets verwierven (l). De Zeeuwen, die ook meer geleeden hadden, werden, gelyk te vooren, wederom geholpen. De Landvoogdes vergunde hun, uit 's Keizers naam, vier jaaren agter een, jaarlyks, tweeduizend vyfhonderd ponden van veertig grooten van de Keizerlyke Bede te mogen inhouden, om dezelven, tot herstelling der Dykaadjen, te gebruiken (m). In verscheiden' Hollandsche en Zeeuwsche Steden, heerschte, ten deezen tyde, ook eene besmettelyke ziekte. Te Zierikzee, sneuvelden, in drie maanden tyds, meer dan drieduizend menschen (n). Te Rotterdam, was de sterfte ook zeer zwaar (o).

Karel II. 1532.

Onder 't drukken deezer rampen, werdt Holland, zo men waande, van den kant van 't Stigt, gedreigd met eenen onverwagten inval. In den aanvang van Lentemaand des jaars 1533, vernam men hier, dat 'er, tusschen Amersfoort en Utrecht, een groote hoop Knegten byeen trok, welker getal, naar de gerugten liepen, binnen weinige dagen, tot drieduizend was aangegroeid. Wie deeze Knegten verzamelde, en wat men 'er mede voor-

XII. Vrees voor eenen inval in Holland naar den Stigtschen kant.

1533.

(k) Velius Hoorn, bl. 239, 240.
(l) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 188, 190, 192.
(m) Boxhorn op Reigersb. II. Deel, bl. 434.
(n) Reigersb. II. Deel, bl. 432.
(o) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 188.

Karel II. 1533.

voorhadt, wist niemant met zekerheid. Doc grooten en kleinen stelden vast, dat het o Holland gemunt was. Veelen dagten, dat d Lubekkers, met kennis van Hertoge Kar van Gelder, dit Volk hadden doen werven Men verspreidde zelfs, dat de toeleg was met het zelve, onverhoeds, 's Lands schepe te bemagtigen, of in den brand te steeken (p Men oordeelde, dat de Gelderschen kenni van dit slinks oogmerk hadden, en besloot hierom, agt ik, eenige Harderwyker sche pen, te Edam, aan te houden (q). De Raa van Holland gaf der Landvoogdesse en de Stadhouder terstond kennis van 't byeen trek ken der vreemde Knegten, en beschreef d Staaten, in den Haage, tegen den veertien den van Lentemaand, hun vertoonende, da men eenen inval in Holland van deeze gaste te dugten hadt, en dat men spoedig raa schaffen moest, om hen te keeren. De Staa ten verzogt hebbende 't gevoelen des Raads vooraf, te mogen verstaan, antwoordde deez „ dat de Raaden blootelyk gelast waren, or „ het Regt te bedienen, en geen geld noc „ gezag hadden, om eenen vreemden hoo „ Krygsvolk te doen scheiden, veel min ee „ nige Knegten in dienst, om denzelven, me „ geweld, te verjaagen; doch dat de Staate „ een klein getal Knegten uit de Landzaate „ moesten aanneemen, en dezelven legge „ aan de Watering van de lange Weide, d „ de vyand door zou moeten, zo hy 't o

Voorzorg hier tegen.

He

(p) Velius Hoorn, bl. 242.
(q) J. Schrasseet Beschr. van Harderw. II. Deel, bl. 6

„ *Holland* gemunt hadt." Men ftemde, terftond, tot het werven van zeshonderd Knegten, die drieduizend guldens, ter maand, zouden koften. Amfterdam wilde, dat 'er tweehonderd Bootsgezellen onder zouden zyn, die den vyand van de fchepen moeften weeren, zo hy voorhebben mogt, dezelven te overweldigen. Doch dit vondt de Raad ondienftig. De Afgevaardigden der Staaten niet uiterlyk gelaft zynde, werdt 'er, voor dat zy verflag aan de Steden gedaan hadden, niets geflooten. Dordrecht, Haarlem en Delft ftemden, federt, tot het opfchieten van vyfhonderd guldens ieder, om zeshonderd Knegten aan te neemen, op rekening der Bede, die te S. Jans miffe verfchynen zou. Leiden verklaarde, ter oorzaake van het fluiten van den Wolftapel te Calais, neeringloos te zitten, en voor oproer van binnen bedugt te zyn, waarom zy niets opbrengen kon. Gouda, welk 't gevaar naaft was, fprak van vyftienhonderd of zeftienhonderd Knegten te werven, ten lafte van den Keizer, waar toe men penningen wilde opneemen. Amfterdam was, ter deezer Dagvaart, niet tegenwoordig. De Edelen ook niet, alzo zy den Advokaat hunne meening gezeid hadden, en zig verder aan den Raad gedroegen. Ondertuffchen waren de vreemde Knegten naar Wyk te Duurftede geweeken. Doch men vreesde, dat zy de Lek afzakken mogten; waarom men, langs de Stroomen, en vooral te Dordrecht, fcherpe wagt hieldt, en 't gefchut op de fchepen bragt. De Landvoogdes gaf den Graave van Buuren, Kapitein Generaal,

KAREL II.
1533.

KAREL II. 1533. raal, bevel, om met de Bende van Nassau die van Aarschot en de zyne naar de Hollandsche grenzen te rukken. Hoogstraate zou ook met zyne Bende Paarden en vyftien honderd Knegten, in drie Vendels verdeeld derwaards trekken. De Kapitein van Utrecht hadt duizend Knegten onder zig, en wist raad om tweeduizend Boeren, zo goed als Knegten, in de wapenen te brengen. Al dit werd den Staaten, voor 't einde van Lentemaand in grooten getale, ter Dagvaart beschreeven omstandig voorgelegd. De Raad verzogt ter deezer gelegenheid, 't gene ook, voor eenige jaaren, reeds op het tapyt gebragt was, dat het Land een Besluit nam, om altoos tweeduizend, of ten minsten eenduizend Knegten, op de Schildtalen, in dienst te houden. En Dordrecht verklaarde, tot eenduizend Knegten, al voorheen, last gehad te hebben. Van 's Keizers wege, zouden 'er tweehonderd Paarden bygevoegd worden. De Edelen waren 't met Dordrecht eens. Doch de andere Leden oordeelden „ dat men, 't „ Land niet ondersteund hebbende, toen het „ geene Knegten in dienst hadt, het nog minder ondersteunen zou, als het duizend Knegten onderhieldt. Ook vreesdenze, dat de „ Keizer hen, voor 't betaalen zyner Paarden, zou laaten zorgen, en dat hy ook de „ Knegten niet zou willen voldoen, als ze „ ten zynen dienste, uittrokken. Nog waren „ zy bedugt, dat elk zyne vrienden, onder 's „ Lands Vendels, zou willen bevorderen: „ 't welk geschaapen stondt, oneenigheid „ onder de Leden te veroorzaaken." De voor-

De Raad van Holland poogt den Staaten gedurigen last van Krygsvolk op te dringen.

st

flag des Raads werdt, derhalven, van de hand geweezen. KAREL II. 1533.

Midlerwyl, hadt de Kapitein Generaal den Hertoge van Gelder vermaand, dat hy de vreemde Knegten zou doen vertrekken, hem te gelyk zynen dienst aanbiedende, om dezelven te helpen verjaagen. Hy lag nu reeds te Gorinchem. De benden van Nassau waren te 's Hertogenbosch, en die van Hoogstraaten te Utrecht gelegerd. 't Schryven aan Hertoge Karel hadt zo veel gevolg, dat de vreemde Knegten, op zyn bevel, de Hollandsche grenzen verlieten en naar 't Stigt van *Munster trokken. Doch* omtrent het einde van Grasmaand, *was 'er wederom* een groote *hoop* op de grenzen *samengerukt. De* Staaten vreesden toen zelven, dat de Lubekkers dit Volk in dienst zouden neemen, alzo zy 'er, gelyk men dagt, geschut en geld onder hadden. Doch de vrees was ongegrond. De vreemde Knegten trokken allen, in Bloeimaand, af (*r*) naar Oostfriesland. Hun waare toeleg, waarover men hier te Lande zo groot eene bekommering hadt opgevat, ontdekte zig, door den tyd, volkomenlyk.

De vreemde Knegten vertrekken.

Wy hebben, in 't voorbygaan (*s*), aangetekend, dat Christiaan de II, Koning van Deenemarke, in 't jaar 1531, een' hevigen twist hadt bygelegd, tusschen Graave Enno en Jonkheer Balthazar van Ezens, een' Oostfriesch' Edelman. Deeze bevrediging nu was van korten duur geweest. Balthazar hadt zig naar

Hun waare toeleg.

(*r*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 203, 207.
(*s*) *Bl.* 35.

Karel II. 1533.

naar Gelderland begeven, en den Hertog, die zig, reeds sedert eenigen tyd, gemengd hadt in de Oostfriesche geschillen, bewoogen, om hem het Adelyk Slot *Rozande*, by Arnhem, af te staan, en hem verlof te geeven, tot het werven van eenige manschap, om zyne vervallen' zaaken, in Oostfriesland, te herstellen. *Meinard van Ham*, een Geldersch Overste, deedt deeze werving zo heimelyk, dat niemant wist, wieze gelast hadt. Hy legerde de Knegten op en omtrent de Veluwe en veroorzaakte, hierdoor, de bekommering in Holland en in 't Stigt, van welke wy gewaagd hebben. Toen de hoop groot genoeg was, trok 'er Jonkheer Balthazar mede naar Oostfriesland. Hy sloeg, in Wynmaand, het Leger van Graave Enno, by *Jemmingen*. Naderhand, op nieuws door de Gelderschen gesterkt, behaalde hy nog eenige andere voordeelen, in Oostfriesland. En hierop volgde in de Lente des jaars 1534, een verdrag waar by de Hertog van Gelder merkelyk voordeelen bedong (*t*).

XIII. Overleg op 't voeren van den Oosterschen Oorlog.

Kort na 't vertrek van Henrik Willems zoon van Koppenhage, kreeg men, hier te Lande, berigt, dat die van Lubek negen Oorlogschepen in zee hadden gebragt, en nog meer anderen gereed maakte. Men was derhalven, voor 't neemen der Hollandsche schepen bedugt, of ten minsten voor 't sluiten der Zond, waarvan niet alleen groote schade voor 't Land, maar zelfs, gelyk i

voo

(*t*) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* XXX XXXIX. XLIV. LVII. *bl.* 659, 663, 665, 676. Pontani *Libr.* XI, *p.* 769-774.

voorige jaaren, opschuddingen onder de Bootsgezellen te wagten stonden: Om deeze nadeelen te voorkomen, stelden Amsterdam en de kleine Steden en Dorpen van Waterland, afzonderlyk, op 't einde van Lentemaand, zynde byeen gekomen, een Ontwerp op, welk zy, in 't begin van Grasmaand, den Edelen, grooten en kleinen Steden, met den Stadhouder te Dordrecht vergaderd, overleverden. De kosten van het zelve zouden, in vier maanden tyds, omtrent zestigduizend guldens beloopen. Doch de andere Steden waren weigerig, oordeelende dat de Oostersche Oorlog den Keizer alleen raakte, die van alle de Nederlanden, ten minsten van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, zo wel als van Holland, onderstand vorderen moest. De Stadhouder wilde, dat Amsterdam en de Watersteden vyftig Oorlogschepen voor uit leeveren zouden, en dat Holland de verdere onkosten zou draagen, zo ver zulks doenlyk ware, eer men den anderen Landen iets zou afvergen, alzo Holland 't meest by den Oosterschen Oorlog te lyden hadt. Doch Amsterdam en de Watersteden hadden hier geene ooren naar.

Karel II. 1533.

Terwyl men, in deeze onderhandeling, bezig was, kwam Henrik Willemszoon van Koppenhage te rug. Hy hadt maar eens gehoor gehad by Koning Fredrik, die krank was; doch klaarlyk begreepen, dat hy, op Holland alleen, de schade, hem aangedaan, verhaalen wilde; oordeelende hy, dat het jongste Verdrag hem hiertoe regt gaf, en 't zig niet kreunende, hoe de Koningin-Landvoog-

KAREL II. 1533. des en derzelver Raad het mogten uitlegg
Zo verstoord was hy, dat hy de Koningin i
wederom deedt groeten, en den Holla
schen Gezant slegts eenen beslooten Brief
haar medegaf, opgevuld met dreigende i
drukkingen.

Thans lagen 'er nog vyfenvyftig Ko
vaardyschepen te Dantzig, voor welken m
zeer bekommerd was. Men besloot, derh
ven, in de eerste plaats, de Landvoogdes
verzoeken, dat het verbod der vaart, we
den vyftienden van Grasmaand uit was, t
den vyftienden van Bloeimaand duuren mog
dat de goederen der Lubekkeren met derz
ver aanhang, op éénen dag, in Braban
Vlaanderen, Holland en Zeeland, beslaag
mogten worden; en dat men de *groote Ma*
sters, zo noemde men de voornaamste Reeder
ten Hove beschryven wilde, om hunne g
dagten, op 't stuk der Zeevaart, open te leg
gen. De Landvoogdes besloot tot het verbod de
Zeevaart naar 't Oosten en tot het beslaan de
Oostersche goederen. Doch de Dagvaart de
Reederen hieldt zy in bedenken. Vervolgens

Toerusting te water.

nam men, op eene Dagvaart in den Haage
't stuk der toerustinge ter zee in overweeging
De Edelen wilden „ dat Amsterdam en d
„ Watersteden dertig groote Oorlogschepe
„ zouden leveren, voorzien met het best
„ geschut van vierhonderd schepen, die zy
„ ten deezen tyde, nog wel hadden; dat men
„ twaalfhonderd Bootsgezellen en drieduizend
„ Knegten op deeze schepen leggen zou, en
„ voor 't gene dezelven, in de eerste maand
„ zouden kosten, vier of vyfduizend ponden

over

„ over Holland, omslaan, tot het handgeld
„ van twee Filips guldens voor ieder; de
„ mondbehoeften zou men borgen: dat men
„ de Landvoogdes moest verzoeken, om een'
„ Admiraal over de Vloot te stellen, alzo de
„ oorlog 's Keizers oorlog was, en dat zy,
„ geld behoevende, zulks van de vier Land-
„ schappen, belang hebbende by den Oos-
„ terschen handel, geliefde te eischen, in welk
„ geval, Holland zig wel zou kwyten." Dordrecht, Delft en Amsterdam vielen terstond den Edelen toe. Haarlem, Leiden en Gouda wisten geenen raad, om spoedig veel gelds byeen te brengen; doch in vier of vyfduizend guldens, zouden zy hun aandeel leveren. Doch de Watersteden wilden geene schepen leenen, zonder 'er huur van te trekken: waartoe de andere Leden niet konden verstaan. Eindelyk, besloot men, dat de schepen, by voorraad, gereed gemaakt zouden worden; 't welk omtrent agtentwintighonderd guldens kosten zou, met welken, men de Landvoogdes zou zoeken te belasten. De Afgevaardigden der Staaten, met dit Besluit, ten Hove getrokken zynde, verzogten „ dat de Landvoogdes der-
„ tig groote Schepen en twaalf Barken in zee
„ wilde doen brengen, en een' goed' Admiraal
„ over dezelven stellen, konnende men, in
„ Holland en in Friesland, mindere Bevel-
„ hebbers genoeg vinden." Zy voegden 'er by „ dat de Staaten, als dan, by leeninge,
„ zouden opbrengen twaalfduizend guldens,
„ mids de Landvoogdes de Vaart naar Oos-
„ ten en Westen verboodt, tot dat 's Keizers
„ Vloot in zee zou zyn." De Landvoogdes,

Karel II. 1533.

KAREL II. 1533. na eenige dagen beraad, begeerde, dat Staaten de twaalfduizend guldens, by lee ge, voor eerst, zouden opbrengen; dat zig, wyders, borg stellen zouden, voor Scheephuure en mondbehoeften, mids r beloofde, hen van betaalinge te zullen vry Zy zou een' goed' *Overkapitein* of Admi aanstellen, en 's Keizers geschut naar Holl zenden, om op de Vloot gebruikt te word Ook zou zy verbieden Oostwaards te zeil doch de Vaart naar 't Westen en de Hari visschery wilde zy wel toelaaten. Even oordeelde zy, dat de Vloot eerst in gere heid gebragt zyn moest, waarom zy alle sch pen in beslag zou doen neemen, om, uit zelven, bekwaame Oorlogschepen te kieze De Afgevaardigden der Staaten verklaarde hierop, dat zy tot niets verders dan tot eene le ning van twaalfduizend guldens gelast ware Die van Enkhuizen, Edam en Monnikenda vertrokken, ondertusschen, heimelyk v Brussel, om hunne Schepen, voor 't besla in zee te brengen, en niet ten oorlog te di nen. Doch de andere Afgevaardigden schre ven, in allervl, aan den Raad van Hollan om hun dit te doen beletten. Zy bleeve midlerwyl, ten Hove, by den Stadhoud aanhoudende, op het aanstellen van een Admiraal, en op het afzenden van 't geschu welk men beloofd hadt. Doch de Stadhoud

Misnoegdheid des Stadhouders op de Staaten.

was thans zeer onvergenoegd op de Staate om dat zy, de voorspraak van andere Heere verzogt hebbende, hem scheenen te mistrou wen, 't welk hy hun dreigde, door 't scher invorderen der ingewilligde Bede, betaald t

zul

zullen zetten. Doch zy gaven hem goede woorden, verzoekende, dat men, voor alle dingen, Holland alleen niet met den last des oorlogs bezwaard laaten wilde, ten ware 'er, veelligt, hoop van Vrede mogt zyn, welke men voor hun verborgen hieldt. Voorts verklaarden zy, dat zy de andere Heeren alleen hadden aangezogt, om de goede zaak te beter voort te zetten, niet uit mistrouwen op den Stadhouder. Hoogstraaten liet zig, hier mede, naar 't scheen, gezeggen, beloovende zyn best te zullen doen, om Holland uit den oorlog te houden. Karel II. 1533.

Het sammelen ten Hove, veroorzaakt door de tweedragt der Heeren, deedt de Staaten, op 't einde van Bloeimaand, in den Haage, vergaderd, een Besluit neemen, om de Landvoogdes wat ernstiger te dringen, tot het voortzetten van den oorlog, uit 's Keizers naam. Koning Fredrik was nu overleeden, en de Vredehandeling, met zynen Zoon en Opvolger, *Christiaan den III*, op eenen goeden voet gebragt. 't Kwam 'er thans alleenlyk op aan, om die van Lubek tot reden te brengen. Deezen wisten, tegen 't verbod, de Oostersche waaren, over Hamburg, in de Nederlanden te voeren, en 't voordeel, dat hun hiervan kwam, stelde hen in staat, om den oorlog lang uit te houden. Vlaanderen en Zeeland waren ten Haring gevaaren, terwyl de Visschery, in Holland, verbooden was, 't welk hier voor oproer onder 't gemeen deedt vreezen. Amsterdam en de Watersteden hadden de Oorlogschepen reeds in gereedheid gebragt, en tot de eerste maand huur drieduizend guldens ver-

XIV. Vredehandeling met Deenemarke.

De Staaten van Holland zoeken den oor-

KAREL II. 1533.

verschooten. Nu vonden zy zig buiten sta om meer op te brengen. Ook wisten zy g antwoord te geeven, op een' voorslag van van Hamburg, om de geschillen, tussch Holland en de Lubekkers, te bemiddelen. dit gaf den Staaten gelegenheid, om der I ninginne de volgende *vyf* punten te laa voorslaan: 1. Of zy zou gelieven eenen Adı raal aan te stellen, 's Keizers geschut op Vloot te doen brengen, en de andere Ned landen, op 't stuk des oorlogs, te beschryv alzo, zonder dit, geen oorlog gevoerd k worden, en Holland de penningen, tot hi toe verschooten, vergeefs gespild zou h ben. 2. Of zy al wat van Lubek over Ha burg of andere Plaatsen in deeze Landen kwa voor goeden prys geliefde te verklaaren. Of zy de Visschery den Hollanderen, zo w als den Vlaamingen en Zeeuwen, geliefde veroorlooven. 4. Of zy de Oorlogschepen g liefde te ontslaan, of anders, wegens de hui met dezelven, overeen te komen. 5. We antwoord men die van Hamburg geeven zo op de aanbieding van bemiddeling der gesch len met de Lubekkers.

log tegen de Lubekkers voort te doen zetten.

Gerard van Merkere wordt Admiraal der Hollandsche Vloote.

De Landvoogdes, geperst door de Afg vaardigden van Holland, voldeedt hen c eenigen van deeze punten. Zy stelde *Gera van Merkere*, voorheen Admiraal van Vlaar deren, over de Hollandsche Vloote, belo vende hem, nevens Hoogstraaten, met de tigduizend guldens, naar Holland, te zulle zenden, om de uitrusting voort te zetten Zy verboodt, behalven de Vaart naar '

Oos

Oosten (*u*), den invoer der Oostersche waaren, door Lubek over Hamburg, op verbeurte dier waaren. Wegens de Visschery, betuigde zy, te verwagten, dat dezelve, als de Oorlogschepen in zee waren, voor alle de Landen, wederom vry zou konnen zyn. Aan Hamburg, kon men, haars oordeels, schryven, dat 'er, eerst een Bestand voor drie maanden geslooten zynde, eene Dagvaart, binnen die Stad, kon gehouden worden, om op dezelve, ware 't mogelyk, op den voet der oude Overeenkomsten, eene bestendige Vrede te sluiten. Doch gelukte dit niet, dan moesten partyen, na 't eindigen van 't Bestand, zes weeken tyd *hebben, om lyf en goed te bergen.* Van 't beschryven der andere Nederlanden, sprak zy niet. Ook kwam 'er geen geschut van den Keizer. Brugge, Middelburg, Zierikzee en Veere, die 't in bewaaringe hadden, wilden 't niet laaten volgen. Brugge gaf voor, dat het der Stad toekwam. De andere Steden behielpen zig, met diergelyke voorwendsels. Zy zogten Holland alleen met den Oosterschen oorlog belemmerd te laaten, en ondertusschen den Oosterschen handel naar zig te trekken, ten nadeele van Holland. De Oosterlingen toonden zig hier genegen toe. In den Zomer, kwamen 'er verscheiden' Schepen van Dantzig in Zeeland aan, 't welk het Hof, onaangezien het Verbod, oogluikende toeliet.

Karel II. 1533.

De Oostersche Kryg werdt, eerlang, onvermydelyk voor Holland. Hoogstraaten en de

Men poogt Holland

(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 27.

KAREL II. 1533.

den meesten last des Oosterschen Krygs op te dringen.

de Admiraal, eenen Staat van Oorlog h
bende opgemaakt, verscheenen, met den
ven, op eene Dagvaart, die, tegen 't ei
van Hooimaand, te Amsterdam, beschr
ven was. Hier vertoonde de Stadhou
„ dat het Hof hem dertigduizend guldens
„ hand gesteld hadt, tot de beraamde uitr
„ ting; dat hy geenen kans zag, om m
„ te verkrygen, en dat de kosten, in tw
„ maanden, wel zeventigduizend guldens l
„ loopen zouden; dat hy, hierom, van
„ Staaten vyftigduizend guldens begeerd
„ die, als 'er de gewoone en buitengewoo
„ *gratien* of kwytscheldingen afgetrokk
„ waren, naauwlyks dertigduizend gulde
„ blyven zouden. Hy voegde 'er by, dat h
„ hierop *Consent* hebbende, terstond met
„ begonnen toerusting zou voortvaaren." U
deezen voorslag des Stadhouders, konden
Staaten ligtelyk bevroeden, dat men, ee
dertigduizend guldens geschooten hebbend
den gantschen verderen last des oorlogs,
Holland alleen, zou laaten aankomen, 't we
hun, met reden, onverdraaglyk scheen. Zy raa
pleegden hierop, onderling, met allen ern
De Edelen oordeelden, dat men, wanneer
schepen wederom uit zee kwamen, alleenly
betaalen moest 't gene dezelven meer dan
Keizers dertigduizend guldens gekost hadde
waarin Holland, nevens de andere Nederla
den, zyn aandeel opbrengen moest, zynde
naar ouder gewoonte, een vyfde van 't g
heel met Zeeland. Dordrecht was wederor
gereed in 't bewilligen, mids gevolg hebbe
de van 't meerderdeel der Staaten. Haa
lem

lem, *Delft*, Leiden en Gouda, geenen raad weetende om geld te vinden, waren weigerig. Amsterdam beklaagde zig, over de reeds gemaakte kosten, die nu al meer dan twintigduizend guldens beliepen; doch toonde zig egter gereed ter bewilliging, zo de meeste Leden 't ook zo konden begrypen. Men moet aanmerken, dat deeze Stad groot belang hadt by den Oosterschen handel, zynde aldaar thans reeds de voornaamste Koorenmarkt van Holland (*v*). De kleine Steden, Rotterdam, Schiedam en Alkmaar, vertoonden haare armoede. De Keizerlyke Gemagtigden de Leden dringende tot bewilliging, sloegen eenige Steden voor, dat men vyftigduizend guldens zou konnen ligten op de Bede, die, in 't jaar 1535, verschynen zou, waar op zy fors genoeg hernamen „ dat de „ Keizer, geld willende ligten op ingewilligde Beden, zulks den Steden niet behoefde „ te vraagen." Men scheidde, derhalven, zonder tot besluit te komen. De Stad Delft deedt openlyk aantekenen, dat zy nimmer iets tot de kosten van deezen Oorlog draagen zou. Zo veel scheelde het, of eene Stad belang hadt by den Oosterschen handel, of niet.

KAREL II. 1533.

Amsterdams belang by den Oosterschen handel.

Tegen den tienden van Oogstmaand, was 'er wederom Dagvaart beschreeven, te Amsterdam. Hier deedt de Stadhouder, op dat wy ons van de woorden van 's Lands Advokaat van der Goes bedienen, de Steden elk afzonderlyk spreekende en hoorende, *grooten arbeyt ende listen, meer dan tot geenen tyde, 't welck con-*

(*v*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 179.

KAREL II. 1533. *conscientie* was. Eindelyk bragt hy te w
dat de Leden allen, behalven Leiden, o
twintigsten, in de gedaane Bede bewilli
De *Acte*, die van dit merkwaardig Co
gegeven werdt, luidt, van woord tot w
als volgt:

Acte of Consent van vyftich duysent Ponden tot toereedinge van Scepen contra Lubeek.

„ Die Gedeputeerden van den Eedelen
„ vyf grote Steden van Hollant als Dordr
„ Haerlem, Delft, Amsterdam ende der
„ de, gehoirt hebbende die Petitie van
„ genadichste Vrouwe die Coninginne als
„ uernante ende Regente, in den name
„ van wegen der Keyserlicke Majesteyt h
„ lieden gedaen by den Graue van Hoich
„ ten, Stadthouder van Hollant, Zeelant
„ omme te hebben die somme van vyf
„ duysent Ponden van veertich groten 't p
„ te betaelen d'een helft Kersmisse, ende d
„ der helft St. Jans Misse beyde naestcomm
„ de, om daer mede toe te redene een Arr
„ van Scepen ter Zee tot straffinge van
„ van Lubeek, zynder Majesteyts rebelle vy
„ den, ende dat by veele redenen hemlie
„ in 't lange geremonstreert. Ende al ist
„ dat dese Oirloge roert syne Majesteyt en
„ by consequentie allen synen anderen land
„ zoe dat geen redene en es, dat de voir
„ van Hollant meer dan d'ander Landen h
„ inne gemolesteert worden. Nochtans
„ syne Majesteyt t'assisteren ende te gelieu
„ gelycken sy in veele voirleden saken beli
„ hebben. Soe Consenteren die voirsz. G
„ deputeerden, elck zoe veel in hemlieden
„ in de voirsz. Petitie, mit conditie dat m
„ hemlieden ter cause van de voirsz. oirlog

noo

„ *noch* geenen anderen, meer noch vorder Karel II.
„ *molesteren* of yet eysschen sal, dan anderen 1533.
„ Landen, in welcken geuallen zy mit heur-
„ lieder gewoonlicke portie volstaen sullen.
„ Ten tweeden, dat die Knechten ende Boets-
„ gesellen comende vuyter Zee nyet gaerden
„ noch ouerlast in desen landen doen en sullen
„ of indien ter contrarie geschiede, zoe zullen
„ die voirsz. Gedeputeerden van dit Consent
„ ongehouden blyuen, ende en sal voir geen
„ consent geacht worden. Ten derden dat
„ des Keyserlicke Majesteyts Penningen tot
„ dertich duisent ponden eerst ende alvoiren
„ *in de voirsz.* Armée geemployeert sullen
„ worden, sulcx dat indien *enich* bestant ge-
„ maect worde, of dat die *luyden* van oirloge
„ binnen twee maenden vuyter Zee keerden
„ by storm of fortune, dat de voirsz. Gedepu-
„ teerden, naer aduenant datter ouerschiet,
„ ontlast sullen blyuen, sonder vorder gehou-
„ den te syne, ofter te cort quame, dan als
„ voirsz. es. Ende dat men gracelicken som-
„ meren ende executeren sal den Ondersaten
„ van de voirsz. Consente. Welck Consent
„ mitter voirsz. Conditien die voirsz. Stadthou-
„ der geaccepteert heeft op ten 20 Augusty
„ Anno 1533. binnen der Stad van Amster-
„ dam, ter presentie van den voirsz. Gedepu-
„ teerden, my tegenwoirdich als Advocaat.
„ Ende ick hebbe myn Heere den Stadthou-
„ der dese Acte gegeuen onder myn hand-
„ teycken.

Terstond hierna, werdt het verlof, aan som-
migen verleend, om, over Hamburg en Lu-

KAREL II. 1533. bek, op de Oostzee te handelen, wederom getrokken (w). De Vloot, onder 't Op

De Vloot raakt in Zee, en houdt de Zond open.

bevel van Gerard van Merkere, geraakte delyk, in Herfstmaand, in zee, koers ze de naar de Zond, die zy, eenen tyd lang slooten hieldt, geenen anderen dan N landsche Schepen vergunnende, door dez uit en in de Oostzee, te komen. De Lu sche Vloot, gebooden door *Markus M* hieldt zig, omtrent de Elve, ver genoeg ten schoots. De Hollandsche keerde eer naar huis, en in de Lente des volgenden

Bestand. 1534.

(x), werdt 'er een Bestand met de Lubek en een Verbond van Koophandel, voor tyd van dertig jaaren (y), met den nieu Koning van Deenemarke, gesllooten (z). Vloot hadt toen uitgediend; doch over 't d gen der kosten deezer uitrustinge, die, den Keizer, meer dan tweehonderdduiz guldens beloopen hadden (a), viel merk verschil, tusschen Hoorn en de Dorpen o de Stad gehoorende (b). De meeste Ste rekenden zig egter gelukkig, dat zy van zen lastigen Kryg ontslaagen waren.

XV. Vryheid van Godsdienst in Duitschland.

In Duitschland, hadden de Protestanten, dertusschen, eenige vryheid gekreegen. Turksche Keizer, *Soliman*, na 't verslaan Koning Lodewyk, Hongarye byna gel

(w) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 194, 195, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215.

(x) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 443.

(y) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Negende Onderk. getek.* B.

(z) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 217, 220.

(a) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 224.

(b) VELIUS Hoorn, *bl.* 242.

hebbende afgeloopen, dreigde het Aartsher- togdom Oostenryk, met eenen inval, dien Karel de V. niet keeren kon, zo de Protestantsche Vorsten hem onderstand bleeven weigeren. Hy hadt zig, in den aanvang des jaars 1532, met geen ander oogmerk, naar Duitschland begeven, dan om deeze Vorsten te beweegen, tot het verleenen van eenen merkelyken onderstand, tegen de Turken. 't Gelukte egter niet, voor dat hy hun de vrye oefening van den Godsdienst, tot op het houden eener algemeene Kerkvergadering, hadt toegestaan (c). In 't kort, hadt hy toen een Leger van negentigduizend Knegten en dertigduizend Paarden op de been, welk de schrik zo zeer onder de Turken bragt, dat Soliman met zyne benden, in den Herfst, naar Konstantinopole te rug trok. Doch de vryheid van Godsdienst, welke de Keizer in Duitschland hadt moeten toestaan, werdt, in de Nederlanden, nog in zo verre geweigerd, dat men zelfs 's Keizers Plakaaten, wegens deeze vryheid, in Duitschland, uitgegeven, hier te lande, *op straffe van lyf en goed*, niet mogt *inbrengen*, *houden*, *verkoopen of leezen* (d). Ook begon men, omtrent deezen tyd, in Holland, heviger te yveren tegen de Herdoopers of Doopsgezinden, onder welken, zig ook luiden onthielden, die, met reden, by de Overheid in 't oog liepen, en in en na het jaar, in welk wy nu getreden zyn, zo veel gerugts in Holland maakten, dat wy niet nalaaten kon- nen,

KAREL II. 1534.

(c) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 87, 88. SLEIDANUS *Libr.* VIII. *p.* 205, 210.

(d) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 27.

KAREL II. 1534. nen, van hunne bedryven, hier en hier
trent, een omſtandig verhaal te doen.

XVI. Oorſprong der Herdoope-ren of Doopsgezinden.

Omtrent het jaar 1522, of wat vroeg
deeden zig in Zwitſerland, onder de Zwin
ſchen, en in Saxen, onder de Lutherſch
eenige luiden op, die de Hervorming,
uitſluiting van den Kinderdoop, wilden
voeren: hierin verſcheiden' vroeger' Her
mers navolgende, die, al van de elfde
twaalfde eeuwe af, den Kinderdoop had
veroordeeld (*e*). Men wil, dat ſommige v
naame Hervormers en Zwinglius zelf, i
eerſt, niet vreemd geweeſt zouden zyn
het afſchaffen des Kinderdoops. Doch h
van is my geen zeker blyk voorgekomen.
ter gaat het, dat 'er Gemeenten geweeſt z
in welken men beide bejaarden en kin
doopte, en 't niemant kwalyk nam, dat
zyne kinders ongedoopt liet. De voorſtan
des bejaarden Doops, die zig ſedert *Doop
zinden* genoemd hebben, kreegen, om dat
zulken, die in hunne jongkheid gedoopt
ren, niet voor gedoopt hielden, en op nie
doopten, den naam van *Herdoopers*, met w
ken wy hen, in navolging der geſchiedeni
deezer tyden, ook doorgaans benoemen
len. De Saxiſche Herdoopers, onder w
ken, *Nikolaas Stork*, *Thomas Muntzer* en *M
kus Stubner*, boven anderen, berugt gew
zyn, gaven breed op van bovennatuurl
verlichtingen en ontdekkingen. Doch van
Zwitſerſchen, onder welken, *Koenraad Gr*

(*e*) *Voiez* FLEURY Hiſt. Eccleſ. *Tom.* XII. *p.* 447,
575. *Tom.* XIV. *p.* 184, 251.

bel, *Felix Mantz* en *Jurgen Blaauwrok* de voor- Karel II.
naamsten waren, vindt men dit, of niet, of 1534.
spaarzaamlyk (*f*), gemeld. Grebbel en Mantz raakten, met Zwinglius, in geschil, over den Doop: waarop een Plakaat, te Zurich, uitkwam, by welk ieder, die zig herdoopen liet, of zyn kind den doop onthieldt, eene boete van een mark zilvers werdt opgelegd (*g*). Hier by bleef het niet. Zwinglius dreef door, dat men de Herdoopers aan 't leeven komen moest, en Mantz was de eerste, van wien men gemeld vindt, dat hy, in 't jaar 1526, te Zurich verdronken werdt (3). Dus streng handelden de Hervormden zelven, met hen, die 't stuk der Hervorminge een weinig anders dan zy begreepen. Blaauwrok werdt, wat laater, in Tyrol verbrand (*h*). In 't jaar 1527, werden ook eenige Doopsgezinden in Holland, en dus door Roomschgezinde Regters, ten vuure veroordeeld (*i*). En in 't jaar 1531, wel

(*f*) Sleidanus *Libr.* VI. *p.* 146. G. de Bres Wortel der Herdooperen I. *Boek Cap.* VI. *f.* 36.
(*g*) Doopsgez. Martel. boek II. *Deel*, *bl.* 3.
(*h*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 21.
(*i*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 13.

(3) Zie J. H. V. P. N. *Begins. der Scheuring onder de Doopsgezinden*, bl. 4. De Schryver, die zynen naam, onder deeze letters, verbergt, schynt *Karel van Gend* geweest te zyn, alzo hy, bl. 37, zegt, dat hy, in de *Embder Disputatie*, Schryver der Doopsgezinden was. En deeze Schryver was Karel van Gend. Zie *Embder Protocol*, f. 369 *verso* en 370. Ik vermoed, dat hy dezelfde Karel was, van wien Ubbo Emmius (*Rer. Frisic.* Libr. LIX. p. 924.) een slegt getuigenis geeft, en, onder anderen zegt, dat hy, in 't jaar 1544, te Leiden, in hegtenis gesmeeten zynde, verscheiden' Herdoopers, die niet van zyne gezindheid waren, beklapt heeft.

KAREL II. 1534. wel negen mannen te gelyk, van Herdoo rye beschuldigd zynde, uit Amsterdam, n den Haage gevoerd, en aldaar onthalsd (Veelen van deeze luiden gavén blyken v een vroom en godvrugtig gemoed. Doch der de Saxische Herdoopers deeden 'er eenigen op, die van eenen anderen geest dreeven scheenen. Stork en Muntzer leerd

Geest-dryvende Herdoopers.

„ dat de weereld, in 't burgerlyke en in
„ kerkelyke, tot hiertoe, door de boozen v
„ bestierd; doch dat 'er een andere tyd
„ handen was, in welken God een he
„ volk, in plaats van dit, welk hy besloo
„ hadt te verdelgen, verwekkén zou." Mu zer sloeg zelf de hand aan deeze verdelgi zig, in 't jaar 1525, voegende by de T ringer Boeren, die tegen de Overheid wa opgestaan. Doch hy werdt gevangen en dood gebragt, waarna de opstand geden werdt (*l*). Zyne Leer hadt, ondertussche eenigen opgang gemaakt. *Melchior Hofm* een zyner aanhangeren, omtrent het jaar 15 uit Duitschland, te Embden, gekomen, zon van daar, eenigen, als Leeraars, uit, n Westfalen, naar Friesland, naar Holland, elders. Vervolgens, *Jan Trypmaaker*, in z ne plaats, hebbende aangesteld, trok hy n Straatsburg, alwaar hy, gevat zynde, in hegtenis overleedt. Trypmaaker begaf zi sedert, naar Amsterdam, van waar hy, i gelyks gevangen genomen zynde, naar d Haage gevoerd, en met nog zes of zeven a

C

(*k*) E. DE VEER Chron. *f.* 33.

(*l*) J. CAMERAR. Vita Melancht. *p.* 43. L. HORTENS. Tumult. Anabapt. *in* Coll. S. SCHARDII *Tom.* II. *p. m.* 29

deren, dezelfde, waarschynlyk, van welken wy hier boven gewaagd hebben, gedood werdt. Doch uit zynen aanhang, stondt, ten deezen tyde, op, *Jan Matthyszoon*, een Bakker van Haarlem, die zig voor Enoch, den tweeden Getuigen, uitgaf, Hofman nabootsende, die voor Elias hadt willen gehouden zyn.. Jan Matthyszoon, zyne Vrouw, wat te bejaard, hebbende laaten zitten, begaf zig, met eene schoone en jonge Brouwers Dogter, die hy verleid hadt, naar Amsterdam, van waar hy eenigen, twee aan twee, uitzondt, om te leeren. *Bartholomeus Boekbinder* en *Dirk Kuiper* trokken naar Friesland, doopende, te Leeuwaarden, onder verscheiden' anderen, *Obbe Filips*, uit wiens eigen' Bekentenisse, wy dit verhaal ontleenen, hen tevens, door oplegginge der handen, tot Leeraars aanstellende. *Menno Simonsz*, naar wien de Doopsgezinden, sedert, *Mennoniten* genoemd zyn, is, door deezen zelfden Obbe, tot Leeraar aangesteld. Doch dit gebeurde laater. Te gelyk met Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper, werden *Jan Bokelszoon van Leiden* en *Gerrit Boekbinder* naar Munster afgezonden (*m*), alwaar zy, in Slagtmaand des jaars 1533, aankwamen.

Karel II. 1534.

De Hervorming was hier, niet lang geleeden, ingevoerd, door *Bernard Rotman*, wien men zes Kerken vergund hadt, terwyl de Roomschgezinden de Domkerke alleen inhielden. Het Verdrag was, niet alleen door de

XVII. Munster wordt, door de Herdoopers, overmeesterd.

(*m*) Bekenten. van Obb. Philips, *bl.* 3, 4, 5, 11, 13, 15, 24. [*agter 't* Beginf. der Scheur. ond. de Doopsgez. *bl.* 45, 46, 47, 50, 51, 52, 58.]

KAREL II. 1534. de Wethouderſchap, maar zelfs door *Fran cus*, *Graave van Waldek* en *Biſſchop van M ſter*, bekragtigd (*n*). In deezen ſtaat der z ken, kwamen de Herdoopers te Munſter, w ken Rotman, eerlang, toeviel. Hun ge groeide zo ſterk aan, dat men voor opſch ding vreesde. Eenige Domheeren en an ren, eenig volk in de wapenen gebragt h bende, verſterkten zig, in een gedeelte Stad, *Overwater* genaamd. De Herdoop verzamelden zig, daarentegen, op de Mar Men ſloot een Verdrag, by welk zy belo den, zig ſtil te zullen houden. De Heer trokken toen af met hun Volk en verlieten Stad. Doch terſtond hierna, ſtaken de He doopers de hoofden wederom ſamen, en ſpı ken van de Stad te bemagtigen. Heimel zonden zy booden uit, om hunne aanhange van alle kanten, ook uit Holland, naar Mun ter te ontbieden (*o*). Dit geſchiedde, omtre den aanvang des jaars 1534. Ten zelfde tyde, werdt hier het herbergen der Herdo perſche Leeraaren, by openbaaren Plakaate verbooden, en elk, die 'er een' aanbragt twaalf guldens toegezeid. Ook gaf men de herdoopten, insgelyks by openbaar Plakaat vierentwintig dagen tyd, om berouw te too nen: in welk geval, hun vergiffenis beloof werdt (*p*). Men vreesde voor 't verloope van 't volk uit Holland, 't welk, in den waa gebragt, dat 'er, in Weſtfalen, ongemeen

zaa

(*n*) Anonymi Chron. Monaſt. *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* V *p.* 142-148.
(*o*) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 300.
(*p*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.

zaaken gebeuren zouden, met menigten, naar Munster toog. Zelfs vernam men, ten deezen tyde, dat 'er, in Overyssel, eenig Oorlogsgereedschap byeen gebragt was, ten huize van bekende *Sektarissen*, waar uit beroerte gespeld werdt (q). Te Munster, werdt de toeloop eerlang zo groot, dat de Herdoopers, sterker geworden dan de andere Burgers, op eenen Vrydag, in den aanvang der Vasten, eenen nieuwen oproer verwekten, roepende door de Stad, *Maakt u van hier, gy Godloozen, ten zy gy allen wilt uitgerooid worden, want al wie weigert zig te laaten doopen, zal men doodslaan* (r). Toen weeken de meeste Burgers, die hun niet toevielen, met vrouwen en kinderen, ter Stad uit, en de Herdoopers bleeven 'er meester van (s). De voornaamste aanleiders van deezen oproer waren Jan Matthyszoon van Haarlem, Jan Bokelszoon van Leiden, Bernard Rotman, *Bernard Knipperdolling*, *Jakob van Kampen* en *Jan van Geelen*. Zo dra was de Stad niet overmeesterd, of de voornaamste Huizen en alle de Kerken werden geplonderd, alle boeken, behalven den Bybel, verbrand, en alle goederen gemeen gemaakt (t). De Bisschop hadt, midlerwyl, een Leger verzameld, met welk hy 't beleg sloeg voor de Stad. Verscheiden' Duitsche Vorsten, en onder anderen de Landgraaf van Hessen, die Luthersch en den vreedzaamen Doops-

KAREL II. 1534.

(q) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.
(r) HORTENS. *ubi supra*.
(s) Anonymi Chron. Monast. *p.* 149, 150.
(t) A. CORVINUS de Monast. Obsid. *in* Collect. S. SCHARDII *Tom.* II. *p.* 315. SLEIDANUS *Libr.* X. *p.* 156, 157.

KAREL II. 1534. Doopsgezinden niet ongenegen was, de Hertog van Gelder, en de Steden Deventer, Kampen en Zwol hadden hem voorzien van geschut, of manschap. Hy bestormde de Stad in 't eerst, hevig (u). Ook deeden de belegerden uitvallen, in één van welken, Jan Matthyszoon sneuvelde (v). Evenwel was 'er geen kans, om de Stad, stormenderhand, te bemagtigen. Een gedeelte van 's Bisschops leger verliep ook eerlang, en hy zag zig genoodzaakt van 't stormen af te laaten, en de Stad, door uithongering, tot de overgaave te dwingen (w). De beroemde *Viglius van Aytta van Zuichem*, die thans het Ampt van * *Officialis.* Kerkelyken Regter, by den Bisschop bekleedde, en zig doorgaans te Dulmen ophieldt, werdt, wat laater, naar den Ryksdag te Worms afgezonden, om onderstand tegen de Herdoopers te verzoeken (x). 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt. De Stad ging, eerlang, by verrassing over.

XVIII. Naakte Zwaardloopers te Amsterdam.

Doch eer 't hier toe kwam, hadden zig, te Amsterdam, en elders in Holland, een groot getal van menschen scheep begeven, in meening, om naar Overyssel over te steeken, en van daar naar Munster te trekken, alwaar, naar men voorgaf, een nieuw en heerlyk Ryk begon opgeregt te worden (y). Eene V

(u) VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI Epist. Select. N. 1 in Anal. Belg. Tom. II. P. I. p. 171.
(v) HORTENS. de Anabapt. p. m. 302.
(w) VIGLII Epist. Select. N. LXXIII. ubi supra p. 203, Anonymi Chron. Monast. p. 150, 151.
(x) VIGLII Epist. Select. N. LIV. LV. LXI. LXII. ubi p. 164, 167, 179, 181.
(y) E. DE VEER Chron. f. 36 vers.

van verscheiden' zulke Schepen werdt, op den eenentwintigsten van Lentemaand, te Amsterdam, aangehouden. Men vroeg den luiden, *werwaards zy 't gemunt hadden? Naar 't Land, welk God ons wyzen zal*, was het antwoord. Om 's volks drift tot vertrekken verder gaande te maaken, liepen 'er, 's daags daaraan, op den middag, vyf Herdoopers, naakt, en met bloote zwaarden in de hand, door de Stad, roepende, *In den naam des Heeren! Gods zegen staat over de regter, Gods vloek over de linker zyde der Stede* (z). Anderen melden, dat 'er drie onder waren, die Obbe Filips en anderen, in Friesland, gedoopt en uitgezonden hadden, en dat de eene riep, *de nieuwe Stad*, meenende, zo 't schynt, Munster, *is den Kinderen Gods gegeven:* de ander, *doet boete, doet boete*, en de derde, *wee, wee, over alle Godloozen* (a). Doch zy beschadigden niemant. De Schuttery raakte terstond op de been, de roepers werden gevat, en kort daaraan, te Haarlem, ter dood gebragt. 't Zelfde lot trof ook eenigen anderen van dien zelfden aanhang, zo te Haarlem, als te Amsterdam, en in den Haage (b). Eenige dagen laater, kreeg de Amsterdamsche Regeering, uit Friesland, berigt, dat de Herdoopers voorhadden, de Stad te verrassen. De Schutters, en Lieve-Vrouwen en Kruisgilden werden, op 't Stadhuis, ontbooden. Men vroeg hun, wat dienst de Raad, des noods, van hun te wagten

Karel II. 1534.

Gerugt van een aanslag op Amsterdam.

(z) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 300.
(a) Bekenten. van Obbe Philips, *bl.* 16, 17. [53].
(b) Chron. Amersfort. *ap.* Mattheum Fund. & Fat. Eccles. *p.* 525.

KAREL II. 1534. ten zou hebben? en zy verklaarden, go bloed, voor den welstand der Stad, v hebben. Hierop volgde een streng ver om vreemde Herdoopers te herbergen: d in de Stad bevonden, geene gezeten' Bu zynde, moesten, voor vyf uuren des av op straffe des doods, vertrekken. N ven, deedt men, op verscheiden' plaa huiszoeking, en betrapte 'er twintig, die gezet werden. Den Graaf van Hoogstraa kort hierna, met eenige Leden van den I van Holland, op bevel van Vrouwe M (c), in de Stad gekomen zynde; werde eenigen van deeze gevangenen met de geftraft. Doch zesendertig anderen, de I der Herdooperen verzaakt en openbaare I te gedaan hebbende, werden in genade vangen (d): waarmede de rust, in Ams dam, voor eenen tyd, hersteld was.

Orde tegen de Herdoopers in Holland. De Landvoogdes deedt, ondertusschen eene algemeene Dagvaart te Mechelen, Hooimaand, gehouden, eenen voorslag, de Herdoopers en Lutherschen beide uit rooijen, en Bisschop Franciskus Munster helpen winnen. Doch de Staaten van H land toonden weinige genegenheid, om met Munster te moeijen. Hier te lande, v den zy egter zorgen, dat oproerige en sche Leeringen belet en gestraft werden. Stadhouder leverde hun, ten deezen ein sedert, een Ontwerp over: doch alzo Geestelyken daarby te veel gezags werdt

(c) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 29.
(d) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 301, 302.

geven, werdt het, door de Staaten, van de hand geweezen, oordeelende zy „ dat men, „ voornaamlyk, op de wyze van prediken agt „ te geeven hadt, om valsche Leeringen te „ stuiten; en dat men zorg draagen moest, „ dat de Leeraars zig van 't schelden op el„ kanderen, en van 't voorstellen van vreem„ de gevoelens op den Predikstoel onthiel„ den (*e*)." Midlerwyl, kreegen alle Baljuwen en Schouten in Holland last, om, een jaar lang, naar Herdoopers te zoeken, en dezelven te doen straffen: en zulke *Melchioriten*, (zo noemde men de oproerige Herdoopers, naar *Melchior Hofman*) die hunne dwaalingen waren afgegaan, moesten, een jaar daarna, ter plaatse hunner Wooninge blyven, zy alleen uitgezonderd, welken ten Haring voeren, of buitenlandschen Koophandel dreeven (*f*). Men gebruikte deeze voorzorg, om den Herdooperen het samenrotten, en verreizen naar Munster en elders te beletten. Hoe 't binnen deeze belegerde Stad toeging, staat ons nu te melden.

Karel II. 1534.

XIX. Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig op tot Koning van Munster.

Jan Matthyszoon van Haarlem hadt zig hier, zo lang hy leefde, het opperbewind in 't burgerlyke aangemaatigd, en met zo veel strengheid geregeerd, dat hy zig niet ontzien hadt, sommigen, die hem tegenstonden, met eigen handen, 't hoofd voor de voeten te leggen. Voorts, waren 'er twee Burgemeesters en twee-entwintig Raaden onder hem aangesteld. Doch na 't omkomen van Jan Matthyszoon, werdt

(*e*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 218, 219, 220, 223.
(*f*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 29.

KAREL II. 1534. werdt het opperbewind, met algemeene t men, aan Jan Bokelszoon, Kleêrmaaker Leiden, opgedraagen (*g*). Hy was, omtren jaar 1510, gebooren, en kon dus weinig dan vierentwintig jaaren bereikt hebben. Schryver, die hem gekend en gesproken h getuigt, dat hy niet misdeeld was van stand en welspreekendheid (*h*). Ook me anderen, dat hy, voorheen, te Leiden, der de Rederykers, verkeerende, den rol Koning gaarne plagt te speelen (*i*), 't hem, eerlang, ook te Munster, te pas kv Hy gaf voor, zo wel als Jan Matthysz door den Geest, gedreeven te worden. trent het midden van Bloeimaand, liep des nagts, moedernaakt, door de straat roepende, *dat de Koning in Zion gekomen* Toen zat hy, drie dagen, in huis, zond willen spreeken, schryvende, dat de G hem den mond geslooten hieldt. Eindel borst hy uit, dat hem, van boven, bev was, twaalf Regters in Israël aan te ste Dit geschiedde. Ook gaf hy het ampt Scherpregter aan Knipperdolling, die elk, den Profeet, Jan van Leiden, durfde teg staan, of tot den Bisschop wilde overloop strengelyk ter dood bragt. 't Leedt niet la of men begon, eerst heimelyk, toen op lyk, de veelwyvery te dryven. Elk nan veele vrouwen, als hy goedvondt. De N nen werden uit de Kloosters gehaald, en

(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 301, 302.
(*h*) A. CORVINUS de Monaster. Obsidione, *p.* 315.
(*i*) ORLERS Leiden, *bl.* 318, 322.

penlyk getrouwd (*k*). De twaalf Regters hadden maar eenige weeken gediend, toen Jan van Leiden goedvondt, hen van hun ampt te ontzetten, en zig tot Koning over dit nieuw Jeruzalem op te werpen (*l*). Een Goudsmid van Warendorp, *Jan Duizendschoen* genaamd, (*m*), hielp hem zyn oogmerk uitvoeren, verklaarende Hemelschen last te hebben, om Jan Bokelszoon, tot Koning over 't Munstersch Zion niet slegts, maar over de gantsche aarde aan te stellen. Al 't volk gaf hier zyne stem toe. De nieuwe Koning verkoos zig, terstond, eenige Staatsdienaars en Raaden. Gerrit Boekbinder, dien wy boven genoemd hebben, was een der laatstgemelden (*n*). De Koning droeg zig, volgens 't verhaal van zulken, die hem gekend en gesproken hebben, zo vorstelyk, als of hem deeze waardigheid ware aangebooren. Hy droeg eene Kroon, en *Diadema*, 't gewoone hoofdversiersel der aloude Oosterscher Vorsten. Als hy te paard, door de Stad, reedt, hadt hy gouden spooren aan. Behalven den stoet, die hem volgde, liepen 'er twee Knegten vooruit: een van welken, het oude Testament droeg. De ander hieldt een zwaard in de hand. Die niet knielde, daar de Koning voorby reedt, werdt, op staande voet, gedood. Dus bootste de hervormde Kleêrmaaker de gewoonte der aloude Oosterscher Vorsten naar, die hy, nog Rederyker te Leiden, naar 't schynt, hadt lee-

Karel II 1534.

(*k*) Anonym. Chron. Monast. *p.* 152.
(*l*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 302, 303, 304.
(*m*) Anonymi Chron. Monast. *p.* 153.
(*n*) L. Hortens. de Anabapt. *p.* 304.

Karel II. 1534.

leeren kennen. Hy volgde hen ook, ir 't neemen van veele vrouwen. Eerst trou de hy de Weduwe van Jan Matthyszoo onaangezien zy zwanger was. Zy alleen dro den naam van *Koningin*. Behalven haar, n hy nog veertien of vyftien andere Vrouw van minderen rang: eene van welken, de ko heid gehad hebbende van zyn bedryf te v oordeelen, door hem, met eigen' hand, in openbaar, onthalsd werdt (*o*). Men besch digt hem van verscheiden' andere wreede ontugtige bedryven, die hem gehaat maakt by de Ingezetenen. Doch hy heerschte zo g weldig, dat niemant zig, openlyk, over he beklaagen durfde.

Hy stelt Jakob van Kampen aan tot Bisschop van Amsterdam.

Ondertusschen, werdt de Stad, door den B schop, zo naauw beslooten gehouden, dat de voorraad, door den tyd, begon te on breeken. Koning Jan vondt toen geraade eenigen uit de Stad te zenden, om te pre ken; die byna allen den Bisschop in hand vielen, en gedood werden (*p*). Een derz ven, *Henrik van Hilversom*, behieldt het le ven, mids hy zig gebruiken liet, om de He doopers, binnen Munster, te bedriegen. He rik, wederom in de Stad gekeerd, maakte de Koning diets, dat hem een Engel uit 's Bi schops magt verlost, en voorts bekend g maakt hadt, dat God den Koning drie ryk Steden, Amsterdam, Deventer en Wezel, ha geschonken. De Bisschop, die hem dit, na 't schynt, deedt zeggen, beoogde de ma d

(*o*) A. Corvinus de Monaster. Obsid. *p.* 315.

(*p*) Viglii ab Aytta Zuichem. Epist. Select. *N.* LIV. Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 165.

der *Herdooperen* te verdeelen, en veelen, in plaats van naar Munster, naar elders, te doen trekken. Ook gelukte hem dit, ten deele. Terstond hierop, werdt Jakob van Kampen, tot Bisschop van Amsterdam, aangesteld, en, nevens zekeren Jan Matthyszoon van Middelburg, derwaards gezonden. Ook kwam hy 'er, in Wynmaand, aan, en onthieldt 'er zig heimelyk; veele menschen doopende, en in de nieuwe Leere onderwyzende. In 't hoofd van verscheiden' zyner Brieven, schreef hy, *Ik, Jakob van Kampen, Bisschop te Amsterdam, Leesmeester te Munster* (*q*). Henrik van Hilversom raakte, sedert, wederom uit Munster, en liep openlyk over tot den *Bisschop* (*r*).

Karel II. 1534.

De Stadhouder Hoogstraaten was, op den eersten van Wynmaand, te Amsterdam gekomen, om orde op het uitrooijen der Herdooperen te stellen. Hy hieldt den Schout, *Jan Huibertszoon*, en eenigen uit den Raad verdagt, dat zy te slap in dit werk waren geweest, en hierdoor het toeneemen der Ketterye hadden veroorzaakt. Ook werdt Jan Huibertszoon, sedert, van 't Schoutampt verlaaten, en ten lande uit gebannen (*s*). Den zevenden van Wynmaand, werden 'er twee Herdoopersche Burgers gevat. Hierop ontstondt een gerugt, dat men 'er, dien nagt, nog wel tweehonderd van 't bed zou ligten. De vrees, hier door in veelen verwekt, was oorzaak, dat zy, in merkelyken getale, voor 't Stadhuis, samen school-

Beweeging aldaar over de Herdooperye.

(*q*) Regist. der Willek. van Amst. *by* BRANDT, Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.
(*r*) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305, 306, 307.
(*s*) Regeer. Lyst van Amst. *voor de* Handv. *druk van* 1624.

Karel II. schoolden, zig laatende verluiden, dat z
1534. zouden gedoogen, dat men de Burgerlyk
heid schondt, en de luiden heimelyk ten
uit haalde. *Joost Buik*, Schepen der S
dien nagt, als Hopman der Schutteren
wagt hebbende, stelde hen egter te v
hun zyn woord geevende, dat nieman
Burgeren eenigen overlast te vreezen l
waarop zy naar huis gingen. De Stadho
voor de gevolgen deezer samenrotting
dugt, deedt zyne Herberg sterk bewaa
tot dat hy, twee dagen daarna, wederon
Amsterdam vertrok (*t*).

XX. Hongers-nood in Munster. Het gebrek van mondbehoeften werdt
dertusschen, zo groot te Munster, dat
ongewoon voedsel gebruiken moest.
vleide elkanderen met hoop van toevoe
ontzet. Doch 't bleef agter. In Winterma
zondt de Koning Jan van Geelen, niet o
dreeven in Krygszaaken, ter Stad uit, o
benden, die men zeide in aantogt te zyn
ontzet, naar Munster te geleiden. Doch
begaf zig, over Friesland, naar Amsterc
en keerde niet weder (*u*). De hongersn
1535. nam, in 't volgend jaar, zo zeer de overh
dat men zig niet slegts met paarden- hon
en rotten vleesch voeden moest (*v*); maar
was zelfs geen leder zo hard, welk niet
geten werdt. De Schryver, dien wy hier
gen, heeft verscheiden' Boeken gezien,
welken de lederen banden gegeten waren. I
verzekerde hem ook, dat 'er zelfs kind

(*t*) Hortens. de Anabapt. *p.* 306, 307.
(*u*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 307, 310.
(*v*) Anonym. Chron. Monast. *p.* 156.

waren omgebragt, en te lyve geslaagen. En midden in deeze elende, werden 'er nog danseryen gehouden en schouwspelen vertoond (*w*), terwyl de Hoofden der Herdooperen elk een' verzekerden, dat de Stad nimmer gewonnen, maar wel haast wonderbaarlyk verlost worden zou (*x*). Doch 't viel geheel tegen hunne verwagting uit. De Bisschop hadt, volgens zyn eigen schryven aan Paus *Paulus den III*, welk nog voorhanden is, op het einde des jaars 1534, reeds meer dan agtmaal honderdduizend guldens, in de Belegering zyner Hoofdstad, gespild; en verzogt, derhalven, den Paus, op 't ernstigst, om onderstand. Doch my is niet gebleeken, dat hem van Rome iets toegeschikt werdt. Hy hadt, sedert eenen geruimen tyd, slegts drieduizend Knegten en driehonderd paarden, tot dit Beleg, konnen gebruiken; die alleen konden dienen, om de toegangen, op welken zy zig verschanst hadden, te sluiten, en niets tegen de Stad onderneemen konden (*y*). Doch in Zomermaand des jaars 1535, werdt de Stad, by verrassing, overmeesterd, door *Hans van Langerstraaten*, aan 't hoofd van niet meer dan vierhonderd man. Hy was, van de Herdoopers, overgeloopen tot den Bisschop, dien hy Munster beloofd hadt te zullen leveren, zo men hem van eenig geld en volk voorzien wilde. Hy gaf zo veel verzekering, dat de Bisschop hem 't stuk

Karel II. 1535.

De Stad wordt, by verrassing, ingenomen.

(*w*) A. Corvinus de Monaster. Obsid. *p.* 316.
(*x*) Hortens. de Anabapt. *p.* 308.
(*y*) *Vide* Epist. Francisci Monast. Episc. *ad* Paulum III. *in* A. Miræi Donat. Belg. *Libr.* II. *Cap.* CXXXVIII. Op. Diplom. *Tom.* I. *p.* 607, 608, 609. & *int.* Viglii Epist. Select. *N.* CXXXIV. Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 321.

KAREL II. stuk toevertrouwde. Op den drie-entwi
1535. sten van Zomermaand, des nagts, vert
de hy zig voor de Kruispoorte, de wagt
maakende, dat hy mondbehoeften b
Men kende hem, en liet hem binnen.
stond hierna, regtte hy een ysselyk bloe
aan in de Stad. Veelen werden, in den s
overvallen en afgemaakt. De Koning
laat gewaar wordende, dat de Stad ve
was, bragt egter eene menigte volks i
wapenen, en weerde zig zo dapper, dat l
het te kwaad gekreegen zou hebben; zo
het Bisschoplyk Leger toegeschooten wa
hem ontzet hadt. Op dit oogenblik, ont
den Herdooperen de moed. Agt dagen l
werdt de Stad overgegeven aan de woede
Bisschoplyke Knegten. Men zag de stra
bezaaid met lyken. Ook werden 'er ve
gevat, en geregtelyk ter dood gebragt. E
gen ontvlooden. Anderen, op 't Slot ge
ken, gaven 't niet op, zonder 't lyf te be
gen. De Koning, Jan van Leiden, we
nevens Bernard Knipperdolling en *Ber*
Kregting, leevende gegreepen, en eenen
ruimen tyd bewaard (z). Men voerde
Koning, tot een schouwspel, door 't on
legen land, en stelde hem toen op 't
Bevergerne, in scherpe gevangenis. Knip
dolling en Kregting werden elders bew
Terwyl zy zaten, kreegen twee Luther
Leeraars, door den Landgraaf van He
afgezonden, vryheid, om hen te zien

(z) Anonym. Chron. Monast. p. 154, 155. L. HORTE Anabapt. p. m. 313.

tot boete te vermaanen. *Antoni Corvinus*, één deezer Leeraaren, heeft meer dan eens, met deeze berugte gevangenen gesproken, en een verhaal van zyn gesprek in 't licht gegeven, uit welk men de Leer deezer luiden (a), ook te vinden in een Boek, de *Wederopregting* genaamd (4), en gedurende 't Beleg van Munster verspreid (b), kan opmaaken. Jan van Leiden hieldt „ dat het duizendjaarig „ Ryk, in de Openbaaringe vermeld, eigenlyk moest worden opgevat. De Overheid, schoon van God ingesteld, mogt men, zyns oordeels, geweldelyk wederstaan, als zy iets geboodt, strydig met Christus Leere. Wegens de Regtvaardigmaaking, hadt hy 't gevoelen der Roomschgezinden aangenomen. Doch, in de gevan-

Stellingen van Jan van Leiden.

(a) A. Corvinus de Monast. Obsid. *p.* 316.
(b) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 299.

(4) De eigenlyke Titel van dit werk is, **Eine Restitution edder eine Wedderstellinge rechter unde gesunder Christelicker Leer / Geloveus unde levens / uth Godes genaden / durch de Gemeynte Christi tho Munster an den dach gegevenn.** Gedrukt te **Munster** 1534. **yn den treynden Maendt / October geheyten.** Wat laater, kwam 'er een diergelyk Boek in 't licht, genaamd, **Von Verborgenheit der Schrift des Rykes Christi / unde von dem Daghe des Heren / durch de Gemeynte Christi tho Munster.** Gedrukt **in Yare** M. D. XXXV. **In der ij. Maendt.** Men vindt van beide deeze Boeken nog enkele afdruksels, onder de Liefhebbers. Zie I. le Long *Hist. der Reform. van Amsterdam*, bl. 483. 't Slot van het eerste, waarin duidelyk gezeid wordt, dat de Munstersche Doopsgezinden Hemelschen last gekreegen hadden, om de waare Leer, met het zwaard, voort te planten, is te leezen agter J. H. V. P. N. *Begins. der Scheuringen onder de Doopsgezind.* bl. 68.

KAREL II 1535

„ vangenis, werdt hy tot Luthers gev
„ overgehaald. Ook veranderde hy in 't
„ des Avondmaals, 't welk hy eerst, g
„ de Zwinglischen, begreepen hadt ;
„ waarvan hy nu, ten voornaamsten d
„ even als Luther gevoelde. Doch de I
„ kon, zyns oordeels, niet wettiglyk dan
„ volwassenen geschieden, en hierin be
„ de hy nimmer van zyne meening te z
„ afgaan. Van Christus menschheid gev
„ de hy, dat zy, in geenen deele, uit M
„ genomen was; maar dat Christus ligha
„ door de H. Maagd, gegaan was, gely
„ Zonnestraalen door het glas. De veel
„ van vrouwen, hoe strydig met de he
„ daagsche gewoonte, hieldt hy geoorlo
Doch, in een nader gesprek, gaf hy toe,
men niet meer dan ééne vrouw behoord
neemen, wanneer de Overheid de veelwyv
verbooden hadt. In dit gesprek, verzagtte
ook eenige andere stellingen, op hoop
men hem in 't leeven zou laaten. Doch
twee punten, den Doop en Christus mens
heid, bleef hy, tot in zyn uiterste, onver
derlyk. Knipperdolling en Kregting droe
zig, in de gesprekken met de Luthersche L
raars, veel onbescheidener dan Jan van L
den. Zy scheenen grooter dweepers dan
Knipperdolling ontzag zig niet, te zegge
dat hy Koning in 't geestelyke was, gelyk
van Leiden in 't tydelyke. Ook beleedt
gedreeven te hebben, dat men de Schrif
des ouden en nieuwen Verbonds verwerp
moest, en zig, eeniglyk, door den Geest, l
ten bestieren. Kregting telde het hebben v

vr

veele vrouwen onder de middelen der Regtvaardigmaaking. Meer dan zes maanden zaten deeze gevangenen, eer men hun de dood aanzeide. Jan van Leiden, toen gevraagd zynde, of hy een' Priester begeerde, antwoordde „ dat hy zig, in zyne uiterste, gaarne van „ verstandigen raad bedienen wilde." Men zondt hem, op zyn verzoek, 's Bisschops Kapellaan, aan wien hy de blykbaarste tekenen gaf van een gevoelig berouw, onder anderen zeggende, *dat hy tienmaal de dood verdiend zou hebben, zo hy tien leevens te verliezen hadt*. Ook beklaagde hy zig zeer, dat hy den goeden raad des Landgraafs van Hessen, die hem, te vooren, geschreeven hadt, dat hy zig met den Bisschop moest zoeken te verdraagen (c), dwaaslyk versmaad hadt. Doch Knipperdolling en Kregting toonden geene blyken van boetvaardigheid. Ook zeide Jan van Leiden, kort hierna, voor de Regtbank, dat hy wel tegen de Overheid, maar niet tegen God hadt gezondigd. Dus wankelde deeze elendige, in zyn uiterste. Hy en de twee anderen werden, eindelyk, op den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1536, te Munster, ter dood gebragt, door middel van gloeijende tangen, met welken hun 't vleesch uit het lighaam geneepen werdt. De lyken werden, in yzeren korven, aan den S. Lamberts tooren gehangen (d).

Karel V. 1535.

Straf van de Hoofden der Munstersche oproerigen.

XXI. Aanslag der Her-

Doch eer 't met Jan van Leiden dus deerlyk afliep, en zelfs voor 't overgaan van Munster,

(c) Hortens. de Anabapt. p. m. 309.
(d) A. Corvinus de Monast. Obsid. p. 316, 317, 318, 319.

KAREL II.ster, verwekte de Herdoopers, in Holla
1535. met naame te Amsterdam, verscheiden'
Dooperen schuddingen. De Slotvoogd van Woerd
op Leiden. of, volgens anderen (e), de Wethouderfc van Amsterdam gaf der Regeeringe van l den, op den drie-entwintigsten van Lo maand des jaars 1535, kennis van eenen a slag der Herdooperen op die Stad, welke voorhadden, aan verscheiden' hoeken, in br te steeken. Men deedt terstond huiszoeki en betrapte vyftien mans en vyf vrouw De mans werden, kort daarna, onthalsd, vrouwen verdronken (f). Ten zelfden ty hielden zig ook eenige Dordsche Poorters, van Herdooperye verdagt waren, in of bui Dordrecht, verborgen: waarop de Regeeri by klokgeslag, op lyfstraffe, verbieden liet, l huisvesting te verleenen (g). Doch te A

Naaktloopers te Amsterdam. sterdam was meer te doen. Hier waren, den elfden van Sprokkelmaand, ten huize v *Jan Sybertszoon*, Lakenkooper in de Zo steeg, toen verreist naar de Oostzee, om z nen Koophandel te dryven, zeven mans vyf vrouwen byeen gekomen. Een der z ven, *Dirk de Snyder*, gaf zig voor een' Pr feet uit. Men bleef byeen, tot over midd nagt. Niet lang na drie uuren, wierp D zig op 't aangezigt ter aarde, om te bidd Toen hy wederom opstondt, verklaarde h God, in zyne Heerlykheid, gezien en gespr ken, en Hel en Hemel bezogt te hebben. I

voe

(e) MEURSII Athen. Batav. *Libr.* I, *p.* 50. ORLERS L den, *bl.* 443.
(f) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 309.
(g) Klepb. van Dordr. *by* BALEN, *bl.* 818.

voegde 'er by, dat de jongste dag naby was, en dat één uit den hoop, dien hy aanwees, zekerlyk verdoemd zyn zou. Deeze daarop aan 't bidden, *Hemelsche Vader, ontferm u mynes.* Toen de Profeet weder, *de Vader heeft zig uwes ontfermd, en u tot zynen zoon aangenomen.* Kort daaraan, op eenen vroegen morgen, ter zelfder plaatse, byeen gekomen zynde, nam de Profeet, na 't gebed, zynen helm en harnas, zydgeweer en kleederen, en wierp alles op 't vuur, zeggende, *dat al wat uit de aarde voortgekomen was, door 't vuur verteerd en Gode opgeofferd worden moest.* Toen hy daar geheel moedernaakt stondt, beval hy het overig gezelschap, vrouwen zo wel als mannen, te doen, gelyk hy gedaan hadt. 't Geschiedde, zonder uitstel. Elk wierp zyne kleederen op 't vuur, zonder den minsten hairband over te houden. De vrouw van den huize, die, door den stank der smeulende kleederen, gewekt was, opgestaan en in 't vertrek, daar de anderen waren, gekomen zynde, kreeg terstond bevel, om zig insgelyks te ontkleeden, gelyk zy deedt. Niemant deezer misleiden wist toen nog, wat 'er verder gedaan moest worden, behalven Dirk den Snyder, die ook eerlang beval, dat men hem volgen en naroepen zou. Met strykt hy, en de anderen na hem, ten huize uit: loopende, als uitzinnigen, de Stad op en neder, onder een ysselyk gehuil van *wee! wee! wee! de wraake Gods! de wraake Gods! de wraake Gods!* De Schuttery in de wapenen en voor 't Stadhuis samengekomen zynde, werden de Naaktloopers, op eene vrouw na, die men nim-

Karel II. 1535.

 mer,

KAREL II. 1535. mer, naderhand, vernomen heeft, geg pen, en naar 't Stadhuis gebragt. Toe verhoord zouden worden, wilde men hun kleederen voorzien. Doch zy weigerd volstandiglyk, roepende, *dat zy, de na waarheid en Gods beeld zynde, zig nergens schaamden.* 't Scheen, dat zy, met de sch te, ook 't gevoel der koude van het jaa tyde verlooren hadden. Het Huis, wa zy gekomen waren, vondt men zo vast slooten, dat men de deur, met eene l moest doen open springen: waarna me vertrek, daar zy zig ontkleed hadden, in b vondt, en twee schotels met vleesch, bo op de kleederen, in 't vuur. De Regee kreeg terstond vermoeden, dat men 't dit woest bedryf gemunt hadt op 't overr pelen der Stad; waar voor zy lang hadt vreesd. Men hieldt de Kerken en Poo geslooten. Men deedt de slagklokken stilst De schuttery bleef in de wapenen. Ook w 'er huiszoeking gedaan. Veelen, die vere waren, werden gevat: doch eenigen, onsc dig bevonden zynde, terstond ontslaagen. zeven Naaktloopers werden, den vyf en tv tigsten van Sprokkelmaand, onthoofd, en linnen-kleedinge op 't rad gelegd. Wat ter, werden 'er nog eenigen ter dood gebr In sommige Aantekeningen (*b*), wordt meld, dat 'er, ten deezen tyde, wel by vyftig menschen, te Amsterdam, naakt la de straaten liepen, en dat 'er twaalf mans

tw

(*b*) Regist. der Willekeur. berustende ter Secret. van A by BRANDT *Hist.* der Reform. I. *Deel*, *bl.* 118.

twaalf vrouwen gevat werden. Dog kort na 't vangen der Naaktlooperen, zag men wel duizend Herdoopers omtrent Amsterdam aankomen, van meening om zig daar op te houden. Zy kwamen, zeidenze, uit Henegouwen; doch men drong hen, buiten te blyven, en weder te keeren, van waarze gekomen waren (*i*). Ondertusschen, versterkte de aankomst van zo veel volks de Regeering in 't vermoeden, dat men zig van Amsterdam zogt meester te maaken: 't welk naderhand nog klaarer bleek.

Karel II. 1535.

XXII. 't Oude Klooster by Bolswaard, door de Herdoopers, ingenomen.

In 't laatst van Lentemaand, bemagtigden driehonderd Herdoopers, aangevoerd door Jan van Geelen en anderen (*k*), het oude Klooster by *Bolswaard* in *Friesland*, verdryvende de Monniken, en beelden en Kerksieraaden vernielende. Doch Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, herwon het Klooster, in weinige dagen, alles wat zig te weer stelde doodslaande. Een groot getal van gevangenen werdt, sedert, te Leeuwaarden gehangen, onthoofd en verdronken (*l*). Doch Jan van Geelen was 't gevaar gelukkiglyk ontvlugt, en te Amsterdam gekomen, alwaar hy, zynen naam veranderd, en zig voor een' Koopman uitgegeven hebbende, zig eenigen tyd ophieldt, ten huize van *Willem Korneliszoon*. Daarna besloot hy, heimelyk, naar Brussel te trekken, en Brieven van vergiffenis van de Landvoogdesse te verwerven. Om haar te beweegen,

Jan van Geelen onderneemt Amsterdam te overweldigen.

(*i*) Hortens. de Anabapt. *p.* m. 309, 310.
(*k*) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXI. LXII. *bl.* 681.
(*l*) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 884.

Karel II. 1535. gen, gaf hy voor, van zyne dwaalingen berouw te hebben, en boodt aan, Munster, dat toe nog niet over was, den Keizer te willen leveren. Men verleende hem, onder deeze voorwaarde, de verzogte Brieven, en hy trok terstond daarna, wederom naar Amsterdam. Hier verkeerde hy, sedert, openlyk, met de voornaamsten der Stad. Doch in 't geheim hieldt hy zig by de Herdoopers, en kreeg eerlang, zo veel volks aan zyne koorde, dat hy besloot de Stad, by nagt, te overmeesteren. Men bestemde, hiertoe, den tienden van Bloeimaand. Hy en *Henrik Goedbelei*, een bekend Burger, waren de hoofden der samenzweeringe. De overigen hadden zig ten huize van *Pieter Gaal*, in de Pylsteeg, bi een gevoegd. Men maakte malkanderen die dat de aanval zo dra niet geschied zou zyn, de meeste Burgers zouden hun toevallen. B venal steunde men op de voorzegging v Henrik van Hilversom, die Amsterdam nog twee Steden den Koning van Zion b loofd hadt. Het luiden van de Stadhuiskl zou de leus van den aanval zyn. 't Gilde d Kruisbroederen teerde juist deezen dag: en maaltyd werdt, volgens gebruik, door gantsche Wethouderschap en de aanzienly sten der Stad, bygewoond. Men was gewo in zulk eene gelegenheid, op de markt, hier *den Dam* heet, vuurwerken af te steek en piktonnen te branden. In deezen tyd v vreugde, meenden de Herdoopers hunnen s waar te neemen, en 't Stadhuis eerst, en da na de Stad te bemagtigen. Doch de Burg meesters kreegen, tegen den avond, de h

Beleid van den aanslag;

die ontdekt,

van den aanslag. Een jongman, die niet genoemd wordt, gaf *Pieter Honig* berigt, dat zes honderd Herdoopers zig, dien zelfden nagt, dagten byeen te voegen, om de Stad te overweldigen. Honig deelde dit schrikkelyk nieuws terstond mede aan de Hopluiden, *Klaas Doedeszoon* en *Dirk Hillebrandszoon Otter*. Allen drie gingenze toen naar Burgemeesters, die de ontdekking eerst in den wind sloegen; doch men gaf hun zulke verzekeringen, dat zy 't eindelyk geloofden. Men diende hun, onder anderen, aan, dat'er drie dubbele gelaaden' handbussen, boven de Waage, op de Rederykers Kamer, gereed gezet waren, om, in den aanval op 't Stadhuis, gebruikt te worden. Misschien waren de Amsterdamsche Rederykers, of eenigen derzelven, die ook in laater' tyd de hand hadden in de Hervorming der Stede (*m*), thans den Herdooperen genegener, om dat hun Koning, Jan Bokelszoon, te Leiden, Rederyker geweest was. Midlerwyl, was goede raad duur by Burgemeesters. 't Was nu in den voornagt, en de Kruisbroeders waren, tot hun geluk, vroeger dan naar gewoonte, gescheiden. Sommigen sloegen derhalven voor in den Raad, dat men de Burgers, spoedig, doch in alle stilte, in de wapenen, voor 't Stadhuis, moest doen komen. Doch anderen vonden hierin te veel zwaarigheid. De tyd verliep vast met dit sammelen. Men was, op 't Stadhuis, nog bezig met beraadslaan, toen de Herdoopers, naar men sedert verzeker-

Karel II. 1535.

doch egter ondernomen wordt.

(*m*) *Zie, onder anderen*, Hooft Nederlandf. Hist. V. *Boek*, b. 193.

KAREL II. 1535.

kerde, niet boven de veertig sterk, met slaande trom, uit de Pylsteeg, die digt by den Dam is, op 't Stadhuis kwamen aantrekken. De Burgers, die hier de wagt hadden, werden, in den eersten aanval, afgemaakt of gevat. Hun Hopman, *Simon Klaaszoon Put* schoot 'er 't leeven by in. De Burgemeesters ontkwamen 't gevaar, door eene verhaaste vlugt. Een dronken Schouts Dienaar, die tusschen de stoelen en banken lag te ronken, kroop naauwlyks weetende wat hy deedt, op het eerste gerugt, op handen en voeten, naar boven, en verstak het touw* der Stadhuisklok voorkomende hierdoor, gelukkiglyk, het kleppen van onraad, welk de gantsche Stad in rep en roer gesteld en waarschynlyk een grooter getal van Herdoopers op de been gebragt zou hebben. De Burgemeesters hadden, ondertusschen, de Gemeente in de wapenen doen komen, en de toegangen naar den Dam sterk doen bezetten. De Herdoopers waren meester van 't Stadhuis en den Dam. Een mismaakte Bultenaar uit de hunnen, gewapend uit de Pylsteeg komende, vraagde zynen Buurman, als ware hy 'er zelf onkundig van geweest, *wat 'er gaans ware? 't Is op den Dam te doen*, antwoordde deeze, *laat het ons gaan z'en.* Doch naauwlyks waren zy eenige treden voortgegaan, of de ander stak hem verraaderlyk onder de voet. 't Gerugt van den aanslag klonk vast de gantsche Stad door. Elk raakte op de been. Men liep herwaards en derwaards, zonder, in de holte des nagts, vriend van vyand te konnen onderscheiden. Die zig op den Dam vertoonen durfde, werdt

De Herdoopers bemagtigen den Dam, en 't Stadhuis.

ter-

terstond, door de Herdoopers, doorschooten. *Klaas van Aken*, een spotvogel en sterk drinker, hadt de koenheid van zig alleen onder den drom der Herdooperen te begeeven, en Henrik Goedbeleid, dien hy van ouds kende, af te vraagen, *wat hun begeeren was?* Henrik antwoordde, *dat zulks hem niet aanging, en dat hy zig naar huis moest begeeven.* Doch terwyl Klaas draalde en jokken wilde, werdt hy, tegen Henriks zin, door de anderen, doorstoken. De Regeering hadt beslooten, niets tegen de Herdoopers te onderneemen, voor dat de dag gekomen zou zyn. Men vergenoegde zig, derhalven, met de toegangen naar den Dam, op bevel van den Burgemeester *Goossen Janszoon Reekalf*, niet onbedreeven in de Krygskonst, met zeilen te behangen, en met hopzakken te stoppen, agter welken, men veilig was, voor 't geschut der Herdooperen. Dus dagt men den morgenstond te verbeiden. Doch de Burgemeester Pieter Kolyn, een geleerd en godvrugtig man, zig, ter oorzaake van zyne zagtheid omtrent de Herdoopers, by veelen, in 't vermoeden gebragt hebbende, dat hy met hen heulde, kon 't niet van zig verkrygen, dat hy nu de gelegenheid voorby zou laaten gaan, om zig, openlyk, van zulk eene kladde te zuiveren. Hy rukt dan, aan 't hoofd van zyn Vendel, aan op de Herdoopers, die hem stoutelyk te gemoet traden. Voor de Waage, raakte men handgemeen. De Herdoopers behielden de overhand: de Burgers werden verjaagd, of doorschooten: sommigen ook met vergiftigd lood. Kolyn zelf werdt deerlyk vermoord

Karel II. 1535.

De Burgemeester Pieter Kolyn en eenige Burgers worden doorschooten.

Karel II. 1535.

Kloekheid van Burgemeester Reekalf.

moord (n). Reekalf, die toen 't voornaamste bewind alleen aan zig nam, bezoldigde, dien nagt, op de Vischmarkt, een zeker getal van Waardgelders, voor den tyd van eene maand, onder voorwaarde, dat zy, geleid door Burgemeesteren, de Herdoopers eerst van den Dam dryven, en daarna 't Stadhuis overweldigen zouden; wanneer zy, door de Burgers, zouden worden ingevolgd. Voorts geboodt hy, dat men zig, het overige van den nagt, doodstil houden zou. De Herdoopers bragten, ondertusschen, den tyd door, met het zingen van Psalmen. Ook vernielden zy de piktonnen en vuurwerken; op dat dezelven, in brand geschooten, hun klein getal niet ontdekken, en hen voor 't schietgeweer der Burgeren bloot stellen zouden. Doch Goedbeleid, dit hun klein getal en dat 'er geen onderstand kwam in aanmerking neemende, begon voor 't mislukken van den aanslag te vreezen. Jan van Geelen poogde hem egter een hert onder den riem te steeken, hem verzekerende „ dat de Stad, „ zelfs zonder bloedstorting, voor tien uuren, „ in hunne magt zyn zou; zo de Profeet," hy meende, naar 't schynt, den Overlooper Henrik van Hilversom „ hun anders de waar„ heid voorspeld hadt." Met het aanbreeken van den dag, werdt de Dam haast schoon geveegd van Herdoopers, die, of geveld, of gedwongen werden, naar 't Stadhuis te wyken. Toen maakten de Burgers zig meester van de Rederykers Kamer boven de Waag, van

(n) Regeer. Lyst van Amst. *voor de* Handv. *op 't jaar* 1535.

van waar zy 't Stadhuis konden beschieten. Verscheiden' Herdoopers, die zig, op de groote zaal, onthielden, werden, door de vensters, doodgeschooten. De overigen verstaken zig, in 't binnenste van 't Stadhuis. Reckalf, twee slangen en een groot stuk geschut op den Dam hebbende doen brengen, schoot de deur van 't Stadhuis op de vloer. Toen vielen de Waardgelders in 't Stadhuis aan op de Herdoopers, die zig verdedigden als wanhoopigen. Reekalf begaf zig naar S. Elizabets Gasthuis, welk nevens 't Stadhuis stondt, en hieldt, van daar, den toegang naar 't Stadhuis open. Eenigen beklommen de vensters, van ter zyde, en overvielen de oproerigen, van eenen kant, daar men hen niet verwagt hadt. Toen werden veele Herdoopers geveld, onder welken ook Henrik Goedbeleid was: eenigen, tot twaalf toe, gevangen genomen. Jan van Geelen, op den Tooren van 't Stadhuis gevlugt zynde, stelde zig, voor erger straf dugtende, bloot voor 't schietgeweer der Burgeren. Hy werdt wel haast getroffen, en nog zieltoogende op straat gesmeeten. 't Leedt niet lang, of de Herdoopers waren allen gedood, of gevangen. Men telde, onder hen, agtentwintig dooden, die by de beenen aan de galg werden gehangen. Van de Burgers, waren 'er twintig gesneuveld. Ten zelfden dage, werden 'er nog twee Herdoopers, buiten de Stad, gegreepen. Zy waren, uit de naaste Dorpen, op hoop, dat de hunnen de Stad zouden bemagtigd hebben, derwaards gekomen. De bultenaar, die zynen buurman verraaderlyk gegriefd hadt, werdt

Karel II. 1535.

De Herdoopers worden overwonnen,

Karel II. 1535. ook, tegen den avond, gevat. Negen van de twaalf gevangen Herdoopers kreegen hun vonnis (o), op den veertienden van Bloeimaand. 't Hert werdt hun uit het lyf gerukt, en in 't aangezigt gesmeeten: waarna zy onthoofd en gevierendeeld werden. Naderhand, werden 'er nog eenige anderen geregt: sommigen, om dat zy den toeleg geweeten, en niet ontdekt hadden. De vrouw, uit wier Huis, de Naaktloopers, in Sprokkelmaand, gekomen waren, werdt in haare deur opgehangen. Ook leedt eene Moeder met haar' zoon deeze straf, om dat zy den gewaanden Bisschop, Jakob van Kampen, geherbergd, en niet aangebragt hadt. Deez' was, ondertusschen, nergens te vinden. Doch de Regeering de dood gedreigd hebbende aan elk, die hem niet aanbragt, werdt hy, eindelyk, ontdekt en gestraft. In zyn vonnis (p), werdt hy alleenlyk over Herdooperye, niet wegens het oproer beschuldigd. Ook hadt hy, schoon zwaar gepynigd, nooit willen bekennen, dat hy deel gehad hadt aan 't verraad der Stad (q). Men zette hem eerst een uur lang te pronk, met een tweehoornigen blikken myter, bemaald met het wapen der Stad, op 't hoofd. Toen werdt hem de tong uit den hals getarnd, en de regterhand en het hoofd, met een vleeschhouwers hakmes, afgehouwen. 't Hoofd, met den myter gedekt, werdt, nevens de hand, op de Haarlemmer Poort gesteld. De romp werdt verbrand. Wat laater

en zwaar gestraft.

(o) *Zie het by* Dapper, Beschr. van Amst. *bl.* 151.
(p) *By* Dapper, Beschr. van Amst. *bl.* 152.
(q) Regist. der Willekeuren *by* Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.

Maar 1535.

UNIV.
OF
MICH.

ter, in 't zelfde jaar, werden te Leiden, te Hoorn (r), te Utrecht, en elders, verscheiden' Herdoopers, die men, insgelyks, van oproerige aanslagen verdagt hieldt, of overtuigde, ter dood gebragt. De strengheid, met welke men hen handelde, bragt, eerlang, te wege, dat zy de dwaaze hoop om een nieuw aardsch Ryk op te regten t'eenemaal vaaren lieten, en zig stil hielden (s).

KAREL II. 1535.

De aanslag op Amsterdam, schoon in schyn met weinig volk ondernomen, zou zekerlyk van veel gevolg geweest zyn, zo de Burgery niet terstond de toegangen naar den Dam bezet hadt, en zo het Stads Kloktouw, by een onvoorzien toeval, niet t'zoek geraakt was. Het kleppen der klok zou, gelyk 't opgestemd was, alle de goedgunners der Herdooperen, die hier geen klein getal uitmaakten, op de been gebragt hebben. Ook hadt Jan van Geelen driehonderd Dorpelingen van Benskoop, by Ysselstein, tegen den tienden van Bloeimaand, te Amsterdam bescheiden. Zy waren reeds op weg derwaards geweest; doch, verneemende, dat de aanslag mislukt was, te rug gekeerd. Wat laater, kwamen 'er twee schepen met Herdoopers voor de boom, die, op de tyding van de nederlaag der hunnen, van den wal hielden, en naar Engeland voeren (t). De hoop, die de oproerige Herdoopers op het bemagtigen van Munster gebouwd hadden, verdween zo geheellyk, toen, na 't mislukken van den aanslag op Amsterdam, ook

(r) VELIUS Hoorn, *bl.* 245.
(s) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 310, 311, 312, 313, 314.
(t) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 313.

Karel II. 1535. ook Munster den Bisschop in handen gevallen was, dat naderhand niemant onder de Doopsgezinden aangemerkt wilde worden als deel ophebbende gehad, aan deeze en diergelyke oproerige onderneemingen: gelyk 'er ook, inderdaad, veelen geheel onschuldig aan waren. Obbe Filips zelf, schoon door een' zendeling van Jan Matthyszoon gedoopt, betuigt ernstelyk, dat hy en zyn Broeder Dirk geen deel altoos aan 't Munstersch oproer gehad hadden. Ook verwierp hy, sedert, zyne zending (u). Menno Simonsz ook, die van Obbe gezonden was, en de Munsterschen, in 't jaar 1539, zyne *lieve doch zwakke broeders* noemde, die zig, *door 't gebruik der wapenen, een weinig verloopen hadden*, beweerde te gelyk, dat zy zig van deezen *gruwel* noodzaaklyk moesten bekeeren, en waarschuwde elk, tegen de dooling van 't gebruik der wapenen (v). Het ongedrag der oproerige Herdooperen hadt, ondertusschen, alle de Doopsgezinden zo gehaat gemaakt by de Overheid, dat 'er, in Zomermaand deezes jaars, wederom een streng Plakaat uitkwam, by welk „ alle zogenaamde „ Profeeten, Apostelen of Bisschoppen onder „ de Herdoopers ten vuure, en alle herdoop„ ten tot het zwaard, of tot de put veroor„ deeld werden, zonder dat de Wethouders, „ omtrent deeze luiden, *overmits haar quaet* „ *voornemen*, zo spreekt het Plakaat, eeni„ nige de minste genade mogten gebruiken

(u) Bekent. van Obbe Philips, *bl.* 24. [57]
(v) *Zie* Protocol van Leeuwaard. *bl.* 35, 39. *en* G. de Bres Wort. der Herd. I. *Boek*, *Cap.* II. *f.* 11 *vers.*

„ ken (w)." En van toen af, werdt 'er, zonder veele onderſcheids te maaken, tegen oproerige niet ſlegts, maar ook tegen vreedzaame en weerlooze Doopsgezinden, ſtrengelyk gewoed (x). Uit de *Crimineele Sententien* van den Hove van Holland, blykt, dat 'er, in dit, doch, voornaamlyk, in 't voorgaande jaar, ruim zeſtig Herdoopers in alles, door het vuur, het zwaard en op andere wyzen, in den Haage, ter dood gebragt zyn, en dat 'er omtrent zeshonderd, afzweering hunner gezindheid gedaan hebbende, in genade, zyn ontvangen, geworden.

Karel II. 1535.

XXIII. Ontwerp van eene *Unie* van alle de Nederlanden.

't Verhaal van de opſchuddingen der Herdooperen hier te lande heeft ons een weinig gevoerd, buiten de orde der overige Geſchiedeniſſen deezer tyden, tot welke wy nu zullen wederkeeren. Na 't ſluiten van 't Beſtand met Lubek en Deenemarke, in de Lente des jaars 1534, werden 'er, in eenen geruimen tyd, geene Dagvaarten gehouden, in Holland. In Hooimaand eerſt, werden de Staaten van alle de Nederlanden, te Mechelen, beſchreeven. De Landvoogdes, hier gekomen van Bruſſel, alwaar zy, kort te vooren, het Schietſpel van S. Joris Gilde bygewoond hadt, en *Schutter-Koningin* geworden was (y), vreesde voor oorlog met Frankryk en Engeland, en wilde de Nederlanden gaarne eene *Unie* met malkanderen doen ſluiten, om te weeten, wat on-

(w) Martelb. der Doopsgez. II. *Deel*, *bl.* 35. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 30.
(x) VELIUS Hoorn, *bl.* 244. BOOMKAMP Alkm. *bl.* 72, 84, 85, 86, 87, 92 enz. HOOFT II. *Boek*, *bl* 58. III. *Boek*, *bl.* 81.
(y) Chron. van ELL. DE VEER *fol.* 36 *vers*.

Karel II. 1535. onderstand zy van ieder derzelven te wagten zou hebben, Doch de opgevatte vrees verdween, eer de Staaten nog byeen gekomen waren. Men handelde egter van de Unie en van eenige andere punten, onder anderen, van 't gebruiken van Spaansche, in plaats van Engelsche Wolle, hier te lande; waartoe de Keizer, als Koning van Spanje, goede gelegenheid geeven kon (z). Doch men oordeelde hier toen, dat men de Engelsche Wolle niet missen kon. Ook werdt 'er, omtrent de Unie, niets gesloten. De Stadhouder, twaalfduizend guldens verschooten hebbende, tot betaalinge der Knegten, die op de Oostersche Vloot gediend hadden; en nog duizend guldens, aan Granvelle en anderen, die 't afschaffen van 't verlofgeld op 't Kooren, en eenige andere voordeelen voor Holland hadden helpen bewerken; verzogt deswege, in Oogstmaand des jaars 1534, vergoeding van 's Lands Staaten, die hy terstond verkreeg (a). Mooglyk maakte hy hier te meer haast mede, om dat hy wist, dat het uitgaand Kooren haast wederom belast worden zou; wanneer hy, veelligt, zyn verschot zo gemakkelyk niet wederom zou gekreegen hebben.

XXIV. Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke. De Lubekkers, t'onvrede over 't Verdrag, welk Christiaan de III. met Holland gesloten hadt, verbonden zig, omtrent deezen tyd, met *Christoffel*, *Graave van Oldenburg*, om Christiaan den III. van den Deenschen Troon te stooten; en, dit gaf men, ten minsten, voor,

(z) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 164, 175, 176.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 217, 218, 219, 221, 222, 229, 252.

voor, den gevangen Koning Christiaan den II, op denzelven, te herstellen. Men was van zins, Koppenhage te bemagtigen. De Hollanders hielden hier een waakend oog op (b), alzo zy ligtelyk voorzagen, dat de Zond voor hun geslooten zou zyn, zo Koppenhage den Lubekkeren in handen viel. Christiaan de III. zondt, in den aanvang des jaars 1535, *Melchior Rantsau* herwaards, om onderstand te verzoeken, tegen Oldenburg en Lubek. De Gezant nam zynen weg over Amsterdam, en vertoonde daar, dat de Koning, zyn meester, om der Hollanderen wille, in oorlog was geraakt; weshalven het redelyk was, dat men hem, van hier, ondersteunde, te meer, naardien Holland, by de vrye vaart door de Zond, zo groot een belang hadt. Hy deedt diergelyk een vertoog, sedert, ook te Brussel (c). Doch het bemagtigen van Koppenhage, en andere nadeelen, hem, door de Lubekkers, toegebragt, veranderden den staat zyner zaaken zo zeer, dat de Hollanders hem weinig dienst konden doen. Zelfs bragt het belang des Keizers eerlang te wege, dat zy eenen nieuwen vyand, die zig tegen hem opdeedt, ondersteunen moesten. De Zond werdt, ondertusschen, voor Holland geslooten (d), zo dra de Lubekkers meester van Koppenhage waren. De Hamburgers, Breemers en Gelderschen voeren thans sterk op de Oostzee. Doch de Hollandsche Koopluiden, niet stil konnende zitten, namen, onder de hand, deel

KAREL II. 1535.

De Zond wordt geslooten.

(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 218.
(c) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 227.
(d) Velius Hoorn, bl. 247.

KAREL II. 1535.

deel in de vaart deezer vreemden, reedende in derzelver schepen, en ontbiedende Oostersche waaren, op derzelver naam. De Zondsche Tollenaars ontdekten egter deezen sluikhandel, en stelden al hun vermogen te werk, om denzelven te beletten (*e*).

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt wederom ingevoerd.

't Gebrek van Graanen, veroorzaakt door het stremmen der Oostersche vaart, bewoog de Landvoogdes, om den uitvoer derzelven, in Wynmaand, te verbieden (*f*). Doch de Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat dit verbod veroorzaaken zou, dat 'er ook mindere Graanen, van Breemen en elders, herwaards zouden worden gebragt, wilden 't Plakaat niet afkondigen, voor dat zy 'er de Landvoogdes over gesproken hadden. Toen dit geschied was, bleek klaarlyk, dat het verbod alleen was gedaan, om het afgeschaft Verlofgeld op de uitgaande Graanen wederom in te voeren.

Vertoog der Steden hier tegen.

De Steden wendden terstond alle vlyt aan, ten Hove, om van deezen last, ingevolge van 's Keizers Oktroi van den jaare 1531, ontheeven te blyven. Men beloofde den Hovelingen geschenken, en onder anderen tweehonderd *Wageschotten*, eene soort van eekenhout, dat, gezaagd zynde, tot wanden en vloeren, gebruikt werdt (*g*), aan den Heere van Molembais. Men wist, dat 'er verscheiden' in den Raad van Staate zaten, die Holland ongenegen waren, en daarenboven geene kennis hadden van den loop

(*e*) E. DE VEER Chron. *fol.* 47. GOUDHOEVEN *bl.* 605. J. SCHRASSERT Harderw. II. *Deel*, *bl.* 71.
(*f*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 31.
(*g*) *Zie* HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 111.

loop des Koophandels. Deezen dreeven „ dat „ het verbod van uitvoer gebrek voorkwam; „ dat de Keizer egter geregtigd was, om den „ uitvoer, onder 't betaalen van zeker verlof- „ geld, toe te laaten; alzo 't Oktroi van 1531, „ slegts tot wederopzeggens toe, gegeven was; „ dat men, derhalven, van 't vreemd Koo- „ ren agttien stuivers van 't last op het uit- „ gaan betaalen zou, en 't inlandsch, waar „ onder het Kleefsch, Guliksch en Geldersch „ en al wat den Ryn af kwam gerekend werdt, „ niet zonder uitgedrukt verlof der Landvoog- „ desse, zou mogen vervoeren, mids ook ze- „ ker verlofgeld betaalende." De Afgevaardigden der Steden vertoonden, hier tegen, „ dat men, door 't verbod van uitvoer en 't „ heffen van 't verlofgeld, den aanvoer her- „ waards beletten zou; dat 'er reeds dertig „ Breemer schepen met Graanen 't Land voor- „ by, naar Engeland, gezeild waren, die an- „ ders hier ingeloopen zouden zyn; en dat „ het byvoegsel *tot wederopzeggens toe*, door „ den Thesaurier-Generaal Ruffault, tegen „ 's Keizers meening, in 't Oktroi van 1531, „ gesteld was, 't welk men bewees, met het „ getuigenis des Aartsbisschops van Palermo." Men hadt ook, onder de hand, vernomen, dat Ruffault deeze nieuwigheid wilde invoeren, om dat hem de ontvangst van 't Verlofgeld beloofd was. De Steden hielden egter zo sterk aan ten Hove, dat zy, eindelyk, de meeste stemmen in den Raad wonnen, en, in Sprokkelmaand des jaars 1536, vryheid kreegen, om 't Kooren, gelyk van ouds, zonder verlofgeld, te mogen uitvoeren. De

Karel II. 1535.

't Wordt weder afgeschaft. 1536.

KAREL II. 1536.

Geschenken aan de Hovelingen.

Heeren en Amptenaars, die haar, by deeze gelegenheid, dienst gedaan hadden, werden toen rykelyk beschonken. Nassau en Hoogstraaten kreegen, elk vierhonderd, Bergen en Molembais, elk tweehonderd Wageschotten. Aan Buuren, schonk men tweehonderd Karels guldens; aan Palermo en Meester Vincent Korneliszoon ieder honderd Filips guldens, en aan Meester *Jan Brielik* en *Leenaard Hardink*, elk vyftig Karels guldens. *Filips Nigri* en *Lodewyk van Schoore*, die tegen 't afschaffen van 't Verlofgeld gestemd hadden, wilden geen geld neemen; waarom men besloot, aan elk, twee goede aamen Rynschen Wyn te vereeren. Doch 't leedt niet zeer lang, of 't Verlofgeld, welks afschaffing, met zo veel moeite, verkreegen was, werdt, op nieuws, ingevoerd (*h*).

De Keizer besluit den Paltsgraaf Fredrik aan 't Deensche Ryk te helpen.

Holland werdt, ondertusschen, enkelyk tot voorstand van 's Keizers belang, in eenen nieuwen Kryg met het Noorden, ingewikkeld. Izabelle, 's Keizers overleeden' Zuster, die met den gevangen Koning, Christiaan den II, gehuwd was geweest, hadt haaren Gemaal drie Kinderen nagelaaten, een' Zoon en twee Dogters, die in de Nederlanden waren opgevoed. De Zoon, *Jan* genaamd, was, kort na 't gevangen neemen zyns Vaders, overleeden: en *Dorothea*, eene der Dogteren, sedert, door den Keizer, uitgehuwelykt aan *Fredrik*, *Paltsgraave aan den Ryn*, die zig thans van de beroerte, door de Lu-

(*h*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 311, 313.

Lubekkers en den Graave van Oldenburg, in Deenemarke verwekt, zogt te bedienen, om zig meester te maaken van 't Ryk, op welk hy, uit hoofde zyner Gemaalinne, een gegrond Regt oordeelde te hebben. De Keizer, die 't belang van zynen Neeve bevorderen wilde, zogt de Hollanders te beweegen, om hem, met hunne Scheepsmagt, by te staan. Doch deezen schrikten voor eenen Oosterschen oorlog. Christiaan de III. hadt, ondertusschen, 't Beleg geslaagen voor Koppenhage; en Fredrik was van zins, hem dit Beleg te doen opbreeken, en zig, vervolgens, meester te maaken van de Stad. Hy, of de Keizer voor hem, hadt, ten dien einde, eenen hoop Knegten op de been gebragt; doch 't ontbrak hem aan schepen, om dezelven naar Deenemarke te voeren. De Landvoogdes Maria vorderde dezelven, uit 's Keizers naam, in Grasmaand des jaars 1536, van de Hollanders; en Amsterdam toonde toen het eerst eenige genegenheid, om in haar verzoek te bewilligen. Men hadt hier, kort te vooren, tyding gekreegen, dat de Lubekkers, onderrigt van den toeleg des Paltsgraafs, en dugtende, dat hun voorneemen, om zig van den Oosterschen handel meester te maaken, hier door verydeld mogt worden, te Hamburg, in eene byzondere onderhandeling getreden waren met Christiaan den III, die zig, in persoon, derwaards begeven, en hun *Gotland* en het Eiland *Bornholm* aangebooden hadt, mids zy den Graave van Oldenburg, die Koppenhage inhadt, geenen onderstand meer verschaffen. Zulk eene tyding verbaasde de Amsterdam-

Hy doet Holland schepen afvorderen.

Bedenkingen van Amsterdam hierop.

KAREL II. 1536.

dammers. Zy vreesden voor eene geduurige belemmering der Oosterſche vaart, zo de Lubekkers zig, op zo voordeeligen voet, met Christiaan den III. verdroegen. Zy oordeelden, derhalven, dat de Keizer zig ten ſpoedigſten meeſter van de Zond maaken moeſt, en dat men den Paltsgraaf, in 't bezit van Deenemarke, moeſt tragten te ſtellen. Hoogſtraaten en de Landvoogdes zelve bedienden zig van deeze gelegenheid, om den Staaten eene Vloot af te vorderen van vyfentwintig groote Oorlogſchepen en agt of tien Boeijers, voorzien met behoorlyk geſchut en een dubbel getal van Bootsgezellen. Het Krygsvolk des Paltsgraafs was reeds op weg herwaards, om, met deeze Vloot, naar Deenemarke, overgevoerd te worden, waarom men de Staaten drong, tot het neemen van een ſpoedig beſluit. De meeſte Steden waren hier egter niet gereed toe. De Gemagtigden der Landvoogdeſſe ſpraken afzonderlyk met Amſterdam en de Waterſteden, die, boven de anderen, by den Oosterſchen handel, belang hadden. Doch terwyl men met deeze onderhandeling bezig was, bezette Guſtaaf de I, Koning van Zweeden, die ongaarne gezien zou hebben, dat de Keizer te veel voets in 't Noorden kreeg, de Zond met veertig ſchepen. De Staaten van Holland toonden zig toen nog ongenegener, om zig alleen in den laſt des Oosterſchen Krygs te ſteeken. Zy waren egter overboodig, om hun aandeel in dien laſt te draagen, wanneer 'er de andere Nederlanden ook op beſchreeven werden, en men nu handelde, gelyk men, in geval van vreeze voor oorlog met

Holland weigert deezen laſt alleen te draagen.

met *Frankryk* of Engeland, te doen gewoon was. Zy weezen aan, dat de schepen, die men hun afvorderde, in 't Noorden blyvende, gelyk te dugten was, hun eene schade van meer dan viermaalhonderdduizend guldens veroorzaaken zouden; 't welk zy een ondraaglyk verlies voor Holland rekenden. De Gemagtigden der Landvoogdesse bragten hier tegen in, dat de andere Nederlanden niet bewoogen zouden konnen worden, om Holland by te staan, zo Holland, tot zyne eeuwige schande, toonde, zig zelf niet te willen helpen: waarop de Staaten zeiden, dat de Noordsche Kryg 't belang van Holland min betrof dan de eer des *Keizers*, die, door alle de Nederlanden, zo wel als door *Holland*, moest voorgestaan worden. Ten Hove, was men egter zo verre van Holland te willen ontlasten, dat men, in plaats van vyfentwintig Oorlogschepen en tien Boeijers, die men te vooren geëischt hadt, nu dertig groote Schepen en twaalf Boeijers vorderde. Hoogstraaten, die deezen eisch, uit den naam der Landvoogdesse, deedt, voegde 'er by, dat 's Paltsgraafs Knegten, ten getale van vierduizend, reeds op weg naar Holland waren, en 't platte Land afloopen zouden, zo men niet spoedig besloot, tot het uitrusten van eene Vloot, om hen naar Koppenhage te voeren (*i*).

Karel II. 1536.

XXV. Christiaan de III. ver-

De beweegingen in de Nederlanden, om den Paltsgraave Fredrik te ondersteunen, konden, on-

(*i*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249.

KAREL II. 1536. bindt zig met den Hertoge van Gelder.

ondertusschen, zo heimelyk niet geschieden, of Christiaan de III. kreeg 'er de lugt van. Hy wist ook, by tyds, dat de Paltsgraaf eenen hoop Knegten op de been gebragt hadt, van welken hy zig bedienen wilde, om hem Deenemarke afhandig te maaken. Hy bevroedde ligtelyk, dat hy 't gevaar, welk hem, uit Holland, dreigde, niet beter voorkomen kon, dan door den Hollanderen van nader by eenen vyand te verwekken, die hun beletten zou, hun Krygsvolk van de hand en naar Deenemarke te zenden. Hy geeft dan Melchior Rantsau, die, onverrigter zaake van Brussel te rug gekeerd was, last, om met Hertoge Karel van Gelder, altoos genegen om het Huis van Oostenryk te kwellen, een Verdrag aan te gaan, welk eerlang te Lingen gesloten werdt, en deeze voorwaarden behelsde. „ Christiaan de III. zou den Hertoge van „ Gelder tweeduizend, en na 't veroveren „ van Koppenhage, nog drieduizend man en „ agt Oorlogschepen, bemand met twaalf„ honderd Koppen, byzetten, tegen twaalf„ duizend goudguldens, die Karel aan Chris„ tiaan verstrekt hadt, om daar voor, in 't „ Graafschap Oldenburg en in Westfaalen, „ volk te werven, onder bevel van den Gel„ derschen Overste, Meinard van Ham. „ Karel zou Christiaan, daar tegen, met „ twaalfhonderd man bystaan, zo hem, door „ de aanhangers des gevangen Konings, ee„ nige vyandlykheid werdt aangedaan (*k*)." De werving, van welke, in dit verdrag, gewaagd werdt, was reeds, kort voor 't sluiten

(*k*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778.

ten van het zelve, geschied, door eenige Overſten van kleinen naam, die in 't gemeen voor Herdoopers gehouden werden; doch de geworven' Knegten, ten getale van drieduizend, reeds in Grasmaand, geſteld hadden onder 't opperbevel van Meinard van Ham, die, met dezelven, in 't Graafſchap Benthem, lag, zig, in 't openbaar, voor een' Bevelhebber van Koning Chriſtiaan den III. uitgeevende (l). KAREL II. 1536.

Aanmerkingen over deeze verbindtenis.

Doch ſchoon deeze werving, op den naam van Chriſtiaan den III, was geſchied; en hy, met grooten ſchyn, voorgeeven kon, dat hy, door middel van dit volk, den Hollanderen beletten wilde, den *Paltsgraave* Fredrik onderſtand te doen; begreepen egter de doorzigtigſten ligtelyk, dat men den Hertog van Gelder, als de hoofdoorzaak der werving, moeſt aanmerken; die zig, alleenlyk, door het verdrag van Lingen, hadt willen dekken, om den Keizer en den Nederlanderen, met welken hy in verbond ſtondt, geene openbaare ſtof tot ongenoegen te geeven. Hy hadt 'er geld toe geſchooten. Hy hadt 'er eenen Gelderſchen Bevelhebber by bezorgd. 't Verdrag van Lingen zelf behelsde zo weinige en onzekere voordeelen voor Hertoge Karel, dat hieruit reeds kon afgenomen worden, dat het geworven Krygsvolk meer ten behoeve van hem dan van Chriſtiaan den III. gebruikt worden zou. Ook bleek dit wel haaſt zo taſtelyk, dat 'er niemant, in Holland, aan twyfelde.

Mei-

(l) Mr. Aert van der Goes *Regiſt.* bl. 250, 251, 253.

KAREL II. 1536.

De Gelderschen versterken zig te Appingadam.

Meinard van Ham rukte, in Bloeimaand, in Groningerland, zig nederslaande te Appingadam, alwaar hy zig sterk verschanste. Hertog Karel, Heer van Groningen, was, sedert eenigen tyd, zeer onvergenoegd geweest op de Groningers, die hem volk geweigerd hadden, welk hy, tegen den Graave van Oostfriesland, gebruiken wilde. Nu scheen hy hen, door deeze benden, te willen bedwingen. De Groningers kreegen hier terstond vermoeden van; doch alzo Meinard van Ham Deensche vaanen voerde, en voorgaf, niets te doen, dan uit last van Koning Christiaan den III, wisten zy niet, wat zy vaststellen zouden. Zy schreeven aan den Hertoge van Gelder om zekerheid, die hun antwoordde, dat hy van Meinards bestaan geene kennis, noch hem eenigen last gegeven hadt. Kort hierna, kwam 'er geschut, in 't Leger te Appingadam. De Groningers wisten, dat het gezonden was van Balthazar van Ezens, een' groot' vriend van Hertoge Karel, en twyfelden, sedert, niet meer, of de Hertog hadt de voornaame hand in dit werk, en geen' minderen toeleg, dan hen geheel onder de knie te krygen (*m*).

Zy dreigen eenen inval in Holland te doen.

Meinard van Ham was zo dra niet in Groningerland gerukt, of hy zogt de Hollanders te doen gelooven, dat zyn voornaame toeleg was, 't vervoeren van 't Krygsvolk naar Koppenhage te beletten. Hy schreef, ten deezen einde, aan die van Amsterdam, dat hy hunne Stad en 't omleggende Land te vuur en

te

(*m*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778, 779.

en te zwaard zou komen verwoesten, indien men, in Holland, voortging, met de ontworpen' toerusting ter Zee. De Hollandsche Steden werden, door deeze bedreigingen, nog meer afgeschrikt van 't ondersteunen des Paltsgraafs, oordeelende zy, met reden, dat Meinard van Ham ligtelyk in Holland zou konnen vallen, zo dra het Krygsvolk, welk men, ten dienste des Paltsgraafs, geschikt hadt, zou ingescheept zyn. Boven al, was men bedugt voor Delft, welke Stad, den derden van Bloeimaand, door een' zwaaren brand, vernield zynde, zonder moeite, door de Gelderschen, zou konnen verrast worden; wanneer zy Delftshaven zouden konnen sterk maaken, de vaart langs de stroomen belemmeren, en Holland van Brabant, Vlaanderen en Zeeland afsnyden. Amsterdam dan, Dagvaart in den Haage hebbende doen' beschryven, vertoonde den Staaten „ dat Holland thans open lag, en ontbloot was van Krygsvolk, „ weshalven, het, door Meinard van Ham, „ die zig een' *Geessel Gods* en *Schoppen-Koning* „ (5) noemde (*n*), en alles dreigde te zullen „ verdelgen, ligtelyk zou konnen overvallen „ worden: dat men, om deeze reden, de „ Landvoogdes verzoeken moest, dat zy den Graa-

Karel II. 1536.

Brand te Delft.

Zorg van Amsterdam tegen den gedreigden inval.

(*n*) E. Beningha Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXIX. *bl.* 686.

(5) Hy gaf zig deezen naam, om dat hy de Groningerlanders, van wyd en zyd, met spaaden en *schoppen*, op ontbooden hadt, en gebruikte, om Appingadam sterk te maaken. *Zie* E. Beningha *Hist. van Oostfriesl.* IV. Boek, LXIX. Cap. bl. 686.

KAREL II. 1536.

„ Graave van Buuren, als Kapitein Generaal, „ en den Graave van Hoogstraaten, als Stadhouder, uitdrukkelyken last wilde geeven, „ om zoo veel volks, te paarde en te voet, „ aan te neemen, als vereischt werdt, om 't „ Land van Holland te beschermen." De Landvoogdes, eenigen tyd herwaards, reeds bespeurd hebbende, dat Holland niet te beweegen zou zyn, om schepen tot den Deenschen togt te leveren, en tevens hebbende besloten, den Paltsgraaf by te staan, hadt zig laaten verluiden, dat zy, om hiertoe in staat te zyn, 's Keizers Domeinen wilde belasten. Doch men vreesde in Holland, met naame te Amsterdam, dat zy de schepen egter aldaar zou willen doen uitrusten. Amsterdam sloeg derhalven, in de gemelde Dagvaart, voor „ dat de uitrusting in Zeeland „ behoorde te geschieden, alwaar thans meer „ groote schepen, voorzien van volk en geschut, „ te vinden zouden zyn, dan in Holland." De andere Leden waren 't, hierin, eens met Amsterdam, en alzo men vernomen hadt, dat de Landvoogdes Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, tot Overste hadt aangesteld, wilde men ook bedingen, dat deeze zig, over de Onderzaaten van Holland, niet als Admiraal gedraagen zou, alzo men hier geenen Admiraal kende, dan den Stadhouder.

Deeze Stad poogt de Vloot, in Zeeland, te doen uitrusten.

Doch eer dit alles der Landvoogdesse werdt voorgesteld, tradt men 'er, met den Graave van Buuren, Kapitein Generaal, en met den Stadhouder Hoogstraaten, over in onderhandeling. Uit hun, vernam men, dat de Landvoog-

voogdes Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, bevel gegeven hadt, om Meinard van Ham, uit Appingadam, te vernestelen; en zig, hiertoe, van de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, te bedienen. Ook hadt zy begeerd, dat Buuren en Hoogstraaten zig, met hunne benden, by 't Leger onder den Stadhouder van Friesland, zouden voegen; 't welk deezen egter geweigerd hadden, beweerende, ampts- en eeds halven, tot het beschermen van Holland, verbonden te zyn (o). Karel II. 1536.

XXVI. Karel de V. wordt Heer van Groningen.

Midlerwyl hadt Enno, Graaf van Oostfriesland, zig naar Gelderland begeven, om de geschillen tusschen de Groningers en den Hertoge te bemiddelen. Karel toen, niet meer ontveinzende, dat hy op de Groningers t'onvrede was, verklaarde, dat zy zig, onder geene andere voorwaarde, in zyne gunst zouden konnen herstellen, dan door te gedoogen, dat hy een slot binnen Groningen opwierp, en Appingadam, met muuren, omringde. Doch deeze voorslag deedt de Groningers zien, wat zy van den Hertoge te wagten hadden. Terstond braken zy dan alle onderhandeling met hem af, en besslooten hunne toevlugt tot de Landvoogdesse, Maria, te neemen. Zy booden haar aan, den Keizer, als Hertog van Brabant, Graaf van Holland, en Heer van Friesland en Overyssel, tot Heer, te willen inhuldigen, mids hy hun onverwylde hulp toezondt tegen de Gelderschen, die hun, klaagdenze, op den naam der Deenen, allen overlast aandeeden. De Landvoogdes hadt

(o) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 252, 253, 254, 256.

Karel II. 1536. hadt zig, op deezen voorslag, niet lang beraaden; maar, denzelven aanneemende, terstond daarop, aan den Stadhouder van Friesland bevel gegeven, om de hulde van Groningen, in 's Keizers naam, te ontvangen, 't welk, op den agtsten van Zomermaand, geschiedde (*p*). Toen eerst, sloeg Schenk 't beleg voor Appingadam. Kort daaraan, nam hy *Werdum* in, en versterkte de Plaats. Ook bemagtigde hy de schans *Delfzyl*, van waar Meinard van Ham voorraad kreeg. Doch Appingadam was zo wel voorzien en versterkt, dat het beleg der Plaatse, tot in Herfstmaand, duurde (*q*).

XXVII. De Vloot raakt klaar. Terwyl de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, hier werden opgehouden, werdt de Vloot, uit dertig, of, volgens sommigen, uit veertig schepen bestaande, te Veere, in Zeeland, uitgerust, en lag reeds zeilreede, omtrent het einde van Zomermaand (*r*). De Landvoogdes deedt, ten deezen tyde, alle de Nederlanden te Brussel beschryven, alwaar aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren, gedaan werdt; op welke gewoone Bede, men begeerde, dat de Staaten verzegelden zesduizend guldens jaarlyksche losrenten, tegen den penning zestien, op dat men zig van de gereede penningen, in den oorlog tegen Frankryk, die wederom

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland.

(*p*) *Zie* E. Beningha Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXX. *bl.* 681.
(*q*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 779, 780.
(*r*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 449.

derom was aangevangen, zou mogen bedienen. De Staaten hierop Dagvaart in den Haage belegd hebbende, oordeelden de Edelen, dat men tagtigduizend guldens eens, en tagtigduizend guldens jaarlyks, voor zes jaaren, zou konnen toestaan; doch in de verzegeling hadden zy geenen zin. De Steden verklaarden zig hier tegen nog ernstiger dan de Edelen, klaagende „ dat de Keizer „ beloofd hadt de voorige verzegelingen, die „ reeds twee-entwintigduizend guldens 's jaars „ beliepen, te zullen lossen, zonder dat hier „ iets van kwam (s); dat de Steden, onder „ deezen last, zwaarlyk gedrukt gingen, en „ sommigen, met het betaalen der Renten, „ twee en drie jaaren ten agteren waren, zig „ behelpende met *Staaten* en *Respyten*; dat „ Holland, in verscheiden' voorige oorlogen, „ boven de andere Nederlanden, veel geleeden hadt, en den last des Franschen Krygs „ nog nevens de andere Nederlanden hadt „ moeten draagen; dat de vaart naar 't Oosten, waarin Hollands welvaaren, grootendeels, gelegen was, dikwils verbooden was „ geweest, terwyl deeze vaart verscheiden' „ anderen Nederlanden, zelfs Overyssel, geoorlofd geweest was; dat men, tegenwoordig, noch Oostwaards noch Westwaards „ zeilen mogt (t), schoon men, met Vlooten, Westwaards zeilende, in oorlogstyden, merkelyke voordeelen behaalen kon; dat

Karel II. 1536.

(s) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 231.
(t) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 32.

Karel II. 1536. „ dat men, veelligt, ook dit jaar niet zou mo„ gen visschen, noch ten Haring vaaren; „ waar door Holland eene zyner voornaam„ ste inkomsten missen zou." 't Slot deezer klagte was, *dat Holland Vrede en Koophandel hebben moest, om de gemeene lasten te konnen opbrengen.* Sedert, stemden de Edelen tot eene buitengewoone Bede van honderdduizend guldens, en Dordrecht hadt reeds verklaard, volkomen gelast te zyn, om met de andere Leden te stemmen. Deezen vielen toen den Edelen toe; doch Hoogstraaten verklaarde, op eene Dagvaart te Gouda, den agtsten van Oogstmaand, gehouden, dat de Landvoogdes met geene honderdduizend guldens te vrede zou willen zyn (*u*). Hoe dit verschil, sedert, beslegt werdt, is my niet gebleeken.

XXVIII. Hollands nadeel, by de uitrusting ter zee. Midlerwyl, veroorzaakte het uitrusten der Vloote, ten behoeve des Paltsgraafs, schoon het in Zeeland geschiedde, den Hollanderen niet weinig nadeels. Om 't Bootsvolk tot deeze Vloot te vinden, was hun niet alleen de vaart naar 't Noorden, om Hout en Stokvisch, waaren, welken men niet missen kon; maar ook die naar Engeland, Spanje, Portugal en Andaluzie verbooden, tot dat de Vloot in zee zou zyn. De Heer van Beveren hadt den Hollandschen schepen ook van geschut beroofd, om 'er de Vloot mede te voorzien. Ook waren, te Amsterdam en elders, eenige Noordsche schepen in beslag genomen, 't welk de Hollanders deedt vreezen, dat men, om vergoe-

(*u*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261.

goeding van schade te bekomen, hunne Schepen in 't Noorden ook aanhouden zou. Alle deeze bezwaarnissen werden der Landvoogdesse voorgesteld, en zy beloofde 'er tegen te zullen voorzien (v). Karel II. 1536.

Doch terwyl de Vloot, gereed zynde, op de Knegten, die Appingadam belegerd hielden, lag te wagten, viel Koppenhage Koning Christiaan den III. in handen. De Paltsgraaf Fredrik veranderde toen van maatregels, en zag, voor eerst, van het bemagtigen van Deenemarke af. De belegering van Appingadam werdt egter voortgezet, tot op den twaalfden van Herfstmaand, wanneer de Plaats aan den Stadhouder van Friesland, by verdrag, werdt overgegeven. Hy hadt, uit Oldenburg, eenen onderstand van eenige Knegten gekreegen, en schoon Christiaan de III, na 't bemagtigen van Koppenhage, den Gelderschen, in Appingadam, ook tweeduizend man toegezonden hadt, konden deezen egter 't overgaan der Plaatse geenzins verhinderen. (w). De Oversten, Meinard van Ham en *Berend van Hakvoort*, bleeven krygsgevangen, en werden, sedert, vervoerd, naar Vilvoorden in Brabant, alwaar zy, een' geruimen tyd, in hegtenis zaten, eer zy hunne vryheid wederom verwierven (x). Schenk trok toen voor 't *Slot te Wedde*, en bemagtigde 't, binnen tien dagen. Daarna deedt hy Koeverden bele- Appingadam gaat over.

(v) Mr. Aert van der Goes, Regist. *bl.* 263.
(w) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 780.
(x) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXXIX. *bl.* 693.

Karel II. 1536. legeren, welke Plaats, een beleg van twee maanden hebbende doorgestaan, zig, eindelyk, ook opgeeven moest (y). De sterke Plaatsen van deezen oord allen, ten behoeve des Keizers, bemagtigd zynde, kon hy zig, nog voor 't einde deezes jaars, in 't bezit der Heerlykheid van Groningen en Drente, bevestigd rekenen.

XXIX. Aanmerkingen over den uitslag der ondernemingen van den Keizer en den Hertoge van Gelder.

De vierduizend Knegten, ten dienste des Paltsgraafs geworven, dienden dus, om 't gebied van Karel den V. te helpen vergrooten met eene nieuwe Heerlykheid, die hem, sedert, nimmer ontweldigd werdt; terwyl Fredrik, onaangezien 'er eene Vloot en manschap voor hem gereed gemaakt was, zig, in zyne hoop om Deenemarke te overmeesteren, t'eenemaal te leur gesteld zag. De Hertog van Gelder, die, onder den loozen schyn van Christiaan den III. te willen helpen, de Groningers zogt te overheerschen, en den Keizer verdriet aan te doen; verloor 't gebied over Groningen, van welk hy zig voor altoos meende te verzekeren. Christiaan de III, die den Keizer tegen hadt, en van Hertoge Karel slegts in schyn geholpen werdt, hadt egter, door 't draalen der Vloote, 't geluk van Koppenhage te bemagtigen, en zig daar door te vestigen in 't gebied over Deenemarke, welk hy zynen nakomelingen nagelaaten heeft. Groningen, eerst verscheiden' Bisschoppen van Utrecht, daarna den Graaf van Oostfriesland, en laatstelyk den Hertog van Gelder, voor

(y) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 781.

voor *Heer*, hebbende aangenomen, geraak- Karel II. 1536.
te, eindelyk, onder de heerschappy van Keizer Karel den V, die den Landzaaten niet toeliet, wederom van Heer te wisselen.

Na 't bemagtigen van Koppenhage en 't overgaan van Appingadam, werdt de Vloot te Veere, onttakeld, en 't Boots- en Krygsvolk afgedankt (z). Men vreesde hier, dat de Knegten, die voor Appingadam gelegen hadden, by gebrek van betaaling, in Holland zouden komen *gaarden*. Doch de Landvoogdes droeg hier zorg voor. Ook gaf zy den Heere van Beveren bevel, om het geschut, welk den Hollanderen ontnomen en op de Vloot gelegd was, hun terstond te rug te geeven (*a*). De Vloot wordt onttakeld.

XXX. Bestand met Deenemarke.

In de Lente des volgenden jaars, werdt 'er, met Melchior Rantsau, die zig wederom in de Nederlanden bevondt, over een Bestand of Vrede met Christiaan den III, gehandeld. Doktor *Hubrecht*, die de zaaken van den Paltsgraave Fredrik, ten Hove der Landvoogdesse, waarnam, poogde de onderhandeling te doen afbreeken, en hadt reeds eenige Hovelingen, in zyne belangen, overgehaald. Doch de Hollanders, Nassau, Hoogstraaten en anderen hunner vrienden in den arm genomen hebbende, wisten den handel zo sterk door te dryven, dat 'er, in 't begin van Bloeimaand, een Bestand voor drie jaaren met Deenemarke gesloten werdt (*b*). Terstond hierna, viel

(z) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 450.
(*a*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 263, 264.
(*b*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 34, 35.

Karel II. 1536.

viel de Rogge, in Holland, van twee-endertig op agttien Goudguldens het last (*c*). Te Hoorn, was, in Grasmaand, nog zesendertig Goudguldens besteed; en in Bloeimaand, gaf men niet meer dan zestien. Alle andere Oostersche waaren sloegen byna de helft af. De vaart naar 't Noorden en de Oostzee, raakte wederom open (*d*), en de kwynende Koophandel begon, ten minsten voor een gedeelte, wederom te herleeven.

(*c*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 279, 282.
(*d*) Velius Hoorn, *bl.* 250.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Nieuwe oorlog met Frankryk. Togt naar Tunis. Verbond van François den I. en Karel van Gelder.* II. *Geldersche Oorlog. Fransche Kaaperyen. Dood van Erasmus.* III. *Veranderingen te Utrecht. 't Nederstigt onder den Stadhouder van Holland gebragt.* IV. *De Landvoogdes poogt nieuwe Excynzen in Holland te doen invoeren. 't Mislukt.* V. *Vrede met Gelder. Bede aan Holland. Schoorsteengeld voorgeslaagen.* VI. *Bestand met Frankryk. Twist met den Admiraal Beveren.* VII. *Aanslag der Gelderschen op Enkhuizen.* VIII. *Vrede met Frankryk.* IX. *Twist in Gelderland, tusschen den Hertog en de Steden. Dood des Hertogs.* X. *Buitengewoone Bede aan Holland.* XI. *Levensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.* XII. *Togt naar Konstantinopole. Dood der Keizerinne. Geschenk aan de Landvoogdesse.* XIII. *Geweldige Beroerte te Gend.* XIV. *De Keizer, herwaards gekomen, stilt dezelve.* XV. *Hy komt in Holland. Bede van zesmaalhonderd-*

duizend guldens. XVI. *Twist met Dordrecht over 't Stapelregt.* XVII. *De Keizer komt te Utrecht.* XVIII. *René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.* XIX. *Algemeene Ordonnantie op de Regeeringe. Vernieuwing der Ordonnantie op de Admiraliteit.* XX. *Poogingen, om 't afgeschaft Verlofgeld op 't Kooren wederom in te voeren. Beroerte te Amsterdam. 't Verlofgeld op nieuws afgeschaft.* XXI. *Inbreuk op eenige Privilegien. Verdrag met Schotland. Togt naar Algiers.* XXII. *Kryg met Frankryk verwakkert wederom.* XXIII. *François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden.* XXIV. *Bede aan alle de Nederlanden. Holland is weigerig. Bewilligt.* XXV. *Luxemburg verlooren, en door Oranje herwonnen. Onderneemingen van Christiaan den III. Oranje draagt zorg voor Holland.* XXVI. *Maarten van Rossem valt in Brabant.* XXVII. *Oranje geslaagen.* XXVIII. *Raadpleegingen in Holland op de Bede. Bewilliging.*

Karel II.
1536.

I.
Beginsels van nieuwen oorlog met Frankryk.

DE Kamerykſche Vrede van 't jaar 1529 was te nadeelig voor Frankryk, om lang te konnen duuren. Ook hadt François de I, al ſedert het jaar 1531, heimelyke poogingen aangewend, om den Paus en den Koning van Engeland, in zyne belangen, in te wikkelen, en Karel den V, die, met de Proteſtanten in Duitſchland, en met den Turkſchen Kryg, de handen vol werks hadt, nieuwe zwaarigheden te berokkenen. Het ſluiten van den Wol-

Wolſtapel te Calais, door Henrik den VIII, was hierop gevolgd. Wy hebben reeds, op het jaar 1533, aangetekend (*a*), hoe veel de Hollandſche Lakenweeveryen, met naame de Leidſchen, hier door leeden. De berugte Egtſcheiding van Henrik den VIII. en Katharina van Arragon, die wat laater voorviel, haalde den Koning van Engeland 's Pauſen Banvonnis op den hals, om welk ter uitvoeringe te brengen, Keizer Karel zig verbonden hadt. Henrik, bedugt voor Karels magt, zogt zig met François te verbinden. Men tradt, in den aanvang des jaars 1534, in onderhandeling. Henrik beloofde, den Proteſtanten in Duitſchland te zullen onderſteunen; mids François, ten zelfden tyde, Navarre en Vlaanderen met de wapenen aantaſtte. Doch deeze onderhandeling liep vrugteloos af. François durfde zig niet openlyk met Henrik verbinden, uit vreeze van den Paus te zullen mishaagen. Ondertuſſchen hadt het gerugt deezer onderhandeling de Nederlanders reeds bedugt gemaakt voor eenen oorlog met Frankryk en Engeland, gelyk wy, in 't voorgaande Boek (*b*), gezien hebben. François deedt, nog in 't zelfde jaar, eenen inval in 't Milaneeſche, en handelde, aan 't Turkſche Hof, ten nadeele des Keizers. Karel, daarentegen, ondernam, in den Zomer des jaars 1535, eenen togt naar Afrika, om *Haradyn Barbaroſſa*, die zig tot Koning van Tunis opgeworpen hadt, en, met zyne Rooſſchepen, de Mid-

KAREL II. 1536.

Togt op Tunis met Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen.

(*a*) XVII. *Boek*, *bl.* 51.
(*b*) *Bl.* 101.

Karel II. 1536. Middellandsche Zee onveilig hieldt, tot reden te brengen. Hy bemagtigde de sterkte *Goulette* en naderhand *Tunis* zelf; waarna hy *Muley Hassem*, die, door Haradyn, verdreeven was, op den Troon herstelde (*c*). Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen hadden hem, met hunne schepen, op deezen togt, verzeld, en zig dapperlyk gekweeten (*d*). Onder anderen, vindt men, dat de Enkhuizers den Keizer, met vier groote Karveelschepen, ten dienst hadden gestaan, en dat *Domkens*, een Inwooner dier Stad, om zyne kloekmoedigheid, in 't veroveren van Tunis, betoond, door den Keizer, sedert, met een treflyk wapen, beschonken is. Van de vier Enkhuizer schepen bleeven 'er, na den togt, drie, met volk met al, in eenen storm voor Genua (*e*).

Krygsbedryven in Pikardye.

Terwyl dit, verre van de Nederlanden, voorviel, bereidden de Keizer en François zig tot eenen oorlog, die de grenzen deedt daveren. De Graaf van Nassau viel, in 't jaar 1536, met een leger van dertigduizend man, in Pikardye, bemagtigde *Guize*, en sloeg het beleg voor Peronne, welk hy egter, eerlang, opbreeken moest. François hadt, reeds in Wynmaand des jaars 1534, een Verdrag aangegaan, met den Hertoge van Gelder, waarby deeze zig zelv' en zyne landen, Groningen daar onder begreepen, den Koning

François de I. verbindt zig met den Hertoge van Gelder.

(*c*) *Vide* Anton. Pont. Consent. Hariad. Barbar. *in* Matth. Anal. *Tom.* I. *p.* 1-36. & J. Etropii Diar. Expedit. Tunet. *int.* S. Schardii Germ. Script. *Tom.* II. *p.* 320.

(*d*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 448.

(*e*) Oude Aant. *by* Brandt Enkh. *bl.* 59.

ning van Frankryk hadt opgedraagen, om ze wederom van hem ter leen te ontvangen, nevens vyftigduizend ponden tournois in 't jaar (f). Van toen af, was men, in Holland, bedugt geweest, voor eenen inval der Gelderschen, en hadt reeds, meer dan eens, ter Staatsvergaderinge in overweeging genomen, om zig te wapenen (g): 't welk egter eenen geruimen tyd agter bleef. De onderneeming op Groningen, die, in 't jaar 1536, ongelukkig voor Hertoge Karel uitviel (h), mag als een gevolg van zyne naauwe verbindtenis met Frankryk worden aangemerkt.

Karel II. 1536.

II. Geldersche Oorlog.

Doch, terstond hierna, scheen de oorlog, met Gelder zo wel als met *Frankryk*, eerst regt ernst te zullen worden. In Bloeimaand, hadt men, in Holland, reeds vernomen, dat de Heer van Gelder al zeshonderd Paarden gemonsterd, en de Geldersche Koopluiden, die te Dordrecht en elders handelden, t'huis ontbooden hadt. Buuren en Hoogstraaten sloegen toen den Staaten voor, om, insgelyks, een bekwaam aantal van Paarden en Knegten aan te neemen, waartoe zy raad wisten, indien de Staaten geld verschaffen konden (i). Doch alzo men nog met den Deenschen Kryg belemmerd was, neigden de Staaten tot vrede; beloovende zy den Graave van Buuren een eerlyk geschenk, zo hy dezelve wist te bewerken. Men tradt, in

Zo-

(f) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 775.
(g) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232.
(h) XVII. *Boek*, *bl.* 115.
(i) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 254, 256.

KAREL II. 1536.

Zomermaand, met Hertoge Karel, in onderhandeling. Doch hy hieldt zig eerst zeer agterlyk, begeerende niet van vrede te hooren, voor dat men hem Groningen hadt wedergegeven (*k*). Ondertusschen werdt de Kryg, wederzyds, voortgezet. De Gelderschen vervulden de Zuiderzee met Oorlogschepen, die, te Harderwyk, te Elburg en elders, waren uitgerust (*l*). De onzen bragten, daarentegen, ook eenige schepen in 't vaarwater (*m*).

Fransche Kaaperyen.

De Franschen begonden, deezen Zomer, ook op de Hollandsche Koopvaardyschepen te kaapen. In Oogstmaand, namen zy een Enkhuizer Schip, van Andaluzie en Lisbon komende, en met Zout gelaaden: 't welk men vyfduizend guldens waardig rekende (*n*). Twee Fransche Oorlogschepen, in die zelfde maand, voor de Maaze kruissende, vielen, daarentegen, den Dordrechtenaaren in handen, en werden te Dordrecht opgebragt.

Eene Dordsche Heude neemt twee Fransche Oorlogschepen.

De *Heude*, die deeze schepen bemagtigde, was, als een Koopvaardyschip, toegetakeld, en hadt zig eerst, door de Franschen, laaten neemen; die, overgesprongen en bezig met plonderen, door eene hinderlaage van vyftig gewapende Dordrechtsche Poorters, overvallen en afgemaakt werden: waar na de schepen, zonder moeite, werden overmeesterd (*o*). Ten zelfden tyde, werdt hier de invoer der Fransche waaren, zonder vry-

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 257, 260.
(*l*) VELIUS Hoorn, *bl.* 248.
(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 32. BOOMKAMP Alkmaar, *bl.* 87, 88.
(*n*) BRANDT Enkh. *bl.* 59, 60.
(*o*) Chron. van E. DE VEER *f.* 45. BEVERW. Dordr. *bl.* 338.

vrygeleibrief, verbooden. En kort te vooren, was 'er bevel van 't Hof gekomen, om alle Fransche goederen, binnen vyftien dagen, den Graaflyken Rentmeester aan te brengen, op verbeurte van lyf en goed. Doch of hierop verbeurdverklaaring der waaren volgde, is my niet gebleeken. De Admiraal van Merkere bemagtigde, in Wynmaand, een Fransch Westindisch Schip, welk te Veere opgebragt, en vyftigduizend guldens waardig geoordeeld werdt. De Zeeuwsche Kaapers behaalden, sedert, nog eenige andere voordeelen op de Franschen (p).

Karel II. 1536.

Haringvisschery vry verklaard.

Onaangezien deeze wederzydsche vyandlykheden, werdt egter, by eene overeenkomst, met François den I, in Herfstmaand, getroffen, de Haringvisschery, voor Franschen en Nederlanders, geduurende den oorlog, vry verklaard (q): welke overeenkomst de uitrusting van zes Oorlogschepen, tot beveiliging der Haringvaart, onnoodig maakte: waar toe de Staaten van Holland, in Oogstmaand, reeds zesduizend guldens hadden toegestaan (r); hoewel men vindt, dat 'er, op deeze ontworpen' uitrusting, sedert, vyf schellingen vlaams van ieder last Harings geligt werden (s). Men sprak ook, van Westwaards met Vlooten te willen zeilen, en van Kaapers uit te rusten, voor rekening van byzondere persoonen, zonder met den Admiraal te doen te willen hebben, alzo de Hollanders oordeelden,

(p) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 450, 461.
(q) Repert. der Plakaat. *bl.* 33.
(r) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 263.
(s) Repert. der Plak. *bl.* 33.

KAREL II 1536. den, dat zy niet onder hem; maar alleen onder den Stadhouder stonden (*t*). Doch 't blykt niet, dat hiervan iets gekomen is.

Erasmus sterft. Op den elfden van Hooimaand deezes jaars 1536, was te Bazel, in 't eenenzeventigste jaar zyns ouderdoms, overleeden, de beroemde Rotterdammer Desiderius Erasmus (*u*). Hy was in zo groot eene agting in zyn Vaderland geweest, zelfs onder de aanzienlykste luiden, dat de Edelen en meeste Steden, ter Staatsvergaderinge te Gouda, in Oogstmaand des jaars 1532, besloten, hem een Juweel van omtrent tweehonderd en veertig Rynsguldens te schenken: 't welk hem zou toegezonden geweest zyn, zo men, in 't volgende jaar, geene hoop gekreegen hadt, dat, hy, door Vrouwe Maria herwaards ontbooden zynde, haast in Holland komen zou (*v*). Hy kwam egter niet, gelyk men verwagt hadt. Of hem 't Juweel, sedert, ter hand gesteld zy, is my niet gebleeken. Ondertusschen, verdiende dit blyk der agtinge van 's Lands Staaten voor 's Mans geleerdheid, welk men, onzes weetens, by geenen Historieschryver, geboekt vindt, hier te worden aangetekend. Van het metaalen Standbeeld, naderhand, ter zyner eere, te Rotterdam opgeregt, en nog in wezen, kan niemant, die Holland gezien heeft, onkundig zyn.

Agting der Staaten van Holland voor hem.

III. Verandering te Utrecht. Te Utrecht was, midlerwyl, ook eenige verandering voorgevallen, die wy niet stilzwy-

(*t*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 259, 261, 262, 263.
(*u*) VIGLII AB AYTTA ZUICHEM. Epist. Select. *N.* LXXXII. LXXXIII. LXXXVI. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 217, 219, 228.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 186, 202.

DESIDERIUS ERASMUS,
gebooren te Rotterdam, in 't jaar 1467.
overleeden te Bazel, in 't jaar 1536.

Door C. Pronk geteek. naar een Origineel, by Is. Tirion. | Door J. Houbraken gesneed.

Is. Tirion excudit.

zwygends voorby gaan konnen. Bisschop Henrik van Beieren, na 't afstaan van 't weereldlyk bewind over 't Stigt, besloten hebbende, het geestelyk gebied over 't zelve, insgelyks, over te draagen, zag zig, in 't jaar 1529, opgevolgd, door *Willem van Enkevoort*, die, door Paus Adriaan den VI, tot Kardinaal verheeven zynde, zig te Rome ophieldt, en *Jakob Uitteneng* tot zynen Stedehouder aanstelde. Bisschop Willem overleedt, in 't jaar 1533. En in 't volgend jaar benoemde de Keizer *Georgius*, Zoon van Jan, Graave van Egmond, tot de Bisschoplyke waardigheid. De Geestelykheid, die, volgens eene overeenkomst tusschen Karel den V. en den Paus, geenen anderen Bisschop kiezen mogt, dan dien de Keizer benoemd hadt, deedt de verkiezing, in gevolge van deeze benoeming, en de nieuwe Bisschop werdt, eerlang, door den Paus, bevestigd (*w*). KAREL II. 1536.

Omtrent deezen tyd, werdt het stuk der Vereeniging van Utrecht met Holland, met meer ernst dan te vooren, ter hand genomen. Holland hadt, hierop, al sedert eenige jaaren, sterk gedrongen, en de Keizer hadt 'er, voor 't einde des jaars 1531, reeds verlof toe verleend (*x*). Doch de Keizerlyke Brieven, ten deezen einde noodig, werden nogtans, niet voor Grasmaand des jaars 1534, te Toledo gegeven. By dezelven, hegt de Keizer, „ by goeddunken der Landvoogdesse Maria, „ der Vliesridderen, en der Leden van den geheí-

Vereeniging van het Neder-Stigt met Holland onder éénen Stadhouder.

(*w*) A. MATTHÆI Anal. *Tom.* I. *p.* 113 *in Not.*
(*x*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 172, 174, 175, 187.

KAREL II. 1536. „ heimen Raad en dien der Geldmiddelen, „ doch te gelyk, *uit zyne rechter wetenschap*, „ *autoriteyt ende volkomen macht*, de Stad, Steden en Land van Utrecht, aan deeze zyde „ den Yssel, voor altoos, aan Holland, om, „ door één' en den zelfden Stadhouder, bestierd te worden. Ook zouden beiderlei „ Staaten, voortaan, gelykelyk worden beschreeven. Men zou, wederzyds, uit elkanders Landen, mogen bannen. Doch „ de vonnissen des Raads van Holland zouden „ niet in Utrecht; noch die des Raads te Utrecht, in Holland ter uitvoering gelegd „ mogen worden, zonder, hiertoe, ter wederzyde, geregtelyk verlof gevraagd en bekomen te hebben (*y*)." De Hollanders zouden gaarne gezien hebben, dat de Raad te Utrcht afgeschaft, en 't Nedersticht aan 't Regtsgebied des Raads van Holland onderworpen verklaard was. Doch de Keizer hadt niet konnen besluiten, om de Stichtschen hiertoe te dwingen. Zy maakten zelfs zwaarigheid, om zig, op den voet, dien de Keizer beraamd hadt, met Holland, te laaten vereenigen. De Staaten van Holland hielden 'er, ondertusschen, van tyd tot tyd, op aan, by den Stadhouder, onder anderen, in de jaaren 1535 en 1536 (*z*). Doch 't liep aan tot in 't jaar 1540 (*a*), of nog langer, eer dit werk het vereischte beslag kreeg. Van toen af, is Overyssel, meer nog

(*y*) *Zie* 's Keizers Brief *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 21. *in 't* Groot Utrechts Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 30. *by* MATTH. de Nobilitate *p.* 698. *en by* BOR X. *Boek*, *bl.* 228. [794.]

(*z*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. 234, 248, 316, 318.

(*a*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 32. MATTH. de Nobilitate *p.* 697.

nog dan te vooren, als een byzonder Landschap, aangemerkt geworden, en geheellyk van 't Nederstigt afgescheiden gebleeven. Karel II. 1536.

IV. De Landvoogdes poogt, door gantsch Holland, Excynzen te doen invoeren.

't Beleg van Peronne, in den Herfst des jaars 1536, opgebroken, en de Knegten betaald, en op de grenzen, in de Winterlegeringen, gelegd zynde, deedt de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, tegen den vierden van Wynmaand, te Brussel beschryven, en vertoonde hun hier, dat 'er geld noodig was, om 't Krygsvolk verder te onderhouden, wilde men hun 't platte Land niet ten beste geeven, of hen zien overloopen tot den vyand. Wyders sloeg zy voor, dat men de vereischte penningen zou konnen vinden, by wege van Excynzen, op Wynen, Bier, zyden- fluweelen- wollen-, en linnen-lakenen enz.: laatende egter 't uitvinden van een beter middel aan de Staaten. Die van Holland, hierop, Dagvaart in den Haage beschreeven hebbende, zagen het invoeren van Excynzen aan, als eene lastige nieuwigheid, in welke zy, niet dan op eenen eenpaarigen voet met de andere Nederlanden, behoorden te bewilligen (*b*). Wy hebben, te vooren, meermaalen gezien, dat 'er, onder de Regeering van de Huizen van Beieren en Bourgondie, Excynzen op Wynen, Bieren en andere waaren, in verscheiden' Steden, uit kragte van byzondere Graaflyke Oktrooijen, geheeven werden. Zodaanig eene belasting was noodzaaklyk in zulke Steden, welker gewoonlyke inkomsten niet toereiken konden, om haar aan-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 264, 265.

Karel II. 1536. aandeel, in de Graaflyke Beden, te vinden. Doch van algemeene Excynzen over 't gantsche Land hadt men tot nog toe niet gehoord. De Verponding op Huizen en Landeryen, die men, van ouds, *Schildtalen* en *Morgentalen* noemde, en die, in de jaaren 1515 en 1518, door den tegenwoordigen Graave, op eenen nieuwen voet was gebragt (c), was de eenige algemeene schatting, die de Ingezetenen van Holland opbrengen moesten. 't Was dan geen wonder, dat men ongaarne tot het draagen van deezen last besloot. Die van Holland verklaarden egter, op eene tweede Dagvaart der algemeene Staaten, dat zy der Koninginne reden zouden geeven, om vergenoegd te zyn, indien de andere Landen, in de Excynzen, bewilligden. Doch Brabant stemde niet. Die van Vlaanderen verklaarden „ dat zy „ zo veel hadden opgebragt, als zy konden, „ om de grenzen te beveiligen; dat het in „ hunne mägt niet stondt, den Keizer Frankryk, Italie en andere Landen te helpen o„ vermeesteren, gelyk zyn oogmerk scheen; „ dat zy geen' last hadden, om in de nieu„ wigheid der Excynzen te bewilligen, en „ geene hoop altoos, om hiertoe, in 't ver„ volg, last te zullen krygen." De andere Landen betuigden, met algemeene woorden, dat zy hun best gaarne wilden doen, zonder te verklaaren, op welk eene wyze. De Landvoogdes, bespeurende dat 'er, voor deezen tyd, van 't opstellen van nieuwe Excynzen niets

't Mislukt.

(c) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *Kol.* 2047. en hier voor IV. *Deel*, *bl.* 391, 412.

niets vallen zou, verklaarde, dat zy, voor 't einde des jaars, eenen nieuwen voorslag aan de Staaten te doen hadt: waar mede het werk der Excynzen voor eenige jaaren agterbleef (*d*). Karel II. 1536.

V. Vrede met Gelder.

Midlerwyl, werdt de wredehandeling met den Hertoge van Gelder, te Graave, voortgezet, en eindelyk, op den vyftienden van Wintermaand, een Verdrag getekend, volgens welk „ de Keizer en de Hertog beloofden, afstand te zullen doen van de verbinteniſſen, ten nadeele van elkanderen, „ aangegaan. De Keizer zou zig, by 't leeven van Hertoge Karel, geen' Hertog van „ Gelder en Graaf van Zutfen noemen, en „ hem, binnen 't jaar, met die Heerlykheden beleenen. Voor 't afstaan van Groningen, Koeverden en Drente, waar van „ de Hertog zig insgelyks geen' Heer meer „ zou mogen heeten, zouden hem vyfendertigduizend Karelsguldens eens en vyfentwintigduizend gelyke guldens jaarlyks worden betaald. Die van Utrecht zouden hem, „ wegens zyn vermeend regt op hunne Stad, „ twintigduizend Karelsguldens voldoen." De overige punten van dit verdrag waren van klein belang (*e*). Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die, op aanmaaninge van Holland, de voornaamste hand gehad hadt, in 't bewerken van deeze Vrede, kreeg, sedert, het geschenk, welk hem beloofd was. Het bestondt in zesduizend Filipsguldens voor hem,

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 266, 267.

(*e*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 782. Repert. der Plak. *bl.* 34. Chron. van E. de Veer *f.* 46.

Karel II. 1536. hem, en tweehonderd voor zyne Huisvrouwe (*f*).

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland. 1537. Weinige dagen na 't sluiten der Vrede met Gelder, deedt de Landvoogdes aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderd en twintigduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren. De Staaten, hierop, in Louwmaand des volgenden jaars, in den Haage ter Dagvaart beschreeven zynde, stelden hun antwoord, eenigen tyd, uit, om eerst het bezegelen van het verdrag met Gelder en den uitslag der onderhandeling met Deenemarke af te wagten; alzo zy zig, hier naar, in 't bewilligen tot zulke zwaare Beden, noodwendig schikken moesten. Ondertusschen sloegen de Edelen uit, dat men, voor buitengewoone Bede, tagtigduizend guldens eens, en voor gewoone ook tagtigduizend guldens, jaarlyks, voor den tyd van vier jaaren, zou konnen toestaan. Doch Leiden, Amsterdam en Gouda waren hiertoe niet volkomen gelast. Eenpaarig werdt beslooten, niet te bewilligen, en, al hadt men schoon bewilligd, niet te betaalen, zo 't geene vrede bleef in Gelderland, en zo men niet *ten Dogge* of Kabbeljaauw en ten Haring, zo wel als op de Oostzee, vaaren kon (*g*).

Veldtogt in de Nederlanden. De Koning van Frankryk, ondertusschen, hebbende vastgesteld, den Veldtogt in de Nederlanden vroeg te openen, viel, in Lentemaand,

(*f*) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 257, 267, 269, 271, 273.

(*g*) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 269, 270, 273.

maand, aan 't hoofd van een Leger van vyf-entwintigduizend Knegten en eenige Ruitery, in Artois, en sloeg het Beleg voor Hesdin (b). Hy wist, dat het Nederlandsch Leger, welk in den Veldtogt des voorleeden jaars gediend hadt, by gebrek van betaaling, grootendeels verloopen was, en maakte staat, dat hy reeds diep in de Nederlanden zou gedrongen zyn, eer de Landvoogdes volks genoeg, om hem te stuiten, op de been zou konnen hebben. Ook bevondt zy zig in zulk eene groote verlegenheid om geld, dat de voornaamste Grooten haar, in allervl, eene merkelyke somme van penningen verstrekken moesten, zo dra zy van den inval der Franschen kennis gekreegen hadt. Zy besloot, terstond dertigduizend man te werven: en om de kosten hiertoe, die in zes maanden twaalf tonnen gouds beloopen zouden, te vinden, de algemeene Staaten, tegen den vierentwintigsten van Lentemaand, te Brussel, te beschryven. Hier deedt zy den Staaten 's Lands nood en de magt van Frankryk op 't leevendigst vertoonen, en spoedigen onderstand vorderen. De Brabanders, dien 't gevaar meer dan sommigen anderen Landschappen dreigde, booden lyf en goed aan, ter gemeene bescherminge der Nederlanden, *die allen*, zeidenze, *maar één lighaam uitmaakten*, *waarvan de Keizer het hoofd was*; mids dat de andere Landen hun, des noods, ook geenen bystand weigerden. Artois, Henegouwen, Namen en de meeste anderen spraken uit éénen

Karel II. 1537.

De Landvoogdes eischt twaalf tonnen gouds van de algemeene Staaten.

(b) Daniel Tom. VII. p. 800.

Karel II. 1537. nen mond met Brabant. Doch Vlaanderen was niet gelaſt, dan om te hooren. Holland en Zeeland begeerden ook eerſt eens verſlag te doen. Doch men antwoordde, dat de vyand in 't Land was, en 'er niets overſchoot, dan dat elk bedagt was op de ſpoedigſte en bekwaamſte middelen, om hem te ſtuiten, waartoe, in de eerſte plaats, geld vereiſcht werdt. De Landvoogdes, bevroedende, dat de gewoone middelen om geld te vinden niet toereiken konden, ſloeg eene belaſting voor van eene Karels gulden op elke Schoorſteen, of Haardſtede, waaruit, meende zy, ſpoedig veel komen zou. Doch de Hollanders, in aanmerking neemende, dat hun Land volkryker was, en derhalven, naar gelang zyner uitgeſtrektheid, meer Haardſteden hadt dan de andere Nederlanden, hadden geenen zin in deeze belaſting. Ook behaagde hun niet, dat de armen, in dezelve, byna zo veel zouden te draagen hebben, als de ryken, 't welk hen voor eenen opſtand, onder de ſchamele Ingezetenen, uitgeput door den oorlog en door gebrek van handel, vreezen deedt. De voorſlag der Landvoogdeſſe werdt, derhalven, in Holland verworpen. Doch alzo men klaarlyk zag, dat 'er geld noodig was, nam men, ſedert, ter Staatsvergaderinge in overweeging, om, in de Beden van Wintermaand laatſtleeden, voor een groot gedeelte ten minſten, te bewilligen (*i*).

Schoorſteengeld voorgeſlaagen.

afgeweezen in Holland.

VI. Beſtand van tien

Doch eer men hierover tot een beſluit kwam, hadt François Hesdin bemagtigd. De Graaf van

(*i*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 274, 275, 276, 277.

van Buuren sloeg, sedert, het beleg voor Saint Pol en overmeesterde de Plaats stormenderhand, op den vyftienden van Zomermaand. Ook nam hy *Montreuil* in, by verdrag, en belegerde Terouanne (*k*). Doch terwyl dit Beleg duurde, werdt 'er, op den dertigsten van Hooimaand, een Bestand van tien maanden, tusschen Frankryk en de Nederlanden, geslooten. Volgens ééne der voorwaarden van dit Bestand, moest het Beleg van Terouanne worden opgebroken (*l*), gelyk terstond geschiedde. KAREL II. 1537. maanden met Frankryk.

In Holland, was men, in Grasmaand, en dus lang voor 't treffen van 't Bestand, reeds tot een *Besluit* gekomen, om der Landvoogdesse eene buitengewoone *Bede* van tagtig of ten hoogsten van honderdduizend guldens toe te staan: te vinden, niet by de schildtalen, maar elk in de zynen, zonder *gracie* voor deeze reize, en van geestelyken en weereldlyken, de vermogenden onder welken de Landvoogdes, daarom, tot geene byzondere gifte of leening, zou mogen dringen. Voorts wilde men bedingen, dat de Landvoogdes den Hollanderen vrye Dogge- en Haringvisschery en vrye vaart naar de Oostzee bezorgen zou, en dat zy den Heere van Gelder de gemaakte Vrede zou doen onderhouden, hem, ten dien einde, uit deeze Bede, betaalende, 't gene hem beloofd was. Kort hierna, werdt het Bestand met den Koning van Deenemarke getrof- Bewilliging in de jongste Bede.

(*k*) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 809, 810. MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 282.

(*l*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 153. Repert. der Plakaat. *bl.* 35.

Karel II. 1537.

Twist met den Admiraal over 't verleenen van Vrygeleibrieven.

troffen, waardoor de vaart op de Oostzee, wederom vry werdt. Doch de Visschery kon nog niet geschieden, zonder dat de visschers zig van eenen Vrygeleibrief voorzagen. De Fransche en Nederlandsche Admiraals hadden zulke vrygeleibrieven aan elkanderen gegeven, die, door de wederzydsche Ingezetenen, ten duursten betaald moesten worden. Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, Nederlandsche Admiraal, vorderde van de versche Visch- en Kabbeljaauwvangers, voor ieder hoofd, vyftien stuivers tot S. Jans Misse toe voor een' vrygeleibrief; en als dit jaargetyde voorby was, van ieder hoofd op de Haringbuizen vyfentwintig stuivers. Hy beweerde, dat hem, als Admiraal, dit regt toekwam, uit kragte van den Lastbrief, zynen voorzaaten, in den jaare 1487, gegeven. Doeh de Hollanders hielden staande, dat zy niet onder den Admiraal stonden; maar alleen onder Stadhouder en Raaden, en dat de Heer van Beveren, vrygeleibrieven hebbende, dezelven den Stadhouder behoorde over te leveren, of anders der Landvoogdesse, *als Souveraine in de plaetse van de Keyserlicke Majesteyt*, op dat zyze, daar, en niet van Beveren, zouden konnen vorderen. Hevig dreeven de Gemagtigden van Holland dit punt ten Hove, rondelyk verklaarende, dat zy, onder geene andere voorwaarde, in de buitengewoone Bede, bewilligen zouden. Zy voegden 'er by „ dat zy de ingewilligde Pen„ ningen eerder zouden gebruiken, om Oor„ logschepen uit te rusten, en de Fransche „ visschers te berooven, zonder de vrygeleibrie-

brieven van den Heere van Beveren te ontzien; dan gedoogen, dat men eenige inbreuk deedt op dit hun oud voorregt. Zo sterk stondenze hierop, dat de Landvoogdes, eindelyk, Beveren zyne vrygeleibrieven deedt afvorderen, omze den Stadhouder van Holland ter hand te stellen. Doch hy weigerde dezelven over te geeven: waarom men, in Zomermaand, in Holland, een' overslag begon te maaken, om vyf Oorlogschepen en zes gewapende Buizen tot beveiliging der visscherye uit te rusten. De Stad Schiedam alleen hadt den Heere van Beveren agthonderd en vyftig guldens, voor vrygeleibrieven, betaald, behalven nog twee Filipsguldens, voor schryven en zegelen van elken Brief; welken last men niet gezind was langer te draagen. Ten zelfden tyde, bewilligden de Staaten in eene gewoone Bede van tagtigduizend guldens 's jaars voor vier jaaren, en op 't sterk aanhouden der Landvoogdesse, in de geëischte buitengewoone van honderd en twintigduizend guldens. Men zondt hun toen, van boven, ook honderd vrygeleibrieven (*m*). Doch twee of drie weeken, daarna, werdt het Bestand met Frankryk gesloten, waar door dezelven van geen gebruik meer waren.

Karel II. 1537.

Eene maand ruim voor 't sluiten van dit Bestand, hadt de Hertog van Gelder, vergeetende de pas geslooten' Vrede, ten behoeve des Konings van Frankryk, eenen aanslag ondernomen op Enkhuizen (*n*), die, by tyds ont-

VII. Aanslag der Gelderschen op Enkhuizen.

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 269, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 285.

KAREL II. 1537. ontdekt zynde, te loor liep. Hy hadt zig, in Zomermaand, in persoon naar Harderwyk begeven, verzeld van zevenhonderd man, en daar gekomen zynde, de poorten drie dagen geslooten gehouden, terwyl hy met de trom deedt omslaan, dat elk, die den Koning van Frankryk begeerde te dienen, zig aangeeven en handgeld ontvangen kon. Op den eenentwintigsten, tegen den avond, verdeelde hy de Knegten op vyf schepen, die, des anderendaags, 's morgens ten drie uuren, op de reede van Enkhuizen, ten anker kwamen. Twee schepen liepen tot digt onder het pakhoofd, daar zy dagten te landen; doch alzo hun 't water ontviel, moesten zy 't anker uitwerpen, en den vloed afwagten. Midlerwyl brak de dag aan, die hen aan de Enkhuizers ontdekte. Een Burger, *Erik in den Bok* genaamd, vroegtyds omtrent het hoofd gekomen, en de vreemde schepen gewaar geworden zynde, vroeg, *wat zy bragten? Mout*, was het antwoord, *voor Jan Groot Albert*. Deez' was toen Oud-Burgemeester, en hadt zyne Dogter aan Eriks zoon ten Huwelyk gegeven. Terstond daarop vliegt Erik naar Jan Groot Alberts Huis, en vraagt hem, *of hy Mout verwagtte?* En toen 'er *neen* geantwoord werdt, stelt hy terstond vast, dat de Gelderschen voor de Stad waren. Anderen hadden, midlerwyl, ook iets ontdekt, en vermoeden van verraad gekreegen. Elk loopt dan te wapen, en naar den zeekant, met zo veel gedruisch, dat de Gelderschen, zig geenen tyd geevende, om de ankers op te winden, dezelven afkapten, en zee koozen. De Wethouderschap deedt,

deedt, ſedert, de ankers ophaalen, en ter gedagteniſſe van deezen mislukten aanſlag, aan den Engelſchen of Zuidertoren hangen; alwaarze nog te zien zyn. De Hertog van Gelder, zig deezer onderneeminge ſchaamende, ſchreef, kort na het te rugkomen zyner Schepen, aan Burgemeeſteren van Amſterdam „ dat men hem, ten onregte, van eenen „ aanſlag op Enkhuizen, verdagt hieldt; dat „ zyne ſchepen alleen gediend zouden hebben, om zynen Neef, den ouden Kardinaal „ van Bourbon, die hem wilde komen bezoeken, aan de zeegaten op te wagten, en „ veilig naar Gelderland te geleiden; doch „ datze, wind en ſtroom tegen krygende, genoodzaakt geweeſt waren voor Enkhuizen „ te ſtryken, en toen de tegenwind nog heviger ontſtak, naar Harderwyk te rug gekeerd waren; weshalven hy nu Brieven van „ vrygeleide voor zynen Neeve verzogt." De Amſterdammers, uit eenigen hunner Poorteren die binnen Harderwyk geweeſt waren, eer de Gelderſchen ſcheep gingen, verſtaan hebbende, wat aldaar omgegaan was, verwonderden zig over 's Hertogs dubbelheid; doch vergenoegden zig, met hem te antwoorden „ dat hy, om vrygeleide voor 's „ Keizers vyanden te verkrygen, zig niet aan „ hun, maar aan de Landvoogdeſſe, Vrouwe „ Maria, vervoegen moeſt", zonder een enkel woord van Enkhuizen te willen reppen (*o*). Sommigen plaatſen deezen mislukten aanſlag, die

Karel II. 1537.

(*o*) Chron. E. de Veer *f.* 48. Pontanus *Libr.* XI. *p.* 783. Brandt Enkh. *bl.* 62.

KAREL II. 1537. die zekerlyk, eerst in 't jaar 1537, gebeurd is (p), ten onregte in 't jaar 1536 (q). De Gelderschen bleeven, dit gantsche jaar, in de wapenen, waarom men, te Hoorn, te Enkhuizen, en in de andere Watersteden, zeer op zyne hoede was, de Plaatsen versterkende, en de wallen voorziende met geschut (r).

VIII. Vrede met Frankryk. 1538. Onaangezien 't Bestand van tien maanden, in Hooimaand, met Frankryk, gesllooten, op den elfden van Louwmaand des jaars 1538, nog, tot den eersten van Zomermaand, verlengd was (s), werden 'er, in Grasmaand, tien of twaalf Hollandsche Noordvaarders, door de Franschen, genomen. De onzen, om deeze schade te boeten, namen insgelyks eenige Fransche schepen (t). In Zomermaand, werdt 'er, door 's Pausen bemiddeling, een nieuw Bestand tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, getroffen, voor den tyd van tien jaaren (u). Sedert, hielden deeze twee Vorsten een mondgesprek, te *Aigues-mortes*, alwaar dit Bestand, in eene altoosduurende Vrede veranderd werdt (v). De Keizer gaf hiervan, naderhand, zelf eene schriftelyke verklaaring, die, op den eersten van Sprokkelmaand des jaars 1539, te Toledo, getekend was (w).

Mid-

(p) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 285.
(q) VELIUS Hoorn, *bl.* 248.
(r) VELIUS Hoorn *bl.* 251. BRANDT Enkh. *bl.* 65.
(s) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 159. Repert. der Plakaat. *bl.* 36.
(t) VELIUS Hoorn, *bl.* 251. GOUDHOEVEN, *bl.* 607.
(u) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 169.
(v) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 287, 288.
(w) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 185.

Midlerwyl, was 'er merkelyke verandering voorgevallen in Gelderland. Hertog Karel, nu *hoog bejaard*, en bedugt, dat zyne Heerlykheden, alzo hy geene wettige Kinderen hadt, na zyn afsterven, komen mogten, aan 't Huis van Oostenryk, tegen welk hy een' onverzoenlyken haat behieldt, hadt, in Wynmaand des jaars 1537, 's Lands Staaten, op den Landdag vergaderd, poogen te beweegen, om den Koning van Frankryk voor Heere aan te neemen, en hem, van 's Konings wege, hulde te doen. De Staaten, bevroedende, dat zy byna besloten lagen tusschen de Keizerlyke Erflanden, en dat de Koning van Frankryk te ver van de hand was, om hen behoorlyk te beschermen, weigerden in 's Hertogs verzoek te bewilligen. Hieruit rees zo geweldig een twist, tusschen den Hertog en de Geldersche Steden, dat dezelve, niet dan door geweld, scheen te zullen konnen beslegt worden. Verscheiden' Steden haalden 's Hertogen Sloten om verre, en namen Oostenrykische en Kleefsche bezetting in. De Hertog liep, daarentegen, de Veluwe af, met vierduizend Knegten. Tegen 't einde des jaars, was men egter in onderhandeling getreden (*x*). De Zoen werdt eerlang getroffen, geheel naar den zin der Staaten. Ook sloot men, in den aanvang des volgenden jaars, eene overeenkomst wegens de opvolging, die oorzaak van nieuwe onlusten was.

KAREL V. 1538. IX. Twist in Gelderland tusschen den Hertog en de Steden.

Filippa, Zuster van Hertoge Karel, hadt René, Hertoge van Lotharingen, haaren Gemaal,

Schikking wegens de

(*x*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 784-786.

Karel II. 1538.

Opvolging in Gelderland.

maal, onder andere kinderen, *Antoni* gebaard, die zynen Vader opvolgde en verscheiden' kinderen hadt, Zoonen en Dogters. Antoni was de natuurlyke Erfgenaam van Gelder en Zutfen. Doch de Staaten, hem niet magtig genoeg keurende, om hen te beschermen, sloegen Hertoge Karel een dubbel Huwelyk voor, tusschen *Willem*, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik en Kleeve*, en *Anna*, Dogter van Antoni, Hertoge van Lotharingen; en tusschen *François*, oudsten Zoon van Hertoge Antoni, en *Anna*, tweede Dogter des Hertogs van Gulik en Kleeve. Wyders, wildenze, dat de jonge Willem, terstond, voor toekomenden Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, zou ingehuldigd worden, en dat het Huwelyk van François met Anna van Kleeve voortgaan zou, alware 't, dat het Huwelyk van Willem met Anna van Lotharingen niet voltrokken kon worden; alzo de spraak ging, dat zy met René van Chalons, Prinse van Oranje, ondertrouwd was. Men zag, uit deezen voorslag, klaarlyk, dat de Gelderschen Willem van Gulik, 't kostte wat het wilde, voor Hertoge begeerden, en dat zy Antoni en deszelfs Zoonen van 't Hertogdom zogten uit te sluiten. De ontworpen' Huwelyken waren slegts een dekmantel, om hun gedrag eenen glimp te geeven. Ook gingen zy geen van beiden voort. De Staaten, die alles naar hunnen zin schikten, noodzaakten Hertog Karel, ten zelfden tyde, de verdediging zyner Heerlykheden, zelfs by zyn leeven, aan Jan, Hertoge van Gulik en Kleeve, en aan Willem, zynen Zoon, af te staan, die

eg-

egter geen' hooger' titel dan dien van *Schermheer* voeren zouden. Doch hier voor werdt Hertoge Karel, door Hertoge Jan, tweeënveertigduizend, en door het Landschap Gelder, agttienduizend Brabantsche guldens eens toegelegd; behalven nog vyfentwintigduizend guldens, jaarlyks, door Hertoge Jan, en vyftigduizend, door het Landschap Gelder; en uit de tollen van Lobed, tweeduizend goudguldens. Alle deeze punten en verscheiden' anderen, met naame ook, dat de Hertogen geene vrede maaken noch oorlog aanvangen mogten, buiten bewilliging der Staaten, waren begreepen, in een Verdrag, tusschen de twee Hertogen, den jongen Willem, en Baanerheeren, Ridderschap en Steden des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op den zevenentwintigsten van Louwmaand des jaars 1538, geslooten en bezegeld (y). Doch Hertog Karel hadt geene gelegenheid, om genot te trekken van de geringe voordeelen, welken hy, by dit Verdrag, hadt konnen bedingen. Terwyl men met de inhuldiging van Willem van Gulik bezig was, viel de oude Hertog, van enkel hertzeer, dat hy zig, in zyne hooge jaaren, genoegzaam ontvoogd zag, in eene krankheid, die hem, op den dertigsten van Zomermaand, te Arnhem, uit het leeven rukte (z). De Keizer verloor aan hem eenen vinnigen vyand der Huizen van Bourgondie en Oostenryk, met welke Huizen hy, tot groot agterdeel der Nederlanden,

Karel II. 1538.

Hertog Karel van Gelder sterft.

(y) *Zie* Groot Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim*. *c*. 3.
(z) Pontanus *Libr*. XI. *p*. 793.

Karel II. 1538.

den, vooral van Holland, schier vyftig jaaren agtereen, geduurig geoorloogd hadt. Zyn dood gaf gelegenheid tot nieuwe beroerte. De Landvoogdes Maria vaardigde terstond Brieven af aan de Geldersche Steden, waar by zy 's Keizers regt op de Heerlykheden, die Karel, door den dood, ontruimd hadt, beweerde, uit verscheiden' overeenkomsten, met 's Keizers voorzaaten en met den Keizer zelven, geslooten. De Hertog van Lotharingen schreef ook aan de Staaten ter verdediging van zyn erfregt. De Staaten gaven, in hun antwoord aan beiden, te verstaan, dat zy ongezind waren, om een van beiden voor Heere aan te neemen (a). Hoe dit geschil, sedert, met de wapenen, in 's Keizers voordeel, beslegt werdt, staat ons, in 't vervolg, te verhaalen.

X. Buitengewoone Bede en een geschenk voor de Landvoogdesse van de Staaten van Holland gevorderd.

De Staaten van Holland, tegen den tweeden van Herfstmaand, te Geertruidenberg, beschreeven zynde, deedt de Landvoogdes hun eene buitengewoone Bede van tagtigduizend ponden van veertig grooten, tot betaalinge der Knegten, in den jongsten oorlog gebruikt. Hoogstraaten, naderhand, in een afzonderlyk gesprek met de Staaten getreden zynde, voegde 'er by, dat de andere Nederlanden der Landvoogdesse een geschenk gedaan hadden; 't welk Holland, zyns oordeels, behoorde na te volgen en vyftigduizend, immers niet minder dan dertigduizend guldens te geeven. De Staaten, op beide deeze punten, kort daarna, in 't byzyn des Stadhouders, in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, dat het Land,

De Staa-

(a) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 807, 808, 809, 810, 811.

Land, in voorgaande jaaren, zo zeer met buitengewoone beden bezwaard, deeze behoorde te weigeren. Doch in 't geschenk aan de Landvoogdesse stemden zy gereedelyk, mids het, in twaalf termynen, en in zulke penningen betaald wierdt, als, ten tyde der betaalinge, onder den koopman, gang hebben zouden, en dat zy met hun aandeel volstaan, en alleen voor 't platte Land rekenen zouden mogen, naar ouder gewoonte. De vyf groote Steden, (want Delft, door den brand en andere rampen veel geleeden hebbende, droeg, sedert eenigen tyd, niet in de gemeene lasten) en de kleinen stemden met de Edelen.

Karel II. 1538.

ten bewilligen, in 't geschenk.

De *Stadhouder*, niet vergenoegd met dit antwoord, zondt Gemagtigden in elke *Stad*, om de Leden tot bewilliging te beweegen. *Aan* sommigen, deedt hy beloften van kwytschelding: anderen dreigde hy. Den kleinen Steden, bedugt, dat zy, door de grooten, in 't bewilligen, zouden vervangen worden, verzekerde hy, dat 'er geene bewilliging zou worden aangenomen, zonder dat zy 'er vooraf op gehoord waren. In Wynmaand, wederom Dagvaart belegd zynde, na dat de Stadhouder naar boven te rug gekeerd was; bleeven de Edelen nog weigerig. Zy vertoonden den Gemagtigden der Landvoogdesse, in 't breede „ dat Brabant, Vlaanderen en Artois, die 't naast aan den brand gezeten „ waren, en ten welker behoeve, de oorlog „ meest gevoerd was, nog in geene buitengewoone Bede bewilligd hadden; welke „ men nu Holland wilde opleggen, dat zig, „ zo veele jaaren herwaards, uit de schulden,

Looze poogingen des Stadhouders, om hen ook in de Bede te doen bewilligen.

Breed vertoog van den staat des Lands.

 den,

KAREL II. 1538. „ den, in de Geldersche, Friesche en Stigtsche Oorlogen gemaakt, alleen hadt moeten redden; dat de laatste Bede van honderd en twintigduizend guldens, gedeeltelyk, ingewilligd was, tot het zelfde einde, waartoe men deeze vorderde; dat men niet wist, wat last Holland van de veranderingen, in Gelderland voorgevallen, zou te draagen hebben; dat het platte land arm was, zynde den Haver, de Garst en de andere veldvrugten kwalyk geslaagd; dat de Edelen en de Renteniers geene betaaling kreegen; dat de Steden kwytscheldingen genooten, 't welk veroorzaakte, dat men te eerder tot het doen van nieuwe Beden komen moest; dat de landluiden de Beden uit hun eigen goed en Bruikweer betaalden, en de Steden uit de Excynzen, waarom deezen te gereeder in de Beden konden bewilligen enz." Doch de Steden, nu meest omgezet door den Stadhouder, stemden niet meer met de Edelen. Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amsterdam bewilligden in de Bede, mids gevolg hebbende van de andere Leden. Rotterdam en Schiedam volgden hen. Delft was niet tegenwoordig. Doch Gouda en de kleine Steden, Schoonhoven, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Oudewater, Naarden en Weesp, die allen, op deeze Dagvaart, verscheenen waren, stemden met de Edelen. Deezen, ziende, dat de meeste groote Steden hun afvielen, beslooten te bewilligen in tagtigduizend Klinkaarts, uitmaakende zestigduizend ponden van veertig grooten. Doch de Landvoogdes

des, in aanmerking neemende, dat de voornaamste Steden reeds in de volle Bede hadden bewilligd, nam in de aanbieding der Edelen geen genoegen (*b*). 't Liep tot diep in 't volgend jaar aan, eer de Staaten, tot eene volle bewilliging, besluiten konden.

Karel II. 1538.

XI. Leevensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.

De Herdoopers hadden zig, na het overgaan van Munster, en na het mislukken van den aanslag op Amsterdam, in tamelyke rust gehouden; doch het gerugt, dat *David Jorisz*, een hunner Leeraaren, omtrent deezen tyd, in Holland maakte, gaf gelegenheid tot eene vernieuwing der Plakaaten tegen hen, die ten strengsten werden uitgevoerd. David Jorisz, Zoon van *Joris de Koman*, was, in 't jaar 1501, te Delft gebooren. In eenige bescheiden, belydenissen en getuigenissen, in de Schepensboeken van Delft en elders te vinden, wordt gemeld, dat hy, in zyne jeugd, als Kamerspeler agter land reizende, den naam van *David*, wiens persoon hy gemeenlyk verbeeldde, gekreegen hadt, zynde hy anders by den doop *Jan* genaamd geweest (*c*). Doch misschien heeft men David Jorisz verward met Jan van Leiden, van wien ook verhaald wordt, dat hy zig met kamerspeelen plagt op te houden. Nogtans erkennen David Jorisz vrienden, dat zyn Vader, onder de Rederykers, verkeerd hadt. Ook willen zy, dat hy, by den doop, den naam van *David* kreeg; doch naderhand, naar de Roomsche wyze, het Vormsel van den Wybisschop ontvangende,

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.

(*c*) By Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134.

KAREL II. de, *Johannes* of *Jan* genaamd werdt (*d*).
1538. Voorts geneerde David Jorisz zig met glasschilderen, in welke Konst hy uitmuntte. Van aart wordt hy als waanwys, loos en geveinsd beschreeven; doch te gelyk als vriendelyk en zagtzinnig. Obbe Filips, van wien wy meermaalen gewaagd hebben, hadt hem, te Delft, de handen opgelegd, en tot Leeraar aangesteld (*e*). Eenigen tyd voor den Delftschen brand des jaars 1536, hadt hy de Priesters, die 't Sakrament des Altaars langs straat droegen, op den gemeenen weg, durven bestraffen en van Afgoderye beschuldigen. Hier over gevat, ontging hy naauwlyks de halsstraf; doch werdt, door beuls handen, met een' priem, door de tong, gesteken, en ter Stad uit gebannen. Hy woonde sedert, eenigen tyd in den Haage (*f*). De Munstersche Herdoopers hielden hem in hooge agting, zeggende „ dat 'er, sedert Christus tyd, vier „ Profeeten waren opgestaan, twee waaragtigen, Jan van Leiden en David van Delft, „ en twee valschen, de Paus van Rome en „ Maarten Luther (*g*)." Ook poogde David Jorisz, na 't overgaan van Munster, de aanhangers van Jan van Leiden met die van Melchior Hofman of *Jan van Batenburg* te vereenigen. Doch hierdoor behaalde hy ondank, by de eene en de andere partye. Ook bragt zyne gemeenschap met de Munsterschen, van wier

(*d*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568, 583.
(*e*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24 [58].
(*f*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134, 135.
(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305.

wier *Koning* hy, zo de ſpraak ging, geld KAREL II.
getrokken hadt, om, tot ontzet der Stad, in 1539.
Friesland en elders, volk te doen werven, *hem* in den haat by de Overheid (*h*). In Louw- en Sprokkelmaand des jaars 1539 (1), kwamen 'er, in Holland, twee Plakaaten uit, beveelende, dat niemant hem, of *Meinard van Embden* zou mogen herbergen, op ſtraffe van, in zyne eigen' deur, te zullen opgehangen worden. Daartegen zou hy, die hen aanbragt, voor elk hunner honderd, en voor andere Herdoopers veertig guldens genieten (*i*). Weinige dagen voor 't uitgeeven van het tweede Plakaat, werdt *Marytge*, *Jan de Gorters Dogters*, Weduwe van Joris de Koman, en Moeder van David Jorisz, om dat zy herdoopt was, te Delft, met het zwaard geregt (*k*). Ook werden 'er, ten zelfden tyde en plaatſe, verſcheiden' andere aanhangers van David Jorisz ter dood gebragt, die ſchandelyke dingen, de gemeenſchap van mannen en vrouwen betreffende, beleeden hadden; doch te gelyk ook, dat zy niet geloofden, dat David voorhadt, ſteden of plekken te overweldigen, of zyne zaaken, gelyk de Munſterſchen, met den zwaarde, uit te regten (*l*). Meinard van Embden, die, in deeze Plakaaten, nevens Da-

(*h*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 132, 133, 135.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*k*) Crimin. bouck van Delft *by* BLEYSWYCK *bl.* 763.
(*l*) Crimin. bouck enz. *by* BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 133.

(1) BRANDT, en anderen na hem, ſchryven 1538; doch zy hebben den ſtyl van den Hove, die 't jaar met Paaſchen begon, voor den gemeenen ſtyl genomen.

KAREL II. 1539. David Jorisz, genoemd werdt, schynt een aanhanger geweest te zyn van Jan van Batenburg; die, door bastaardy, uit dit edel geslagt, gesprooten, zig, omtrent deezen tyd, voor een' opregter van Jan van Leidens Munstersch Ryk uitgaf, en in Friesland, in Overyssel, in Gelderland en elders, veele geweldenaaryen bedreef. Hy en de Batenburgers, zyne aanhangers, verschilden in twee punten van de andere Herdoopers. Zy hielden den wederdoop voor onnoodig, en verschooven daarom deszelfs bediening eenigen tyd, of lietenze geheel agter. Ook stelden zy 't gebruik der wapenen noodzaaklyk, tot opregting en bevestiging der waare Kerke. In beide deeze punten, warenze 't eens met de aanhangers van Hofman. En David Jorisz hadt te vooren al gepoogd, hen, met de andere Doopsgezinden, over beide deeze punten, te vereenigen, De naam der Batenburgeren is egter van geenen langen duur geweest (m). Wat Meinard van Embden aangaat, sommigen houden hem voor den zelfden met *Nikolaas Meinardsz van Bleesdyk* (n), die, met de Dogter van David Jorisz getrouwd zynde, in laater' tyd, tegen zynen schoonvader, opstondt, en deszelfs Leer voor valsch verklaarde. Doch David Jorisz, bedugt voor zyn lyf, week, na 't uitkomen der strenge Plakaaten tegen hem, ten lande uit; en, na 't verloop van eenige jaaren, naar Bazel. Hy hadt veel gelds onder zyne vrienden verzameld, en men zondt hem, van

(m) UBB. EMMIUS *Libr.* LVII. *p.* 892-895.
(n) BRANDT *Hist.* der Reform. I. *Deel*, in 't *Register*.

van tyd tot tyd, meer toe, uit de Nederlan- **Karel II, 1539.** den. Hier van bediende hy zig, te Bazel, alwaar hy, elf jaaren lang, als een aanzienlyk Heer, die om den Godsdienst uit Holland geweeken was, geleefd heeft. Om niet ontdekt te worden, liet hy zig *Jan van Brugge* noemen, naar zyns Vaders Geboorteplaats, of *Jan van Binningen*, naar een Slot by de Stad, welk hy gekogt hadt (*o*). Men wil, dat hy den naam van *Jan*, die hem in vroeger' tyd plegtiglyk gegeven was, met regt, wederom aannecmen kon. Ook zou hy, lang te vooren, by de afkondiging zyner Huwelyksgeboden, in de Kerke te Delft, al Jan van Brugge genoemd geweest zyn (*p*). Hy voegde zig, te *Bazel*, by de Zwingliaanen, welker Predikaatsien en Avondmaal hy vlytiglyk bywoonde. Voorts was hy, in zynen uiterlyken ommegang, bescheiden, deftig en liefddaadig. Doch zyne partyen beschuldigen hem van heimelyke ongebondenheid, waaruit een oud Delfts spreekwoord gesprooten zou zyn, volgens welk iemant, die los en wellustig leeft, gezeid werdt, *een David Joriszoons leeventje te leiden* (*q*). David, eindelyk, te Bazel, ontdekt geworden zynde, viel, zo men zegt, van angst, in eene zwaare krankheid, die hem, op den zesentwintigsten van Oogstmaand des jaars 1556, uit het leeven wegnam. De Wethouders van Bazel, sedert, aangaande zynen Persoon en Leere, nader onderrigting gekreegen

Zyn dood.

Zyn lyk wordt opgegraaven

(*o*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 135, 136.
(*p*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568.
(*q*) Bleyswyck Delft, *bl.* 405.

KAREL II. 1539. — en verbrand.

gen-hebbende, weezen, in 't derde jaar na zynen dood, een vonnis tegen zyn lyk, welk, op den dertienden van Bloeimaand des jaars 1559, opgegraaven, en, nevens zyne boeken en beeldtenis, door beuls handen, op de gewoonlyke ſtrafplaats, tot aſſche verbrand werdt (r). Zyn aanhang is, veele jaaren na zynen dood, nog in de Nederlanden bekend geweeſt; doch allengskens verdweenen. Vreemde gevoelens worden hem toegeſchreeven: onder anderen, dat hy zig den Heiligen Geeſt, den Chriſtus en God zelven genoemd zou hebben. Doch hy heeft altoos ontkend, iets diergelyks te hebben geleerd of gezeid. Uit zyne Schriften en die zyner aanhangeren, is op te maaken, dat hy, gelyk veele andere Herdoopers van deezen tyd, geleerd heeft „ dat een „ geloovige zig niet door de H. Schrift al„ leen; maar ook door inwendige verlichtin„ gen des H. Geeſts moeſt laaten leiden; dat „ 'er eens een aardſch Ryk van Chriſtus ſtondt „ opgeregt te worden, waarin de geloovigen „ duizend jaaren heerſchen zouden; en dat „ men, in dit Ryk, niet trouwen noch ten „ Huwelyk uitgeeven zou; maar alleen met „ God naar den Geeſt vereenigd leeven." Voorts hieldt hy „ dat de Duivel, buiten Gods „ en 's menſchen toelaating, na Chriſtus ver„ ryzenis, geene magt over den menſch ten „ kwaade hadt, en dat de menſch zig zelven „ een Vyand en Duivel was. Den doop, om„ trent volwaſſenen zo wel als omtrent kinde-

(r) BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 136, 138. *e Thuano. Vide* & Davidis Georgii Vitam & Doctrin, *int.* S. SCHARDII German. Script. *Tom.* III. *p.* 30.

„ deren, hieldt hy, gelyk wy van de Baten- burgers gemeld hebben „ voor noodeloos; „ doch egter voor geoorlofd. Voor hem, „ die den doop des Geestes ontving, moest, „ meende hy, de doop met water ophou- „ den." Voor 't overige, deedt hy belydenis van de algemeene Leerstukken des Christelyken Geloofs, vervat in de Geloofsleere der Apostelen, betuigende de zynen gedduriglyk te vermaanen tot verzaakinge der zondige lusten, en tot oefening van allerlei deugden, met naame tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook beroemde hy zig „ dat hy het „ zwaard, tot bloedvergieten gemaakt, onder de Herdoopers, hadt doen ter neder „ leggen, en daar door groote bloedstorting, „ moord, brand en verderf van veldvrugten „ door 't gantsche land voorkomen hadt (s)."

KAREL II. 1539.

XII. Togt naar Konstantinopole, met Hollandsche en Zeeuwsche Schepen.

Terwyl men zynen aanhang, in den aanvang des jaars 1539, hier te lande, begon te vervolgen, was men, op 's Keizers last, in Holland en in Zeeland, bezig om eene Vloot in zee te brengen, die tegen Soliman, Turkschen Keizer, gebruikt zou worden. De Vrede met Frankryk was zo dra niet getroffen, of Paus Paulus de III, die in 't bewerken derzelve de voornaamste hand gehad hadt, zogt de magtigste Christen-Vorsten tot een verbond tegen de Turken te beweegen. François de I. en Henrik de VIII. meenden gewigtige redenen te hebben, om zig buiten dit verbond te houden; zo dat het alleen tusschen den

(s) Onschuld van David Jorisz. *Art.* I. V. VIII. XI. XII. XIII. XV. XIX. XXI. XXV. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel, bl.* 550-559.

KAREL II. den Paus, den Keizer, den Roomsch-Koning,
1539. Ferdinand, en den Staat van Venetie gesloo-
ten werdt. In gevolge van dit Verbond, deedt Karel de V. in Spanje eene magtige Vloot toerusten, met welke hy voorgaf, Konstantinopole te willen bemagtigen. In den Herfst des jaars 1538, hadt hy *Jan van Hennin, Heere van Bossu*, herwaards afgezonden, om, in Holland en in Zeeland, nog honderd schepen, tot dit zelfde einde, in gereedheid te doen brengen. Bossu bragt te wege, dat 'er terstond beslag op alle Schepen gelegd werdt (*t*), tot merkelyk nadeel der Koopluiden, die gehoopt hadden, de Zeevaart met de vrede te zien herleeven. In Holland, werdt, in Wynmaand, openlyk afgekondigd, dat alle zeevaarende luiden, des verzogt, gehouden zouden zyn, op de schepen, door den Keizer gehuurd, om redelyk loon, te dienen. Diergelyke bevelen werden, in 't volgend voorjaar, een en andermaal vernieuwd, en verbod gedaan aan de schippers, om zig in iemants dienst, dan in dien van zyne Majesteit te begeeven (*u*). Voor 't einde des jaars 1538, lagen 'er reeds vierenveertig schepen te Veere in Zeeland gereed, die, in 't begin van Sprokkelmaand, naar Mallaga zeilden, alwaar zy den twaalfden van Lentemaand aankwamen (*v*). Bossu hadt zig ondertusschen naar Amsterdam begeven, alwaar, en in Waterland, nog zesenvyftig schepen, niet zonder veel tegenstribbelens der Reederen en Schip-

(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 252. Repert. der Plak. *bl.* 37.
(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*v*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 462. Repert. der Plak. *bl.* 37.

Schipperen, werden uitgerust. Doch alzo zy, niet voor 't einde van Lentemaand, in staat geraakten, om zee te konnen kiezen, waren zy slegts in Duins, onder Engeland, gekomen, toen zy uit 's Keizers dienst ontslaagen, en naar 't Vaderland te rug gezonden werden. De beweegingen onder de Protestanten in Duitschland, de verandering in Gelderland en de opstand der Gentenaaren, van al 't welke Karel de V, omtrent deezen tyd, byna te gelyk, kennis kreeg, hadden hem den togt naar Konstantinopole uit den zin doen zetten. Hy vaardigde een Gezantschap af naar den grooten Heer, en trof, in korten tyd, een Bestand met hem; waarna hy zyne Vloot onttakelen deedt, en de Hollandsche en Zeeuwsche Schepen afbetaalde, en naar huis zondt (w). Midlerwyl hadt deeze vrugtelooze uitrusting merkelyke stremming veroorzaakt, in den Koophandel deezer landen. Karel II. 1539. heeft geen voortgang.

Op den eersten van Bloeimaand deezes jaars, overleedt, te Toledo, in 't Kraambedde, Izabelle van Portugal, Gemaalin van Keizer Karel den V. De Landvoogdes Maria, niet vergenoegd met het vieren der Uitvaart deezer Vorstinne, 't welk, hier te lande, alomme, met veele plegtigheid geschiedde (x), vermaande de Staaten der Nederlanden, terstond, om een Gezantschap naar Spanje te zenden, en den Keizer den rouw te beklaagen. Brabant, Henegouwen en Artois besslooten hiertoe terstond. Doch Vlaanderen hadt 'er gee- Dood der Keizerinne.

ne

(w) Chron. van E. de Veer. f. 51, 52. Goudhoeven bl. 608, 609. Reigersb. II. *Deel*, bl. 464.

(x) Chron. van E. de Veer, f. 52.

KAREL II. 1539. ne ooren naar. In 't begin van Hooimaand, werden de Staaten van Holland, te Dordrecht, beschreeven, alwaar de Stadhouder hun voorhieldt „ dat de betaamlykheid vor„ derde, dat zy, insgelyks, eenen uit de E„ delen, nevens eenen Geleerde, dat is, een' „ Meester of Doktor in de Regten, naar Span„ je afvaardigden, in de *eerste* plaats, om 's „ Keizers verlies te beklaagen, ten *anderen*, „ om hem te bedanken, over de goede voor„ zorg, die hy, voor deeze zyne Landen, „ gedraagen hadt, door het aanstellen der Ko„ ninginne Landvoogdesse en anderen haarer „ Raaden, die 't Land wel geregeerd had„ den: en *eindelyk*, om hem te verzoeken, „ dat hy herwaards wilde komen, om zyne „ onderzaaten te zien, en, te gelyk, de „ nieuwlyks aangewonnen' Landen, die van „ meer aanbelang waren, dan zyne Maje„ steit zig mogelyk verbeeldde." De *eerste* deezer drie zaaken was een punt van beleefdheid, welk, op zig zelf, de kosten van een plegtig Gezantschap niet waardig was. Het *tweede* punt diende, om de Staaten te bereiden tot een verzoek, welk de Stadhouder, kort daarna, deedt, om verhooging van 't geschenk van dertigduizend guldens, der Landvoogdesse, in 't voorleeden jaar, toegelegd, tot veertigduizend. En wat het *derde* punt aanging, alzo 's Keizers vertrek naar de Nederlanden reeds besllooten was geweest, zo dra hy kennis van den opstand der Gentenaaren gekreegen hadt, kon een verzoek hiertoe, door die van Holland, alwaar hy thans niets byzonders te verrigten hadt, nergens anders toe dienen,

Men dringt Holland om deswege een Gezantschap naar Spanje te zenden.

nen, dan om ook hen, met te beteren schyn, tot de kosten zyner reize, te doen draagen. Ook besloten de Staaten wel terstond tot het Gezantschap, waartoe werden benoemd *Floris van Assendelft*, *Heere van Kyfhoek*, Kastelein van Gouda, en Meester *Klaas Bartholomeus-zoon*, Pensionaris van Dordrecht; doch zy wilden niet stemmen, dat men een enkel woord van 's Keizers overkomst reppen zou, op dat hy hier uit geene gelegenheid neemen mogt, om hun, of voor zyne moeite van komen, of tot den oorlog van Gelder, of tot eenig ander einde, iets af te vorderen. De Heer van Kyfhoek zou vyf Paarden mede hebben en Meester Klaas drie. Zy vorderden ieder twee Kroonen 's daags, behalven hun *opzitten*, of uitrusting, waartoe de Stadhouder twaalfhonderd Rynsguldens, op rekening, verzogt, behalven de andere buitengewoone onkosten. Doch men kwam overeen, dat Meester Klaas dagelyks aantekenen zou, wat zy verteerden en uitgaven, 't welk hun, na hunne te rug komst, zou goedgedaan worden, boven eene redelyke belooning voor hunne moeite, ter begrootinge van den Stadhouder.

Karel II. 1539.

De Staaten, weinige dagen laater, in den Haage byeen gekomen zynde, stemden de Edelen, Dordrecht, Delft, Amsterdam en Schiedam tot de verhooging van 't geschenk aan de Landvoogdesse met tienduizend guldens. Doch de andere Steden niet genoeg gelast zynde, werdt 'er nog niets vastgesteld (*y*).

't Geschenk aan Vrouwe Maria wordt verhoogd.

De Landvoogdes, midlerwyl, besloten heb-

Zy komt in Holland.

(*y*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 297, 298, 299, 300.

Karel II. 1539. hebbende, tot het inzamelen van diergelyke Geschenken voor de aankomst des Keizers; en tot het doen van buitengewoone Beden, eene reize te doen door de Nederlanden; begaf zig, in 't begin van Hooimaand, van Brussel naar Bergen op Zoom, en van daar naar Thoolen, alwaar zy de Staaten van Zeeland bescheiden hadt. Van Thoolen, keerde zy naar 's Hertogenbosch, daar de Staaten van Brabant byeen gekomen waren. Van hier begaf zy zig naar Utrecht (z), daar zy, op den drie-entwintigsten van Hooimaand, aankwam, en pragtig ingehaald werdt. Zy bleef hier, tot op den vierden van Oogstmaand, deedt toen een' keer naar Amersfoort, en vertrok, des anderendaags, naar Naarden (a). Van hier, begaf zy zig, over Amsterdam, Haarlem en Leiden, naar den Haage, alwaar zy, den veertienden, ten zes uuren des avonds, aankwam, wordende door den President, Gerrit van Assendelft, uit den naam van Stadhouder en Raaden, en van de Rekenkamer, en daarna door die van den Haage, by monde van Meester Floris Zeeman, hunnen Advokaat, verwelkomd (b).

De Staaten bewilligen in de buitengewoone Bede.

Drie dagen daarna, gaven de Staaten, in merkelyken getale ter Dagvaart verscheenen, hunne toestemming tot de Bede van tagtigduizend ponden, in Herfstmaand des voorgaanden jaars, gedaan, onder voorwaarden, „ 1. dat de penningen, niet by voorbetaa-„ ling, verzegeling of ligting, maar alleen-lyk

(z) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 297.
(a) Henr. van Erp, Chron. *bl.* 111, 112.
(b) Mr. Aert van der Goes-Regist. *bl.* 300.

„ lyk op de bestemde vervaldagen, zouden KAREL II.
„ behoeven opgebragt te worden, en in ge- 1539.
„ val van oorlog, tot verdediging van 't Land
„ dienen. 2. Dat de Hollanders vryelyk Oost-
„ en Westwaards zouden mogen vaaren, bui-
„ ten welk geval, zy niet in staat zouden zyn,
„ om aan hunne beloften te voldoen: en 3.
„ dat het verschil over de Admiraliteit, tus-
„ schen den Heere van Beveren ter eener,
„ en den Stadhouder en Staaten van Holland
„ ter anderer zyde, met den eersten, en ui-
„ terlyk voor Kersmis naastkomende, door de
„ Landvoogdesse, zou afgedaan worden." De Landvoogdes hadt, voor lang, reeds schriftelyk beloofd, dit verschil, voor Kersmis des jaars 1537, te zullen beslegten; doch het duurde nog verscheiden' jaaren na deezen, en my is niet gebleeken, dat het immer volkomen afgedaan geworden is. Wyders, stonden de Staaten eenpaariglyk der Landvoogdesse de begeerde verhooging van 't geschenk toe (c). Van den Haage, begaf zy zig, kort hierna, wederom naar Haarlem, van zins om Westfriesland te gaan zien. Doch zy veranderde hier schielyk van gedagten, en keerde, ten spoedigsten, naar Brabant te rug. Die van Hoorn, welken zig, tegen haare aankomst, reeds van goeden Rynschen Wyn en anderen voorraad voorzien hadden, kreegen, op 't onverwagtst, berigt, dat zy geene vergeefsche kosten behoefden te maaken, alzo haare Majesteit niet komen zou (d).

't Ver-

(c) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 301, 302.
(d) VELIUS Hoorn, *bl.* 253.

KAREL II. 1539. XIII. Beroerte te Gend.

't Verhaast vertrek der Landvoogdesse was veroorzaakt, door de tyding van de beroerte te Gend (*e*), die, in 't midden van Oogstmaand, tot hevige daadlykheden zynde uitgeborsten (*f*), de tegenwoordigheid der Landvoogdesse, van nader by, vereischte. 't Is hier de regte plaats, om wat breeder te ontvouwen den oorsprong, voortgang en uitslag deezer beroerte; die, schoon buiten ons Vaderland voorgevallen, egter dienen kan, om onzen Landsluiden den aart der Nederlanderen in 't gemeen, en 't gezag, welk de Oostenrykschе Vorsten thans over dezelven oefenen durfden, volkomenlyk, te leeren kennen. Ook besluiten wy te eerder tot dit verhaal, om dat wy, door de Aantekeningen van *Jan de Hollander*, Kanonnik van S. Waldetrude, te Bergen in Henegouwen, in 't jaar 1547 geschreeven, en onlangs in 't licht gegeven (2), in staat gesteld zyn, om het naauwkeuriger te konnen doen, dan tot hiertoe heeft konnen geschieden.

Gelegenheid tot dezelve.

Wy hebben te vooren gezien, dat Vrouw Maria, om de kosten tot den Franschen Kryg te vinden, in 't jaar 1536, buitengewoone Beden gedaan, en, onder anderen, twaalf tonnen gouds, tot onderhoud van dertigduizend man, voor den tyd van zes maanden, van alle de Nederlanden, gevorderd hadt: om wel-

(*e*) Memoir. de JEAN d'HOLLANDER *p.* 385.
(*f*) Chron. van E. DE VEER *f.* 52. GOUDHOEVEN, *bl.* 609.

(2) In de *Analect Belg* van C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Tom. III. P. II. p. 263 & *seqq.* uit de Boekery van J. B. A. GODEFROY, Directeur der Rekenkamer te Ryssel.

welke penningen te vinden, zy gaarne gewild zou hebben, dat men de Landen met Excynzen of een Schoorsteengeld hadt bezwaard. Ook hebben wy, in 't voorbygaan, aangemerkt, dat die van Vlaanderen, welken vier ton in de twaalf draagen moesten (*g*), in 't eerst, allen ongenegen zynde geweest, om in deeze Bede te bewilligen, zig sedert, by meer dan eene gelegenheid, zo onreklyk, of zulke groote voorstanders hunner vryheid getoond hadden, dat zy ook tot het Gezantschap naar Spanje niet hadden willen verstaan (*h*). Drie der vier Leden van Vlaanderen, *Brugge*, Yperen en 't Land van de Vryen, bewilligden, sedert, in de geëischte Bede; doch het vierde Lid, dat van Gend, naamlyk, bleef weigerig. Men vergaderde de drie Leden deezer Stad, uit welke het gantsche Lighaam der Gemeente, ten deezen tyde, bestondt, de *Poortery*, de twee-envyftig *Neeringen* en de *Weevers*. De Poortery, zynde de rykste Inwooners, weigerde volstrektelyk, in de gevorderde Bede, te bewilligen: de twee andere Leden insgelyks; doch deezen sloegen voor, dat men den Keizer, naar ouder gewoonte, met manschap, onder den *grooten Standaard van Gend*, zou konnen dienen. Overeenkomstig met deezen voorslag, werdt het Besluit der Stad der Landvoogdesse aangediend, die, terstond hierna, de *Acte van Consent* deedt opstellen, in welke, waarop wel te letten staat, de bewilliging der drie Leden

(*g*) Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 280, 281.

(*h*) *Zie* hier voor *Bl.* 134, 138, 159, *en* Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 346, 349.

Karel II. 1539. den van Vlaanderen, die, in de gevorderde Bede, voor hun aandeel, gestemd hadden, en voor dit hun aandeel, een Karels gulden, van elke Schoorsteen, zouden opbrengen, klaarlyk van de bewilliging van die van Gend, die alleenlyk manschap hadden aangebooden, onderscheiden werdt (*i*). De Landvoogdes egter, sedert, bespeurende, dat 'er van het Schoorsteengeld, waarin de drie Leden bewilligd hadden, minder komen zou, dan derzelver aandeel, in de geëischte viermaalhonderdduizend guldens, beliep (*k*), wilde Gend, het vermogendste Lid van Vlaanderen, noodzaaken, om zig, door de drie andere Leden, te laaten overstemmen, en nevens hen, in de Bede te bewilligen. Zy deedt, ten dien einde, alle de Gentenaars, die zy, te Brussel, te Antwerpen, te Mechelen, en elders kon aantreffen, in hegtenis neemen, dreigende dezelven gevangen te zullen houden, tot dat de Stad bewilligd zou hebben (*l*). Hierop vaardigden de Gentenaars, in Oogstmaand des jaars 1537, hunnen Pensionaris, *Levyn Blom*, naar Brussel af, die de Landvoogdes, in een smeekschrift, om 't ontslag der gevangen' Burgeren verzogt, te gelyk beweerende, dat zy, met geen regt, in 't stuk van Beden, overstemd konden worden (*m*). Hy voegde 'er by, dat die van Gend, geen gehoor by de Landvoogdesse konnende verkrygen, in overweeging hadden ge-

(*i*) Memoires de JEAN D'HOLLANDER *p.* 283.
(*k*) Appel des Gantois *dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 299.
(*l*) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 512.
(*m*) Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 287.

genomen, om Gemagtigden te zenden aan den Keizer. Vrouw Maria wees hen, eerst, aan den grooten Raad te Mechelen, of aan den geheimen, te Brussel, alwaar de Prokureur-Generaal 's Keizers eisch tegen hen verdedigen zou. Doch de Gentenaars begeerden hunne Vryheden niet onderworpen te hebben, aan het oordeel van Raaden, die door den Keizer af- en aangesteld werden. Men scheidde dan vrugteloos. De Gentenaars bewoogen, sedert, de andere drie Leden, om gezamentlyk te verzoeken, dat de invordering der Bede werdt uitgesteld, tot dat men 's Keizers gedagten hierover zou hebben vernomen (*n*). De Landvoogdes antwoordde, dat zy, behoudens 's Keizers regt, de * invordering wilde opschorten, en de gevangenen ontslaan, voor den tyd van drie maanden; mids het geschil met de Gentenaars, binnen dien tyd, voor een' van beide de Raaden, of binnen vier maanden, voor den Keizer, wierdt afgedaan (*o*). De Gentenaars, zonder één' van deeze twee wegen, om 't geschil ten einde te brengen, te hebben willen verkiezen, drongen, sedert, op het ontslaan der gevangenen. Doch hiertoe wilde de Landvoogdes niet verstaan (*p*): waarop zy, voor Notaris en Getuigen, verklaarden, geen deel te willen hebben aan het onheil, dat uit deeze weigering te dugten was, zig voorts beroepende op den Keizer (*q*). Doch dit beroep werdt, door de Land-

Karel II. 1539.

* *Execution.*

(*n*) D'Hollander *p.* 292.
(*o*) Id. *p.* 293.
(*p*) Id. *p.* 294-297.
(*q*) Appel *chez* D'Hollander, *p.* 298.

Karel II. 1539. Landvoogdes, op den raad des grooten en geheimen Raads, en des Raads van Staate, verworpen, en den Keizer van alles kennis gegeven (r). Hierop kwamen, in Sprokkelmaand des jaars 1538, Brieven van den Keizer aan die van Gend, by welken „ 't gedrag „ der Landvoogdesse, in allen deele gebil„ lykt, de Gentenaars tot bewilliging ver„ maand, 't onderzoek van derzelver Voor„ regten aan den grooten Raad van Mechelen „ onderworpen verklaard, en zy, om regt te „ bekomen, derwaards geweezen werden (s)." In Bloeimaand, besloot de Landvoogdes eene nieuwe Bede van Vlaanderen te doen, en op dat men te ligter in dezelve bewilligen zou, de Gendsche gevangenen, vooraf, te ontslaan, indien zy belooven wilden, voor den grooten Raad, te regt te zullen staan.. Doch zy verkooren liever gevangen te blyven, dan deeze belofte te doen (t). De Landvoogdes zondt toen Deurwaarders naar Gend, om de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, by * panding, te innen (u). Doch de Wethouderschap liet het hun niet toe, zeggende, dat zy voorhadt, Gemagtigden te zenden aan Vrouwe Maria, die toen in Frankryk was; om van haar, ware 't mogelyk, eenig uitstel te verwerven. Men besloot, sedert, inderdaad tot het afzenden van twaalf Persoonen. Doch de Landvoogdes kreeg zo dra geene kennis van dit besluit, of zy schreef, dat die van Gend

* *Execution.*

(r) d'Hollander *p.* 304-314.
(s) Id. *p.* 315-329.
(t) Id. *p.* 330.
(u) Id. *p.* 331.

Gend *niet* in Frankryk zouden hebben te komen; maar haare te rugkomst afwagten. Zy was bedugt, dat de Gentenaars, met deeze reize, iets anders in den zin mogten hebben, en veelligt hun heul zouden zoeken by François den I, ten nadeele des Keizers (*v*). Sommige schryvers, ook de naauwkeurigsten (*w*), verhaalen zelfs, dat zy, inderdaad, nu of naderhand, den Koning van Frankryk Gend en gantsch Vlaanderen zouden hebben aangeboden, mids hy aanname hen, als zyne Onderzaaten, te beschermen: doch dat François, zig, sedert eenigen tyd, gevleid hebbende met de hoop, dat de Keizer hem het Hertogdom Milaan opdraagen zou, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, de aanbieding der Gentenaaren van de hand geweezen, en den Keizer zelfs kennis van hunnen slinkschen voorslag gegeven zou hebben. Doch de Schryver, dien wy voornaamlyk volgen, rept hiervan geen woord. Ook vindt men 'er geene melding van, in het Vonnis, welk de Keizer, naderhand, over de Gentenaars uitsprak. De Gentenaars leverden, in Slagtmaand, een nieuw smeekschrift in, om uitstel van de Panding; doch Vrouw Maria beriep zig op den last des Keizers, en deedt, sedert, in verscheiden' Steden en Dorpen van 't Kwartier van Gend, de Beden geregtelyk invorderen (*x*).

KAREL II. 1539.

Of de Gentenaars zig aan Frankryk hebben willen onderwerpen?

De zaaken bleeven, in deezen staat, tot in Hooimaand des jaars 1539, wanneer de Wethouderschap, overleggende, dat de Stads Ex-

't Gemeen kant zig tegen de Verpagtingen, en

(*v*) D'HOLLANDER *p.* 339.
(*w*) PONT. HEUTER. Rerum Austriac. *Libr.* XI. *p.* 514.
(*x*) D'HOLLANDER *p.* 340-343.

Karel II 1539. Excynzen, in de volgende maand, verpagt moesten worden, en dugtende, dat de Gemeente zulks mogelyk niet zou willen verstaan, goedvondt, de drie Leden der Stad byeen te roepen, den staat der Stads lasten, die, jaarlyks, omtrent agtduizend ponden beliepen, voor hun open te leggen, en te vraagen, of 't niet geraaden zou zyn, de Excynzen te verpagten? 't Lid der Poorterye stemde, hierop, tot de Verpagtinge, met eenige bepaalingen. De Neeringen wilden 'er haare stem niet toe geeven, ten ware men haare Privilegien herstelde, en in plat Vlaamsch in druk gaf: ook de naamen en bynaamen der zulken overleverde, die 't Kwartier van Gend, buiten haaren last, hadden helpen bezwaaren. Men hadt haar diets gemaakt, of zy hadden, uit het gedrag der Landvoogdesse, besloten, dat zulks geschied was; doch uit het voorgaande verhaal, blykt het tegendeel. De Weevers wilden ook van geene Excynzen hooren. 't Vuur der oproerigheid was nu aan 't smeulen. Men sprak van de Boeren van 't Kwartier, die vast gepand werden, gewapenderhand, te verdedigen, en van eenige verandering in 't stuk der Regeeringe (y). De Wethouderschap gaf hiervan kennis aan de Landvoogdesse; die toen op haar vertrek stondt, naar Holland, en beloofde, by haare te rugkomst, orde te stellen op de verpagtintinge. Doch tot het opschorten der Pandinge, welk men haar wederom verzogt hadt, wilde zy geenszins verstaan (z). De drie Leden,

Wil de Privilegien gedrukt hebben.

(y) D'Hollander p. 344-350.
(z) Id. p. 351.

den, toen wederom byeen gekomen, bleeven genoegzaam by hun gevoelen, dringende, niet min sterk dan te vooren, op het in 't licht geeven hunner Privilegien (*a*). Onder deeze Privilegien, was 'er een, waarmede het volk veel ophadt, en welk nogtans nimmer eenig bestaan hadt gehad, dan in de bedorven' verbeelding eener ligtgeloovige menigte. Men noemde dit Privilegie den *Koop van Vlaanderen*, en schreef het aan deezen beuzelagtigen oorsprong toe. Een Graaf van Vlaanderen hadt zyn Graafschap met dobbelen verlooren, aan eenen Graaf van Holland, en van de Leden van Vlaanderen geld gevorderd, om het wederom te lossen; doch van allen weigerend antwoord bekomen, behalven van de Gentenaars, die 't verlooren Graafschap wederom inkogten, en hierom het Privilegie bekwamen, den *Koop van Vlaanderen* genaamd, by welk hun, onder anderen, vergund werdt, dat 'er, buiten hunne bewilliging, geene Beden, in Vlaanderen, zouden mogen geheeven worden (*b*). Van zulk een gewaand Privilegie, hadt de menigte het hoofd vol. Men wilde het zien; men doorwroette de Sekretarye, en als het niet gevonden werdt, hieldt men eenigen uit de Wethouders verdagt, dat zy 't verdonkerd hadden (*c*).

Karel II. 1539.

Verdigt Privilegie.

In 't midden van Oogstmaand, moesten de Wethouders veranderd, en de Dekens der Neeringen, volgens gebruik, vernieuwd worden. 't Eerste ging vreedzaam toe; doch de Nee-

Men neemt eenige oude Wethou-

(*a*) D'HOLLANDER *p.* 353, 354.
(*b*) Id. *p.* 357, 387.
(*c*) Id. *p.* 354.

KAREL II. 1539. Neeringen weigerdèn het drietal te benoemen, waaruit Baljuw en Schepens de nieuwe Dekens kiezen moesten, zo lang de Regeering de Besluiten hunner twee laatste Byeenkomsten niet bekragtigd, en alle Excynzen afgeschaft hadt. Zy vorderden, daarenboven, dat men alle zulken in hegtenis stelde, die, (dit hadt men haar, ten onregte, in 't hoofd gebragt) in 't jaar 1537, in de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, bewilligd hadden (*d*). Op den negentienden, sloegen zy zelven de handen aan eenigen, die niet by tyds geweeken waren, en, sedert, deerlyk gepynigd werden, om hun eene belydenis uit den hals te wringen van zaaken, die nimmer gebeurd waren. De Neeringen dwongen den Baljuw, dat hy *Livyn Pyl* of *Pin*, die, in 't jaar 1537, Opper-Deken geweest was, zo deerlyk deedt pyningen, dat men hem, in een' draagstoel, wegbrengen moest, zonder dat hy iets beleedt, wegens 't verdonkeren der Privilegien, en volstrektelyk ontkende, in de Bede bewilligd te hebben. Sedert, noodzaakten zy Baljuw en Schepenen, dit pyningen nog eens te hervatten. Men schoor den elendigen toen al 't hair van 't Lighaam, bewoelde hem de scheenen en dyen styf met koorden, goot hem water in 't lyf, rekte hem by de teenen, en pynigde hem, met één woord, zo lang en streng, dat de scherpregter, by eede, verklaarde, hem niet zwaarer te konnen pynigen, zonder hem 't leeven te beneemen. Nogtans beleedt hy niets, dan dat hy, t'eenigen ty-

Ders gevangen.

Livyn Pyl, deerlyk gepynigd zynde, wordt onthalsd.

(*d*) D'HOLLANDER *p.* 354-357.

tyde, Stads werkvolk, zand en steen gebruikt hadt; waar tegen de Stad hem eenendertig ponden groot schuldig was. Dit deerlyk slagtoffer van 's volks woede zag men, nog voor 't einde van Oogstmaand, toen 't koudvuur reeds in zyne wonden gekomen was, onaangezien hy niets, welk hem voor den Regter strafbaar maaken kon, beleeden hadt, zelfs niet aan den Priester, die hem, in zyn uiterste, bystondt, in 't openbaar, onthalzen. Drie maanden na zynen dood, zogt men, te Oudenaarden, nog naar getuigen der gewaande misdaad, om welke hy veroordeeld was (e). Karel II. 1539.

De drie Leden der Stad hielden, midlerwyl, van tyd tot tyd, byeenkomsten, en vorderden der Wethouderschap allerlei nieuwigheden af. Onder anderen wilden zy den grooten standaard van Gend zien, en 't *Kalfsvel* (zo noemdenze eene Ordonnantie van Karel den V, strekkende tot bevestiging eener Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, waarby eenige Privilegien vernietigd waren) verscheurd hebben. De Neeringen stelden zelven haare Dekens aan, in haare Gildenhuizen (*f*). Ook hoorde men, dag aan dag, van nieuwe strengheden, omtrent de gevangenen (*g*). 't Gezag der Wethouderen werdt allenthalven, met voeten, getreden. Men weigerde, openlyk, de Stads Excynzen te voldoen (*h*). De meeste ongeregeldheden werden

't Gemeen voert allerlei nieuwigheden in.

(*e*) D'HOLLANDER *p.* 366-372, 469.
(*f*) Id. *p.* 361, 364, 373, 378, 380, 382, 383, 396. Sentent. van Karel V. *bl.* 504.
(*g*) Id. *p.* 358 *in Not.*
(*h*) Id. *p.* 381, 385, 446. Sentent. van Karel V. *bl.* 511.

Karel II. 1539.

den egter begaan en doorgedreeven, door eenen hoop ſlegt en vreemd volk, welk zig onder de Poorterye mengde.

De Landvoogdes keert naar Brabant.

De Landvoogdes kreeg van dit alles kennis in Holland, en vaardigde, terſtond, naar alle oorden in Vlaanderen, Brieven af, om orde te ſtellen tegen 't gevaar, welk het Land gedreigd werdt, door de Gentenaars, die, eerlang, verſcheiden' ſterkten, rondsom de Stad, innamen, en poorten en wallen naarſtiglyk bewaakten. Ook vermaande zy den Heer van Beveren en anderen, om zorg te draagen, voor hunne Sloten in Vlaanderen (*i*). Doch berigt gekreegen hebbende van de geweldige beweegingen in 't laatſt van Oogſtmaand, keerde zy, gelyk wy gemeld hebben, in alleryl, uit Holland, naar Mechelen te rug (*k*). Hier beſchreef zy, terſtond de drie Leden van Vlaanderen, om derzelver raad in te neemen, over de Gendſche beroerte. Deezen rieden tot zagtheid (*l*). De Landvoogdes zondt, ſedert, Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, en *Lambert Bryard*, Voorzitter in den grooten Raad te Mechelen, naar Gend, om de ruſt aldaar te herſtellen, en de Gemeente, die de Wet vernieuwd wilde hebben, en eenen nieuwen eed van de Wethouderſchap vorderde, met de Wethouders te bevredigen (*m*). Doch eer deeze Heeren te Gend komen konden, was 't kwaad ongeneeslyker geworden, door 't vlugten van veele aanzien-

(*i*) D'HOLLANDER *p.* 375.
(*k*) Id. *p.* 385.
(*l*) Id. *p.* 389.
(*m*) Id. *p.* 390-395, 405-415.

zienlyke luiden, die, te vooren, in de Regeeringe geweest waren, en op wier lyf nu, door de Gemeente, zeshonderd guldens gezet was (n). En toen zy 'er gekomen waren, liepen zy gevaar van hun leeven, om dat zy geenen last hadden, om der Gemeente, in eenige punten, daar zy zeer op stondt, te wille te zyn (o). Men hadt deeze punten nu tot deezen twee gebragt, het verstellen van de Wet, die eerst in Oogstmaand laatstleeden was aangesteld, en het doen van eenen eed, door de Wethouders, overeenkomstig met dien, welke, onder Hertoge Karel van Bourgondie, in gebruik geweest was. Doch met het verkrygen van deeze twee punten, verkreeg men verscheiden' anderen van merkelyk belang, als 1. De vernietiging van de *Kadzandsche Vrede*, of Ordonnantie van Maximiliaan en Filips van den jaare 1485, by welke eenige Gendsche Privilegien verbeurd waren verklaard. 2. De vernietiging van het *Kalfsvel*, 't welk reeds met der daad verscheurd was. 3. Regtsgebied over de besloote' Steden van 't Kwartier van Gend, en over 't platte Land van Vlaanderen, tot Kassel toe. 4. Zo veele *witte Kaproenen*, eene soort van Soldaaten, als men zou goedvinden enz. De Landvoogdes kwam, hierom, zeer ongaarne tot het inwilligen der twee gemelde punten; doch, gedrongen door Beveren, die, in Gend, genoegzaam gevangen gehouden werdt, gaf zy 'er, eindelyk, schriftelyken last toe. Ten zelf-

Karel II. 1539.

Eisch der Gemeente te Gend,

in welken de Landvoogdes, gedwongen

(n) D'Hollander p. 400.
(o) Id. p. 416-429.

KAREL II. 1539.

zelfden tyde, hadt zy egter de voorzigtigheid van, heimelyk, in 't Huis van den Markgraaf van Bergen, eene verklaaring, dat haar deeze last afgedwongen was, te doen opstellen. Ook schreef zy eene diergelyke verklaaring, met eigen' hand, onder het wasch van 't Zegel, welk op den last, die openlyk vertoond moest worden, gedrukt was (p). Toen werdt de Wet, te Gend, vernieuwd, en de begeerde eed gedaan. Doch Beveren en Bryard mogten nog niet vertrekken, voor dat de Gemagtigden der Gemeente ten Hove, door de Landvoogdes, te rug gezonden waren, waar toe zy, eindelyk, gedwongen, besluiten moest (q).

(margin: ...gen, bewilligd.)

De Gendsche Gemeente, stouter geworden naar maate dat men haar meer inwilligde, poogde zig te handhaaven in eene soort van onafhangelykheid, en ten dien einde, eenige Sloten, in 't Kwartier, te bemagtigen. Ook eischte zy, dagelyks, nieuwe vryheden van de Wethouders. Onder anderen wilde zy de munt allengskens verhoogd, en voortaan geheel geene Renten, tegen den penning zestien of anders, meer verkogt hebben. De Landvoogdes besloot toen eerst, 't was in 't begin van Wynmaand, eenig volk op de been te brengen. De Prins van Oranje verzamelde driehonderd Ruiters. In 't geheel, werdt 'er omtrent vyftienhonderd man byeen gebragt. De Gentenaars maakten zig, ondertusschen, meester van eenige Sloten, en hielden eenige an-

(margin: De Gentenaars zoeken eenige Sloten te bemagtigen.)

(p) D'HOLLANDER p. 429-432.
(q) Id. p. 437.

anderen belegerd. Voor 't Slot te Gavere, dat slegt van voorraad voorzien was, lag een hoop boeren, onder bevel van *Yman van Vaarnewyk*, ook een' boer: doch toen de Landvoogdes middel gevonden hadt, om 't Slot te spyzigen, en zy geen' onderstand van Gend kreegen, verlietenze het, tegen 't einde van Wynmaand (*r*). Karel II. 1539

Omtrent dien tyd, kwam de Graaf van Roeulx, Stadhouder van Vlaanderen, uit Spanje, herwaards, met Keizerlyken last, om de Gendsche beroerte te stillen. De Landvoogdes, vooraf van zyne komst verwittigd, vondt niet goed, dat hy ten Hove kwam; om dus de Gentenaars in de gedagten te bevestigen, dat hy van niemant dan van den Keizer gemagtigd was. Ondertusschen, zondt zy hem iemant te gemoet, die hem te Aath aantrof; en haaren wil bekent maakte. Drie dagen voor zyne aankomst te Gend, hadden Schepenen en Raad, by openbaaren Plakaate, als was hun 's Lands Oppermagt ten deel gevallen, verlof gegeven, om elk, die de Bede ten platten Lande geweldiglyk wilde invorderen, geweldiglyk te wederstaan (*s*). Roeulx, in de Stad ontvangen, sloeg den zagten weg in, eischende alleenlyk, 1. dat de Gemeente de Schepenen met de Regtsoefening liete begaan, 2. dat men de wapenen afleide, en zig aan zynen arbeid en handel begave, en 3. dat men de Excynzen liete verpagten, alzo de Stad

De Stadhouder van Vlaanderen komt te Gend.

(*r*) D'Hollander *p.* 438-469.
(*s*) Id. *p.* 470-478.

KAREL II. Stad anders haare lasten niet draagen kon.
1539. De Gemeente verzogt agt dagen tyd van beraad; doch hy wilde slegts drie of vier dagen toestaan. De welgestelden en vreedzaamen onder den hoop toonden zig terstond genegen, om in zynen voorslag te bewilligen; doch de kwaadaartigen, die 't grootste getal uitmaakten, en zig den naam van (4) *Kresers* gaven, hadden 'er geene ooren naar. Egter waren 'er, ook onder deezen, eenigen, die wankelden, vraagende, *of men zig dan tegen den Keizer kanten wilde?* Doch anderen riepen, *dat de voorslag van Roeulx, niet door den Keizer, maar door de Landvoogdesse ontworpen was.* De twist liep zo hoog, dat men de wapenen aangreep, en zig, op de markt, in slagorde stelde, tegen elkanderen. Roeulx, geen antwoord hebbende konnen krygen, verliet de Stad. Eenige dagen na zyn vertrek, werden allen, die, ter oorzaake van de bewilliging in de Bede, die Livyn Pyl aan zulk een deerlyk einde geholpen hadt, gevangen waren, by vonnis van Schepenen, op vrye voeten gesteld (*t*). De Schepen, *Jan van Waasberge*, ook zwaar gepynigd geweest zynde, was, eenigen tyd te vooren, in de gevangenis gestorven (*u*).

Tot hiertoe, gaan de Aantekeningen van Jan

(*t*) D'HOLLANDER *p.* 479-482.
(*u*) Id. *p.* 447, 460.

(4) Ik weet niet, of dit woord van *kryten*, waarvoor men, eertyds, *kreeten* zeide, afkome, dan of het zo veel zegt, als *Kretsers*, dat zyn *Zakkedragers* of *Kruyers*. Zie KILIAN, *Dictionar.*

Jan de *Hollander*. Het vervolg van 't verhaal der Gendsche beroerte moet, uit andere Schryvers en stukken, worden opgemaakt. KAREL II. 1539.

De Landvoogdes den Keizer, omtrent het midden van Wynmaand, kennis gegeven hebbende van den toestand der zaaken te Gend, en te gelyk van eene geweldige opschudding te Maastricht (*v*), in welke, verscheiden' Wethouders waren omgekomen (*w*); oordeelde zyne Majesteit, dat hy de reize herwaards niet langer kon uitstellen.

XIV. Moeilykheid van 's Keizers reize herwaards.

De zwaarigheid lag alleen in het uitvinden van eene wyze, om dezelve veilig en spoedig genoeg te doen. Ter zee kon zy, in dit jaargetyde, niet zonder gevaar geschieden. Ook hadt de Keizer, nu, gelyk in 't voorjaar, geene Vloot by der hand, om hem te geleiden. Daarenboven kon hem een storm, ligtelyk, op de Engelsche Kusten doen vervallen, daar hy, in eenen tyd, dat hy met Henrik den VIII. over hoop lag, zo ligt nog niet afgeraakt zou hebben, als zyn Vader, ten tyde van Henrik den VII. Den weg, te lande, door Italie en Duitschland, te neemen, zou veel tyds spillen, en ter oorzaake van de bewegingen der Protestanten, zonder Leger, onveilig zyn. Daar schoot dan geen andere weg over, dan die door Frankryk. Doch deeze was niet min gevaarlyk, dan de twee anderen. Karel mistrouwde François en de Fransche Grooten; schoon de Koning hem, tot

(*v*) D'HOLLANDER *p.* 451.
(*w*) Chron. van E. DE VEER *f.* 52. GOUDHOEV, *bl.* 609.

Karel II. 1539. tot zyne geruststelling, zyne twee Zoonen, als gyzelaars, aangebooden hadt. Doch in aanmerking neemende, dat hy François, ligtelyk, met de belofte van het Hertogdom Milaan, zou konnen mompen, besloot hy, eindelyk, de reis, met een klein gevolg, door Frankryk, te neemen, en zig, voor alle verzekering, op het bloote woord des Konings, te verlaaten. Zo dra hy op de grenzen van Frankryk gekomen was, werdt hem dezelfde eer als den Koning aangedaan. In 't begin van Louwmaand des jaars 1540, deedt hy zyne intrede te Parys. Eenige Hovelingen rieden den Koning, dat hy Karel niet moest laaten vertrekken, voor dat hy zyne belofte wegens Milaan, mondeling gedaan, schriftelyk bekragtigd hadt. Men sprak 'er den Keizer over; doch hy gaf voor, dat zulks vryer en gevoeglyker zou konnen geschieden, wanneer hy in zyne Staaten gekomen zou zyn. Men herinnerde hem dit, toen hy, den eenentwintigsten van Louwmaand, te Valenchyn binnen tradt. Hy antwoordde, dat hy 'er zig op beraaden zou; doch naderhand wilde hy 'er geen woord meer van hooren reppen, en François zag te laat, dat hy, door den Keizer, was opgeligt (*x*).

Hy neemt den weg door Frankryk.

1540.

en komt in de Nederlanden.

In 't begin van Sprokkelmaand, werden de Staaten van Holland naar Brussel ontbooden, om zyne Majesteit te verwelkomen (*y*). De Roomsch-Koning Ferdinand was, ondertusschen

(*x*) Pont. Heuter. Rer. Austriac. *Lib.* XI. *p.* 515, 516. Daniel *Tom.* VII. *p.* 833.

(*y*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 303.

schen, met twee Regimenten Knegten, in de Nederlanden gekomen. De Landvoogdes hadt ook eenig volk geworven. Aan 't hoofd deezer manschap, begaf zig de Keizer, van zynen Broeder en Zuster en veele Grooten verzeld, naar Gend; alwaar hy, den zestienden, tusschen vier en vyf uuren, introk, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten (z). Zes dagen daarna, kwamen de Staaten van Holland hem hier begroeten. De Advokaat van der Goes voerde het woord, en verzogt den Keizer in Holland te willen komen, zo dra zyne zaaken zulks zouden gehengen; 't welk hy beloofde (a).

Karel II. 1540.

en te Gend.

De Gentenaars, twaalf Persoonen gemagtigd hebbende, om den Keizer te verwelkomen (b), hadden hem, al by zyne aankomst, een smeekschrift overgeleverd, vervattende een omstandig verhaal van al 't gene 'er voorgevallen was, en een verzoek, om van de Beden vry te blyven, als strydig met hunne Privilegien. Van deezen hadden zy 'er drie aangehaald; één van Graave Guy, in den jaare 1296; één van Graave Lodewyk van Nevers, in den jaare 1324; en een van Vrouwe Maria, in den jaare 1476 [1477], gegeven; allen drie, met naame het eerste en het laatste, vryheid van lasten, in welken zy niet bewilligd hadden, vergunnende, zonder dat de meeste Leden van Vlaanderen hen zouden konnen overstemmen. 't Verzoekschrift behelsde, voorts, eene vertooning van de zwaare

(z) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 517.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 303, 304.
(b) D'HOLLANDER *p.* 483.

Karel II. 1540. re Beden, geduurende 's Keizers Regeeringe, ingewilligd (c). De Keizer hadt, midlerwyl, de Poorten der Stad doen sluiten, en met eene sterke wagt bezetten. 't Verzoekschrift deedt hy, sedert, in de tegenwoordigheid der Vliesridderen en der Raaden van Staate, door den Advokaat Fiskaal, omstandig wederleggen. De Advokaat maakte, onder anderen, zyn werk, om aan te toonen, dat de Privilegien, op welken de Gentenaars zig beriepen, of kwalyk toegepast, of in zig zelven kragteloos waren. „ 't Privilegie van Graave „ Guy zag, zeide hy, op lasten, die Gend „ in 't byzonder; niet op lasten, die gantsch „ Vlaanderen werden opgelegd. 't Privilegie „ van Graave Lodewyk sprak niet van Graaf„ lyke Beden; maar van die van byzondere „ Heeren, die zig tegen den Graave zouden „ durven kanten. 't Privilegie van Vrouwe „ Maria was haar, terwyl zy te Gend gevan„ gen gehouden werdt, met geweld, afge„ perst, en door de Gentenaars zelven, in „ laater' tyd, voor kragteloos erkend." Voorts merkte hy aan „ dat het den Keizer wee deedt, „ dat de toestand der tyden hem genoodzaakt „ hadt, Vlaanderen, eenige jaaren herwaards, „ zo zwaar een' last op te leggen; doch dat „ Gend naauwlyks het (5) zesde deel van deezen

(c) Sententie van Karel V. tegen Gend, *in* C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 488, 490.

(5) In de *Sententie van Karel den V.* te vinden in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. leest men (bl. 502) *den laesten penninck*; doch ik houd dit voor eene schryf- of drukfeil, en lees *den sesten penninck*, gelyk Pontus Heuterus gelezen heeft. *Rer. Austr.* Libr. XI. p. 518.

„ zen last hadt gedraagen. Hy besloot, ein- „ delyk, dat de Gentenaars, zig aan de mis- „ daad van gekwetste Hoogheid hebbende „ schuldig gemaakt, 's Keizers ongenade dub- „ bel verdiend hadden, en behoorden gestraft „ te worden (*d*)." De Advokaat der Gente- naaren antwoordde, op deeze redenen, om- standiglyk: zeggende, onder anderen, ten opzigte van het Privilegie van Vrouwe Ma- ria „ dat het niet door geweld verkreegen; „ noch immer vernietigd was; dat men dit „ laatste alleenlyk zeggen kon van een Privi- „ legie, de Stad in 't byzonder betreffende; „ doch dat het Privilegie, op welk hy zig „ beriep, Vlaanderen in 't gemeen aanging." Voorts verdedigde hy zyne meesters, over de andere punten, zo goed als hy kon. Doch de agtbaarheid en magt des Keizers, daar die van Gend niet tegen op mogten, heeft hem, ongetwyfeld, de vrymoedigheid benomen, om hunne zaak, in deeze gelegenheid, be- hoorlyk voor te staan. Hy vergenoegde zig, met de ongelukkige Stad, in 't slot zyner Re- de, aan 's Keizers genade te beveelen (*e*). In 't einde van Grasmaand, werdt het Keizerlyk vonnis eerst uitgesproken. Het behelsde „ dat „ 'er, onder de Leden van Vlaanderen, voor- „ taan, ook in 't stuk van belastingen, over- „ stemming vallen zou, en dat Gend en alle „ andere Steden zig naar de meerderheid zou- „ den moeten voegen; dat de Graaf, den „ Gentenaaren zweerende, voortaan alleen zou

Karel II.
1540.

(*d*) Sententie *bl.* 494-506.
(*e*) Sententie *bl.* 506-512.

Karel II. 1540. „ zou behoeven te belooven, de schikking, „ door den Keizer, kort hierna, op de Re- „ geering gemaakt, te zullen naarkomen; dat „ de Gentenaars, misdaad van gekwetste „ Hoogheid hebbende begaan, alle voorreg- „ ten, lyf en goederen, met naame hunne wa- „ penen, en de onraadklok, *Roeland* genaamd, „ verbeurd hadden, ook de jaarlyksche Ren- „ te van vyf honderd en vyftig ponden vlaams, „ door hen, voor deezen, van Hertoge Ka- „ rel van Bourgondie, gekogt; dat zy, be- „ halven hun aandeel in de viermaalhonderd- „ duizend guldens, waarover de beroerte ge- „ reezen was, den Keizer nog tot boete be- „ taalen moesten honderd en vyftigduizend „ guldens eens, en jaarlyks zesduizend gul- „ dens, voor altoos; dat, eindelyk, de gant- „ sche Wethouderschap en omtrent vierhon- „ derd en vyftig andere Ingezetenen, ter be- „ noeminge des Keizers, en onder dezelven, „ eenigen, die zig, ten tyde der beroerte, „ *Kresers* genoemd hadden, hem, in linnen- „ kleedinge, met eenen strop om den hals (6), ter-

(6) Ik zie, met eenige bevreemding, dat de Heer C. P. Hoynck van Papendrecht, uitgeever der *Sententie van Karel den V*, in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. p. 487, het stropdraagen, door die van Gend, als eene gemeene dooling aanmerkt, van welke men geen blyk vindt, in de Sententie: daar men nogtans, in die Sententie (bl. 515), met ronde woorden, leest: *ende de voorseyde* Cresers, den bast aan den hals, *ende alle wesende in lynwaet compareren sullen voor ons* enz. en daar de Heer Hoynck zelf het woord *bast*, met het woord *laqueus* of *strop*, verklaart. Doch dit 's slegts een blyk van afgetrokkenheid van gedagten, die ook de bekwaamste lui- den

„ ter aarde leggende, voor zig zelven en de „ gantsche Gemeente, om vergiffenis moeten smeeken, die hun als dan vergund worden zou, met uitzondering egter van de „ gevangenen en voorvlugtigen (*f*).” Van deeze gevangenen werden 'er, sedert, zesentwintig onthalsd, en eenige anderen in zwaare geldboeten beslaagen. De verdere deelen van het vonnis, op den tienden van Bloeimaand, voldaan zynde (*g*), werden de boeten besteed, tot opbouwing van een Slot te Gend, waarmede de Ingezetenen, veele jaaren agter een, in bedwang gehouden werden (*h*).

KAREL II. 1540.

Aanmerkingen over de Gendsche Beroerte.

Dus eindigde deeze geweldige opstand, tot groot agterdeel der Gentenaaren. De andere Nederlanden zagen aan hun, wat zy van hunne magtige Heeren te wagten hadden, zo zy immer onderneemen durfden, hunne oude en bezwooren Vryheden, moediglyk, voor te staan. Wy konnen, ondertusschen, niet nalaaten aan te merken, dat wy, onze gedagten, onpartydiglyk, over den oorsprong en voortgang deezer Beroerte, hebbende laaten gaan, klaarlyk meenen te konnen zien, dat de Wethouders der Stad, die, in 't jaar 1537, weigerden, in de Graaflyke Bede, te bewilligen, en welker sommigen, naderhand, de ongelukkige slagtoffers van 's volks woede geworden zyn, voor trouwe, reden, nu en dan, in zig zelven, gewaar geworden zyn.

(*f*) Sententie *bl.* 513-517.
(*g*) Sententie *bl.* 517, 518.
(*h*) Pont. Heuter. Rer. Austriac. *Libr.* XI, *p.* 517, 518, 519, 520, 521, 528.

Karel II. 1540. delyke en gemaatigde voorſtanders hunner vryheden moeten gehouden worden; dat de Landvoogdes, in plaats van die bewilliging, de aanbieding om manſchap te leveren aangenomen hebbende, en des onaangezien, die van Gend, naderhand, tot het opbrengen der Bede willende noodzaaken, de eerſte aanleiding tot de beroerte gegeven heeft; doch dat het onverſtandig volk, geene paalen weetende te ſtellen aan zyne woeſtheid, en droomende van Privilegien, die nimmer in wezen waren geweeſt, allengskens van kwaad tot erger voortgeſlaagen is, en zig, inderdaad, ſchuldig en ſtrafbaar gemaakt heeft. Of egter deeze ſtraf ook in geldboeten, waardoor de goeden, die te gelyk de aanzienlykſten waren, meer dan de kwaaden en geringen gedrukt werden, behoorde te hebben beſtaan, mag, met reden, in twyfel getrokken worden.

XV. Karel de V. komt in Holland. Toen Gend in ruſt gebragt was, vertrok de Keizer, in 't midden van Hooimaand, te ſchepe, van Sluis in Vlaanderen, naar Zeeland. Hy bezag daar de voornaamſte Steden, en ſtak, na een kort verblyf, over naar Dordrecht (*i*), alwaar hy den eenentwintigſten aankwam. 't Geregt en de beide ſchutteryen haalden hem hier plegtiglyk in. Men hadt de ſtraaten, die hy door moeſt, alomme met groente beſtrooid. Hy vertoefde hier twee dagen (*k*), en begaf zig toen, over Rotterdam en Delft, naar den Haage, alwaar hy den vierentwintigſten aankwam (*l*). Ter oorzaa-

(*i*) Reigersb. II. *Deel, bl.* 465, 466.
(*k*) Balen Dordr. *bl.* 828.
(*l*) Goudhoeven *bl.* 611.

zaake van zyne vermoeidheid en onpasselykheid aan de Jigt, liep het tot den vyfden van Oogstmaand aan, eer hy den Staaten gehoor verleenen kon. Lodewyk van Schoore, een zyner Raaden, eischte toen, in zynen naam, eene gewoonlyke Bede van honderdduizend guldens 's jaars, voor zes jaaren. De Advokaat van der Goes antwoordde, uit den naam der Staaten, dat zy, alleen gekomen zynde om te hooren, verslag van deezen eisch doen moesten, naar ouder gewoonte; om zyne Majesteit antwoord te konnen brengen, op zulk een' tyd en plaatse, als hy zou goedvinden, te bestemmen. De Keizer verkoor Amsterdam, tegen den twaalfden der maand. Doch men bewoog hem, om Haarlem te kiezen. Men hieldt hem voor, dat de lugt en het water, te Amsterdam, schadelyk voor zyne gezondheid waren, 't welk hem van gedagten veranderen deedt. De Staaten te Haarlem verscheenen zynde; bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Amsterdam in de Keizerlyke Bede, schoon zy, jaarlyks, twintigduizend guldens meer beliep, dan de hoogste gewoonlyke Bede, welke men immer toegestaan hadt. Doch de andere Leden waren nog niet volkomen gelast. De Landvoogdes wilde egter, met de meerderheid, tot eene volle bewilliging besluiten, en dus ook in Holland invoeren, 't gene men, nog maar onlangs, met geweld, in Vlaanderen doorgedreeven hadt. Doch de Heeren van Brederode en Assendelft, benevens den Advokaat van der Goes, vertoonden haar zo klaarlyk, dat zulks met 's Lands gewoonte en vryheden streedt, dat zy zig beweegen liet, om

Karel II. 1540.

Bede van zesmaal-honderd-duizend guldens.

Karel II. 1540. om de Dagvaart van Haarlem naar Utrecht te verleggen, alwaar de overige Leden, binnen weinige dagen, ook in de volle Bede bewilligden. Zy zogten, gelyk meermaalen geschied was, ook wederom eenige punten te bedingen. Doch de Landvoogdes wilde hier toe niet verstaan.

XVI. Twist van eenige Steden met Dordrecht over 't Stapelregt.

De waare reden, waarom Dordrecht niet alleen; maar ook Haarlem en Amsterdam zo gereed waren, om in zulk eene zwaare gewoone Bede te bewilligen, verdient kortelyk te worden aangeweezen. Eenige Steden (7), en onder anderen, Delft, Amsterdam, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, lagen thans met Dordrecht, wederom, wegens 't Stapelregt, over hoop (*m*), en hadden, op den zesden van Zomermaand, een smeekschrift overgeleverd aan den Keizer, waarby zy verzogten, van 't Stapelregt verschoond te worden; beweerende zy, datze 'er, reeds in 't jaar 1394 [1395], door Hertoge Albrecht, van ontheeven waren (*n*). Dordrecht leverde hiertegen een strydig Vertoog in, houdende „ dat het Privilegie van Hertoge „ Albrecht wetteloos verkreegen was, alzo „ zy 'er slegts eens, en wel tegen eenen Zon„ dag, een' ongewoonen dag van regten, „ over gedaagd waren, en niet hadden konnen

(*m*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 306, 307, 308.
(*n*) *Zie* Handv. van Amst. *bl.* 10.

(7) Haarlem vind ik, onder deeze Steden, niet genoemd: schoon deeze Stad, zo wel als verscheiden' anderen, in 't Privilegie van Hertoge Albrecht van den jaare 1395, van 't Stapelregt vry verklaard was. *Handv. van Amst.* bl. 10. Schrevelius *Haarlem*, bl. 243.

„ nen verschynen, doordien men hen, by Karel II.
„ den Hertog, hadt weeten verdagt en ge- 1540.
„ haat te maaken: waarop hy een Privilegie
„ in hun nadeel hadt verleend, welk egter
„ nimmer ter uitvoeringe gelegd was." De Keizer stelde terstond Kommissarissen, om Partyen te hooren, 't geschil te onderzoeken, en 'er hem verslag van te doen. Terwyl men hier mede bezig was, werdt de Bede gedaan, van welke wy gesproken hebben. Dordrecht bewilligde, naar gewoonte, gereedelyk. En de andere Steden, bovenal Amsterdam, eene gunstige uitspraak van 't hangend geschil zoekende, wilde Dordrecht niet toegeeven, en stelden 't bewilligen in zulk eene zwaare Bede geen oogenblik uit. 's Keizers uitspraak, die op den agttienden van Wynmaand te Brussel geschiedde (*o*), voldeedt egter niet aan de verwagting der Steden. Dordrecht werdt, by dezelve, in 't Stapelregt bevestigd. Alleenlyk voegde 'er de Keizer eenige bepaalingen by, uit welken bleek, hoedanige goederen alleen aan 't Stapelregt onderworpen waren, en tot hoe hoog het zelve gevorderd worden mogt. Ook verklaarde de Keizer, onder anderen, dat alle goederen, Kanthout, Kromhout en eeken planken alleenlyk uitgenomen, komende uit het Noorden, van Amsterdam en daaromtrent, door de Stede Gouda en den Yssel, nederwaards, voorby Rotterdam, niet gehouden zouden zyn, te Dordrecht aan te vaaren, noch al-

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *M.* 309, 310.

Karel II. 1540. aldaar te verstapelen (*p*): 't welk men, als eene byzondere gunst, die de Amsterdammers en anderen, door het spoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.

XVII. De Keizer komt te Utrecht.

Van Haarlem, hadt zig de Keizer, op den twaalfden van Oogstmaand, over Amsterdam, alwaar hy, onaangezien men hem de lugt dier Stad zo slegt afgemaald hadt, twee dagen vertoefde (*q*), naar Utrecht begeven. Hier was hy, den veertienden, des avonds ten agt uuren, aangekomen, en door de Edelen en Wethouders der Stad, met toortslicht in de hand, midsgaders door de Burgery, buiten de Tollesteegpoort, ontvangen. De Schout van Utrecht, den Keizer tot driemaal toe te voet gevallen zynde, boodt hem de Roede aan en de Burgemeesters de Sleutels der Stad, die de Keizer beide aannam; doch terstond wederom overgaf. Even binnen de Poort, ontvingen hem de Bisschop en de Geestelykheid; hem insgelyks te voet vallende. Toen hy een stuk wegs in de Stad gekomen was, verwelkomde de Domdeken, *Jan van Voorst*, by wien hy zynen intrek nam, hem met eene deftige aanspraak. De Stad hadt ongemeene kosten gedaan, tot deeze inhaalinge des Keizers. Op de Neude, stondt eene gulden eerepoort, daar de Vorst door reedt, en een groot vrouwenbeeld, zo gemaakt, dat het de armen uitstrekken en samenvoegen kon, om den Keizer te verwelkomen. De straa-

(*p*) Sententie en Ordonn. van Karel V. wegens 't Stapelr. *by* Balen Dordr. *bl.* 444, 450, 459, 465.
(*q*) Goudhoeven *bl.* 611.

straaten waren met groen loof behangen, en voor de Huizen, welken hy voorby moest, stonden toortsen te branden. De Keizer, zyne zaaken, te Utrecht, verrigt, en waarschynlyk eene Bede gedaan en verkreegen hebbende, vertrok, den negentienden, over Viane, alwaar hy 't middagmaal hieldt by den Heere van Brederode, naar Gorinchem (r). Van hier begaf hy zig, des anderendaags, naar Heusden, kwam den twee-entwintigsten te 's Hertogenbosch, twee dagen daar na te Geertruidenberg, en op den vyfentwintigsten te Breda, alwaar hy, door René van Chalons, Prins van Oranje en Heer van Breda, deftig ontvangen werdt (s). Karel II. 1540.

XVIII. René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.

's Prinsen Vader, Henrik, Graaf van Nassau, hadt, omtrent twee jaaren te vooren, de Landvoogdes, Vrouw Maria, ter zelfder Stede, onthaald, en was, omtrent agt dagen daarna, op den dertienden van Herfstmaand des jaars 1538, overleeden (t). Nu werdt het onthaalen des Keizers, door zynen eenigen Zoon, René, die alle zyne Heerlykheden geërfd hadt, gevolgd van eene nieuwe waardigheid, welke zeer diende, tot vermeerdering van zyn aanzien, hier te Lande. Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, en, sedert agttien jaaren, Stadhouder van Holland en Zeeland, waarby 't Stadhouderschap van Utrecht, onlangs, was gevoegd, was, op

Voornaame sterfgevallen.

(r) Henr. van Erp Chron. bl. 113, 114.
(s) Goudhoeven bl. 611.
(t) Necrol. Eccl. S. Mariæ de Breda in C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. Tom. III. P. I. p. 397. E. de Veer f. 51. Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 288.

Karel II. 1540. op den tweeden van Grasmaand deezes jaars 1540, overleeden (u). En in Herfstmaand daarna (v), droeg de Keizer het Stadhouderschap den Prinse van Oranje op. In zynen lastbrief, die in 't walsch geschreeven, en den vierden van Wynmaand getekend was, en op welken hy, den zesden, te Brussel, den eed deedt (w), voert hy den naam van *Stadhouder-Generaal over Holland*, *Zeeland*, *Friesland* [dat is, West-friesland] *en Utrecht*, *Voorne en den Briele* (x). 't Land van Voorne en den Briele werdt afzonderlyk genoemd, om dat 'er verschil viel, of het tot Holland, of Zeeland behoorde, of wel, als eene Landstreek op zig zelve, moest aangemerkt worden. Voorts krygt hy magt, om, *daar 't noodig zyn zou*, *de Burgemeesters*, *Schepens en Wet te vernieuwen gelyk van ouds*; *wagt te doen houden in de Steden en sterkten*, en de Staaten, *tot verdediging en beveiliging des Lands*, *te doen beschryven* (y): byzonderheden, die men, te vooren, niet in de lastbrieven der Stadhouderen plagt te stellen. De nieuwe Stadhouder van Holland was, kort voor zyne verheffing, in de Egt getreden met Anna, Dogter van Antoni, Hertog van Lotharingen (z), die de Gelderschen, ten minsten in schyn, Willem van Gulik hadden toegeschikt. In Herfstmaand des volgenden jaars, kwam hy eerst in Holland, alwaar hy, tot groot genoegen

(u) Chron. van E. de Veer *f.* 52 *verf.* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 304.
(v) Chron. van E. de Veer *f.* 53 *verf.* Goudhoev. *bl.* 611.
(w) Mr. Aert. van der Goes Regist. *bl.* 309.
(x) Repert. der Plakaat. *bl.* 42.
(y) III. Memoriaalb. De Jonge *f.* 89.
(z) Chron. van E. de Veer *f.* 53 *verf.*

gen der Staaten, zyne vaste wooning verkoot, en, volgens gewoonte, ter Pleitrolle van den Hove, zitting nam (*a*). Omtrent deezen tyd, stierven, hier te lande, nog twee voornaame mannen, welker dood hier verdient geboekt te worden. Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die lang Kapitein-Generaal geweest was, overleedt, te Buuren, op den vierentwintigsten van Wynmaand des jaars 1539 (*b*). Zyn Zoon, *Maximiliaan*, volgde hem op, in zyn Graafschap. De Admiraal Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, stierf, insgelyks, op den zevenden van Wintermaand deezes jaars 1540. Hy hadt ook eenen Zoon, *Maximiliaan* genaamd, die hem niet slegts in zyne Heerlykheden opvolgde; maar ook, door den Keizer, met de waardigheid van Admiraal bekleed werdt (*c*). Wy zullen hem, eerlang, ook Stadhouder van Holland zien.

Karel II.
1540.

XIX.
Algemeene Ordonnantie op de Regeering.

Karel de V, op dat wy tot zyne reize wederkeeren, was van Breda naar Bergen op Zoom vertrokken. Van daar begaf hy zig naar Antwerpen en Mechelen, en keerde, eindelyk, op den laatsten van Oogstmaand, te Brussel te rug (*d*). Hier waren de Staaten van alle de Nederlanden, ter Dagvaart, beschreeven (*e*), onder anderen, om eene nieuwe en algemeene Ordonnantie op 's Lands Regeeringe te hooren afkondigen (*f*), byna van ge-

(*a*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 309, 323.
(*b*) Chron. van E. de Veer *f.* 52.
(*c*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 466.
(*d*) Goudhoeven *bl.* 611.
(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 309.
(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 311. Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 421.

KAREL II. 1540.

gelyken inhoud met die van den jaare 1531, van welke wy, hier voor (g), de voornaamste punten hebben te boek gesteld. De Ordonnantie, van welke wy spreeken, was, op den vierden van Wynmaand, te Brussel getekend, en werdt, sedert, ook in de byzondere Landschappen afgekondigd (h). Uit dezelve, bleek, onder anderen, dat de Keizer, omtrent de veroordeelde Gezindheden, geene oogluiking altoos wilde gebruikt hebben. Ook kwam 'er, in gevolge van deeze Ordonnantie, nog voor 't einde deezes jaars, een Plakaat in Holland uit, tegen de Herdoopers en andere Ketters, waarin hun, onder anderen, 't beschik by uitersten wil over hunne goederen verbooden werdt (i). De Keizer vertrok, in Slagtmaand, door Henegouwen en Namen, naar Duitschland, om den Ryksdag te Regensburg, aangelegd om de Protestanten tot onderwerping te brengen, by te woonen. Doch hier werdt niets van belang gesllooten. De Ryksdag eindigde, in Hooimaand des volgenden jaars (k), en de Keizer keerde eerlang naar Italie: alwaar wy hem laaten zullen, om te zien, wat, midlerwyl, hier te lande, voorviel.

Vervolg van 't geschil tusschen den Admiraal en den

De Staaten van Holland hadden, behalven verscheiden' zaaken van kleiner belang, nog twee voornaamen te verrigten, die hen lang ten Hove ophielden. 't Geschil met den Admiraal hing nog onafgedaan, en men begon, we-

(g) XVII. *Boek*, *bl.* 25.
(h) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 40.
(i) Repert. der Plakaat. *bl.* 39.
(k) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Tom.* I. *p.* 170, 179, 180.

Karel II. 1540.

Stadhouder van Holland.

wederom, te spreeken van den uitvoer van 't Oostersch Kooren, niet dan onder 't betaalen van 't afgeschaft verlofgeld, toe te laaten. De Landvoogdes hadt reeds, voor eenen geruimen tyd, beloofd, 't geschil met den Admiraal te zullen afdoen (*l*); doch hier kwam niets van. De Admiraal bleef zig het regt aanmaatigen van 't geeven van Bestel- en Vrygeleibrieven aan de Onderzaaten van Holland, en vorderde zyn aandeel van de gemaakte pryzen, over welken, en over andere zeezaaken, hy ook te regt wilde zitten. Hy beriep zig, om dit zyn regt te bewyzen, op de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, in 't jaar 1487, gegeven, van welke wy, op zyne plaats (*m*), den korten inhoud hebben medegedeeld. Doch alzo deeze Ordonnantie, onder anderen, behelsde, dat 'er niemant in zyn Regt door verkort worden zou, oordeelden de Hollanders, die, in 't stuk van den oorlog ter zee, nooit onder eenen algemeenen Admiraal, maar alleen onder hunnen byzonderen Stadhouder gestaan hadden, dat de Admiraal zig, ten onregte, op deeze Ordonnantie beriep, om zyn regt over hen te bewyzen. Sommigen zeiden zelfs, van Meester Albrecht van Loo, weleer Advokaat van Holland, verstaan te hebben, dat Holland, by uitdruklyke *Acte*, van de Admiraliteit was afgescheiden (*n*). De Staaten hadden hierom, in 't voorgaande jaar 1539, den Advokaat van der Goes en de

(*l*) *Zie* hier voor *bl.* 140, 163.

(*m*) IV. *Deel*, *bl.* 238.

(*n*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl* 253, 261, 269, 279, 298, 301.

Karel II. 1540.

de Pensionarissen van Delft, Amsterdam, Rotterdam en Schiedam, die 't meeste belang hadden by de Zeevaart en Visscherye, gemagtigd, om met de Landvoogdesse en met den Keizer zelven, over dit stuk te handelen. Eerlang, beval de Keizer den Gemagtigden van Holland, hunnen zak met stukken over te leggen, beloovende 't verschil te zullen afdoen. De Prins van Oranje was zo dra niet tot Stadhouder aangesteld, of de Advokaat gaf hem kennis van 't verschil met den Admiraal, onder anderen, zeggende „ dat nimmer een Admiraal Regtsgebied in Holland „ gehad hadt; maar dat de Steden, in de „ eerste plaats, over zeezaaken, hadden ge- „ vonnist, en dat 'er * betering haarer von- „ nissen gevorderd werdt, by den Stadhouder." Oranje beloofde zyn regt en dat der Staaten te zullen voorstaan (*o*).

* *Reformatie.*

De Ordonnantie op de Admiraliteit wordt vernieuwd.

De Keizer, ondertusschen naar Duitschland vertrekkende, vernieuwde, in 't doorreizen van Namen, op den zevenentwintigsten van Wintermaand des jaars 1540, de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, op 't stuk der Admiraliteit, met geen ander verschil, dan dat 'er, nu betering van de vonnissen des Admiraals aan den grooten Raad te Mechelen werdt toegelaaten. Voorts werdt 'er niets in gewaagd van 't Regtsgebied over onbeheerd weggedolven goed, welk, in de voorige Ordonnantie (*p*), aan den Admiraal was opgedraagen. In 't slot, werdt gezeid „ dat deeze Ordonnan-

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 300, 309, 310.
(*p*) *Art.* XV.

„ nantie, door alle de Nederlanden, moest af- Karel II.
„ gekondigd en van stuk tot stuk naargekomen 1540.
„ worden, *want ons alsoo gelieft, niettegen-*
„ *staande eenige Ordonnantien, Restrincten, Ge-*
„ *boden of Verboden ter contrarien.* De afkondiging deezer Ordonnantie geschiedde, in Lentemaand des volgenden jaars, in den grooten Raad van Namen; doch eerst in Hooi- en Oogstmaand des jaars 1542, in de Raadkamer van Vlaanderen en te Gend, midsgaders in alle de Steden van Zeeland (*q*). De Admiraal hieldt zig, als Heer van Veere, doorgaans in Zeeland op, alwaar hy groote goederen bezat en veel aanziens hadt: waarom men zig niet verwonderen moet, dat hy de afkondiging daar wist te wege te brengen. Doch in Holland, geschiedde dezelve nimmer, onaangezien men hier deeze Ordonnantie niet hieldt te stryden met het Regt van den Stadhouder noch 't Land van Holland (*r*), naardien, in dezelve, zo wel als in die van den jaare 1487, verklaard was „ dat men, daar-
„ by, niet verstondt eens anders regt te ver-
„ korten, maar dat elk zyne regten, zonder
„ zwaarigheid, zou mogen gebruiken (*s*)."
De Prins van Oranje gaf ook, naderhand, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over Holland, zelfs door bevel der Landvoogdesse, veele Bestelbrieven uit. De Admiraal deedt, insgelyks, van tyd tot tyd, verscheiden' poogingen, om, uit kragte der Ordonnantie van 't

(*q*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1215. Admir. Plakaat. III. *Deel*, *bl.* 27.
(*r*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 279 *in marg.*
(*s*) *Art.* XXII.

Karel II. 1540. 't jaar 1540, Regtsgebied over Zeezaaken in Holland te oefenen (*t*). De twist hier over schynt geduurd te hebben tot dat hem, in den jaare 1546, by de waardigheid van Admiraal, het Ampt van Stadhouder van Holland, werdt opgedraagen, gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XX. Men zoekt het afgeschaft verlofgeld op 't uitgaand Kooren wederom in te voeren.

't Stuk van 't verlofgeld op 't Kooren ontmoette geene mindere zwaarigheid. Wy hebben, te vooren, gezien, dat Holland, by Keizerlyk Oktroi van den jaare 1531, van dit verlofgeld vry verklaard, en het zelve, desonaangezien, sedert, wederom ingevoerd zynde, niet dan met veele moeite verkreegen hadt, dat het, in 't jaar 1535, wederom afgeschaft was (*u*). Doch tegenwoordig bevondt zig de Keizer in zo groot eene verlegenheid om geld, dat hy te raade werdt, het afgeschaft verlofgeld, op nieuws, in te voeren. 't Schynt, dat men, gelyk meermaalen, aangebooden hadt, hem eene goede somme, op dit verlofgeld, te willen opschieten, 't welk hem, die gereede penningen behoefde, te eerder zal hebben doen besluiten. De Advokaat Fiskaal, Meester *Pieter Breul*, vertoonde den Staaten, in Slagtmaand, een Ontwerp, volgens welk, de Keizer, zo hy verklaarde, 't verlofgeld, voortaan, begeerde betaald te hebben. De Afgevaardigden verzogten tyd, om van zyn voorstel verslag te doen. Doch hy zeide, niet gelast te zyn, om hun tyd toe te staan. Zy verzogten, de Edelen, die niet

(*t*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 343, 355.
(*u*) XVII. *Boek*, *bl.* 9, 105.

niet tegenwoordig waren, te mogen beschryven, alzo de zaak het platte Land zo wel als den Steden betrof. Dit weigerde hy hun insgelyks. Zelfs wilde hy hun, op hun verzoek, geen afschrift van zyn Ontwerp in handen laaten. Alleenlyk liet hy hun toe, egter zonder eerst verslag te mogen doen, de Landvoogdes, die thans den Keizer, door Henegouwen en verder, uitgeleide deedt, te gaan spreeken, hun, tot deeze reize, eene maand tyds verleenende. Doch de Afgevaardigden, hiertoe niet konnende besluiten, verzogten den Raad van Holland, eerst eens te schryven aan de Landvoogdesse, om te verneemen, wanneer en waar 't haar behaagen zou, de Staaten te hooren. Vrouw Maria stelde hun dag te *Binch*, tegen den twee-entwintigsten van Louwmaand, hun te gelyk vryheid geevende, om de Edelen en Steden, vooraf, te beschryven: gelyk geschiedde. Men besloot eenpaariglyk twee Edelen en één' uit elke groote Stad naar boven te zenden, om het Oktroi van den jaare 1531 voor te staan. Dordrecht alleen wilde zig hier buiten houden. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan „ dat zy, boven de andere Steden „ bevoorregt zynde, om vreemd Kooren uit „ de Maaze te mogen voeren, in welk voor- „ regt, de Keizer verklaard hadt geene ver- „ andering te willen maaken, geene reden „ zagen, om zig met de andere Leden te ver- „ eenigen, ter bevordering der afschaffing „ van 't verlofgeld: te minder nog, naardien „ sommige Steden hun onlangs van 't Stapel- „ regt hadden poogen te ontzetten." De an-

Karel II. 1540.

Dordrecht weigert eene lyn te trekken met de andere Steden, om dit te voorkomen.

 de-

KAREL II. dere Leden, veele zwaarigheid ziende in dee-
1540. ze afzondering van Dordrecht, die hunne zaak, ten Hove, moeilyker maaken moest, vaardigden terstond twee Edelen en drie uit de Steden, benevens den Advokaat, naar Dordrecht af; die, in de volle Vroedschap, gehoor gekreegen hebbende, verzogten, dat Dordrecht zig, als een Lid van 't Land, by de andere Leden voegen zou, gelyk voormaals geschied was, om de afschaffing van 't verlofgeld te verkrygen; alzo 't Land genoeg verdeeld was, al maakte men hier de verwydering niet grooter. Die van Dordrecht, hierop, de Staaten, wegens hunne komst derwaards, bedankt hebbende, antwoordden „ dat hunne Afge„ vaardigden ter Staatsvergaderinge niets ver„ klaard hadden dan 't gene in derzelver last „ begreepen was; dat zy zig egter als een „ Lid van Holland gedraagen en de gemeene „ welvaart voorstaan wilden, ten dien einde, „ gemagtigden naar boven zendende, gelyk „ de andere Leden; doch dat zy, byzondere „ vryheden verkreegen hebbende, zulks, voor „ deeze reize, afzonderlyk en op zig zelven „ doen zouden, 't welk zy begeerden dat ten „ goede genomen, en den Staaten alzo over„ gebragt werdt." De afgezondenen der Staaten keerden, met dit bescheid, naar den Haage: van waar, eerlang, twee Edelen en eenigen uit de Steden naar boven gezonden
1541. werden. Zy vertrokken, in den aanvang des jaars 1541, en gaven, in 't doorreizen, den Stadhouder, te Breda, kennis van hun oogmerk, die hun van Brieven voorzag, aan ee-

nis

nige Leden van den geheimen Raad, om hunne zaak te vorderen. Karel II. 1541.

Vertoog der schadelykheid van 't verlofgeld.

Op den vyfentwintigsten van Louwmaand, kreegen zy te Binch gehoor by de Landvoogdesse. Zy vertoonden haar en haaren Raad, toen en sedert, in 't breede, by monde en by geschrifte „ hoe zeer 't Land van Holland „ zig, door 't opstellen van dit verlofgeld, „ bezwaard vondt." Zy merkten aan „ dat „ het niet slegts streedt met de aloude vry- „ heid en gewoonte; maar ook met het uit- „ druklyk Oktroi der Keizerlyke Majesteit „ van den jaare 1531, verleend na naauw- „ keurig onderzoek en met volkomen' ken- „ nisse van zaaken." Zy voegden 'er by, „ dat dit verlofgeld zou veroorzaaken, dat de „ vreemde Koopman het Kooren, niet meer „ uit Holland, maar van elders haalen zou; „ dat de Oosterlingen hun Kooren ook elders „ ter markt brengen zouden, wanneer 't hier „ minder gevraagd werdt; of zo zy 't hier al „ bragten, dat zy allerlei vonden bedenken „ zouden, om den Impost te ontgaan, waar „ door dezelve, eerlang, weinig opbrengen „ zou; dat men, ondertusschen, in 't Oosten, „ gelegenheid zou neemen, om de Onder- „ zaaten van Holland, insgelyks, met nieu- „ we lasten, te bezwaaren, gelyk de Koning „ van Poolen reeds hadt tragten te doen, te „ Dantzig; schoon tot hiertoe vrugteloos; „ dat by de jongste bewilliging, in de Bede „ van zesmaalhonderdduizend guldens, uit- „ druklyk bedongen was, dat men van 't „ verlofgeld vry blyven zou; dat Amsterdam „ en Waterland, die de Oostzee met groote

Karel II 1541. „ schepen bevoeren, in aanmerking van deezen hunnen handel, een groot gedeelte, „ in deeze en andere Beden, ja veel meer dan „ het overig gedeelte van Holland, schoon „ van merkelyk grooter uitgestrektheid, te „ gelden hadden; doch dit hun aandeel niet „ zouden konnen opbrengen, zo men, door „ 't vorderen van 't verlofgeld, den Oosterschen handel verdreef; dat dit voornaam „ Lid des Lands, in zynen Koophandel gedrukt wordende, alle de andere Leden „ daarby noodwendig veel te lyden zouden „ hebben; dat alle deeze redenen en veele anderen, in 't jaar 1535, wel begreepen geweest waren, by de Graaven van Nassau, „ Buuren en Hoogstraaten, die, allen drie „ Stadhouders van Holland geweest zynde, „ geagt moesten worden 't Land beter te kennen, dan de Thesaurier Ruffault en de zynen, die 't verlofgeld, nu wederom, gelyk „ te vooren, wilden invoeren; dat zy, hierom, hadden helpen te wege brengen, dat „ het verlofgeld, in 't gemelde jaar, afgeschaft was; dat de Staaten niet voorhadden, de hoogheid en het regt der Keizerlyke Majesteit te krenken; doch dat zy „ niet nalaaten konden, aan te merken, dat „ de bepaaling, *behoudens 's Keizers hoogheid*, „ volgens 't getuigenis van den Aartsbisschop „ van Palermo, door den Thesaurier Ruffault, buiten 's Keizers weeten, in 't Oktroi van den jaare 1531, gesteld was; dat, „ eindelyk, toegestaan zynde, dat het Oktroi gegeven was, *tot dat anders, met kennisse van zaaken en naar gelegenheid des tyds,*

be-

„ *bevolen zou worden*, noodzaaklyk volgde, Karel II. 1541.
„ dat het zelve, niet dan na behoorlyk on-
„ derzoek, vernietigd kon worden: 't welk
„ geschied zynde, hielden zy zig verzekerd,
„ dat de gelegenheid des tyds en de gesteld-
„ heid der zaaken zodanig bevonden zouden
„ worden, dat men niet denken zou, om het
„ afgeschaft verlofgeld wederom in te voe-
„ ren, zo men Holland niet in den grond
„ wilde bederven."

De Landvoogdes antwoordde „ dat de Ad-
„ vokaat Fiskaal de zaak van 't verlofgeld
„ kwalyk voorgesteld hadt, of niet wel ver-
„ staan was; dat de Keizer, onlangs, te Va-
„ lenchyn, hadt verklaard, dat hy, zo wel
„ als andere Koningen en Heeren, regt hadt,
„ om 't verlofgeld te doen heffen; doch dat
„ hy zyn regt en hoogheid niet wilde heb-
„ ben voorgestaan, ten koste van Hollands
„ welvaart; dat zy den Staaten hierom een
„ ander Ontwerp, op 't heffen van 't verlof-
„ geld, zou doen ter hand stellen, waarby 's
„ Lands welvaart behouden blyven zou, en
„ waarnaar zy wilde, dat men zig stiptelyk
„ zou gedraagen."

Men vondt, in dit Ontwerp, welk den Gemagtigden terstond werdt overgeleverd, eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld, strekkende, zo men ten Hove oordeelde, om 't verloop van den Oosterschen handel te voorkomen; en onder anderen deezen twee. 1. Vreemde Koopluiden, hunne Graanen, in Holland, niet konnende verkoopen, zouden dezelven mogen havenen, zolderen, in kleine vaartuigen overscheepen, en we-

De Landvoogdes maakt eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld.

Karel II. 1541. wederom uitvoeren, zonder verlofgeld schuldig te zyn. 2. De Onderzaaten zouden zo veele Graanen vry uit voeren mogen, als zy zelven uit de Oostzee gehaald, of van daar, voor hunne rekening, in Holland doen brengen hadden. Doch op de *eerste* deezer uitzonderingen merkten de Gemagtigden der Staaten aan „ dat de Oosterlingen nimmer „ gewoon waren, hun Kooren, eerst in Holland, en dan wederom, van daar naar elders, te voeren; dat zy, 't op Frankryk, „ Spanje, Portugal of Italie gemunt hebbende, eenen gunstigen doorstaanden wind afwagtten, en dan, uit de Havens, daar zy „ den last ingenomen hadden, regelregt derwaards zeilden; dat zy, in geval van tegenwind, altoos ligter in Engeland komen „ konden, dan in Holland; dat aldaar veele „ en goede Havens waren, alwaar zy hunne „ Graanen vryelyk mogten verschieten, en „ wederom verzeilen, werwaards zy wilden, „ zonder eenige regten onderhevig te zyn." Op de *tweede* uitzondering zeidenze „ dat het „ zelden of nooit gebeuren zou, dat de Onderzaaten, onaangezien de vryheid, die „ hun by deeze uitzondering gegeven werdt, „ hunne Graanen vry zouden mogen uitvoeren, om dat 'er zelden Kooren uit de Oostzee kwam, zonder dat 'er veele Koopluiden deel aan hadden, van welken sommigen „ terstond genoodzaakt waren te verkoopen, „ om gereed geld te hebben; terwyl ande- „ anderen eene hooge markt konden afwagten; dat hierom de meeste verzending geschiedde, door zulken, die zelven geen

Koo-

„ Kooren uit de Oostzee hadden doen komen; Karel II. 1541.
„ waarom de meeste verzenders geen voordeel van de verleende vryheid zouden konnen hebben; dat de rykste Koopluiden Graanen zouden konnen ontbieden, om dezelven, zo de markt hier niet hoog genoeg zyn mogt, wederom uit te voeren, en dan vry te zyn van 't verlofgeld; doch dat de geringen, die, gelyk de handel thans gedreeven werdt, doorgaans deel in de Lading hadden, hiertoe gemeenlyk niet zouden willen verstaan; 't welk twist verwekken zou, die altoos den Koophandel deedt kwynen en vergaan."

De Landvoogdes, aan welke deeze redenen omstandig werden voorgelegd, liet zig, door dezelven, egter niet beweegen, om van 't laatste Ontwerp af te zien. De Gemagtigden deeden, derhalven, verslag van hunne verrigtingen, in den Haage; doch keerden welhaast, met nieuwen last, om op 't afschaffen van 't verlofgeld aan te houden; en zo de Landvoogdes zig op den Keizer beriep, haar te verzoeken, om Brieven van voorschryvens aan zyne Majesteit, op dat men 't zelfde by hem zou konnen aandringen. De Gemagtigden, toen geen gehoor konnende krygen by de Landvoogdesse, vernamen uit Lodewyk van Schoore, thans President van den geheimen Raad, dat de Keizer en zy vastgesteld hadden, 't Ontwerp op 't verlofgeld ter uitvoeringe te brengen, zonder de Staaten hier over meer te willen hooren. De Landvoogdes bevestigde dit, sedert, zelve, en de Gemagtigden keerden, zonder iets te hebben kon-

Karel II. 1541.

konnen verwerven, naar den Haage, te rug (v).

Beroerte te Amsterdam over 't heffen van 't verlofgeld.

Midlerwyl, hadt men 't verlofgeld beginnen te heffen; doch te gelyk met der daad ondervonden, van welke groote nadeelen voor 't Land deeze belasting gevolgd was. Honderd en vyftig Oostersche schepen waren 't Land voorby, en Westwaards gezeild, tot merkelyk verloop des Hollandschen Koophandels, en benadeeling der Graaflyke tollen. Ook ontstondt, te Amsterdam, in Herfst- of Wynmaand deezes jaars, eene geweldige beroerte, by gelegenheid, dat de * Ontvanger van 't verlofgeld, met zyne Dienaars, op eenen avond, ten tien uuren, zekeren Poorter, uit deszelfs Huis, hadt zoeken te ligten en te vervoeren. De Gemeente, die dit hieldt te stryden met de voorregten der Poorteren, was, in merkelyken getale, op de been gekomen, en wilde den Ontvanger te lyve; die, ter naauwer nood, door de Regenten, verdagt by 't volk van te zeer met hem te heulen, geborgen, en heimelyk, by nagt, ter Stad uit gelaaten werdt. De Stadhouder en Raaden van Holland lieten, sedert, door Meester *Kornelis Suys*, te Amsterdam, onderzoek doen op deeze beroerte. Zy gaven 'er der Landvoogdesse berigt van, die zig zeer gestoord toonde, dat men 's Keizers Ontvanger, met schande, ter Stad uit gejaagd hadt. De Regenten deeden hun uiterste best, om zig voor haar te verantwoorden; doch zy liet

* *Executeur.*

(v) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319. 320, 321, 322, 323.

liet zig, niet dan met veel moeite, te vrede stellen (w). Karel II. 1541.

Men vernam, sedert, in Holland, dat de Keizer der Landvoogdesse geschreeven hadt, dat zy 't vorderen van 't verlofgeld, tot op nader onderzoek, zou doen ophouden. De Staaten werden hier door bewoogen, om wederom Gemagtigden ten Hove te zenden, sommige Hovelingen, door geschenken, te winnen, en de zaak, onder de hand, af te maaken. De Advokaat en eenige anderen, in Wynmaand, ten deezen einde, naar Brugge verreisd, hoorden, in stilte, dat 'er geene Ontvangers, in Holland, meer komen zouden, alzo niemant, na 't gene te Amsterdam was voorgevallen, zig hiertoe zou willen laaten gebruiken. Hier uit schepten zy hoop, van eindelyk te zullen slaagen. In Lentemaand des volgenden jaars, deeden zy der Landvoogdesse, door den Stadhouder, een nieuw verzoekschrift overleveren, strekkende, om van 't verlofgeld ontheeven te blyven. De Landvoogdes hieldt zig, in 't eerst, nog weigerig; doch verklaarde, eindelyk, dat zy 't verlofgeld niet afschaffen zou, zo men den Keizer, tot vergoeding der schade, die hy 'er door zou lyden, geene dertig of vyfentwintigduizend guldens eens betaalde. Die van Amsterdam, zeer in hunnen schik met deezen voorslag, bragten denzelven, terstond, ter Staatsvergaderinge, alwaar, eerlang, besllooten werdt, dat Amsterdam, als 't meeste belang hebbende by 't afschaffen van 't verlofgeld, een

De Staaten geeven vyfentwintigduizend guldens, om 'er van ontlast te blyven.

(w) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 324, 325, 326, 327.

Karel II. 1541.

een derde deel in de gevorderde vyfentwintigduizend guldens vooruit betaalen zou, en dat de andere twee derde deelen, over 't gemeene Land, zouden worden omgeslaagen (x). Holland werdt dus, eindelyk, in de Lente des jaars 1542, nog tot redelyk genoegen der Staaten, van 't lastig verlofgeld ontheeven. Doch na verloop van eenige jaaren, werdt het, op nieuws, gevorderd: gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XXI. Inbreuk op verscheiden' Privilegien.

Veele jaaren herwaards, en ook nog ten deezen tyde, hadden de Staaten van Holland veel werks gehad aan het voorstaan van verscheiden' aloude Voorregten, op welken het Hof, van tyd tot tyd, inbreuk zogt te doen, zo ter gelegenheid van de Regtspleegingen tegen de nieuwe gezindheden, als by andere gelegenheden. Vooral moesten zy, meermaalen, het Privilegie voorstaan, volgens welk een Poorter van verscheiden' Steden niet meer dan zyn lyf en zekere ponden verbeuren kan (y). De Graaflyke Amptenaars zogten dikwils alle de goederen verbeurd te doen verklaaren, met naame van zulken, die om den Godsdienst ter dood waren gebragt. Doch nog meer gelegenheid was 'er tot voorstand van het Privilegie, volgens welk geen Poorter buiten Holland in regten betrokken mogt worden. Men schondt dit Privilegie geduurig, trekkende verscheiden' zaaken voor den grooten Raad te Mechelen, die in Holland behoorden afgedaan geweest te zyn: en hoe

(x) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 322, 324, 326, 327, 331, 332, 333, 335.
(y) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 267, 281, 291.

hoe veele poogingen de Staaten ook aanwenden mogten, zy konden dit misbruik niet geheellyk weeren (z). Karel II. 1541.

In Sprokkelmaand des jaars 1541, werdt 'er, in Holland, een Verdrag afgekondigd, omtrent deezen tyd, met *Jakob den V*, Koning van Schotland, gesloten. Deez' stondt, ten deezen tyde, in verbond met Frankryk, en was, uit dien hoofde, den onderzaaten des Keizers ongenegen. Hy schynt hierom te hebben gedoogd, dat zyne onderdaanen, met naame zekere *Robert Fago van Lyth*, ter kaap vaarende, in den Zomer des voorgaanden jaars, veele Hollandsche Haringbuizen genomen hadden. Die van Schiedam en den Briele hadden 'er, inzonderheid, veele schade by geleeden. De Staaten van Holland zouden gaarne hebben gezien, dat men beslag gelegd hadt op de Schotsche goederen in Holland, om de geleeden' schade aan dezelven te verhaalen. Doch de Landvoogdes vondt geraaden, vooraf, aan Koning Jakob te schryven. In 't antwoord, welk hierop kwam, toonde de Koning, dat hy voorhadt, de Haringvisschery, omtrent zyne kusten, te beletten. Doch de Staaten, beweerende dat zulks met de vryheid der Zeevaart, en zelfs met de beschreeven' regten, streedt, hielden sterk aan ten Hove, op het voorstaan der visscherye, die, zeidenze, volstrekt vry blyven moest, zou Holland in staat zyn, om 's Keizers Beden op te brengen (a). Men tradt dan, we-

Verdrag met Schotland.

(z) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 49, 103, 221, 227, 264, 265, 267, 300, 312, 332.

(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 307, 308.

KAREL II. 1541. wederom, met den Koning van Schotland, in onderhandeling: en hier op volgde het verdrag, van welk wy spreeken, waarby bestemd werdt „ dat de Koophandel en Vis-
„ schery der wederzydsche Onderzaaten, voor-
„ taan, wederom vry zyn zou, gelyk voor-
„ heen; dat men elkanders Schippers, over
„ en weder, kort en goed regt zou doen, en
„ de Zeeroovers, ter wederzyde, naar ver-
„ dienste, helpen straffen (b)." Met Engeland was, omtrent deezen tyd, ook eenige onlust over 't stuk des Koophandels gereezen. Henrik de VIII. hadt zynen onderdaanen verbooden, eenige Koopmanschappen in Hollandsche schepen te laaden; waarop, in Slagtmaand des jaars 1540, hier te lande, diergelyk een verbod, ten opzigte van Hollandsche goederen in Engelsche schepen, gevolgd was (c).

Ongelukkige togt naar Algiers. Karel de V, in den Zomer des jaars 1541, uit Duitschland, in Italie gekomen zynde, en te *Luca* een mondgesprek met den Paus gehouden hebbende, begaf zig, van daar, naar *Porto Venere*, alwaar hy eene talryke Vloot verzameld hadt, met welke hy eenen togt naar Algiers ondernam. Haradyn Barbarossa, dien hy, in 't jaar 1535, uit Tunis hadt verdreeven, hadt zig meester van deeze Stad gemaakt, en zig tot Koning over dezelve opgeworpen; en de Keizer hadt voor, hem ook van dit opgeraapt gebied te versteeken. Hy werdt, op deezen togt, wederom verzeld, door

(b) Repert. der Plak. *bl.* 41. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 208.
(c) Repert. der Plak. *bl.* 41.

door een goed getal van Hollandsche en Zeeuwsche schepen. De Enkhuizers stonden hem, onder anderen, met vier groote Karveelschepen, ten dienst, twee van welken, door *Antoni Janszoon* en *Herman Entszoon*, gevoerd werden. Doch voor Algiers, werdt de Vloot van zo geweldig een' storm beloopen, dat de meeste Schepen zwaar beschadigd, en, wyd en zyd, vaneen verstrooid werden. Dit gebeurde, op den zesentwintigsten van Wynmaand. Een groot deel der Vloote kwam egter, behouden, in Spanje aan. Doch 't Schip, welk den Keizer voerde, bleef lang agter. De Enkhuizer, Herman Entszoon, die reeds geland was, kreeg bevel, om wederom in zee te steeken, en den Keizer op te zoeken. Doch eer hy gereed zyn kon (*d*), vernam men, dat zyne Majesteit, te Karthagena, was aangeland (*e*). Ondertusschen, bragt deeze onverwagte ramp te wege, dat de togt op Algiers t'eenemaal gestaakt moest worden.

KAREL II. 1541.

XXII. De Oorlog met Frankryk vangt wederom aan.

De Vrede met François den I, in 't jaar 1538, te Aigues-mortes geslooten, en in den aanvang des volgenden jaars, te Toledo, bekragtigd, kon niet beletten, dat de Koning van Frankryk nieuwe stof tot ongenoegen opvatte tegen den Keizer, na dat deeze geweigerd hadt, hem het Hertogdom Milaan, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, op te draagen; onaangezien hy zulks, in 't doorreizen van Frankryk, in 't jaar 1540, beloofd hadt

(*d*) Inform. in April 1542 genom. door D. V. Teilingen, *by* Brandt Enkh. *bl.* 67.

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 327. Chron. van R. de Veer *f.* 54. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 467.

KAREL II. 1541. hadt te zullen doen; zo dra hy in de Nederlanden gekomen zou zyn. François, den hoon hem hierin door Karel aangedaan, niet konnende verkroppen, was terstond op middelen bedagt geweest, om zig te wreeken, en de vyandlykheden tegen den Keizer, by de eerste gelegenheid, wederom te beginnen. 't Eerst, dat hy ter hand sloeg, was het sluiten van een Verbond van vriendschap en onderlinge bescherming met *Willem*, *Hertoge van Gulik*, *Kleeve* en *Gelder*, die zynen Vader Jan, in Sprokkelmaand des jaars 1539 overleeden, was opgevolgd. De Kardinaal de Tournon en de Kanselier Guilleaume Poyet, door François aan Willem gezonden, slooten dit Verbond, op den zeventienden van Hooimaand des jaars 1540. De Koning bedong 'er de vryheid by, om in 't gebied van Hertoge Willem volk te mogen werven (*f*). De Keizer, die, in Lentemaand te vooren, zyne Nigt Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke en Weduwe van François Sforza, Hertog van Milaan, aan François, oudsten Zoon van Antoni, Hertog van Lotharingen, uitgehuwelykt, en in 't bezit haarer inkomsten uit het Hertogdom Milaan bevestigd hadt (*g*); besloot, zo dra hy van 't Verbond tusschen François den I. en Willem van Gulik kennis kreeg, dit Hertogdom aan zynen Zoon, Filips, op te draagen, gelyk, op den elfden van Wynmaand, te Brussel,

(*f*) *Voiez* les Mémoires de GUILL. RIBIER *Tom.* I. *p.* 538 & DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 196.
(*g*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 193.

ſel, geſchiedde (*b*). Deeze ſtap maakte de verwydering grooter, tuſſchen Karel en François. De laatſte maakte zig, in 't jaar 1541, gereed, om den Keizer openlyk den oorlog aan te doen. De gelegenheid hiertoe was hem thans zeer gunſtig. De Turkſche Keizer, Soliman, was op 't punt, om eenen inval in Hongarye te doen. *Joan Sepuſa*, die den Hongariſchen Troon bekleedde voor zyn leeven, uit kragte van een verdrag, met den Roomſch-Koning, Ferdinand, gemaakt, was onlangs overleeden, nalaatende eene Weduwe en eenen Zoon, *Steven* genaamd. Ferdinand drong, terſtond, op de uitvoering van 't Verdrag, en poogde zig in 't bezit te ſtellen van gantſch Hongarye. Doch de Weduwe des overleeden' Konings verzogt den Grooten Heer, om onderſtand tegen den Roomſch-Koning. Soliman bediende zig, greetiglyk, van de gelegenheid, die hem aangebooden werdt, om Hongarye te bemagtigen, waarna het hem gemaklyk vallen zou, in Duitſchland te dringen; zeggende, zonder draalen, der Koninginne en haaren Zoon hulpe toe. François de I. beloofde zig ſchoon ſpel van deeze onderneeming der Turken, en beſloot, zo dra hy volks genoeg op de been hebben zou, den Keizer den oorlog te verklaaren.

Karel II.
1541.

Karel de V. zag het onweêr, dat hem, beide uit Frankryk en uit Turkye, dreigde, wel haaſt opkomen: doch hy zogt het, door loosheid, te doen overdryven. François, dien hy nu met het Hertogdom Milaan niet meer mom-

(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 200.

Karel II. 1541. mompen kon, poogde hy te vleien met de hoop, dat hy den Hertoge van Orleans, in plaats van Milaan, de Nederlanden zou afstaan, na dat hy dezelven, volgens het oogmerk, welk Hertog Karel van Bourgondie, eertyds, gehad hadt, tot een Koningryk verheeven zou hebben (*i*). Ten zelfden tyde, deedt hy, alomme, met naame aan 't Hof van Konstantinopole, verspreiden, dat de onderhandelingen hierover reeds verre gevorderd, en op 't punt waren van geslooten te worden, midsgaders, dat hy in volmaakte vriendschap leefde, met de Koningen van Frankryk en Engeland, alles, op dat Soliman, hierdoor, van den toeleg op Hongarye en Duitschland mogt worden afgeschrikt. Doch François liet zig nu niet bedriegen. Ook droeg hy zorg, dat Soliman beter onderrigt werdt. Eerlang zag men de Turken, in Hongarye. Zy noodzaakten Ferdinand, de Hoofdstad *Buda*, voor welke hy zig gelegerd hadt, met groot verlies, te verlaaten. Soliman deedt, sedert, zyne intrede in deeze Stad, en maakte zig, onder voorwendsel van den jongen Steven te willen beschermen, meester van een groot gedeelte des Koningryks. Ferdinand verwierf, op eenen Ryksdag, te Spiers, in Sprokkelmaand des jaars 1542, gehouden, eenigen onderstand tegen de Turken. Men bragt, van alle kanten, volk op de been, zelfs uit Holland, alwaar, in Zomermaand, werdt afgekondigd, dat niemant zig in vreemden Krygsdienst zou hebben te begeeven, behalven in dien

(*i*) Mezeray, IV. *Deel*, *bl.* 225.

dien des Roomsch-Konings, tegen de Turken (*k*). Ferdinand geraakte, hierdoor, in staat, om den verderen voortgang der Turksche wapenen te stuiten. Karel II. 1541.

XXIII. François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden, ten nadeele der Nederlanden.

Midlerwyl, hadt François de I, om den Keizer van alle kanten tevens vyanden te verwekken, Christiaan den III, Koning van Deenemarke, vereerd met de Ridder-Orde van Sant Michiel, en vervolgens, in Slagtmaand laatstleeden, met deszelfs Gezanten, te Fontainebleau, een Verbond van onderlinge bescherming getroffen, waarby Christiaan beloofde, François, met zes Oorlogschepen en duizend man, te zullen bystaan; waartegen François hem, des noods, twaalf Oorlogschepen en tweeduizend man leveren zou, op dat hy te beter in staat zou zyn, om de Zond voor de vyanden van Frankryk gesloten te houden, gelyk hy beloofde te zullen doen (*l*). François tradt, ten zelfden tyde, over een diergelyk verbond, met Gustaaf den I, Koning van Zweeden, in onderhandeling, welk egter, eerst in Hooimaand des volgenden jaars, gesloten werdt. Men beloofde, by dit Verbond, elkanderen even groote, doch onbepaalde hulpe. De Koning van Schotland en de Hertog van Kleeve en Gelder werden 'er, van wederzyde, in begreepen. By een byzonder Artikel, gaf François den Koning van Zweeden vryheid, om zo veel Zouts uit Frankryk te laaten haalen, als hy zou goedvinden (*m*): waaruit alleen genoeg was af te neemen,

(*k*) Repert. der Plakaat. *bl.* 43.
(*l*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 216.
(*m*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 228.

Karel II. 1541.

men, dat men 't, op 't bederven van den Hollandschen Koophandel, gemunt hadt.

Doch eer dit verbond nog getekend was, hadt François den Keizer reeds openlyk den oorlog verklaard. Dit geschiedde, in Bloeimaand. De Koning van Deenemarke deedt het, omtrent den zelfden tyd, insgelyks. François hadt twee Legers op de been. Het ééne, onder den Hertog van Orleans, was geschikt, om in de Nederlanden te dringen. Het ander, over welk de Daufyn geboodt, zou Roussillon aantasten (*n*).

XXIV. Bede aan alle de Nederlanden, om onderstand. 1542.

De Landvoogdes Maria hadt, reeds in den Winter, kennis gehad van het oogmerk der Franschen, zo wel als van het verbond met Deenemarke, en van de onderhandeling met Zweeden. Zy zag, derhalven, den oorlog, met zekerheid, te gemoet. In Louwmaand, waren de Staaten van alle de Nederlanden, Friesland, Utrecht, Overyssel en Groningen uitgenomen, te Brussel beschreeven geweest, en de Landvoogdes hadt hun aldaar onderstand in gereeden gelde doen afvorderen. Van Brabant was honderd en twintigduizend guldens geëischt; van Vlaanderen, honderd en veertigduizend; van Holland, vyftigduizend, en van Zeeland zestienduizend (*o*) guldens, en van de andere landen eene somme naar evenredigheid. De Bede aan Holland was, in de Fransche taale, geschreeven, en begon *Messieurs, qui representez les Etatz du pays de Hollande*, dat is „ Myne Heeren, die de Staaten van het

(*n*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 848.

(*o*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersberg II. *Deel*, *bl.* 469.

„ het Land van Holland vertoont." De Staaten, hierop, in Sprokkelmaand, in den Haage, vergaderd zynde, hielden zig vreemd, dat men hun nieuwen last opleggen wilde, daar zy, in de laatste Bede, die enkelyk tot verdediging van 't Land geëischt was, zo gereedelyk bewilligd hadden. „ Zo Holland, zeidenze „ in zo groot een gevaar van oorlog was, als men voorgaf, dan moest men, na 't bewilligen in de jongste Bede, de grensvestingen versterkt en voorzien hebben; dan moest men, zelfs nu, de benden des Prinsen van Oranje niet leggen in Artois en in Henegouwen; maar op de grenzen van Holland en 't Stigt, daar zy plagten te leggen". De Edelen en eenige Steden sloegen egter uit, om een termyn der ingewilligde Bede vooruit te willen betaalen, onder zekere voorwaarden. Doch de Stadhouder en de andere Gemagtigden der Landvoogdesse verklaarden geenen last te hebben, dan om vyftigduizend guldens in gereed geld aan te neemen. De Staaten betuigden, daarentegen, ernstelyk „ dat zy geenen kans zagen, om deeze penningen te vinden; dat de Dyken in geene vyftig jaaren in zulk een' slegten staat waren geweest dan tegenwoordig, ter oorzaake van de zwaare stormen, die men, den laatsten Winter, gehad hadt; dat men de Visschery en Zeevaart, sedert eenigen tyd, hadt moeten missen, en zo 't Oorlog werdt, nog verder zou derven moeten, in welk geval, Holland het elendigste Land zyn zou, welk zyne Majesteit hadt enz." Al dit vertoonden zy, sedert, der Landvoogdes-

Karel II. 1542.

Holland houdt 'er zig vreemd over.

De Land-

KAREL II. 1542. desse, te Brussel, te gelyk herhaalende, dat zy, om haare Majesteit te voldoen, de Bede, die den naasten termyn verschynen zou, vooruit wilden betaalen. Doch Vrouw Maria, hier gantsch niet mede te vrede, antwoordde „ dat de andere Landen opgebragt hadden, 't gene men hun afgevorderd hadt, „ en dat Holland niet minder behoorde te „ doen; dat het zeer wel zyn kon, dat de „ oorlog in Holland begon, en dat de ande- „ re landen Holland dan ook niet zouden wil- „ len bystaan, zo Holland hen nu verliet. Zo „ de Staaten, ondertusschen, liever tagtig- „ duizend guldens omslaan en opbrengen wil- „ den, als 't openbaar oorlog werdt, dan vyf- „ tigduizend guldens, nu en in gereed geld, „ 't stondt hun vry." De Landvoogdes vondt goed, haaren eisch, op deeze wyze, te maatigen en te veranderen, om dat zy, inderdaad, meer kans zag, om tagtigduizend guldens te verkrygen, die men eerst omslaan zou, en van welken men de gewoonlyke kwytscheldingen zou konnen aftrekken, dan vyftig duizend guldens, terstond en in gereede penningen. Veelen hadden in dit laatste geenen zin, om de nieuwigheid, en uit vreeze, dat het in gevolg zou getrokken worden. Ook stemden de Edelen en Dordrecht, kort daarna, te Brussel, in de tagtigduizend guldens. Doch Haarlem en alle de anderen bleeven nog by voorbetaaling der ingewilligde Bede. Delft stemde tot geene Bede, *als leevende by Staate*, dat is, als hebbende verkreegen Brieven van * uitstel van betaalinge van der Stede schulden. Toen voegden de Edelen en Dordrecht

Landvoogdes verandert haaren eisch.

* *Atterminatie.*

zig

zig ook by de andere Leden. Men bragt het besluit der Staaten by den Stadhouder, die het der Landvoogdesse aandiende. Doch zy, vooraf reeds onderrigt, dat de Leden niet eensgezind te Brussel gekomen waren, nam het den Advokaat van der Goes kwalyk, dat hy de Staaten, die zy eerst afzonderlyk wilde gesproken hebben, hadt doen vergaderen, tegen 't uitdruklyk verbod van den President van Schoore. Hy beriep zig op de Edelen, zyne Meesters, die de Steden byeen geroepen, en hem naderhand gehaald hadden. Doch de Landvoogdes verboodt hem, voortaan, buiten bevel van haar of den Stadhouder, Vergadering te beleggen. Ook vraagde zy, *hoe de kleine Steden daar kwamen*? Hy antwoordde „ dat zy, in alle Beden, altoos beschreeven „ geweest, en mogelyk nu ook gekomen wa„ ren, om, gelyk de groote Steden, kwyt„ scheldingen te verzoeken." Doch zy, hervattende, *dat de kleine Steden hier niet te doen hadden*, belastte den Advokaat, de Edelen en de groote Steden, des anderendaags, afzonderlyk, by haar te brengen. Dit geschiedde. De Advokaat ging eerst in met de Edelen, die, wel bevroedende, waarop dit afzonderlyk hooren der Leden aangelegd was, niet meer voor de voorbetaaling stemden; maar tot hun eerste gevoelen van tagtigduizend guldens by omslag te willen opbrengen wederkeerden, mids dat zy gevolg hadden van de andere Leden. Toen werden de Afgevaardigden van Dordrecht gehoord, die voor de voorbetaaling stemden; doch zo dra niet verstonden, dat de Edelen veranderd wa-

Karel II. 1542.

De Staaten bewilligen.

KAREL II. 1542. waren, of zy vielen hun terstond toe. Zo deeden ook, op hunne beurt, Haarlem en Gouda: zelfs Delft, dat, te vooren, verklaard hadt, by Staate te leeven. Allen bedongenze hunne kwytscheldingen. Doch Leiden en Amsterdam bleeven by de voorbetaaling, en namen 't die van Delft zeer kwalyk, dat zy in eene Bede bewilligd hadden, daar zy voorheen betuigd hadden onvermogend toe te zyn; en Haarlem en Gouda niet minder, dat zy breeder bewilligd hadden, dan zy verklaard hadden last te hebben. Doch het aanzien des Stadhouders en der Landvoogdesse, en de belofte van merkelyke kwytscheldingen hadt veel kragt op de minst vermogende Leden; die men, op allerlei wyze, zogt te winnen, om de vermogendsten, naderhand, te ligter over te haalen.

De Landvoogdes, nu de meeste stemmen gewonnen hebbende, scheen te denken, dat deezen de minsten vervangen of overstemmen konden, en beval den Advokaat de Acte van Consent op te stellen; 't gene hy egter, alleen uit naam der Edelen en der vier Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft en Gouda, deedt (*p*).

Misschien, zullen sommigen deeze dingen aanzien als kleinigheden; doch ik verhaalze dus omstandiglyk, om datze niet zeer bekend zyn, en regelregt dienen, om den inwendigen aart onzer Regeeringe, in den grond, te leeren kennen: waarom ik vertrouw, dat zulk een

(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335.

een naauwkeurig verslag derzelven den opmerkenden Leezer niet ongevallig zyn zal. Karel II. 1542.

Die van Zeeland, van welken men zestienduizend guldens geëischt hadt, bewilligden omtrent deezen tyd ook in twaalfduizend, te heffen by Impost ten platten Lande (q).

XXV. De Franschen bemagtigen 't Hertogdom Luxemburg.

Omtrent het midden van Zomermaand, drong de Hertog van Orleans in Luxemburg, bemagtigende, in korten tyd, het gantsche Hertogdom, op Diedenhoven na. Doch terug getrokken zynde naar Roussillon, om den Daufyn by te staan; voerde de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, het Nederlandsch Leger voor de Stad Luxemburg, die haast opgegeven werdt. Toen gingen alle de sterke Plaatsen van het Hertogdom aan hem over, zo haast als zy verlooren geweest waren. In Roussillon, voerde de Daufyn weinig uit. 't Beleg van Perpignan werdt opgebroken, na dat het drie maanden geduurd hadt (r).

welk de Prins van Oranje herwint.

Ondernemingen des Konings van Deenemarke.

De Koning van Deenemarke hadt, na 't verklaaren van den oorlog, niet alleen vyfhonderd man gevoegd by 't Leger des Hertogs van Orleans; maar de Zond ook geslooten, en veele Hollandsche schepen in beslag genomen (s). Sommigen verhaalen ook, dat hy eene Vloot in zee bragt, om Walcheren te bemagtigen; doch dat zy, door storm en tegenwind, eerlang, genoodzaakt werdt, onverrigter zaake, te Koppenhage wederom binnen

(q) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 470.
(r) Daniel *Tom.* VII. *p.* 848-851.
(s) Velius Hoorn, *bl.* 258.

Karel II. 1542. nen te loopen. Een Deensch schip, zonder bestelbrieven, op de Zeeuwsche stroomen gekomen, werdt te Veere opgebragt, en 't volk, aldaar, met den zwaarde, geregt (*t*). De Prins van Oranje gaf, als Stadhouder van Holland, omtrent deezen tyd, Bestelbrieven uit, aan eenige Kaapers, die eenig voordeel behaalden op de Franschen (*u*). Ook deedt hy uitleggers leggen, in de zeegaten van Texel en 't Vlie, by raade der Steden Haarlem en Amsterdam. Voorts werden, in Goedereede, de Kaapen afgenomen, en de tonnen opgehaald. De Landvoogdes hadt den Prinse ook gelast, de Vischbooten uit zee te ontbieden, om 't Bootsvolk te gebruiken, tot verdediging van 't Land. Doch de Staaten hielden zulks ondoenlyk, alzo deeze Booten veelligt twee of driehonderd mylen ver verscheiden lagen (*v*). In Zomermaand, vernam men, in Holland, dat Maarten van Rossem, in Gelderland, volk byeen trok, 't welk hier voor eenen inval deedt vreezen. Oranje deedt zyn best, om, boven zyne *Ordonnantie* of *Bende*, die zeshonderd Paarden sterk was, tweehonderd Paarden en eenige Knegten te bekomen. Doch 't volk was thans schaars hier te lande. Evenwel droeg hy zorg, dat 'er tweehonderd Knegten in Reenen gelegd werden, en vierhonderd in den Briele (*w*). Ook gaf hy den Huisluiden, in Westfriesland, bevel, om zig in den Wapenhandel te oefenen, en de naaste Steden te

Oranje draagt zorg voor Holland.

(*t*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 469, 472.
(*u*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 343.
(*v*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 337, 338.
(*w*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 337, 339.

te helpen versterken en bewaaken. De Gelderschen bragten, ten deezen tyde, eenige schepen te water; die de Westfriesche Kusten, deezen Zomer, in beweeging hielden, en eenige schepen bemagtigden (*x*). KAREL II. 1542.

De Staaten van Holland hadden verklaard, de jongste Bede van tagtigduizend guldens niet te zullen opbrengen, voor dat het openbaar oorlog geworden was. Doch alzo men hieraan nu niet meer twyfelen kon, werden zy, tegen 't einde van Zomermaand, door den Stadhouder, te Utrecht, beschreeven, en, uit den naam der Landvoogdesse, vermaand, tot het ommeslaan der ingewilligde Bede: waartoe zy ook, kort daarna, in den Haage besloten. Ten zelfden tyde, besloten zy, by de Landvoogdesse te wege te brengen, dat Oranje last krygen mogt, om hunne grenzen, naar den kant van Gelderland, met zyne Bende Paarden, tegen strooperyen, te dekken (*y*).

Doch de Gelderschen hadden 't niet op Holland gemunt, maar op Brabant, met naame op de Stad Antwerpen. Maarten van Rossem was, eenige maanden geleeden, hier, op de Paardenmarkt gezien: en men kreeg, na 't uitbersten van den oorlog, terstond vermoeden, dat hy een' aanslag op deeze Stad in den zin hadt. Thans kennis bekomen hebbende van de beweegingen der Gelderschen, wierf men 'er, in der yl, eenig volk, welk naar Peelland gezonden werdt, om den vyand, die vast, Maarten van Rossem valt in Brabant.

(*x*) Velius Hoorn, *bl.* 257, 258.
(*y*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 337, 338, 339.

KAREL II 1542. vast, door Luikerland, in aantogt was, te stuiten. Eerlang, lieten zig de Gelderschen, door dit Volk en de Boeren, over de Maaze, te rug jaagen (z). De Wethouderschap van Antwerpen, midlerwyl, dugtende voor verraad, vorderde den Poorteren eenen nieuwen eed van getrouwheid af; waarop veele Geldersche Ingezetenen de Stad verlieten (a). Maarten van Rossem trok, sedert, ten tweeden maale, over de Maaze, zonder dat een goed deel van zyn volk, geworven om tegen de Turken te dienen, nog wist, wat hy voorhadt (b). Doch, in Kempenland gekomen, toonde hy, wat hy in den schild voerde. De weerlooze Ingezetenen der Meierye, op geene vyandlykheden verdagt, werden deerlyk uitgeplonderd. S. Odenrode, Oorschot, Hilvarenbeek, Baarle en Boxtel werden plat gebrand of gebrandschat. Vanhier toogen de stroopers naar Breda, alwaar, op hunne aankomst, zo geweldig een schrik ontstaan was, dat veele Ingezetenen de vlugt hadden genomen naar Dordrecht (c). Doch zy streeken, de Stad voorby, naar Hoogstraaten, welks Kasteel hun, by verdrag, werdt opgegeven (d). Dit gebeurde, in den aanvang van Hooimaand (e).

loopt de Meierye af.

XXVII. Nieuwe

De Landvoogdes hadt, ten zelfden tyde, alle

(z) J. SERVILII Geldro-Gallica Conjur. in Antverp. *int.* M. FREHER. Rerum Germ. Script. *Tom.* III. *p.* 325.
(a) J. SERVILIUS *ubi supra p.* 326.
(b) J. SERVILIUS *p.* 329.
(c) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 340.
(d) J. SERVILIUS *p.* 330. MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 341.
(e) HENR. VAN ERP Chron. *p.* 115.

alle de Nederlanden, te Brussel, beschreeven, en op den vyfden, eene nieuwe Bede gedaan, ter bescherming van 't Land. Van Zeeland, eischte zy twintigduizend guldens. De Prelaat, dat is, de Abt der Lieve-vrouwen-Abtdye te Middelburg, en de Edelen bewilligden, terstond, in tienduizend guldens, *mids schietende vier grooten op 't gemet, by der breedte.* Doch de Steden, grooten zo wel als kleinen, wilden, in 't eerst, geenen stuiver toestaan. 't Liep zelfs aan tot in Slagtmaand, eer de Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen, als vertoonende de gemeene Steden van Zeeland, in de overigen tienduizend bewilligden (*f*). Van Holland werden, boven de voorgaande tagtigduizend, die nog niet opgebragt waren, zestigduizend guldens, in gereed geld, gevorderd. De Prins van Oranje, die nog te Utrecht was, beschreef de Staaten tegen den twintigsten, te Amsterdam, om op de Bede te antwoorden. Doch, midlerwyl, tyding gekreegen hebbende van den inval der Gelderschen, deedt hy de Dagvaart, van Amsterdam naar den Haage, verleggen, zendende, in zyne plaatse, den Heer van Brederode, met Brieven van geloove, derwaards (*g*): terwyl hy zig, in alleryl, naar Breda begaf, om de Gelderschen te keeren.

Karel II. 1542. Bede aan Holland gedaan.

Hy hadt niet meer dan vyfhonderd Paarden en agt Vendels Knegten, byeen, met welke manschap, hy aantrok op de Gelder-

Oranje trekt tegen de Gelderschen uit.

schen

(*f*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 470.

(*g*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 339, 340.

KAREL II. 1542.

Hy wordt geslaagen. De Gelderschen komen voor Antwerpen.

schen, die hem, tusschen Breda en Hoogstraaten, in eene hinderlaage lokten, en eerlang noodzaakten, met agterlaating van het grootste gedeelte zyner manschap, de wyk te neemen naar Antwerpen (*b*). Maarten van Rossem volgde hem derwaards, en deedt de Stad terstond opeischen, uit den naam der Koningen van Frankryk en Deenemarke. Hy zogt zig van den eersten schrik te bedienen. Doch men hadt, van binnen, zulke goede orde gesteld, dat men den Trompetter, met fors bescheid, te rug zondt. Rossem geliet zig, vervolgens, als of hy de Stad, met geweld, wilde aantasten. Doch hy was onvoorzien van grof geschut. Hy besloot dan, tegen 't einde van Hooimaand, ter middernagt, af te trekken. In de Stad, daar men zig, zo lang 'er de Gelderschen voor waren geweest, dood stil gehouden hadt, hoorde men zo dra het minste geritsel der vyandlyke Paarden niet, of men brandde, met zo veele hevigheid, los op de Legerplaats, dat 'er, in korten tyd, meer dan driehonderd schooten, uit grof geschut, gedaan werden. De Gelderschen, Antwerpen verlaatende, hielden zig nog eenige dagen in Brabant op, 't platte land, tot Mechelen toe, alomme afloopende en brandschattende (*i*). Ook zogten zy Leuven te bemagtigen; doch zy werden hier zo ontvangen, dat zy afweeken (*k*), en zig, eerlang, met het Fran-

trekken wederom af.

(*b*) J. SERVILIUS *p.* 331-334.

(*i*) J. SERVILIUS *p.* 334-343. MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 340, 341, 342, 344.

(*k*) DAMIAN. GOIS de Obsidione Lovan. *int.* S. SCHARDII Rer. Germanic. Script. *Tom.* II. *p.* 620-631.

Fransche Leger, in 't Hertogdom Luxemburg, vereenigden.

KAREL II. 1542.

XXVIII. Raadpleegingen in Holland op de Bede.

Midlerwyl, raadpleegden de Staaten van Holland, in den Haage, in de tegenwoordigheid des Heeren van Brederode, die de plaats des Stadhouders bekleedde, op de jongst gedaane Beden van tagtig- en zestigduizend guldens. De Edelen en Dordrecht stemden tot het ommeslaan der tagtigduizend, zonder verder uitstel. De andere Steden, behalven Delft, wilden, voor eerst, de helft ommeslaan, en de andere helft, over eene maand of zes weeken, om den armen Landman niet te overvallen. Voorts wildenze de Landvoogdes ootmoediglyk verzoeken, om deeze penningen alleen ter verdediging van Holland te gebruiken, alzo 'er nog drieduizend Knegten, die in Deenschen dienst waren, omtrent de grenzen lagen, behalven 't volk van Maarten van Rossem, welk toen nog in Brabant lag. De zestigduizend guldens wildenze gaarne geeven, en nog meer daar toe, zelfs van twee Koeyen ééne, zo de Landvoogdes Holland daarmede van branden en brandschatten bevryden kon. Dus sprak men, terwyl de vreemde Knegten op de grenzen lagen. Doch toen dezelven, naar Brabant, vertrokken waren, wilde men in de zestigduizend niet bewilligen, en de ingewilligde tagtigduizend guldens geheel inhouden, tot verdediging van Holland, dat dagelyks, voor eenen inval der Gelderschen, bloot stondt. De Afgevaardigden der Edelen en Steden, die, met het antwoord der Staaten, ten Hove reizen moesten, verzogten, dat de Raad,

Karel II. 1542. voor hun losgeld, wilde borgstellen, in geval zy, onderweg, door de Gelderschen, werden geligt. De Raad, deezen last niet op zig konnende neemen, beschreef 'er de Staaten over. Doch eer 'er op beslooten werdt, was 't gevaar over, en de vyand uit Brabant geweeken (l).

Zy bewilligen eindelyk. De Landvoogdes vondt geheel geen genoegen in 't bescheid der Staaten, welk haar, in 't einde van Oogstmaand, gebragt was, in eenen tyd, dat de Nederlanden in den uitersten nood waren, en door drie Heeren, van drie kanten tevens, gedreigd werden. Zy begeerde dan, dat de Afgevaardigden nog eens Dagvaart beleggen, en met beter antwoord ten Hove te rug keeren zouden. Men kwam, in Herfstmaand, in den Haage, byeen. De Edelen en Dordrecht stemden toen tot het opbrengen der zestigduizend guldens gereed, welken men opneemen zou, by verzegeling, naar ouder gewoonte, tegen den penning zestien, de Renten vindende uit de nieuwe Excynzen, die, by alle de Nederlanden, hierop door de Landvoogdes ter Dagvaart beschreeven, zouden worden goedgekeurd: alzo men wel zag, dat men, hoe ongaarne ook, tot het opstellen van Excynzen, zou moeten komen. De andere Steden verschilden van gevoelen. De Heer van Brederode (want de Prins van Oranje hadt, hoe gaarne men hem in Holland gezien zou hebben, ook na 't wyken der Gelderschen uit Brabant, de Dagvaarten

(l) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 340, 341, 342, 343.

ten nog niet konnen bywoonen) bragt der Landvoogdesse de stemmen schriftelyk over. Zy geliet zig, als of zy begreepen hadt, dat de Staaten, in de gevorderde zestigduizend guldens, tot verdediging van 't Land, genoegzaam eenpaariglyk bewilligd hadden, en verklaarde zulks, by monde van den President van Schoore, den Afgevaardigden der Staaten, den tienden van Wynmaand te Antwerpen beschreeven. Doch deezen, afzonderlyk met elkanderen spreekende, bevonden, dat niemant last hadt te bewilligen, dan na dat men, met de andere Landen, overeen gekomen zou zyn omtrent nieuwe middelen, om geld te vinden, waarvan men nog eerst verslag zou moeten doen, om nader gelast ten Hove te komen. Men zag, derhalven, klaarlyk, dat Vrouw Maria 't gevoelen der Staaten anders dan 't verklaard was hadt doen herhaalen. Doch alzo men ten Hove veel hoorde van 's Lands grooten nood, en dat 'er geld gebrek was, ontwierpen de Afgevaardigden eene *Acte van Consent*, welke zy der Landvoogdesse overleverde, begeerende egter, eer dezelve werdt vastgesteld, een' spoedigen keer naar den Haage te doen, om daar te besluiten. Doch de Landvoogdes wilde, in 't eerst, hiertoe niet verstaan. „ 't Gevaar, waar in het Land zig bevondt, was, „ zeide zy, te groot, om eenig uitstel van „ hulpe te konnen gehengen. De Afgevaardigden hadden haar slegts naar Maastricht, „ naar Namen, of naar andere Grensplaatsen „ te volgen, om den nood, van naby, met

KAREL II. 1542.

KAREL II. 1542. „ eigen' oogen, te zien." Sedert liet zy egter de Afgevaardigden naar huis keeren. Voor 't einde van Wynmaand, kwamen zy te rug, en bewilligden, in de verzegeling der Bede van zestigduizend guldens. Amsterdam wilde, in 't eerst, niet op zig zelf zegelen; doch liet 'er zig, eindelyk, toe overhaalen (*m*). De penningen, by deeze gelegenheid, in Holland en in de andere Nederlanden, opgebragt, werden gebruikt, tot den togt naar 't Land van Gulik, van welken wy, in 't volgende Boek, verslag zullen doen.

(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 342, 344, 345, 346.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Regt van Keizer Karel en van Hertog Willem van Gulik, op Gelder en Zutfen. Oranje valt in Gulikkerland.* II. *Voorzorg tegen de Gelderschen, in Holland.* III. *Bede. Honderdste en tiende penning ingevoerd. Holland met Krygsvolk bezwaard.* IV. *Veldtogt in de Nederlanden. Vyandlykheden ter zee. Amersfoort, door Maarten van Rossem, overweldigd.* V. *Bede van negentigduizend guldens. Schaarsheid van geld. Leening der groote Steden.* VI. *Duuren en andere Guliksche Plaatsen gewonnen.* VII. *Verdrag met Hertog Willem, die Gelderland en Zutfen aan Karel den V. afstaat.* VIII. *Bede van honderd en twintigduizend guldens. Nieuwe Impostеn. Veldtogt. Verbond met Engeland.* IX. *Verbond van Vriendschap met Hertog Willem van Gulik, en met den Koning van Deenemarke.* X. *Bede van honderd agt en negentigduizend guldens. Ten deele ingewilligd.* XI. *Onlusten met Schotland. Oorlog met Frankryk. Veldtogt in de Neder-*

landen. Oranje sneuvelt. Opkomst van Willem van Nassau. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder. XII. *Vrede van Crespi. Bede van honderdduizend guldens.* XIII. *Kerkvergadering van Trente. Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd.* XIV. *Oorlog tegen de Protestanten, in Duitschland. Last in Holland, van den zelven. 's Keizers ontvangst en uitgaave. Impoften en Tienden.* XV. *Verbeteringen op de burgerlyke Regeering. Rammekens gestigt. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Stadhouder.* XVI. *Schotsche vyandlykheden. Haringvaart beveiligd.* XVII. *Krygsvolk, in tyd van Vrede, aangehouden. Onwilligen genoodzaakt, tot voldoening der gemeene lasten.* XVIII. *Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk afgedaan.* XIX. *Overweegingen op 't beveiligen der Hollandsche Zeevaart.* XX. *De Graaf van Buuren sterft. Willem van Nassau zoekt zig, in 't Prinsdom Oranje, te doen herstellen. Nieuwigheden in den Zondschen Tol.* XXI. *Filips, Prins van Spanje, tot aanstaanden Heere der Nederlanden ingehuldigd.* XXII. *Schikking wegens de opvolging. Redenen derzelve.* XXIII. *Eed van Filips en van de Staaten.* XXIV. *Vrugtelooze overweegingen, op 't beveiligen der Haringvisscherye. Schotsche Zeeschuimeryen. Nieuwe Wyn-Impost.* XXV. *Strenge Plakaaten tegen de Hervorming. Vrees voor Inquisitie. Verdediging der Plakaaten, door den President Viglius. Zy worden verzagt.* XXVI. *Vonnis wegens de Gulden-Bulle van Brabant.* XXVII. *Nieuwe Verponding voorgenomen. Geschenk aan den Stadhouder.* XXVIII.

Ver-

Verdrag van Koophandel met Frankryk. XXIX *Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.* XXX. *Dood van Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle. Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.*

Illem, Hertog van Kleeve en Gulik, hadt, reeds sedert het jaar 1539, zyn Regt op het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen, schriftelyk, verdedigd, en den Ryksvorsten zyne verdediging toegezonden. Hy bouwde dit zyn Regt, niet slegts op de overeenkomst, in 't jaar 1538, met Hertoge Karel en 's Lands Staaten, getroffen; maar allermeest op zyne afkomst uit Vorsten, die, oudtyds, wettige Heeren van Gelder en Zutfen geweest waren. „ Na 't afsterven van „ Reinoud den IV, Hertog van Gelder, verviel het Hertogdom, zyns oordeels, natuurlykst, op Adolf, Hertog van Berg, „ wiens Grootvader van Vaders zyde een „ Broeder van Willem, Reinouds Vader, „ geweest was. Ook was Adolf, door Keizer Sigismond, met het Hertogdom verlyd „ geweest. Doch Arnoud van Egmond, „ wiens Grootmoeder van Moeders zyde eene „ Zuster van Hertoge Reinoud zelven was geweest, was 'er egter meester van gebleeven. Adolf, zonder Kinderen overlydende, hadt zyne Heerlykheden, en ook „ zyn regt op Gelder en Zutfen nagelaaten „ aan zyns Broeders Zoon, Gerard, die ook, „ door Keizer Fredrik, met deeze twee Vorstendommen, verlyd geworden was, en 't

KAREL II. 1542.

I. Karel de V. en Willem, Hertog van Gulik, beweeren schriftelyk hun Regt op Gelder en Zutfen.

KAREL II. 1542.

„ regt op dezelven, zynen Zoon, Willem, „ nagelaaten hadt. Willem hadt, by Sibil- „ la van Brandenburg, eene Dogter verwekt, „ *Maria* genaamd, de eigen' Moeder van den „ tegenwoordigen Hertog van Kleeve en Gu- „ lik, aan wien zy al haar regt op Gelder en „ Zutfen hadt afgestaan." En op deezen afstand, bouwde Hertog Willem, voornaamlyk, zyn Regt op deeze Vorstendommen. Karel de V. verzuimde ook niet, het zyne, by een Geschrift, in 't jaar 1541, op den Ryksdag te Regensburg, ingeleverd, staande te houden. Hy merkte, onder anderen, aan, „ dat Arnoud van Egmond, nader Erfgenaam „ van Reinoud den IV. geweest zynde dan „ Adolf van Berg, hem met regt was opge- „ volgd; dat Hertog Karel van Bourgondie, „ in 't jaar 1472, Arnoud van Egmond het „ Regt op Gelder en Zutfen afgekogt, en „ zelfs, in 't volgend jaar, aan Gerard, Graa- „ ve van Gulik, voor den afstand van 't ge- „ ne hy op deeze Heerlykheden meende te „ eischen te hebben, eene goede somme be- „ taald hadt (a); dat deeze afstand, door „ Gerards Zoonen, Willem en Adolf, en door „ Keizer Fredrik, bekragtigd geworden was, „ en dat Maria, 's Keizers Grootmoeder, en „ Filips, 's Keizers Vader, sedert, met Gel- „ der en Zutfen, waren verlyd geworden; „ dat Karel van Egmond, zig, midlerwyl, „ van deeze Heerlykheden hebbende meester „ gemaakt, egter, eerst te Gorinchem, daar- „ na te Graave, met den Keizer, overeenge- ko-

(a) Zie IV. *Deel*, *bl.* 135-142.

„ komen was, dat dezelven, na zyn afsterven zonder wettige nakomelingen, aan den Keizer komen zouden; dat, eindelyk, noch Gerards Zoon Willem, noch Willems Dogter, Maria, noch derzelver Egtgenoot, Jan van Kleeve, Vader en Moeder des tegenwoordigen Hertogs van Gulik en Kleeve, na Gerards afstand, in meer dan zestig jaaren, geheel geene aanspraak op Gelder of Zutfen gemaakt, en zelfs nagelaaten hadden, de titels deezer Heerlykheden te voeren: waarom 's Keizers Regt op dezelven als gegrond en erkend moest worden aangemerkt (*b*)." Hertog Willem beantwoordde dit Geschrift, in een ander, welk, insgelyks, den Ryksvorsten behandigd werdt (*c*). Hy beweerde, in het zelve, onder anderen, „ dat de afstand van Graave Gerard geschied was onder voorwaarde, dat het Huis van Bourgondie hem, tegen de Heeren van Egmond, beschermen zou, welke voorwaarde niet was naargekomen; waar uit hy besloot, dat de afstand van geene waarde gerekend moest worden." Doch van 's Keizers zyde, merkte men hier tegen aan „ dat Gerard de penningen, hem voor den afstand beloofd, ontvangen, en dat hy noch zyne opvolgers, den Keizer, noch zyne voorzaaten, uit hoofde van deezen afstand, immer om bescherming tegen de Hertogen van Gelder uit den Huize van Egmond verzogt hadden." Om 's Keizers Regt te ver-

KAREL II. 1542.

(*b*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 812, 820.
(*c*) *Vide* Liter. Wilhelmi Ducis *in* Codic. Diplom. *post* TESCHEMACH. Annal. Cliviæ. *p.* 152.

KAREL II. 1542. verdedigen, hadt men zig bediend van de penne van den beroemden Viglius van Aytta van Zuichem, die, onlangs, in Keizerlyken dienst getreden was, en die, in 't volgend jaar, tot Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen bevorderd werdt. Hy hadt zyn opstel eerst in 't Hoogduitsch geschreeven; doch 'er niet meer dan twee dagen toe besteed. Naderhand gaf hy 't, merkelyk verbeterd, in 't Latyn in 't licht (*d*).

Hertog Willem was bedugt, dat de Ryksvorsten 't geschil over Gelder en Zutfen in 's Keizers voordeel zouden uitspreeken. De Keurvorst van Saxen was de eenigste, die op zyne zyde was. Doch de zaak werdt lang sleepende gehouden op de Ryksdagen, en bleef, eindelyk, onafgedaan (*e*). Willem hadt zig, midlerwyl, poogen te sterken met het Verbond des Konings van Frankryk, waarop de inval van Maarten van Rossem, in Brabant, gevolgd was. Doch deeze werdt hem, in Wynmaand deezes jaars 1542, met woeker, betaald gezet.

De Prins van Oranje valt in Gulikkerland. De Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, en de Graaven van Buuren en Bossu vielen, met het Nederlandsch Leger, in het Land van Gulik, en zelfs in het Geldersch Kwartier van Roermonde, alomme geene mindere verwoestingen aanregtende, dan Maarten van Rossem in Brabant hadt aangeregt.

Sit-

(*d*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXI. *p.* 292 & *not. N.* CXXII. *p.* 293. *N.* CXXVII. *p.* 302. *N.* CXXVIII. *p.* 303. *N.* CXXXI. *p.* 307.
(*e*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXIII. CXXV. CXXIX. *p.* 295, 297, 305.

Sittard, *Gulik*, *Hensberg*, *Süsteren* en *Duuren* werden bemagtigd, en gedeeltelyk geslegt; 't platte land deerlyk afgeloopen; en veele Kerken en Kerksieraaden vernield en geschonden. Het overig gedeelte van Gelderland werdt, insgelyks, met eenen inval gedreigd. Doch Hertog Willem wist den zelven te voorkomen, en de Keizerschen, met eenen Vredehandel, eenen geruimen tyd, op te houden. Ook gelukte het hem, in den Winter, verscheiden' der bemagtigde Plaatsen te herneemen, onder welken, hy Duuren merkelyk versterken, en rykelyk van voorraad voorzien deedt. 't Beleg van Hensberg, welk hy ook ondernomen hadt, werdt egter, door den Prinse van Oranje, in 't volgend jaar, opgeslaagen (*f*). Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, die sedert Stadhouder van Holland werdt, hadt zig, by deeze gelegenheid, dapperlyk gekweeten (*g*).

Karel II. 1542.

II. Voorzorg in Holland tegen eenen inval der Gelderschen.

De Gelderschen dreigden, in den Herfst, Holland met eenen nieuwen inval. Kuilenburg, Viane, en Heusden zelf, brandbrieven gekreegen hebbende, maakten, de een voor de ander na, verding met hen, wegens de brandschattingen. Men vreesde voor Dordrecht, alwaar de Staaten, tegen den drie-en-twintigsten van Slagtmaand, door den Stadhouder, onlangs uit het Leger te rug gekeerd, beschreeven waren, om penningen te vinden, tot verdediging van 't Land. Oranje, zyn voor-

(*f*) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 827, 829. Slichtenhorst XII. *Boek*, *bl.* 459. Henr. van Erp Chron. *bl.* 115, 116. Viglii Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.
(*g*) Viglii Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 308.

KAREL II. 1542. voorstel gedaan hebbende, kreeg tot antwoord „ dat men, in Wynmaand, zestigduizend guldens in gereed geld hebbende toegestaan, bezig was, om dezelven te vinden by verkoopinge van Renten; dat de Prins de noodige penningen, hiervan reeds gekomen, in den Haage, zou konnen ontvangen; doch dat Dordrecht hem, ondertusschen, vyf of zesduizend guldens tellen zou, om den Kapiteinen iets op de hand te konnen geeven, en 't volk, vast, te doen leggen, te Wyk te Duurstede, te Reenen, in den Dordschen Waard, en elders op de grenzen, daar 't de nood vereischte." Die van Dordrecht voegden 'er by „ dat de *stilzaaten*, door Kuilenburg en anderen gemaakt, behoorden afgedaan en herroepen te worden, of dat zy, wegens hunne Stad en Zuidholland, ook met den vyand verdraagen zouden moeten." De Stadhouder, de begeerte der Staaten in geschrift hebbende doen stellen, vertrok 'er mede naar Brussel, alwaar de Staaten van alle de Nederlanden, voor 't einde der maand, byeen zyn moesten.

De Staaten van Holland hier hulp verzogt hebbende tegen de Gelderschen, die Holland, van alle kanten, scheenen te willen aantasten; antwoordde de Landvoogdes „ dat zy van de jongst ingewilligde zestigduizend guldens reeds eenendertigduizend hadt besteed, om de Knegten, in Luxemburg, te betaalen, en dat zy toestondt, dat de overige negenentwintigduizend, tot bescherming van Holland, werden gebruikt: dat zy, dit toestaande, meer voor Holland deedt, dan zy voor

„ voor de andere Nederlanden gedaan hadt; KAREL II.
„ die allen hunne penningen aan haar geleverd 1542.
„ hadden (b)." De Staaten moesten zig, met dit antwoord, te vrede houden, en besluiten, om zig, met hun eigen geld alleen, te beschermen, onaangezien men hen gedrongen hadt, ook tot bescherming der andere Nederlanden, penningen te verschaffen.

Doch te Brussel was meer te doen. De Landvoogdes deedt hier den algemeenen Staaten, by monde van den President Lodewyk van Schoore, in 't breede, vertoonen „ dat „ Maarten van Rossem, *zonder ontzeggen*, „ dat is, zonder Oorlogsverklaaring, van wege den Heere van Kleeve, eenen inval in „ Brabant gedaan, en 't Land van Antwerpen, Lier, Mechelen, Leuven enz. deerlyk verwoest hadt; dat ook de Koning van „ Frankryk, met zyne Legers, in Roussillon „ en in Luxemburg was getrokken; doch weinig voordeel hadt behaald; dat hy zig, hierom, gereed maakte, om, tegen 't voorjaar, „ alle zyne magt, zelfs de bezettingen uit de „ Steden, te gebruiken tegen de Nederlanden; die, zekerlyk, 't geweld der Fransche „ wapenen niet zouden konnen tegenstaan; „ zo men zig niet, by tyds, in staat stelde, „ om hem 't hoofd te bieden; dat hiertoe „ geld vereischt werdt; dat alle gewoone en „ buitengewoone Beden reeds besteed waren „ in den jongsten Oorlog, en dat men nog „ veel ten agteren gebleeven was; dat de „ Beden, die, op de oude en gewoonlyke wy-

III. Bede aan alle de Nederlanden.

(b) Mr. Aert van der Goes Reg. bl. 347, 348, 349.

Karel II. 1542.

Voorslag, om een honderdsten penning van de uitgaande Koopwaaren, en een' tienden van alle inkomsten en winsten te heffen.

„ wyzen, werden ingewilligd en opgebragt, „ in zodaanig een' oorlog, weinig baaten „ mogten; maar dat men genoodzaakt was, „ andere middelen te zoeken, om penningen „ te vinden; dat men, *voor eerst*, den hon„ derdsten penning moest doen betaalen van „ de Koopmanschappen, die, buiten 's Lands, „ werden gevoerd, *ten anderen*, den tienden „ penning der inkomsten aller vaste goederen, „ Renten, Bosschen, Beemden enz. en *ten* „ *derden*, den tienden penning van de jaar„ lyksche winst der Koopluiden." Men gaf dit voorstel den Staaten, in geschrifte, mede, hun lastende, tegen den agttienden van Wintermaand, hun antwoord op het zelve, te Gend, in te leveren. De Staaten van alle de Nederlanden, Brabant en Holland uitgenomen, verscheenen ten bestemden dage. Sommigen bewilligden in den tienden penning: anderen, in eene zekere bepaalde somme: alzo zy voor de gevolgen van 't opbrengen van eenen tienden penning bedugt waren. Die van Holland stelden 't antwoorden, eenen geruimen tyd, uit, om 't besluit der andere Landen eerst af te wagten. Zy verschoonden zig, ondertusschen, by de Landvoogdesse, met de kortheid des tyds, die hun niet toeliet, de Leden, behoorlyk gelast, ter Dagvaart te doen komen. Naderhand, werdt hun het reizen belet, door de kwakkelvorsten; van welken 'er, deezen Winter, wel zestien kwamen, binnen zes of agt weeken. Ondertusschen, hieldt zig de Advokaat van der Goes ten Hove, om de gevoelens der andere Landen te ontdekken, welken hy, van tyd tot

tyd,

tyd, naar Holland overschreef. Ook liet de Landvoogdes, onder dit draalen, den Staaten weeten, dat zy, in de gevorderde Bede niet konnende bewilligen, vryheid hadden, om, zes maanden agtereen, vyfentwintigduizend guldens ter maand te geeven. Zy sprak niet byzonderlyk van den honderdsten penning van de uitgaande Koopmanschappen, alzo zy, sedert eenigen tyd, reeds bevel gegeven hadt, om denzelven alomme te doen heffen.

Karel II. 1542.

De Staaten van Holland, eindelyk een besluit genomen hebbende, verscheenen, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, ten Hove. Zy verklaarden der Landvoogdesse, rondelyk „ dat zy, op haaren eisch van twee „ tiende penningen, niet konden antwoorden, „ voor dat de Plakaaten van den honderdsten „ penning op de uitgaande Koopmanschap- „ pen waren ingetrokken; alzo zy dezelven „ hielden te stryden, met de Privilegien van „ Tolvryheid, door den Keizer, by zyne in- „ huldiging, bezwooren, en aanmerkten, als „ regelregt strekkende, om den Koophandel „ te verdryven, uit een land, welk, zonder „ Koophandel, zyne dyken en dammen niet „ onderhouden, zyne Ingezetenen niet voe- „ den, en 's Keizers Beden niet opbrengen „ kon." Omtrent dit laatste punt, zeidenze, in 't byzonder „ dat zy, zo de honderdste „ penning niet afgeschaft werdt, geene Bede „ van vyftigduizend guldens, jaarlyks, zou- „ den konnen voldoen, daar zy nu meer dan „ tweehonderdduizend guldens opbragten." De Landvoogdes was zeer gebelgd over dit

De Staaten van Holland poogen den honderdsten penning te doen afschaffen.

1543.

KAREL II. 1543. antwoord, en verklaarde, *dat zy den honderdsten penning, in eeuwigheid, niet afschaffen zou, als hebbende den zelven opgesteld, uit kragte van het volstrekt oppergezag des Keizers, welk zy, in geenen deele, gekrenkt wilde hebben.* De Staaten, sedert, met den President van Schoore en met Meester Vincent Korneliszoon, over dit punt, in onderhandeling getreden, lieten egter niet na, sterk op het afschaffen van den honderdsten penning te dringen. De Landvoogdes hadt hun, in Louwmaand, geschreeven, dat zy zig, in de plaatse der jongste Bede, met eene redelyke somme van penningen, genoegen wilde. Zy beriepen zig, derhalven, op dit schryven, beweerende, dat, in gevolge van het zelve, den honderdsten penning en de twee tienden, tegen eene redelyke somme van penningen, moesten worden afgedaan: voorts zeggende „ dat zy grooter Bede wilden toestaan, dan zy immer toegestaan hadden, zo men, alleenlyk, den honderdsten penning wilde afdoen." Op de reden, uit den Brief der Landvoogdesse ontleend, scheen geen verzet te zyn. Ook wist men 'er, ten Hove, niets anders op te zeggen, dan „ dat 'er een' misslag in den Brief begaan was; dat de Landvoogdes niet den honderdsten penning, maar de twee tienden alleen, tegen eene redelyke somme van penningen, wilde afdoen; dat zy, tot het heffen van den honderdsten penning, geene toestemming der Staaten behoefde, maar deezen Impost, * uit hoofde van 's Keizers opperste magt, mogt doen heffen; en dat zy, zonder 's Keizers hoogheid te krenken,

* *ex potestate absolutæ Imperatoris.*

„ ken, denzelven niet afſchaffen kon.” Onder tuſſchen hadden de Staaten reeds, uit den mond der Landvoogdeſſe zelve, begreepen, waar 't eigenlyk haperde, dat de honderdſte penning niet kon afgeſchaft worden. *Jasper Doulx* hadt, om de Ontvangſt van deezen Impoſt te hebben, reeds tweemaalhonderdduizend guldens opgeſchooten, die men hem wederom zou hebben moeten uitkeeren, zo men den Staaten genoegen zou hebben willen geeven; waartoe men geenen raad wiſt. Gebrek aan geld dan, en niet juiſt de hoogheid des Keizers was de oorzaak, dat deeze Impoſt bezwaarlyk vernietigd werdt. De Staaten bewilligden 'er in voor een jaar (*i*). Wy zullen hierna zien (*k*), hoe zy den Keizer nog tot het afſchaffen van deezen Impoſt bewoogen hebben.

Karel II. 1543.

Toen werdt 'er, over de twee tienden, getwiſt. De Landvoogdes hadt verklaard, dat zy zig, in de plaats der zelven, met honderd en vyftigduizend guldens, in zes maanden te betaalen, te vrede houden zou. Doch de Staaten wilden maar honderd en twintigduizend geeven. Eindelyk bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Delft in den eiſch der Landvoogdeſſe; doch Leiden, Amſterdam en Gouda kwamen niet hooger, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Men liet egter ten Hove niet af met dringen, tot dat Leiden en Gouda, in Lentemaand, ook werden overgehaald. De Landvoogdes, toen vyf

Zy bewilligen in den tienden penning.

(*i*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9.
(*k*) *Vide* & F. Strad. de Bello Belgico *Dec.* I. *Libr.* VII. p. 406.

KAREL II. 1543.

* Content.
† Acceptatie.

vyf van de zes groote Steden hebbende doen bewilligen, bekreunde zig der weigeringe van Amsterdam niet langer; maar deedt de Acten van * bewilliging en van † aanneeming, terstond, naar haaren zin, opstellen (l): 't Blykt egter, dat hierin, eerlang, verandering gekomen is, en dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen (m). Terstond hierna kwamen 'er, in Holland, verscheiden' Plakaaten uit, verklaarende, van welke goederen en neeringen men den tienden penning zou moeten betaalen. Onder anderen, werdt den Eigenaaren der Landeryen gelast, drie deelen, en den bruikeren, het vierde deel van den tienden penning der inkomsten op te brengen. Ook werden de lyfrenten van tien guldens 's jaars en de Bieren, die, in de Steden, daar zy gedronken werden, gebrouwen waren, van den tienden penning vry verklaard (n).

Last van Krygsvolk enz. Holland opgedrongen.

Doch 't stuk der Geldmiddelen was, hiermede, ten Hove, nog niet afgehandeld. In Overyssel, in 't Stigt van Utrecht, in Holland en elders, lag een goed deel Ruiters en Knegten onbetaald. De Landvoogdes begeerde, dat Holland, voor de betaaling van dit Krygsvolk, zorgen zou. De Prins van Oranje en de Rentmeester *Willem Goudt* hadden, te Antwerpen, vyftigduizend guldens opgenomen, en tot 's Lands oorbaar uitgegeven. Met deeze schuld, wilde Vrouw Maria die van

(l) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355.
(m) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 357.
(n) Repert. der Plakaat. *bl.* 44, 46.

van Holland, insgelyks, belaſten. De Staaten hierop, ſedert, in den Haage beſchreeven, vonden, in 't laatſte, weinig zwaarigheid; doch wilden zig noode belaſten met de betaaling van 't Krygsvolk, welk klaagde, vier maanden ſolds te goede te hebben, en nog eenige maanden zoû moeten onderhouden worden. Zy merkten aan, dat zy reeds meer hadden opgebragt, dan tot betaalinge deezer Knegten, tot aan Bloeimaand toe, vereiſcht werdt. en dat hun geene Rekening van 't beſteeden hunner penningen gedaan was. Men ſprak wel van den Prinſe van Oranje deeze Rekening af te vorderen: doch niemant hadt luſt, om 'er met hem over te twiſten. Men beſloot dan, der Landvoogdeſſe te antwoorden, dat men de vyftigduizend guldens voldoen zou; doch zig met het onderhouden van 't Krygsvolk niet belaſten kon; dat men egter drie of vier termynen van de gewoone Bede vooruit betaalen wilde, mids dat Holland, welk nimmer aangenomen hadt, zig zelf te zullen beſchermen, door de Landvoogdeſſe, beſchermd werdt (o).

KAREL II. 1543.

IV. Veldtogt in de Nederlanden.

Terwyl men hier over, in den Haage en ten Hove, in onderhandeling was, hadt François de I. den Veldtogt in de Nederlanden doen openen. Bapaume, Landrechies, Maubeuge, en andere Plaatſen in Henegouwen, werden, in korten tyd, bemagtigd (p). Zelfs viel het gantſche Hertogdom Luxemburg, op Diedenhoven na, wederom, gelyk voorleeden

(o) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 353, 355, 356, 357.
(p) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307.

KAREL II. 1543. den jaar, den Franschen in handen (q). Maarten van Rossem hadt, omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, reeds een' inval in dit Hertogdom gedaan, en eenige Dorpen verbrand. Doch weinig meer konnen uitregten, alzo zyn Krygsvolk, by mangel van betaaling, verloopen was (r). Anderen schryven egter, dat hy, in Lentemaand, den Hertoge van Aarschot, by Sittard, in 't Land van Gulik, driedenzend man afsloeg (s). Jan van Kroui, Graaf van Roeulx, viel, daarentegen, in Boulogne. De Franschen zouden dieper doorgedrongen zyn, zo de slag, by Heinsberg, die in Hooimaand voorviel, den Prinse van Oranje geene gelegenheid gegeven hadt, om, met een gedeelte van zyn Leger, Henegouwen te komen dekken (t).

Vyandlykheden ter Zee.

Ter zee, werden ook eenige vyandlykheden gepleegd. Verscheiden' Fransche Kaapers hielden zig, deezen Zomer, omtrent de zeegaten van Holland, alles wegneemende wat hun ontmoette (u). De Zee-Admiraal Maximiliaan van Bourgondie deedt daarentegen, in Bloeimaand, met negen schepen, eene landing in de * Rivier van Bourdeaux, alwaar hy eene Vloot Fransche Koopvaardyschepen ten deele vernielde, ten deele wegnam. Een deel Bootsvolk, aan land gestapt, haalde eenige Klokken uit de Kerken, en brägtze in Zeeland, ten bewyze dat zy op 's vyands bo-

* De *Garonne*.

(q) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(r) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.
(s) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(t) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307, 308.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 357.

bodem geweest waren. Wat laater, stak de Admiraal nog eens in zee, met tien Oorlogschepen; doch regtte toen weinig uit (*v*). KAREL II. 1543.

Het Neêrlandsch Leger, grootendeels, uit Gulikerland geweeken zynde; hadden de Gelderschen de handen wederom ruimer gekreegen, om eenen inval in 't Stigt te doen. Maarten van Rossem, vyfentwintig Vendels Knegten en twaalfhonderd Ruiters, op de Veluwe, byeen gebragt hebbende, rukte, op den derden van Hooimaand, voor Amersfoort; onder weg, Leusden, Zoest en andere Dorpen, onaangezien dezelven onder verding zaten, leêg plonderende. De bezetting van Amersfoort was, eenige dagen te vooren, ter Stad uit getrokken, om Nieuwkerk te bemagtigen; doch zy was hier zo ontvangen, dat zy met verlies wyken moest. Rossem nam deeze gelegenheid waar, om zig van Amersfoort meester te maaken. En schoon hy slegt van geschut voorzien was, en in 't eerst merkelyken tegenstand van de Burgerye ontmoette; gelukte het hem egter, de Plaats, op den zesden (*w*), by verdrag, in te neemen (*x*). De plondering werdt, naar men zeide, voor tagtigduizend Karels guldens afgekogt. De Gelderschen trokken, nog in die zelfde maand, naar de Meierye van 's Hertogenbosch, welke wederom deerlyk werdt afgeloopen. Het schoone Dorp Vugt werdt, op één Huis na, aan koolen gelegd, en de Stede Eindhoven leêg geplonderd. De Gelderschen ontzagen Kloos-

Maarten van Rossem bemagtigt Amersfoort,

en loopt de Meiery af.

(*v*) Reigersb. II. *Deel, bl.* 474, 475.
(*w*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 357.
(*x*) Chron. Agnet. *ap.* Matth. *ad* Rer. Amorf. Script. *p.* 371.

KAREL II. 1543.

Kloosters noch Kerken. Zelfs bleeven de Nonnen niet vry, van hunne geweldenaaryen (y).

V. Nieuwe Bede aan die van Holland tot betaalinge der Knegten in 't Stigt.

De Landvoogdes, kennis van 't bemagtigen van Amersfoort gekreegen hebbende, gaf van dit ongeluk de schuld aan de Staaten van Holland, die, geene zorg gedraagen hebbende, voor de betaalinge der Knegten, die in 't Stigt lagen, te wege gebragt hadden, dat dezelven den Lande geenen dienst wilden doen. Ten zelfden tyde, eischte zy dertigduizend guldens ter maand, voor den tyd van drie maanden, die in Herfstmaand om zouden zyn, wanneer men den Keizer, in de Nederlanden, verwagtte. De Edelen en Dordrecht stonden haar twintigduizend guldens toe, schoon zy naauwlyks raad wisten, om deeze penningen te vinden. Doch de andere Leden verschilden. 't Liep tot in 't begin van Oogstmaand aan, eer de Steden beslooten, der Landvoogdesse vyfentwintigduizend guldens ter maand, voor drie maanden, toe te staan, onder zekere voorwaarden: van welken de voornaamsten waren „ dat de Landen van Voorne en „ Putten hun aandeel in de Bede onder Holland zouden opbrengen; dat de Steden de „ Edelen, hoofd voor hoofd, zouden schatten, en dat de Steden ook op zekere somme gesteld zouden worden, door twee Raaden van Holland en eenige anderen, door „ de Steden te noemen." De Landvoogdes, genoegen neemende in de bewilliging, verwierp egter alle de voorwaarden, op welken de-

(y) HENR. VAN ERP Chron. bl. 116, 117. PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 829.

dezelve geschied was. Voorne en Putten moesten op zig zelven draagen. Voorts eischte Vrouw Maria, dat de Edelen en Steden het regelen van elks aandeel aan haar verblyven zouden, zeggende „ dat de Raaden van Holland en zulken, die 'er de Staaten nevens „ stellen zouden, zulks toch niet, dan volgens de begeerte haarer Majesteit, zouden „ doen." De Edelen, Dordrecht en Amsterdam bewilligden hierin terstond. Haarlem, Leiden, en Gouda, insgelyks; doch op 't believen hunner Meesteren. Doch toen men de verdeeling gezien hadt, was 'er niemant, Dordrecht misschien alleen uitgenomen, mede te vrede. De President van Schoore, hier over, met die van Delft, Leiden en Amsterdam, in gesprek geraakt, verklaarde „ dat, „ wanneer elk zyn aandeel, en het platte land „ naar de Schildtalen betaalde, aan de ingewilligde vyfenzeventigduizend nog vyftien„ duizend guldens te kort komen zouden, „ vraagende, *waar men die zou vinden*? Men antwoordde „ by de Geestelykheid, by de „ Edelen, en by de kleine Steedjes, Asperen, „ Heukelom, Leerdam enz." Doch de President hernam „ dat de Geestelykheid reeds „ de helft haarer inkomsten opbragt (1); dat „ de Edelen niet boven tien of twaalf in ge„ tal waren, en dat de onderzaaten van Eg„ mond naar de Schildtalen betaalden; dat, ein-

Karel II. 1543.

(1) In 't Stigt, hadt de Geestelykheid deeze belasting, met tienduizend guldens, afgekogt. *Anonym. Advers.* apud Matthæum *Fundat. & Fat. Eccles.* p. 225.

KAREL II. 1543. „ eindelyk, Asperen, Heukelom, Leer
„ en andere kleine Steden of vlekken,
„ niet in de schildtalen stonden, niet veel
„ brengen zouden." De Steden, hier we
op in te brengen hebbende, moesten
naar 't schynt, sedert, vergenoegen met
verdeeling, door de Landvoogdesse,
maakt (z).

Moeite, in Holland om geld te vinden. Midlerwyl, vonden zy zig in merkel verlegenheid, om de ingewilligde pennin te vinden. De Edelen en Dordrecht sloe voor, om dezelven, by verzegeling, op brengen. Haarlem en Delft waren van dagten, dat elk 'er, naar gelang zyner g deren, in draagen moest. Leiden oordeel dat men eene belasting op de Haardsteden Landeryen moest leggen. Die van Amst dam wilden, volgens de Schildtalen, opbr gen, schoon hunne Stad, zeidenze, hoog dezelven gesteld was. Gouda was niet ge iet voor te slaan. Sommigen spraken van eenen maatigen penning te zetten, Wyn, Bier, Zout, Zyden- en Wollen-stoff

Gedagten des Raads van Holland hierover. Lynwaaten enz. Alle deeze Ontwerpen w den den Raad van Holland overgeleverd, 'er deszelfs gedagten over te verstaan, hierop uitkwamen „ dat het Ontwerp v
„ Haarlem en Delft 't redelykste scheen; do
„ bezwaarlyk zou uit te voeren zyn, en g
„ legenheid geeven, tot veele valsche eed
„ alzo niemant zyne goederen te regt z
„ aanbrengen; dat de belastingen op de L
ver

(z) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 358, 360, 3 362, 363.

„ vensmiddelen, door anderen voorgeslaagen, Karel II.
„ te ongelyk waren, en sommigen derzelven, 1543.
„ gelyk die op 't Bier, de armen te veel be-
„ zwaaren zouden; dat men van 't Zout nog
„ nimmer Excyns gegeven hadt (2), en dat
„ eene belasting op de Haardsteden van kwaa-
„ den gevolge zou konnen zyn; dat de Raad
„ hierom van gedagten was, dat de Leden
„ elk op zekere somme behoorden gesteld te
„ worden, die ieder, by voorraad, moest
„ vinden, zo als hy best kon, mids dat eg-
„ ter het aandeel van 't platte land omgeslaa-
„ gen werdt op de schildtalen, en dat zul-
„ ken, die in de schildtalen niet stonden, op
„ eene redelyke somme gesteld werden." Volgens deezen voorslag des Raads, geschiedde, sedert, de bewilliging der Staaten; doch de Landvoogdes wilde het regelen van elks aandeel aan zig zelven houden, gelyk wy reeds gezeid hebben (*a*).

De Stadhouder vergt eene leening van de groote Steden.

Nog een andere voorslag werdt den grooten Steden, omtrent deezen tyd, gedaan, door den Raad, uit den naam van den Prinse van Oranje. Zy hadden hem, eenigen tyd ge-

(*a*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 361.

(2) Hertog Karel van Bourgondie verklaart egter, in een Plakaat van den jaare 1471, te vinden, by Velius *Hoorn*, bl. 89. dat 'er, in eenige Hollandsche Steden, Excyns op 't Zout gesteld was, en hy vordert van die van Hoorn een stuiver van een *löopel Zouts*. Men moet dan agten, of, dat deeze Excyns reeds veele jaaren vernietigd geweest is, en dat de Raad hierom gedagt heeft, dat hy nooit plaats gehad hadt: of dat de Raad alleen zeggen wil, dat 'er nimmer een algemeene Excyns op 't Zout over 't gantsche Land ingevoerd geweest was.

KAREL II geleeden, ieder duizend guldens geleend-,
1543. der belofte, dat zy dezelven zouden mogen
ten van 't eerste geld, dat van de twee t
den inkomen zou. Doch nu werdt haar
zogt „ dat zy deeze korting wilden uitstel
„ tot dat deeze tienden, voor de tweede
„ ze, werden geheeven; dat zy den Prin
„ daarenboven, elk nog duizend guldens
„ nen wilden, en dat zy elk nog half zo
„ wilden opbrengen, als zy, in de laatste
„ zegeling van zestigduizend guldens,
„ twaalfden van Wynmaand te Antwer
„ toegestaan, opgebragt hadden. Men
„ deeze penningen gebruiken, om de Kn
„ ten, die op de grenzen gelegen hadd
„ te voldoen, aan welken men nog agt
„ twintigduizend en zes ponden schuldig w
„ En de Steden zouden dezelven mogen k
„ ten van de tweede twee tienden, of uit
„ penningen van de Bede, welke zy nu
„ Landvoogdesse stonden in te willigen."

De Steden, overleggende, dat men Knegten, zonder hun te voldoen, tegen Gelderschen, niet zou konnen gebruiken, dat het platte land veel overlast van hun wagten zou hebben, zo zy langer onbetaa bleeven, bewilligden allen, uitgenomen Go da, in den voorslag des Raads. Die van A sterdam verklaarden egter „ in 't geheel ree
„ drieduizend guldens meer dan de andere St
„ den, geleend te hebben; waarom zy gaa
„ ne van de leeninge van nog duizend gu
„ dens verschoond zouden zyn, te meer, a
„ zo zy thans geene neering noch welvaa
„ hadden." Men moet, hierop, egter aa

me

merken, dat de Stad, ten deezen tyde, de gewoonte hadt van zig armer te veinzen dan zy was, om met geene leening gekweld te worden (*b*). Ook liet de Raad zig, met dit antwoord, niet afzetten. „ Amſterdam hadt, „ zeide men, altyd zyn beſt gedaan, en zou „ het nog wel willen doen, en zo Gouda geen „ beter antwoord gaf, zou men 'er de Land- „ voogdes kennis van geeven, die, zekerlyk, „ de Stad zou doen panden of uitwinnen (*c*). 't Schynt dat de Steden, ſedert, eenpaarigIyk, in de begeerde leening bewilligd hebben.

Karel II. 1543.

Karel de V, die 't bemagtigen van Gelderland thans boven alle dingen ter herte nam, deedt, aan den Rynkant, een aanzienlyk Leger vergaderen, van zins, om zig, zo dra mogelyk, aan 't hoofd van het zelve te ſtellen, en den Hertog van Gulik tot onderwerping te brengen. In 't begin van Zomermaand, ging hy te Barcelona ſcheep (*d*), landde, eerlang, te Genua, en vertrok van daar, naar Duitſchland. Hy hieldt zig, in Oogſtmaand, eenige dagen, te Spiers op, alwaar hy den Proteſtanten eenige vryheden toeſtondt. Toen begaf hy zig naar Bon, daar zyn Leger verzameld was. Het beſtondt uit zesendertig duizend Knegten, ten deele Italiaanen, ten deele Spanjaards, ten deele Duitſchers, en uit agtduizend Ruiters. Met deeze gantſche magt, ſloeg hy 't beleg voor Duuren, de ſterkſte Plaats van 't Hertogdom Gulik. Binnen dezelve, lag eene bezet-

VI. De Keizer, in Gulikerland getrokken, belegert en bemagtigt Duuren,

(*b*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 38.
(*c*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 359, 360.
(*d*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 475.

KAREL II. 1543. zetting van tweeduizend Knegten en agth
derd Ruiters, onder bevel van *Gerard*
Vlatten, een' Guliker Edelman. Over 't K
zerlyk Leger, hadt *Ferdinand Gonzaga*, Ond
koning van Sicilie, het opperbevel: on
wien, *Steven Colonna* geboodt. Doch de K
zer woonde 't beleg by, in eigener Perso
Het werdt zo hevig voortgezet, dat de St
onaangezien den wakkeren tegenstand der b
legerden, binnen twee dagen, stormende
hand overging, op den vierentwintigsten v
Oogstmaand. De Italiaanen en Spanjaar
van welken 'er veelen, in 't stormen, gesne
veld waren, regtten, na 't overgaan der St
een ysselyk bloedbad in dezelve aan. O
werdt zy deerlyk geplonderd, en eindelyk a
en andere Plaatsen. koolen gelegd. Na 't bemagtigen van Du
ren, vondt de Keizer byna nergens eenige
tegenstand meer. Gulik gaf zig terstond ove
Die van Roermonde droegen den Keizer
sleutels te gemoet. Hy deedt zyne intre
binnen de Stad, op den eersten van Herf
maand, verzeld van den Prinse van Oran
en andere Grooten. Van hier, begaf hy zi
naar Venlo, welke Stad 't beleg nog eenig
Hertog Willem onderwerpt zig. dagen doorstondt. Doch Hertog Willem
zig niet in staat vindende, om den Keizer
hoofd te bieden, en vreezende, beneven
Gelder en Zutfen, ook zyn Hertogdom Gu
lik te zullen verliezen, vondt geraaden, zig t
onderwerpen. Hy begaf zig dan naar 't Lege
voor Venlo, alwaar hy den Keizer te voe
viel, schuld bekende, en om genade badt (*e*)
Op

(*e*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 117, 118. PONTAN. *Libr.* XII. *p.* 830, 831, 832.

Op den zevenden van Herfstmaand, sloot de Keizer hier een verdrag met hem, waarby, Willem zig verbondt „ het regtzinnig geloof, „ in zyne landen, te zullen bewaaren, en de „ opgekomen' nieuwigheden te zullen afdoen. „ Voorts, deedt hy afstand van de Verbind- „ tenissen, met den Koning van Frankryk, „ met den Hertog van Holstein, die zig Ko- „ ning van Deenemarke noemde, en met den „ Overweldiger van Zweeden, aangegaan, „ beloovende, voortaan, den Keizer en den „ Roomsch-Koning getrouw en onderdaanig „ te zullen zyn. Van zyn Regt op het Her- „ togdom Gelder en het Graafschap Zutfen „ stondt hy voor altoos af, ten behoeve des „ Keizers. De Stad Amersfoort zou hy ook „ terstond overgeeven. Daarentegen, be- „ loofde de Keizer hem, in 't bezit van 't „ Hertogdom Gulik, te zullen herstellen, hem „ met het zelve, zo wel als met het Hertog- „ dom Kleeve, verlydende, gelyk, kort hier- „ na, geschiedde (*f*). Sittard en Heinsberg „ alleen zouden in 's Keizers magt blyven (*g*)." Het verdrag behelsde nog eenige andere byzonderheden, met welken wy ons niet ophouden. Weinige dagen hierna, deeden de Staaten van Gelder en Zutfen den Keizer, in zyne Tente voor Venlo, hulde. De Keizer bevestigde, van zynen kant, hunne Privilegien, beloofde geene Ampten te zullen geeven dan aan bekwaame luiden, die 's Lands taale spreeken konden, en de Ampten, in eigener persoon,

KAREL II.
1543.
VII.
Verdrag, waar by Gelder en Zutfen aan Karel den V. worden afgestaan.

(*f*) *Vide* Cod. Diplom. *post* TESCHEMACH. Annal. Cliv. p. 163.

(*g*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct.* c. 20.

KAREL II. 1543. soon, bedienden. In 't byzonder, verbo hy zig, geenen Stadhouder over Gelder Zutfen te zullen stellen, dan die 's Lands le kundig was. Hy hadt, kort te voor den Prins van Oranje, Stadhouder van H land, met dit Ampt beschonken. Wyd beloofde de Keizer, de Landen met ge schattingen te zullen bezwaaren, dan in v ken Baanerheeren, Ridderschap en Sted deugdelyk en naar ouder gewoonte, bewill zouden hebben (*h*). Van alle deeze pun werden den Staaten, sedert, open' Brie verleend, die, op den twee-entwintigsten v Grasmaand des jaars 1544, te Spiers ge kend waren (*i*). De Prins van Oranje ha ondertusschen, terstond na 't sluiten van 't V drag te Venlo, eerst te Nieuwmegen en v volgens in de andere Steden van Gelderlan en op den laatsten van Herfstmaand, ook Amersfoort (*k*), uit 's Keizers naam, insg lyks, de hulde ontvangen (*l*). Maarten v Rossem, die, onder veele anderen, mede ver 't sluiten der overeenkomst met den K zer gestaan hadt, ging, sedert, over in zyn dienst (*m*). Karel de V. zag zig dus, eind lyk, na eenen bloedigen en langduurigen oo log, in 't gerust bezit gesteld van het He togdom Gelder en het Graafschap Zutfe Deeze twee Landschappen waren de laatste der Nederlanden, met welken hy zyn uitg strel

(*h*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct. c.* 27.
(*i*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct. c.* 32.
(*k*) GOUDHOEVEN *bl.* 613.
(*l*) HENR. VAN ERP, Chron. *bl.* 118.
(*m*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 833, 836.

ſtrekt gebied vermeerderde, voerende hy, wegens de heerſchappye over dezelven, van deezen tyd af, zonder iemants wederzeggen, in zyne open' brieven, *zeventien* byzondere titels, als Hertog van *Brabant*, *Limburg*, *Luxemburg* en *Gelder*; als Graaf van *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland*, *Namen* en *Zutfen*; als Markgraaf des *Heiligen Roomſchen Ryks* of van *Antwerpen*, en als Heer van *Friesland*, *Mechelen* de Stad, Steden en Landen van *Utrecht*, *Overyſſel* en *Groningen*. Karel II. 1543.

VIII. Bede van honderd en twintigduizend guldens van Holland.

Terwyl de Keizer, na 't bemagtigen van Gelderland, met zyn Leger, naar Henegouwen trok, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten, werden de Staaten der Nederlanden, te Dieſt, beſchreeven, om hem met geld te onderſteunen (*n*). Hy hadt zig, in perſoon, derwaards begeven, en vorderde, onder anderen, van die van Holland, honderd en twintigduizend guldens, in Herfſtmaand en de vyf naaſtvolgende maanden op te brengen, by verkooping van Renten, Leeninge, of *Capitale Impoſitie*, dat is, Hoofdgeld. De Staaten, hierop, tegen den tweeden van Wynmaand, in den Haage, beſchreeven zynde, bewilligden terſtond in 's Keizers eiſch, en bragten hun *Conſent* der Landvoogdeſſe over, die hun, daartegen, Oktroi verleende, om Renten op Holland, tegen den penning zestien, te mogen verkoopen, en nieuwe belastingen te mogen leggen, op Wyn, Bier, Lakens enz. De Edelen en Steden, beſlooten heb-

(*n*) Goudhoeven *bl.* 614.

KAREL II. 1543. hebbende, zestigduizend Karels guldens gen den penning zestien, op te neemen, bonden zig, onderling, elkanderen schad te houden van de jaarlyksche Renten de Hoofdsomme, beloopende drieduizend ze honderd en vyftig guldens; en beloofden zyn aandeel, op zynen tyd op te brenger

Zwaarigheden by 't invoeren der nieuwe Imposten. Doch in 't opstellen der nieuwe belasting waartoe men, in Slagtmaand, met meer heid van stemmen, besloot, deeden zig e merkelyke zwaarigheden op. Sommige l len, gelyk Egmond en Buuren, wilden gedoogen, dat dezelven, binnen hunne H lykheden, geheeven werden. De Graaf Hoorne hadt, zelfs te vooren al, geweig in zyne Heerlykheid van Altena, de twee ti den de laaten vorderen. Gorinchem maa ook zwaarigheid, om Ontvangers tot nieuwen Impost te benoemen. Sommigen w den, hierom, de Landvoogdes verlof verz ken, om de ingewilligde Bede, op eene makkelyker wyze, te mogen doen heffe Zelfs zondt men de Pensionarissen van A sterdam en Gouda, ten dien einde, naar b ven (p). Doch deeze bezending was vru teloos. De Imposten op Wynen, Bieren, L ken, Zyde, Fluweel, Beesten enz. werde met den aanvang des volgenden jaars, alomm in Holland, geheeven (q). Men betaalde de jongste Beden van honderd en twintigdu zend en vyf en zeventigduizend guldens uit, e

me

(o) I. Memoriaalb. VAN DAM f. 5.
(p) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 362, 363, 36 365, 366, 367, 368.
(q) Repert. der Plakaat. bl. 46.

men loste 'er de zestigduizend guldens, die, in Wynmaand des jaars 1542, waren opgenomen, mede af (r). In Wynmaand deezes jaars, waren de Staaten ook genoodzaakt geweest (s), geld en laken te zenden naar Utrecht, tot betaalinge van tien vendels Knegten, die, onder bevel van den Overste *Burmania*, uit Gulikerland, in 't Stigt gekomen waren, en den Landluiden en Kloosterlingen veel overlast aandeeden. Onder anderen, waren zy, onder 't roepen van *Sla dood! sla dood!* in 't Vrouwen Klooster buiten Utrecht gevallen, dreigende de Nonnen met bloote messen. Doch zy verliepen allen, toen 'er betaaling kwam (t). KAREL II. 1543.

Zo dra de Keizer in Henegouwen gekomen was, verdeelde hy zyn Leger in twee hoopen, en deedt Guize en Landrechies, te gelyk, belegeren. Doch Guize werdt, op de aankomst des Franschen Legers, wederom verlaaten, en al 's Keizers magt voor Landrechies gelegd. Op den agtentwintigsten van Wynmaand, begon men de Stad te beschieten. Doch tegen den avond, naderde het Fransche Leger, zig eerlang, in 't gezigt der belegeraaren, in slagorde stellende. De Keizerschen, meenende, dat het den Franschen ernst was, eenen slag te waagen, maakten zig insgelyks gereed. Doch 't bleek haast, dat de vyand alleen voorhadt, de Stad van voorraad te voorzien; 't welk de Keizerschen te laat gewaar werden, en hierom niet beletten konden. Karel Besluit van den Veldtogt in de Nederlanden.

(r) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2.
(s) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 364.
(t) HENR. VAN ERP, Chron. *bl.* 118, 119.

KAREL II. rel de V, sedert zelf in 't Leger geko
1543. niet zonder gevaar geloopen te hebben
door eene vyandlyke party, die by Qu
op hem paste, te worden opgeligt, noo
de Franschen ten stryde uit, op den de
van Slagtmaand. Men werdt ook han
meen, en de Franschen, eenig verlies g
den hebbende, weeken af, zig werpend
de vesting, *Chateau in Cambresis* genaamd.
klein Riviertje scheidde hier de twee Le
over welk de Keizer, in den nagt, eene
deedt slaan, om de Franschen te verras
doch zy, hiervan de lugt krygende, trol
met stillen trom af. De Keizerschen m
ten zig toen meester van de vesting, en
volgens ook van de Stad Kameryk en
steedje Crevecoeur. Dit laatste lag op F
schen bodem. Doch Kameryk met het on
hoorige land en Chateau in Cambresis beh
den tot het Keizerryk; en hadden, desona
gezien, voorgeevende onzydig te willen
ven, den Franschen vryen doortogt vergu
en andere diensten gedaan. Karel de V. vo
hierom goed, zig van deeze Plaatsen mee
te maaken, en dezelven van behoorlyke be
ting te voorzien. 't Beleg van Landrech
was, ondertusschen, opgebroken, schoon
Stad, door de bezetting van Chateau in Ca
bresis, nog meer of min benaauwd werdt.
Veldtogt in de Nederlanden eindigde met
herwinnen van Arlon, en eene of twee and
Plaatsen, in het Hertogdom Luxemburg (
K

(*u*) VIGLII Epist. Select. *N*. CXXXV. *in* Anal. Belg. *T*.
II. *P*. I. *p*. 312.

Karel de V. was, dit jaar, in de Nederlanden, niet geslaagd naar zynen zin; doch hy maakte rekening om Frankryk, in 't volgend jaar, met grooter magt, te beoorloogen. 't Was hem reeds, in Sprokkelmaand, gelukt, een Verbond te sluiten met Henrik den VIII, die, onlangs, merkelyk ongenoegen tegen François den I. hadt opgevat. Men kwam overeen, om den Koning van Frankryk, in geval, hy Engeland, Spanje of de Nederlanden den oorlog aandeedt, en zekere andere voorwaarden, die men hem wilde voorschryven, niet naarkwam, met twintigduizend Knegten en vyfduizend Ruiters, aan te tasten (v). Men maakte, in 't Verbond, alleen van zo weinig volks gewag, om François den I. in slaap te wiegen, en te beweegen, om zig, slegts naar gelang, in staat te stellen. Ook was 'er, dit jaar, alleenlyk een kleine hoop Engelsche hulpbenden, onder bevel van *Wallop*, in de Nederlanden geweest (w). Doch 't is zeer waarschynlyk, dat de verbonden' Vorsten, by 't sluiten van 't Verbond, reeds voorhadden, tegen 't volgend jaar, een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen; gelyk zy metterdaad deeden.

Karel II. 1543. De Keizer verbindt zig met Engeland, tegen Frankryk.

De Keizer was, geduurende den winter, bezig, om zig, ook nog door andere verbonden, in staat te stellen, om Frankryk te beoorloogen, en de Nederlanden te beveiligen. Men was, by 't Verdrag van Venlo, tusschen hem en den Hertoge van Gulik, getroffen, over-

IX. Verbond van Vriendschap, met Hertog Willem van Gulik.

(v) Act. Publ. Angl. *Tom*. VI. *P*. III. *p*. 86.
(w) Rapin *Tom*. V. *p*. 422, 436.

KAREL II. overeen gekomen, om, by de eerste gel
1543. heid, te arbeiden aan een Verbond
Vriendschap en onderlinge bescherming
Gemagtigden des Keizers en des He
kwamen, ten deezen einde, te Brussel,
1544. een; en op den tweeden van Louwmaan
jaars 1544, werdt het Verbond, door
getekend, en naderhand, door den Kei
den Hertog, en de Staaten van Brabant,
Holland en van Gelderland, bekragtigd. M
beloofde, by het zelve, elkanderen alle
gelyke hulp, in geval de Nederlanden,
eener, of de Heerlykheden des Hertogs
Gulik, ter anderer zyde, vyandlyk wer
aangetast. Ook zou men geene verdragen f
ten, ten nadeele van elkanderen (*x*). De
magtigden van 's Keizers zyde, die dit V
bond gesloten hadden, waren Lodewyk v
Vlaanderen, Heer van Praat, Nikolaas Pe
not, Heer van Granvelle, Lodewyk v
Schoore, President van den geheimen Raa
en Viglius van Zuichem, Raadsheer in d
geheimen en in den grooten Raad te Mech
en met den Koning van Deenemarke. len. Twee derzelven, Granvelle en Vigliu
werden, terstond hierna, nevens *Jan van N*
ves, Vice-Kanselier, en *Karel Boisot*, gema
tigd, om, te Spiers, met Gemagtigden va
Christiaan den III, Koning van Deenemark
en van Jan Adolf en Fredrik, Hertogen va
Sleeswyk-Holstein, over een Verbond va
Vrede, in onderhandeling te treeden. Eeni
ge Hollandsche schepen waren, door de Dee
nen, genomen. De Zond was, hierop, twe
jaa

(*x*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 21.

jaaren agtereen, gesloten geweest, waarby de Hollandsche Koophandel niet weinig geleeden hadt. Zelfs was men, met reden, bedugt, voor eene groote duurte in de Graanen, die reeds merkelyk in prys gereezen waren (y). De Lubekkers poogden, by deeze gelegenheid, hier te lande, te komen handelen. Doch dit zagen die van Amsterdam ongaarne; en zonden hunnen Pensionaris, Meester *Floris van Hogaarden*, naar Spiers: die den Keizer, uit naam der Staaten, verzogt, dat hy 't wilde beletten, en de vrye Vaart, voor de Hollanders, doen herstellen. Men tradt, in Grasmaand, in onderhandeling, en vondt de Deenen niet onhandelbaar (z). Koning Christiaan trok zo veel voordeels niet, van zyne verbindtenissen met Frankryk, als hy zig beloofd hadt; en leedt veel nadeel in zyne tollen, door 't ontbeeren van de Koopvaart der Hollanderen en Zeeuwen. Hy neigde dan, insgelyks, tot Vrede. 't Verbond van Vrede en Vriendschap werdt, eindelyk, te Spiers getroffen, op den drie-entwintigsten van Bloeimaand. Christiaan de III. beloofde, by hetzelve, afstand te zullen doen van zyne verbindtenissen met Frankryk. En beide de Vorsten verbonden zig, elkanders vyanden geene hulp altoos te zullen bewyzen. De Amsterdammers werden, in alle de Privilegien, hun door de voorgaande Koningen van Deenemarke verleend, uitdrukkelyk bevestigd. Voorts was de Koning van Engeland in dit Ver-

Karel II.
1544.

(y) Chron. van E. de Veer *f.* 58.
(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 2, 6, 17, 22, 26, 30, 33.

KAREL II. 1544. Verbond begreepen: ook de Koning
Zweeden, mids hy zig, binnen zes maand
verklaarde. Door dit Verdrag, ſtondt
Keizer ſtilzwygens af van de onderſteun
van zynen Zwaager, den gevangen Konii
Chriſtiaan den II, ſchoon hy, aan Chriſti
den III, nog geenen hooger' titel toeſto
dan dien van *verkooren Koning in Deenemar*
en dus het regt zyns Zwaagers liet zo 't v
(*a*). Karel de V. hadt dus, in den tyd
ruim een jaar, drie Verbonden weeten te ſl
ten, met Vorſten, die in de belangen v
Frankryk geweeſt waren. En 't verdient
ne opmerking, dat de naauwe verbindten
die François de I. met de Turken gema
hadt, in allen drie de Verbonden, opgegev
wordt, als eene beweegreden voor Hen
den VIII, Chriſtiaan den III, en Hertog W
lem van Gulik om Frankryks zyde te verla
ten. De Vrede met Deenemarke werdt,
Zomermaand (*b*), tot overgroote blydſch
der Ingezetenen, in Holland en in Zeelan
afgekondigd (*c*).

X. Bede van eenhonderd agt en negentig duizend guldens.

Op den elfden van Louwmaand, hadt
Landvoogdes, tot voortzetting des Franſche
Oorlogs, eenhonderd agt en negentigduizen
guldens van de Staaten van Holland doen e
ſchen, welken, in zes maanden, moeſten wo
den opgebragt, door hen, die gewoon wa
ren, in de Schildtalen, te draagen. Doo
de Leden, hierop, ſedert, vergaderd, hao
den geenen laſt, om zo veel in te willigen. D
Ede

(*a*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 274.
(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.
(*c*) VELIUS Hoorn, *bl.* 258. REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 47

Edelen kwamen hooger niet, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Dordrecht ſlegts tot negentig; Haarlem tot tagtig; Leiden en Gouda tot honderdduizend, mids allen genietende de gewoonlyke kortingen. Amſterdam weigerde te ſtemmen, zo lang men geen middel gevonden hadt, om de zeſtigduizend guldens, in 't jaar 1542, verzegeld, op te brengen, 't welk toen nog niet geſchied was. De Steden waren wel overeen gekomen, om deeze zeſtig, benevens zekere vyfenzeventig, en honderd en twintigduizend guldens, in 't jaar 1543, ingewilligd, uit de nieuwe Impoſten, te vinden; doch zy wilden van deeze ſommen negentigduizend guldens ten laſte van 't platte land brengen, en alleen op den *Bruikweer* doen omſlaan: ook begeerden zy, dat de Edelen, Kloosters en andere vryen, die niet in de Schildtalen droegen, in den Excyns van Wynen en Bieren, die voortaan alleen, doch ſlegts in de groote en kleine Steden, geheeven zou worden, zo wel zouden draagen, als de groote en kleine Steden; welken dan 't overſchot der genoemde ſomme, ten haaren laſte, zouden neemen, mids men den Haage, die nu, door 't vermenigvuldigen der Dagvaarten aldaar, ſterk begon toe te neemen, voor eene kleine Stede rekende, en den Impoſt nergens hooger ſtelde, dan in de Steden, daar men grooten Excyns gaf. Doch de Edelen hadden, tot hier toe, in dit ontwerp der Steden, als 't welk zy oordeelden, hen te zeer te bezwaaren, niet willen bewilligen. Ook ſmaakte het der Landvoogdeſſe niet. Eerlang kwamen egter de Edelen

KAREL II. 1544.

en Steden, Delft uitgenomen, overeer de Edelen en Kloosters langer geen E zouden betaalen, dan tot dat men de n tigduizend guldens zou hebben opgel Doch de Landvoogdes nam ook hierin genoegen. Ook bleeven de Staaten, de Bede, nog oneenig. De Leden kwa wel wat hooger; doch vorderden voorv den, onder anderen het afdoen van den derdsten penning op de uitgaande Koopı schappen, tot welken, de Landvoogdes wilde verstaan. De Prins van Oranje d hen toen tot verdere bewilliging. En 't gelukt zyn, zo de Landvoogdes de nie Imposten, welken, in Holland, alomme 't water leggende, niet zonder zwaare kos konden worden ingezameld, zouden de 1 keryen geweerd worden; hadt willen afdc Van Wynen en Bieren, wilde men bly betaalen. Doch Oranje hadt geen' last, zo veel toe te geeven. In Lentemaand, kı men de Staaten te Brussel, daar men den l den, afzonderlyk, aanging, om hen tot l williging te beweegen. De President van Schc re vertoonde den Edelen, onder anderen dat het hem vreemd dagt, dat zy op de a schaffing des honderdsten pennings dronge daar zy immers geen belang altoos by de Koophandel hadden. Ook was 't waar, d zy dit, alleen ten verzoeke der Steden, ha den willen bedingen. Men haalde hen, ei delyk, over, om in honderd en tagtigduizen guldens te bewilligen, mids gevolg hebbend van de Steden. Doch deezen waren verder nie dan tot honderd en vyftigduizend guldens t bren

De Staaten be-

brengen: en de Landvoogdes verklaarde, den negenden van Grasmaand, zig daar mede te vrede te zullen houden. Het Verdrag met Deenemarke ſtondt toen op een' goeden voet, 't welk haar, naar 't ſchynt, gemaklyker maakte. De ingewilligde ſomme zou worden gevonden, voor de helft op de Schildtalen, waarin de Steden, kleinen en grooten, de gewoone kortingen zouden genieten, en voor de wederhelft op de Morgentalen, twee deelen ten laſte van den Eigenaar en een deel ten laſte van den Bruiker. Geeſtelyken, Edelen en vryen, woonende binnen de Plaatſen, onder de Schildtalen begreepen, zouden 'er, zo wel als andere Ingezetenen, toe moeten draagen. De Edelen hadden hier wel veel tegen gehad, en zelfs den Prinſe van Oranje vertoond, hoe veel belang hy hadt, ter oorzaake zyner aanzienlyke goederen, in Holland gelegen, om te bewerken, dat de Steden haaren zin niet kreegen. Doch deezen hadden 't 'er weeten door te haalen, en zelfs bewerkt, dat haar Ontwerp, om den nieuwen Impoſt te hebben afgeſchaft, ten Hove, eindelyk, werdt goedgekeurd (*d*).

KAREL II. 1544.

willigen alleen in honderd en vyftigduizend guldens.

Met den aanvang deezes jaars, hadt het Verbond met Henrik den VIII. de Nederlanden reeds ingewikkeld, in eenige moeilykheden met Schotland, welk toen met Engeland in oorlog was. Eenige Schotſche ſchepen, op de Engelſchen gekruiſt en eenigen buit behaald hebbende, waren, met den zelven, te Vee-

XI. Onluſt met Schotland.

(*d*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

KAREL II. 1544. Veere ingeloopen. Kort hierna, kreeg tyding, dat de Schotten eenige Antwer schepen beroofd hadden. De gantsche S sche Vloot werdt, hierop, met al het te Veere, in beslag genomen. Doch in temaand, vonden eenige Schotsche Boo zellen gelegenheid, om uit de hegten ontvlugten, en zig meester te maaken va Engelsch Schip, dat in de Haven lag, welk zy naar Schotland zeilden. Doch schending van 's Keizers grondgebied v zo euvel genomen, dat de Schotsche go ren, te Veere, terstond aangeslaagen, e behoeve van den eigenaar van 't Eng Schip, in 't openbaar, verkogt werden Bleef hier niet by. In Bloeimaand, we de Schotten, alomme hier te lande, voor v den, verklaard, en alle handel met hen booden (*e*). En sedert, deeden de Ne landers hun, en zy den Nederlanderen, nige jaaren agter een, ter zee, alle mog ke afbreuk (*f*).

Veldtogt in de Nederlanden. Midlerwyl, hadt de Keizer zig naar Sp begeven, om onderstand tegen Frankryk, de Ryksvorsten, te verwerven. De Pr stanten weigerden hulp, indien men hun g ne vrye oefening van Godsdienst toesto De Keizer bewilligde in deeze voorwaarde bragt, hierop, een talryk Leger byeen. Gr *Willem van Furstenberg*, die over een gede te des Keizerlyken Legers geboodt, trok vo uit naar de Nederlanden, en belegerde en l

ma

(*e*) Repert. der Plak. *bl.* 46.
(*f*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 476, 477.

magtigde Luxemburg, omtrent het einde van Bloeimaand. De Keizer, hem sedert gevolgd zynde, overmeesterde *Commerci* en *Ligni*, in 't Hertogdom Bar. Toen sloeg hy 't beleg voor S. Disier, in Champagne, welk hem zes weeken ophieldt. De Hertog van Norfolk was, kort te vooren, met een gedeelte des Engelschen Legers, te Calais, geland. Hy vereenigde zig met de Keizerschen, onder de Graaven van Buuren en Roeulx: en men ondernam 't beleg van Montreuil. Henrik de VIII, sedert, met het overig gedeelte des Engelschen Legers, geland zynde, sloeg zig voor Boulogne neder. De Keizer was met Koning Henrik overeen gekomen, dat de beide Legers zig vereenigen zouden, en regelregt naar Parys trekken; doch alzo 't beleg van S. Disier hem langer ophieldt, dan hy gedagt hadt, werdt deeze toeleg, door het aangroeijen des Franschen Legers, verydeld. Henrik kreeg, ondertusschen, vermoeden, dat Karel den togt naar Parys voor hem alleen wilde laaten, terwyl hy Champagne zou zoeken te overweldigen: en dit bewoog hem zig, voor Boulogne, neder te slaan (*g*). In Holland, en elders in de Nederlanden, was, midlerwyl, by openbaaren Plakaate, afgekondigd, dat men het Engelsch Leger tolvry van allerlei voorraad voorzien kon. Te vooren, was de Koning van Engeland ook uitgezonderd geweest van een openbaar verbod, om vreemde Heeren te dienen (*b*). Ter Staatsver-

Karel II. 1544.

(*g*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 866, 885, 886, 887. Rapin *Tom.* V. *p.* 442, 443.
(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46, 49.

KAREL II. 1544. vergaderinge, was men, reeds in Bloeim bedagt geweest, op 't beveiligen der Vis rye, alzo de Franschen Kaapers hielde de Noordzee, die, eenigen tyd gelee reeds verscheiden' Visschers genomen den (*i*).

De Prins van Oranje sneuvelt voor S. Disier.

't Beleg van S. Disier werdt vast voor zet. Doch op den zeventienden van H maand, den negenden dag van 't Beleg, w de Prins van Oranje, Stadhouder van land, terwyl hy zig in de Loopgraaven vondt, door den slag van eenen steen, vinnig tegen de schouder getroffen, dat geheel verbryzeld werdt, en hy, des an rendaags, aan de wonde overleedt. Hy niet ouder dan twee-endertig jaaren, en eene Weduwe, Anna van Lotharingen, do geene wettige Kinderen na. By uitersten V (*k*), hadt hy het Prinsdom Oranje en zy andere Heerlykheden gemaakt aan zynen Ne ve, *Willem van Nassau*, die nu ruim elf jaar bereikte, zynde op den veertienden van Gr maand des jaars 1533, te Dillenburg gebooren Zyn Vader was Graaf *Willem van Nassau-Dille burg*, Broeder van Graave Henrik van Nassa den Vader van René van Chalons, Prinse v Oranje: zyne Moeder, *Juliana van Stolberg*. I jonge Willem kwam, sedert, met zyne Nigt de Prinsesse Weduwe, te Brussel (*l*). Hy hiel zig, doorgaans, in de Nederlanden op, waar hy, na dat hem, in 't jaar 1559, het Sta hou

Zyn Neef, Willem van Nassau, is zyn Erfgenaam.

Lodewyk van

(*i*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544. 10, 26.
(*k*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 308, 3
(*l*) Chron. van E. DE VEER *f.* 59.

houderſchap van Holland opgedraagen was, de eerſte grondſlagen van de vryheid der Vereenigde Nederlanden heeft helpen leggen. Doch nu werdt, op den vierden van Wynmaand (*m*), *Lodewyk van Vlaanderen*, *Heer van Praat*, met het Stadhouderſchap van Holland, Zeeland en Utrecht beſchonken (*n*). Hy was afkomſtig uit eenen natuurlyken Zoon van Lodewyk van Male, Graave van Vlaanderen (*o*), en getrouwd met *Jozyne*, oudſte Dogter van *Karel van Praat*, met welke hy de Heerlykheid van Moerkerken in Holland behuwelykt hadt (*p*). Den twaalfden van Wynmaand, nam hy zitting in den Raad, in den Haage, wordende aldaar, door den Preſident van Aſſendelft, verwelkomd (*q*). Wy keeren weder tot het beleg van S. Diſier.

KAREL II. 1544.

Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder.

De Graaf van Sancerre, die, binnen de Veſting, geboodt, verdedigde zig zo dapper, dat de belegeraars, na verloop van eenige weeken, nog weinig gevorderd waren. Doch de liſt van den Heer van Granvelle deedt hem, eindelyk, tot de overgaave beſluiten. Men hadt eenige brieven, en onder deezen het Cyffer van den Hertoge van Guize onderſchept. Granvelle, dit Cyffer nabootſende, gaf den Graave van Sancerre, by eenen Brief, kennis, dat de Koning voldaan was over zyne dapperheid; doch dat 'er geen kans was, om

S. Diſier wordt ingenomen.

(*m*) SUFFRID. PETR. App. *ad* BEKAM *p*. 190.
(*n*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl*. 50.
(*o*) *Vide* Not. C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *ad* VIGLII Vitam, *in* Anal. Belg. *Tom*. I. *P*. I. *p*. 155.
(*p*) GOUDHOEVEN *bl*. 190.
(*q*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544. *bl*. 47.

KAREL II 1544. om de Stad te ontzetten, of van den no
gen voorraad te voorzien: dat hyze, hier
op de beste voorwaarden, moest overgeev
Sancerre, den Brief aanmerkende als van
Hertoge van Guize komende, gaf, hier
de Stad over, tegen 't einde van Oogstmaand

XII. Vrede van Crespi. De langduurigheid van dit Beleg en va
Beleg van Boulogne, door de Engelsche
hadt ondertusschen zo veel mistrouwen
wekt, tusschen den Keizer en den Kon
van Engeland, dat zy, ieder afzonderl
Karel heimelyk, en Henrik openlyk, met
Koning van Frankryk, in onderhandeling z
ten te komen. Men handelde van Vre
zonder dat de Keizer tot eenen stilstand
wapenen verstaan wilde. Hy drong, van
tot tyd, dieper in Frankryk, en bragt Fr
çois den I, eerlang, in zulk eene engte,
hy de voorkomende gelegenheid tot het s
ten der Vrede, greetiglyk, aannam (*s*).
werdt, alleen tusschen den Keizer en hem,
den agttienden van Herfstmaand, te *Cresp*
't *Laonnoische*, getekend. Wy merken 'er,
leenlyk, uit aan „ dat François de I. beloof
„ den Keizer, binnen eene maand, te zul
„ stellen in 't bezit van 't Graafschap Cha
„ lois, en, gelyk meermaalen, afstondt v
„ 't Regt van opperste magt over de Gra
„ schappen Vlaanderen en Artois; den K
„ zer en zyne Opvolgers van alle Leenroer
„ heid ontheffende. Ook deedt hy afsta
„ van alle regt, welk hy zou konnen vo

ge

(*r*) DANIEL *Tom*. VII. *p*. 887-891.
(*s*) RAPIN *Tom*. V. *p*. 443.

„ geeven te hebben, op het Hertogdom Gel- Karel II.
„ der en het Graafschap Zutfen. Voorts werdt 1544.
„ het Regt van *Aubaine*, voor de Ingezetenen van Holland, Zeeland en de andere Nederlanden, in Frankryk, vernietigd verklaard." Doch de meesten deezer punten waren, ook in vroeger' tyd, bedongen. 't Voornaamste punt van dit Verdrag betrof het Huwelyk van Karel, Hertoge van Orleans, tweeden Zoon van François den I, met Maria, 's Keizers oudste Dogter, of met de tweede Dogter des Roomsch-Konings, ter keure van den Keizer, met de eerste van welken, hy de Nederlanden, en met de andere, het Hertogdom Milaan tot een' Bruidschat geeven zou. Voorts, waren de voornaamste Europische Mogendheden in deeze Vrede begreepen, zelfs de Koning van Zweeden, mids hy zig met den Keizer verstondt, en buiten benadeeling van het Regt der twee Dogteren van Christiaan den II, op de Zweedsche Kroon (*t*). De Keizer verklaarde zig, sedert, voor het Huwelyk van de Dogter des Roomsch-Konings met den Hertoge van Orleans (*u*); doch het hadt geen' voortgang, alzo de Hertog, in den Herfst des volgenden jaars, overleedt (*v*). De Vrede van Crespi was, in Oogstmaand te vooren, door de Staaten van Holland, op 's Keizers last, ondertekend en beëedigd. Haarlem en Leiden klaagden, kort hierna, dat de Staalen, welken

Haarlemsche en Leid-

(*t*) Du Mont Corps Diplom. *Tom*. IV. *P*. II. *p*. 279, 287.
(*u*) Du Mont *ubi supra p*. 288.
(*v*) Daniel *Tom*. VII. *p*. 901.

KAREL II. 1544.

Fransche Lakens, in Frankryk, nagemaakt.

ken zy aan hunne Lakens sloegen, te Pa nagemaakt, en aan slegter Lakens geslaa werden. Den Stadhouder werdt verzo hierin, aan 't Fransche Hof, verandering te vorderen. Doch ik heb niet konnen vind wat hy, in deeze zaak, verrigt hebbe. Ook zogt men, sedert, dat de nagemaakte Lak die, te Antwerpen, in beslag genomen ren, openlyk verbrand mogten worden (Doch ik weet niet, of zulks geschied zy. rel de V. begaf zig, na 't sluiten der Vre naar de Nederlanden, alwaar hy zig, to Grasmaand des volgenden jaars, ophie Henrik de VIII, die zig, eer nog de Vr getroffen was, van Boulogne meester gema hadt, doch 't beleg van Montreuil, sed opbreeken moest; bleef met Frankryk in o log, tot in Zomermaand des jaars 1546, w neer de vrede tusschen de twee Koning insgelyks, hersteld werdt (*x*).

Bede van honderd duizend guldens.

De Staaten der Nederlanden, in Wynmaa te Brussel zynde beschreeven, deedt de K zer, in persoon, aan ieder derzelven, e Bede. Van Holland vorderde hy honde duizend guldens, in louteren gelde. De St ten, hierop, in den Haage, gedagvaard, to den zig niet ongenegen ter bewilliging; d zagen gaarne, vooraf, den honderdsten p ning eerst afgedaan, welken zy hielden h tegen een Privilegie van Koning Filips, in d jaare 1495 gegeven (*y*), te zyn opgele M

(*w*) ADRIAAN VAN DER GOES *Regist. op 't jaar* 1545. 31, 32, 36, 37, 38, 41.
(*x*) RAPIN *Tom.* V. *p.* 444 455.
(*y*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 297.

Men drong hierop zeer ten Hove. De President van Schoore hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amsterdam, welke Stad 'er ook, ter oorzaake van haaren Koophandel, het meeste belang by hadt. Eindelyk, verwierf men eene *Acte* van den Keizer, waarby verklaard werdt, dat de honderdste penning, na verloop van eenige maanden, zou worden afgeschaft: gelyk sedert ook gevolgd is. De Staaten bewilligden, terstond na 't bekomen van deeze Acte, in de volle honderdduizend guldens (z).

KAREL V. 1544.

Honderdste penning afgeschaft.

Midlerwyl, hadden zy geene kleine moeite, om de lasten, met welken zy zig, sedert eenige jaaren, hadden moeten bezwaaren, te heffen. Behalven de groote Beden, in welken men hadt moeten bewilligen, beliep het oud agterwezen van Holland, ten deezen tyde, *tweehonderdduizend min zestig* guldens. De zes groote Steden waren, daarenboven, bezwaard met drieduizend zevenhonderd Karels guldens, jaarlyksche Renten. Ook hadt men, op de twee tienden, die traaglyk inkwamen, geld moeten opneemen, tot twintig ten honderd. De Staaten wendden, derhalven, alle hunne poogingen aan, om zig van deeze lasten, zo veel mogelyk ware, te ontheffen. Zy deeden den kleinen Steden, die den Impost niet getrouwelyk opbragten, met naame Oudewater en Woerden, scherpelyk aanzeggen, dat zy zig beter zouden hebben te kwyten. Zy lieten de Morgentalen der Landeryen, die niet

Zwaarigheid om geld te vinden. 's Lands agterwezen.

(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar 1544. bl. 50, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62.*

KAREL II. niet onder de Schildtalen gebragt w
1544. naauwkeuriglyk opneemen, op dat zy
ven ook in de gemeene laften zouden k
doen draagen, en bevondenze over de
enveertigduizend vyfhonderd morgen te belo
Zy ftelden orde, om de buitendykfche
den en andere onvryen, zo wel als zull
die onder de Schildtalen behoorden, twe
een vierde ftuivers van 't Morgen te doen
taalen. Doch zy ontmoetten, in dit a
geduurig verfcheiden' zwaarigheden.
fcheiden' kleine Steden en Dorpen weige
den Impoft op de Wynen en Bieren te
doen. 't Land van Voorne en Putten h
zig ongehouden, tot de jongft ingewill
Beden te draagen. De Graaven van Bu
en Egmond oordeelden, insgelyks, vry
moeten zyn, de eerfte van alle belafting
de andere, ten minften, van de Tien
De Stad Delft zelve gaf voor, ter oorza
van den brand des jaars 1536, nog van
gemeene laften te moeten verfchoond blyv
hoewel de andere Leden oordeelden, dat
thans, zo wel als iemant, tot het draagen d
zelven, in ftaat was. De Dorpen van Ha
Ambagt en Amftelland, Rynsburg, de R
ders der Duitfche Orde, wegens hunne g
deren in Holland, en verfcheiden' ande
verzogten ook van 't Morgengeld of de Ti
den verfchoond te blyven (*a*): al het wel
de invordering der gemeene middelen
mo

(*a*) ADRIAAN VAN DER GOES Regift. *op 't jaar* 1544.
3, 5, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 4
43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 60, 61. *op 't jaar* 15
bl. 3, 5, 14.

moeilyk maakte, en de Staaten, dit gantsche jaar, de handen vol werks gaf.

Karel II. 1544.

XIII. Paus Paulus de III. beroept eene Kerkvergadering te Trente.

Het treffen van de Vrede, tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, gaf Paus Paulus den III, eindelyk, gelegenheid, tot het byeen roepen eener algemeene Kerkvergadering, waarnaar een groot deel der Christenheid, sedert veele jaaren, verlangd hadt, schoon met verschillende inzigten. De Keizer en de Roomsch-Katholyken in 't gemeen waren in de verwagting, dat de Protestanten, in dezelve, zouden veroordeeld worden: waarna Karel de V, in 't byzonder, meer gelegenheid hebben moest, om zyn gezag, in Duitschland uit te breiden. De Protestanten hadden ook, sedert lang, eene Kerkvergadering begeerd, mids dezelve volkomen vry en waarlyk algemeen ware, en in de eene of de andere Stad van Duitschland gehouden wierdt. De meeste Pausen, die, na de opkomst van Luther, den Roomschen Stoel bekleed hadden, schrikten voor het houden van Kerkvergaderingen, en verschooven 't gedurig. Doch Paulus de III, eindelyk gezien hebbende, dat hy 't niet langer uitstellen kon, hadt, in 't jaar 1536, eene Kerkvergadering te Mantua beschreeven; die egter geen' voortgang hadt, ten deele, om dat de Protestanten weigerden, zig op dezelve te laaten vinden, ten deele, om dat de Hertog van Mantua geene Kerkvergadering, in zyne Stad, gedoogen wilde, dan onder voorwaarden, die de Paus niet kon inwilligen. Twee jaaren laater, beriep Paulus de III. eene Kerkvergadering te Vicenza; doch met gelyken uitslag.

KAREL II. 1544. Eindelyk, besloot hy, op den Land te Spiers, die, in 't begin des jaars 154 houden was, de Stad Trente, gelegen grenzen van Duitschland, tot het houd Kerkvergaderinge, voor te slaan. En sch Protestanten geen genoegen in de Plaa men, noch konden goedkeuren, dat de de Kerkvergadering byeen riep, liet h ter niet na, de Bulle van Uitschryving, alle oorden, af te zenden. Ook vaardigd en de Keizer hunne gezanten naar Tren doch zy keerden wederom te rug, na ve van eenige maanden, zonder iets verri hebben. Karel de V. en François de I ren, by het Verdrag van Crespi, onde deren, overeen gekomen, om den Paus het samenroepen der Kerkvergaderinge dringen. Doch Paulus de III, de lugt gende van dit voorneemen, en niet gez om den Vorsten de eer te geeven van de vordering der Kerkhervorminge, die hy zelven, als Hoofd der Kerke, alleen v toegeschreeven hebben, besloot hen te v komen, en terstond na dat hy kennis va geslooten' Vrede gekreegen hadt, de K vergadering wederom te Trente byeen te pen, tegen den vyftienden van Lentema des aanstaanden jaars 1545 (*b*).

Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd. Midlerwyl, werden de voorige Plakaa tegen de Ketters, in Holland, wederom nieuwd. Ook gaf de Keizer den Bisschop Utrecht Oktroi, om alle Geestelyken on

(*b*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 148, 150, 155, 181, 184. *Livr.* II. *p.* 181.

zyn Bisdom, welken hy verdagt hieldt van Ketterye, te mogen doen vatten, en hen, te Utrecht, te regt te mogen doen stellen, zonder, hierin, tegen 's Keizers hoogheid of tegen 's Lands Privilegien en Vryheden, te misdoen (c). Doch 't gene, over de uitvoering van dit Oktroi, in Holland, in Herfstmaand deezes jaars, ter Staatsvergaderinge, voorviel, gaf klaarlyk te verstaan, dat men hier niet gezind was, zo groot een voorregt over 's Lands Ingezetenen, in den Bisschop, te erkennen (d).

KAREL II. 1544.

Eenige Nederlandsche Fransvaarers vervallen in de handen der Engelschen. 1545.

De Vrede met Frankryk zou de Scheepvaart deezer Landen wederom hebben doen bloeijen (e), zo de Engelschen, die nog met Frankryk in oorlog waren, den handel niet merkelyk belemmerd hadden. In Louwmaand des jaars 1545, was 'er eene aanzienlyke Vloot Koopvaardyschepen, uit Holland en Zeeland, en van Antwerpen, naar Frankryk, onder zeil gegaan, om Wynen te haalen; doch zy verviel, grootendeels, in de handen der Engelschen, die de schepen en goederen egter eerlang, op het aanhouden van den Heere van Molembais, 's Keizers Gezant in Engeland, wederom vry geeven moesten. Eer de Vrede tusschen Frankryk en Engeland nog geslooten was, bragten de Engelschen ook, nu en dan, een Fransch schip in Zeeland op (f). Doch 't sluiten van de Vrede deedt deeze vyandlykheden ophouden.

De

(c) Repert. der Plakaat. *bl.* 50, 51.
(d) *Zie* ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 41.
(e) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 47.
(f) REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 478, 479.

KAREL II. 1545. Voortgang der Kerkvergadering te Trente, die, na 't houden van agt zittingen, naar Bononie verplaatst wordt.

De Kerkvergadering van Trente, d gen Lentemaand deezes jaars beschreeve werdt eerst in Wintermaand geopend, 't eerst alleen door eenige Spaansche en sche, doch meest Italiaansche Bisschopp Godgeleerden bygewoond. Agt Zitti hieldt deeze Kerkvergadering, tot in L maand des jaars 1547; wanneer Paul III, zeer verstoord op de Spanjaards, di ne en der Italiaanen inzigten geduurig d boomden, besloot, de Kerkvergadering, ondanks, naar Bononie, te verplaatsen. dertusschen hadt een getal van vyftig, ze zeventig, of ten hoogsten negentig Kerk ken, meest allen voorgeevende de algeme Kerk te vertoonen, konnen besluiten, in ze agt zittingen, verscheiden' gewigtige L stukken, over welken men met de Protest ten geschil hadt, te beslissen, en hunne spraaken, met vervloekingen, te bestem len. 't Stuk der Regtvaardigmaakinge, het gene 'er aankleeft, werdt, in de *z* zitting, beslist; toen 'er niet meer dan *vyf veertig* Godgeleerden, op de Kerkvergaderi waren (g). Toen 't stuk der Sakramenten, de *zevende* zitting, beslist werdt, waren niet meer dan *zestig* Bisschoppen en dert Godgeleerden tegenwoordig (h). Zelfs me te de Jezuit *Lainez*, in 't jaar 1562, op de ze zelfde Kerkvergadering van Trente, aa dat de gewigtigste Geloofsstukken, de Kan nyke Schriften en 't gezag der Overleveri ge

(g) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 247.
(h) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 414.

gen betreffende, in 't jaar 1547, door minder dan *vyftig* Bisschoppen, waren beslist geworden (*i*). De Protestanten hadden zig, hoe zeer 'er de Keizer op aanstondt, niet naar Trente willen begeeven, en na 't verplaatsen der Kerkvergadering naar Bononie, was 'er nog minder reden, om hen te verwagten. Ook bleeven de meeste Leden der Kerkvergaderinge, te Trente. Te Bononie, werden niet meer dan twee zittingen gehouden, waarin men niet goedvondt, iets vast te stellen (*k*). Sedert, bleef de Kerkvergadering opgeschort, tot dat zy, onder Paus *Julius den III*, in 't jaar 1551, te Trente, wederom hervat werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, nog een woord van gewaagen moeten.

Karel II. 1545.

XIV. Oorlog tegen de Protestanten in Duitschland.

Karel de V, Vrede met Frankryk en een Bestand met de Turken gesllooten hebbende, hadt de handen nu wederom ruim gekreegen, om den Protestanten, in Duitschland, den oorlog aan te doen. Hy besteedde dit gantsche jaar, en een gedeelte van het volgende, om 'er zig toe in staat te stellen, en naardemaal de Nederlanden hem, in deezen oorlog, met geld en manschap, ten dienst moesten staan, agt ik my verpligt, om deszelfs voortgang en uitslag, kortelyk, te boek te stellen.

De Keizer, zig, in Bloeimaand, begeven hebbende naar den Ryksdag te Worms, was aldaar met den Kardinaal Farneze, Pauselyken Gezant, in onderhandeling getreden, over de middelen, om de Protestanten uit te rooijen. Far-

(*i*) Fra-Paolo *Livr.* VII. *p.* 397.
(*k*) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 476, 495, 498. *Livr.* III. *p.* 505, 509.

KAREL II. 1545. Farneze vertoonde den Keizer „ dat de
„ zig, hiertoe, te Trente, van de ge
„ lyke wapenen bedienen zou; doch da
„ ne Keizerlyke Majesteit verpligt was,
„ gezag en de weereldlyke wapenen hie
„ vens te voegen." Hy deedt 'er by „
„ zyne Heiligheid, om den Keizer hierto
„ beter in staat te stellen, gezind was,
„ een gedeelte der Kerkelyke inkomste
„ Spanje af te staan, en zyne benden
„ vyfhonderd Ruiters en twaalfduizend K
„ ten te versterken." Karel de V. omhe
deezen voorslag greetiglyk, en besloot,
toen af, den Protestanten den oorlog aa
doen. Doch deeze onderhandeling was zo
dekt niet geschied, of de Protestanten,
den Ryksdag bywoonden, hadden 'er de
van gekreegen. De tyding van het ombr
gen van een deerlyk overschot van weerlo
Waldenzen (3), in het gebergte van Prov
ce, welke men, omtrent deezen tyd, in Duits
land kreeg, versterkte de Protestanten
meer, in het gevoelen, dat de Keizer en
Koning van Frankryk zig vereenigd hadde
om den Hervormden Godsdienst, aan a
oorden, te verdelgen (*l*).

Holland moet den — Karel de V. deedt, in 't najaar, in de N
d

(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 215, 217, 219.

(3) De *Waldenzen*, zo genoemd naar *Pieter W do*, Burger van Lions, hadden zig, al in de twa de eeuwe, door Walsch Vlaanderen, verspreid; d waren, hier en elders, zo streng vervolgd, dat zig, omtrent deezen tyd, meest, in 't gebergte v Provence, onthielden. *Zie* BOXHORN *Nederl. H* bl. 15 enz.

derlanden, volk en geld verzamelen, om zig, tot het voeren van den Duitschen Kryg, in staat te stellen. Aan de Staaten van Holland, was, gelyk wy gezien hebben, reeds in Slagtmaand des jaars 1544, eene buitengewoone Bede van honderdduizend ponden van veertig grooten gedaan, tot voldoening, zo 't heette, der schulden van den voorgaanden oorlog (m). Doch in Oogstmaand, werden hun nog zeshonderdduizend gelyke ponden, op te brengen binnen vier jaaren, afgevorderd. Men lei hun eene rekening voor van 's Keizers uitgaave en ontvangst, by welke bleek, dat 'er, in twee jaaren en vier maanden, elfhonderdduizend guldens meer waren uitgegeven, dan 'er, in drie jaaren tyds, uit de Beden van alle de Nederlanden, was ingekomen. De Edelen, Dordrecht en Amsterdam bewilligden terstond in de volle somme, mids dezelve, in zes jaaren, eerst opbrengende. Haarlem, Leiden en Gouda kwamen, in 't eerst, niet hooger dan tot vierhonderd en tagtigduizend guldens. Eindelyk, stemden zy egter, met de drie andere Leden. Delft hieldt zig nog buiten last. Doch men wilde eenige voorwaarden bedingen; en vooral 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, dat men, sedert eenigen tyd, wederom hadt beginnen te heffen, afgeschaft hebben. Maar de Keizer, die thans zelf in de Nederlanden was, liet zig niet beweegen. Zelfs werden 'er, in de Acte van Aanneeminge der Bewilliging, nog

Karel II. 1545. Keizer geld en manschap tot deezen oorlog leveren.

Staat van 's Keizers ontvangst en uitgaave.

(m) Acte van 26 Maart 1544. [1545] by Boomkamp Alkm. bl. 100.

KAREL II. 1545. nog zo veele voorwaarden niet gestel
de Staaten, mondeling, hadden bed
Zy waren genoodzaakt zig, voor eerst, t
de te houden (*n*). Ondertusschen wer
Gemeente, in den duuren tyd, dien men
eenige jaaren agtereen, hier te lande,
en terwyl 's Lands Kas veel ten agteren
(*o*), door belasting op belasting, zo
gedrukt, dat sommige Steden, onaang
zy afslag genooten hadden, na verloop
verscheiden' jaaren, nog door den Ontva
der Beden, openlyk en onder bedreiging
gyzeling, moesten aangemaand worden,
haar aandeel, in de jongst ingewilligde
op te brengen (*p*). De Landvoogdes
in den Zomer deezes jaars, waarschynlyk
dit zelfde einde, ook naar Utrecht gereisd
Van daar, begaf zy zig naar Gelderland,
waar 's Lands Staaten den Keizer, tot
voeren van den Duitschen Kryg, eene B
van driehonderdduizend goudguldens toes
den (*r*). Toen trok zy naar Groningen,
derende deeze Stad en het omgelegen La
twee-enveertigduizend guldens af, te betaa
in drie jaaren. De Groningers deeden ha
daarenboven, een geschenk van eenen goud
kop met guldens, drie voeder wyns, drie l
tarwe, drie last haver en drie vette ossen. V
Groningen, begaf zy zig naar Leeuwaarden (

O

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1545.
38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 56, 60.
(*o*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53.
(*p*) Sommatie van 9 Juny 1548. *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 11
(*q*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 119.
(*r*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 847.
(*s*) E. BENINGHA Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* CXVI
CXVIII. *bl.* 717, 718.

ongetwyfeld met oogmerk om den Friezen, insgelyks, eene Bede te doen, waarna zy, naar Brabant, te rug keerde. Karel II. 1545.

Midlerwyl, was de Raadsheer Viglius, door den Keizer, aan den Hertog van Beieren gezonden, om hem van den toeleg tegen de Protestanten kennis te geeven, en om hulp te verzoeken (*t*): en Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, bragt, in de Nederlanden, een Leger op de been, aan welks hoofd, de Keizer voorhadt, in Duitschland te rukken. Verscheiden' Nederlandsche Heeren voegden zig by dit Leger, als *Lamoraal, Graaf van Egmond*, Jonkheer *Henrik van Brederode*, *Andries*, *Bastaard van Wassenaar*, en anderen (*u*). Tegen den Winter, kwam de Keizer wederom in de Nederlanden, en kort voor nieuwjaar, te Utrecht (*v*), daar hy een Kapittel der Ridderorde van 't Guldenvlies hieldt, en toen, door Gelderland, alwaar hy, in persoon, werdt ingehuldigd (*w*), in Sprokkelmaand, naar Regensburg, keerde (*x*).

Met de invordering der nieuwe Impoften en Tienden, hadt men 't, dit jaar, in Holland, wederom zeer moeilyk gehad. Met het Land van Voorne en Putten, welk zig zeer ongaarne onder Holland liet omslaan, was men, eindelyk, overeengekomen, dat het een agtentwintigste deel in zestigduizend gul- Staat van den ontvangst der Imposten en Tienden.

(*t*) Viglii Vita *N.* LI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*u*) Goudhoeven *bl.* 130, 617.
(*v*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 62, 63.
(*w*) Pontanus *Libr.* XIII. *p.* 848.
(*x*) Viglii Vita, *N.* LII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.

KAREL II. guldens, op welken de Imposten geschat
1545. den, opbrengen zou. Doch men hadt werks, om dit geld te krygen. In Bloeima bevondt men, dat de Impost op verschei goederen, geheeven van den drie-entwin sten van Lentemaand des jaars 1543, tot twaalfden van Grasmaand des jaars 1544; Impost op Wynen en Bieren, alleen tot laatsten van Lentemaand des jaars 1545, de Impost op Wynen en Bieren met de t en een vierde stuivers van 't Morgen omtrent deezen tyd toe, samen zuiver h den beloopen *zes en negentigduizen zeshon zestien ponden dertien schellingen drie deniers* veertig grooten 't pond. De byzondere C vangers en Inzamelaars hadden zig tame gekweeten, uitgenomen die van Haarlem Woerden: doch daar bleeven nog zo ve onwilligen, dat men rekende, voor dezelv eenentwintigduizend guldens van de Beder moeten korten: hoewel deeze somme nac hand op veertienduizend guldens vermind werdt. Met de invordering der twee Ti den, was het veel erger gegaan. Veelen ha den hunne inkomsten en winsten te laag gegeven. De Ontvangers, vermoedelyk m kennis der Staaten, ongezind om 't vermog der Ingezetenen voor 't Hof open te legge hadden veel oogluiking gebruikt: tot zo v te zelfs, dat van den tienden penning d Koopmans winsten niet meer dan twaalfho derd guldens in rekening gebragt was. was dit geen wonder, als men aanmerkt, d in eene Stad als Haarlem, maar *negenentagt guldens vier stuivers*, door niet meer dan

Koo

Koopluiden, betaald waren. Van den tienden penning der Huishuuren was, in deeze Stad, *negenhonderd eenendertig guldens, dertien ſtuivers, drie deniers* ontvangen (*y*). In Weſtfriesland, was van den tienden penning van 't inkomen der Landeryen vyftienduizend vyfhonderd agttien ponden twee deniers gekomen, waar over geen klaagen viel. De Staaten hadden, by 't bewilligen der twee Tienden, bedongen, dat de *Quohieren* der Ontvangeren altoos geheim blyven moeſten (*z*). Dus ſcheen 'er geene gelegenheid te zullen zyn, om den waaren ſtaat van 's Lands vermogen, ten Hove, te konnen kennen. Doch twee Keizerlyke Gemagtigden, *de Sancto* en *Suys*, hadden, in Grasmaand, eenige byzondere Ontvangers voor zig doen komen, en hier door ontdekt, wat 'er ſchuilde. De Staaten waren hierover wel zeer t'onvrede; doch moeſten 't, huns ondanks, gedoogen (*a*). Het Hof kreeg dus, allengskens, volkomener kennis van de misſlagen der Ontvangeren en van het eigenlyk vermogen van 's Lands Ingezetenen; 't welk, door den tyd, tot zwaarer Beden gelegenheid gaf.

KAREL II. 1545.

De Keizer hadt de Ryksvorſten, te Regensburg, beſchreeven, voorgeevende de geſchillen met de Proteſtanten, in der minne, te willen byleggen. Doch zyn waare toeleg was de Proteſtanten in ſlaap te wiegen, en onver-

De Graaf van Buuren trekt met een Leger naar

(*y*) AMPZING Haarl. *bl.* 37, 38.
(*z*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 9, 17, 22.
(*a*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 25, 26. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 59, 60, 62.

KAREL II. verhoeds te overvallen. Ten dien einde,
1546. hy den Graave van Buuren bevolen, de
Duitsch derlandsche benden ook naar Regensbu
land. geleiden. De Protestantsche Vorsten,
onkundig van 's Keizers toeleg, versche
geen van allen op de Ryksvergadering; c
hielden ondertusschen heimelyke Byeenk
sten (b), in welken, zy de middelen bera
den, om den Keizer 't hoofd te bieden
hem zelfs aan te vallen. Toen zy gereed
ren, deeden zy den Keizer afvraagen, op w
hy 't, met zyne toerustingen, gemunt ha
hem hunnen dienst aanbiedende. Karel de
begreep ligtelyk, dat zyn toeleg ontdekt v
gaf slegts algemeen antwoord, en vaardi
terstond boden, naar alle oorden, af,
zyne benden byeen te doen komen. I
Duitschland, verzamelde hy eene tamely
magt. De Graaf van Buuren kwam, m
dertigduizend Knegten en zevenduizend pa
den, uit de Nederlanden, over den Ry
naar Regensburg (c). De Paus zondt *Octa*
Farneze ook met een Leger derwaards. Ka
verzogt zelfs de Protestantsche Vorsten, d
buiten 't Verbond van Smalkalde waren, o
hem volk by te zetten, voorgeevende, d
hy hunnen Geloofsgenooten den oorlog ni
aandeedt om den Godsdienst, maar om d
zy zyne Hoogheid niet erkennen, noch zi
naar de Rykswetten schikken wilden (d
Doch terwyl de Keizer 't volk zogt diets t
maa

(b) VIGLII Vita N. LIII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(c) J. CAMERARIUS de Bello Smalcaldico *int.* M. FREHER German. Script. *Tom.* III. *p.* 481.
(d) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Liv.* II. *p.* 126.

maaken, dat hy den Kryg niet voerde om den Godsdienst; maakte Paulus de III, by eene Bulle (e), in 't openbaar, bekend, dat hy met den Keizer in Verbond getreden was, om de Ketters, met de wapenen, tot de gehoorzaamheid der Kerke, te noodzaaken: ja hy vermaande elk, om 's Hemels zegen, door vasten en bidden, over zo heilig een' oorlog, te verwerven. Karel de V. was zeer te onvrede over den inhoud deezer Bulle. Doch de Paus zogt wel de uitrooijing der Protestanten; maar vreesde, tevens, voor den aanwas van 's Keizers magt. Zyne Bulle strekte, om de Protestanten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, en de Zwitsers, van 't kiezen van 's Keizers zyde af te houden (f). Eer nog de Duitsche met de Nederlandsche Benden vereenigd waren, trok de Keizer op, langs den Donauw, om zig te voegen met de Italiaanschen, die vast door Tirol afkwamen. Doch *Joan Fredrik*, Keurvorst van Saxen, en Filips, Landgraaf van Hessen, hoofden van 't Verbond van Smalkalde, en onlangs, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, een Leger van tagtigduizend Knegten en tienduizend paarden byeen gebragt hebbende, poogden deeze vereeniging te beletten: 't welk hun egter mislukte. Zelfs noodzaakte de Keizer hen, eerlang, hunne Legerplaats, by *Ingolstad*, te verlaaten, en eerst naar *Nieuwburg*, en toen naar *Donauwerd*, te wyken. Kort hierna, geraakte de Graaf van Buuren, geluk-

Karel II. 1546.

(e) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 310.
(f) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 359.

KAREL II. lukkiglyk, over den Ryn, en voorby Frank-
1546. fort en Nieuwburg: waarna hy, binnen weinige dagen, te Ingolstad aankwam, en zig, by 't Keizerlyk Leger, voegde. Toen besloot Karel de Protestanten op de hielen te volgen. Doch deezen, den slag ontwykende, dien de Keizer ook niet sterk zogt, braken op van Donauwerd, en legerden zig te *Nordlingen*. Hier scheen het tot eenen Veldslag te zullen komen. De Protestanten, verdriet krygende in de geduurige togten, die zy niet doen konden, zonder veel volks te verliezen, stelden zig in slagorde. Karel schaarde zyn Leger insgelyks, geevende 't bevel over den voortogt aan *Ferdinand Alvarez de Toledo*, *Hertoge van Alva*, onder wien de meeste Nederlanders stonden, die de Graaf van Buuren hadt aangebragt. Doch men kwam tot geen hoofdtreffen. De gantsche Veldtogt liep ten einde, zonder dat 'er, tusschen de wederzydsche Legers, iets anders dan schutgevaarten voorgevallen ware. De Keizer behaalde 'er egter zo veel voordeels by, dat hy zig in staat vondt, om 't Beleg van verscheiden Steden te onderneemen, die hem terstond werden opgegeven. Ook sneedt hy, van alle zyden, den Protestanten den toevoer af, en bragt hen eerlang in zulk eene engte, dat zy hun Leger in twee hoopen deelden, en aftrokken: begeevende den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen zig, met een' kleinen hoop volks, naar hunne byzondere Staaten, te rug. De Keurvorst van Saxen was 'er toe genoodzaakt, doordien hy tyding gekreegen hadt, dat zyn Hertogdom, door den Roomsch-

Ko-

Koning, Ferdinand, en door Hertoge *Maurits van Saxen*, die, schoon Luthersch en een Neef van den Keurvorst, door den Keizer, gewonnen was, te vuur en te zwaard, verwoest werdt. Verscheiden' Vorsten en Steden maakten toen hunnen zoen met den Keizer. De Graaf van Buuren nam *Darmstad* en Frankfort in. Augsburg en Straatsburg gaven zig, sedert, ook over aan den Keizer: die niemant in genade aannam, dan die zig voor vyand verklaarde van den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen. 't Jaar 1546 liep dus ongelukkig voor de Protestanten ten einde (*g*). Doch in 't volgend jaar, leeden zy nog meer. KAREL II. 1546.

In Louwmaand, zondt de Keizer agtduizend Knegten en vyftienhonderd Ruiters, onder bevel van *Jakob*, of, volgens anderen (*h*), *Joos van Kruiningen*, een Zeeuwsch Edelman, naar de Saxische grenzen. En 't gelukte hem, het Graafschap *Lingen*, het Graafschap *Rietbergen*, de Steden *Uffelen*, *Minden*, en verscheiden' anderen tot onderwerping te brengen. Toen keerde hy naar Breeme, welke Stad hy, verscheiden' Koopvaardyschepen vernield hebbende, hevig beschieten deedt; doch hy werdt zelf in eenen uitval gedood (*i*). De Keurvorst van Saxen, in zyn Land te rug gekeerd, bemagtigde, in korten tyd, verscheiden' Steden, die, door Hertoge Maurits, waren ingenomen. Zelfs noodzaakte hy hem en den Roomsch-Koning, eerlang, Saxen te

Jakob of Joos van Kruiningen, een Zeeuwsch Edelman, sneuvelt voor Breeme.

(*g*) Chron. van E. DE VEER *f.* 63-79.
(*h*) GOUDHOEVEN, *bl.* 617.
(*i*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 484.

KAREL II. 1546.

te ruimen en naar 't Keizerlyk Leger de wyk te neemen. Doch de Keizer, sedert, zyne gantsche magt, langs de Elve, in Saxen gevoerd hebbende, leverde den Keurvorst, by *Mulberg*, slag, op den vierentwintigsten van Zomermaand, overwon hem, en nam hem gevangen. De Landgraaf, toen geenen kans ziende, om alleen den Keizer 't hoofd te bieden, maakte, door tusschenspraak van Hertoge Maurits, en van den Keurvorst van Brandenburg, zynen Zoen met den Keizer, die hem egter, tegen verwagting, gevangen hieldt. De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld; doch naderhand tot eene eeuwige gevangenis. Hertog Maurits van Saxen werdt, sedert, tot Keurvorst verheeven (*k*). De Keizer zag zig, na 't overwinnen der twee voornaamste Protestantsche Vorsten, meester van gantsch Duitschland.

Dood van Luther.

Luther beleefde het ongeluk niet van de voornaamste voorstanders zyner Leere onder de Duitsche Vorsten. Hy was, op den zeventienden van Sprokkelmaand des jaars 1546, in zyne Geboorte-Stad Isleben, overleeden (*l*).

XV. Verbeteringen in burgerlyke zaaken, hier te lande.

Terwyl de Duitsche oorlog duurde, genoot men, in de Nederlanden, eene tamelyke rust; van welke de Landvoogdes zig bediende, om eenige verbeteringen te maaken, in het burgerlyk bestier deezer Landen. In den aanvang des jaars 1546, werdt, in Holland, by openbaaren Plakaate, de doodslag, in dronkenschap begaan, strafbaar verklaard. Ook werden de voo-

(*k*) Chron. E. DE VEER *f.* 79 *enz.*
(*l*) SECKENDORF Hist. der Reform. III. *Deel*, *bl.* 116.

voorige schikkingen op de Kleedinge nu, en sedert nog meer dan eens, vernieuwd, en den Lombaardhouderen de Kerk, geduurende den dienst, verbooden. Op de Haringvisscherye, kwam, wat laater, ook eene nieuwe Ordonnantie uit (*m*). De duurte van 't Kooren hadt, op 't einde van 't jaar 1545, reeds gelegenheid gegeven tot een Plakaat (*n*), waarby het koopen of verkoopen van Graanen van 't gewas deezer Landen, anders dan by de kleine maat en op de openbaare Markt zyner eigene woonplaats, tot aan Wynmaand toe, in Holland, verbooden werdt (*o*). Men lei ook in beraad, om den uitvoer van Graanen, die, onder betaalinge van 't verlofgeld, nog vrystondt, geheellyk te verbieden. De Landvoogdes zondt iemant naar Amsterdam, om op te neemen, hoe veel voorraads aldaar lag. En sedert heeft men Burgemeester *Henrik Dirkszoon* beschuldigd, dat hy de Koorenkoopers zou hebben aangezet, om twee lasten, in plaats van één, op te geeven: waar door de uitvoer vry bleef (*p*). Voorts was men, omtrent deezen tyd, ook sterk in de weer, om de zeeweeringen, by Petten en 't Hondsbosch, welken de Landvoogdes, voor eenige jaaren, bezigtigd hadt, te verbeteren, en de Duinen aldaar te onderhouden (*q*). Het Hof van Holland gaf, insgelyks, eene Ordonnantie uit, op het stellen van vuuren langs de stranden van

Karel II.
1546.

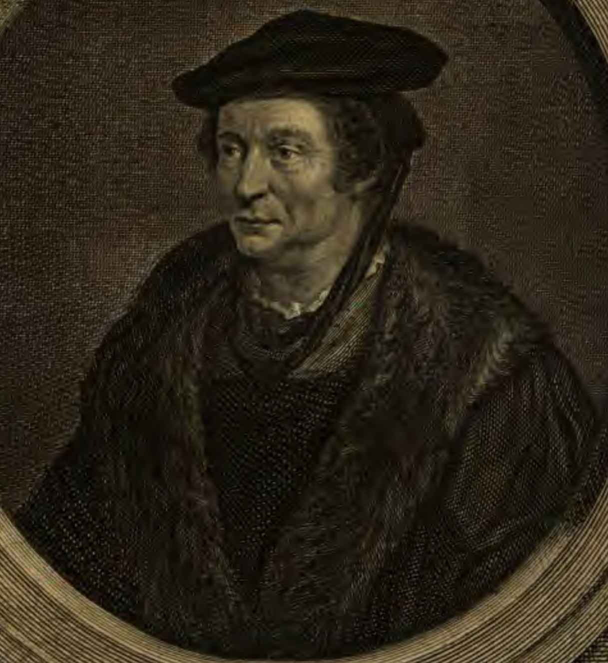
(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54, 63, 64, 67.
(*n*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 46, 48.
(*o*) *Zie dit* Plakaat *by* Boomkamp Alkm. *bl.* 112. *Verg.* Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54.
(*p*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 61.
(*q*) Repert. der Plakaat. *bl.* 54, 56.

KAREL II. 1546. van Holland, in Oorlogstyd; van ter Schelling af tot aan Goederede toe (r), welke Ordonnantie, door Vrouwe Maria, sedert, bekragtigd werdt (s).

De sterkte by Rammekens gestigt. 1547. In Lentemaand des jaars 1547, begaf de Landvoogdes zig naar Zeeland, om orde te stellen op de zeeweeringen der verscheiden Eilanden, en op de versterking van Walcheren, tegen vyandlyke aanslagen. Tot dit laatste einde, vorderde zy van de Staaten dertigduizend guldens, na dat haar, ongevraagd, tot beide de einden, reeds tienduizend Karels guldens waren aangebooden, welken zy ook aangenomen hadt. De Landvoogdes hadt voor, eenige *Blokhuizen* in Walcheren te doen opwerpen, welken zy, met Krygsvolk en geschut, op 's Keizers kosten, beloofde te zullen voorzien (t). Doch my is niet gebleeken, dat de Staaten in haaren eisch bewilligd hebben. 't Is egter niet onwaarschynlyk, alzo men vindt, dat het Kasteel, te *Blanksboek*, by *Rammekens*, de *Zeeburg* genaamd, onlangs begonnen, omtrent deezén tyd, voltooid werdt (u).

Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren, wordt Stadhou- In den aanvang deezes jaars, ontsloeg Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, zig, ter oorzaake van zynen ouderdom en andere bezigheden, met 's Keizers goedvinden, van de Stadhouderlyke waardigheid van Holland en Zeeland (v); die, terstond hierna, aan den Admiraal, *Maximiliaan van Bourgondie*, *Heere*

(r) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 15, 18. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5.
(s) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(t) Acten *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 483, 484.
(u) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 481, 482.
(v) SUFFRID. PETR. Append. *ad* BEKAM *p.* 190.

MR. AERT VAN DER GOES,
Advokaat van Holland,
in 't jaar 1541, oud 66 jaaren.

Door J.M. Quinkhard, geschildert naar een Origineel by den Hr. en Mr. Cs. van der Goes, Burgemr. te Delft. Door J. Houbraken gesn.

Is. Tirion excudit.

UNIV.
OF
MICH.

re van Beveren, werdt opgedraagen. Zyn Lastbrief was, op den twee-entwintigsten van Sprokkelmaand, getekend (*w*), en in Bloeimaand, tradt hy eerst in de bediening der nieuwe Ampten (*x*), neemende, op den tweeden, zitting in den Raad en op de Rolle. De Advokaat Mr. *Adriaan van der Goes*, die zynen Vader, Mr. Aert, was opgevolgd (4), ontving den Stadhouder, uit naam der Staaten. In de aanspraak, by deeze gelegenheid gedaan, gaf hy hem den titel van *Edele*, *Vermogende*, *Welgebooren Heer* (*y*). Door deeze vereeniging van de Ampten van Stadhouder en Admiraal, in één' en den zelfden Persoon, eindigde het geschil, welk de Stadhouder en Staaten van Holland, sedert eenige jaaren, en laatstelyk in 't voorleeden jaar (*z*), met den Admiraal, gehad hadden. Het aanzien van den Stadhouder rees ook zeer, doordien hy, by de Landmagt der Landschappen, welken onder zyn bewind gesteld waren, ook over de gantsche zeemagt der Nederlanden gebied voerde. 't Is waarschynlyk, dat Karel de

Karel II.
1547.
der van Holland.

(*w*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(*x*) Reigersb. II. *Deel, bl.* 487.
(*y*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 18, 19.
(*z*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 3, 4.

(4) Meester Adriaan van der Goes was den Staaten van Holland, in Slagtmaand des jaars 1542, tot Opvolger zyns Vaders, aangepreezen, door den Prins van Oranje, toen Stadhouder van Holland. *Regist. van* Mr. Aert van der Goes, bl. 347. Meester Aert lei zyn Ampt, in Louwmaand des jaars 1544, neder, en werdt toen, terstond, opgevolgd, door zynen Zoon, die, op den zesden van Sprokkelmaand, den eed deedt. J. van Dam *I. Memoriaalb.* fol. 29 *vers.* by J. de Riemer, *Beschr. van 's Gravenh.* II. Deel, bl. 89.

Karel II. 1547.

de V, met het Stadhouderschap aan den Admiraal op te draagen, in der daad beoogd heeft, meer klem aan 't gezag des Stadhouders, in Holland en in Zeeland, te geeven.

XVI. Veranderingen in Frankryk, Engeland en Schotland.

Het overlyden van Henrik den VIII. en François den I, welk, kort na elkanderen, in den aanvang des jaars 1547, voorgevallen was, bragt eenige verandering te wege, in de zaaken der Nederlanden. Henrik werdt opgevolgd, door zynen Zoon, *Eduard den VI*, die naauwlyks negen jaaren bereikte. Zyn Vader was, kort voor deszelfs dood, in onderhandeling getreden, over een Huwelyk, tusschen Eduard en *Maria*, die haaren Vader, Jakob den V, in 't Schotsche Ryk opgevolgd was, en onder de Voogdye haarer Moeder stondt. Doch veele Schotsche Grooten, en de Koninginne Weduwe zelve poogden den voortgang van dit Huwelyk te beletten. De Hertog van Sommerseth, *Protector* of Beschermer van Engeland en de Raad van Eduard den VI. besloten, hierop, de Schotten, door de wapenen, tot het toestaan van het Huwelyk, te dwingen. *Henrik de II.* die zynen Vader, François den I, in 't Fransche Ryk, was opgevolgd, ondersteunde de Schotten, tegen de magt van Engeland. De Nederlanden waren, met Frankryk en Engeland beide, verbonden. Doch de Schotten, oordeelende, naar 't schynt, dat zy thans meer van hun te vreezen dan te hoopen hadden, voeren, in deezen Zomer, voort, met het pleegen van verscheiden' vyandlykheden, ter zee, tegen 's Keizers Onderzaaten. De Haringvisschery, die, onder Schotland, door de Hollanders

Vyandlykheden der Schotten.

en

en Zeeuwen, geschiedde, werdt zeer belemmerd, door de Schotsche Kaapers (a): waarom de Landvoogdes, in Zomermaand, ter Dagvaart in den Haage, deedt voorslaan, dat men de tiende Buis, ten oorlog, behoorde toe te rusten, dezelve, tot goedmaakinge der kosten, deel geevende, in de voordeelen der visscherye. Doch de Steden en Plaatsen, zig met de Haringvangst geneerende, verwierpen deezen voorslag, beweerende, dat de Haringteelt, den visscheren niet slegts, maar 't gantsche Land voordeelig zynde, ook, op kosten van 't gemeene Land, behoorde beschermd te worden. Die van Vlaanderen en Zeeland, hierover, insgelyks, gehoord, oordeelden ook, dat de tiende Buis de Visschery niet genoeg zou konnen beschermen, alzo de Buizen, die eerst gevangen hadden, zig, volgens gewoonte, onder geleide van eenige gewapende Buizen, naar huis zouden haasten; waardoor veroorzaakt worden zou, dat 'er te weinige gewapende Buizen, by het overig gedeelte der Vloote, zouden konnen blyven, om dezelve, tegen een Oorlogschip, te konnen beschermen. Holland zou gaarne, met Vlaanderen en Zeeland, over 't beveiligen der Haringvisscherye, hebben willen overeen komen. Doch dit gelukte niet. Men besloot dan, uit Holland alleen, agt Oorlogschepen in zee te brengen, en de kosten, die vyfenveertigduizend guldens beloopen zouden, grootendeels te vinden, uit een lastgeld, op de Visscherye. De Staaten zouden 'er, uit 's Lands Kas-

Karel II. 1547.

De Haringvaart beveiligd.

(a) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 487.

Karel II. 1547. Kasse, agtduizend guldens toe geeven, waar in egter Leiden en Gouda, als geen belang by de Haringvaart hebbende, maar vier en driehonderd guldens draagen wilden. Terwyl de Schepen gereed werden gemaakt, werdt de Haringvaart, tot aan Herfstmaand toe, by openbaaren Plakaate, verbooden (b). Doch na 't eindigen der visscherye, in Wintermaand, bevondt men, dat eenige visschers, om 't Lastgeld uit te winnen, een gedeelte hunner vangst, in Engeland, verkogt hadden, zonder daarmede eerst in Holland gekomen te zyn. De Stadhouder klaagde hier over, ernstelyk, ter Staatsvergaderinge (c). Doch men heeft dit bedrog, zelden, t'eenemaal, konnen weeren. In 't voorbygaan, merken wy aan, dat de Ingezetenen van Amsterdam zig, ten deezen tyde, nog sterker dan sedert, met de versche Vischvangst in de Zuiderzee schynen geneerd te hebben; alzo zy, nevens andere Watersteden, in Slagtmaand deezes jaars, Oktroi kreegen, om hunne visscheryen te mogen gebruiken, mids zig bedienende van netten, die eene behoorlyke wydte hadden, en geen' versmoorden visch te lande brengende (d).

Amsterdammers visschen in de Zuiderzee.

XVII. Na 't eindigen van den Duitschen Kryg, tot welken de Nederlanden geld en volk hadden moeten leveren, hoopte men, eindelyk eens, ontheeven te zullen blyven van het onder-

Karel de V. besluit vierduizend-

(b) Repert. der Plakaat. *bl.* 56, 59.
(c) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46. Velius Hoorn, *bl.* 260. Brandt Enkh. *bl.* 71.
(d) Repert. der Plakaat. *bl.* 59.

derhouden van vreemde Knegten, die den Landzaaten, veele jaaren, tot merkelyken last, waren geweest, en meer dienden, om 's Keizers gebied uit te breiden en te bevestigen, dan om de Landen te beveiligen en te beschermen. Doch de Keizer begreep het anders. Hy besloot, in deezen tyd van Vrede zelven, op de grenzen der Nederlanden, voortaan, altoos, vierduizend Paarden te onderhouden, die verbonden zouden zyn, den eed van getrouwheid aan hem af te leggen (*e*). En de Landzaaten, die hieraan, in tyden van vrede, t'eenemaal ongewoon waren, moesten, voor 't onderhoud van dit Krygsvolk, zorg draagen. Karel de V. lei dus de grondslagen van eene volslagen' overheersching der Nederlanderen, op welken, zyn Zoon en Opvolger, Filips, naderhand gebouwd heeft.

Paarden, in tyd van Vrede, op de grenzen, te onderhouden.

De slegte staat van 's Lands Geldmiddelen veroorzaakte, ten deezen tyde, moeilykheden, van welken men, in lang niet gehoord hadt. De zes groote Steden, omtrent het einde des jaars 1544, ruim zesenzeventigduizend ponden aan Losrenten hebbende verkogt (*f*), hadden, in 't begin des volgenden jaars, last gegeven, om de verscheenen Renten van vroeger tyd te voldoen, en eenige oude Renten te lossen, eerst van Buitenluiden, daarna van Ingezetenen, op dat deezen, buitens Lands, niet bekommerd zouden worden. Doch alzo dit niet, of niet behoorlyk geschied was, werden 'er, omtrent het einde des jaars 1546, ee-

Ingezetenen, om 's Lands schulden, buitens Lands bekommerd.

(*e*) Repert. der Plakaat, *bl.* 57.
(*f*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545, *bl.* 1, 8, 28, 29, 34.

KAREL II. 1547.

eenige Ingezetenen van Dordrecht, in Vl deren, vastgehouden. De Staaten moe terstond orde stellen, dat de Renten, om ker wanbetaaling, deeze luiden in zwaarigh geraakt waren, en de kosten, by deeze g genheid, gemaakt, voldaan werden, geh in de Lente deezes jaars, geschiedde (g). I aandeel der onwilligen om den Impost te taalen beliep nu nog zevenduizend drieh derd en vyftig guldens, welken men van Bede korten wilde. Doch de Landvoog wilde niet meer dan tweeduizend guldens l ten vallen, zynde het aandeel des Graaven v Buuren, die van den Keizer uitstel van b taalinge bekomen hadt. De Staaten wendde derhalven, alle moeite aan, om meer onw ligen tot betaaling te noodzaaken. Die v Asperen en Heukelom, den Excyns, dien lieten ontvangen op Kerfstokken, welker afgedaan zynde, jaarlyks, in 't vuur werd geworpen, kwalyk hebbende opgebragt, we den gegyzeld, en niet ontslaagen, dan ond voorwaarde, dat Asperen, voor drie jaare Impost, honderd en vyftig, en Heukelo honderd en vyf guldens, boven het Morge geld, zou opbrengen (h). Behalven den Gra ve van Buuren, waren de Graavinnen va Hoorne en Aremberg, en de Heeren van Al benbroek en Kruiningen ook onwillig geweest om den Impost te betaalen: doch van deeze werden eenigen, immers de Graavin va Hoorne

Onwilligen, tot voldoening der gemeene Lasten genoodzaakt.

(g) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1545, *bl.* *op 't jaar* 1546, *bl.* 16, 19. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5, 10, 15.
(h) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 7, 8 11, 14, 15, 18.

Hoorne, door den grooten Raad te Mechelen, tot betaaling veroordeeld (*i*). Het oud agterweezen van Holland, beloopende tweehonderdduizend min zestig guldens, hadt men gemeend te zullen konnen vinden, uit een driejaarig Morgengeld van twee en een vierde stuivers van 't morgen voor het eerste, en twee stuivers voor de twee laatste jaaren, en uit den Impost op Wyn en Bier in de Steden; doch na dat de Ontvangers, in den Zomer deezes jaars, rekening gedaan hadden, kwamen 'er nog veertigduizend guldens te kort, die men besloot om te slaan, voor de helft op de Schildtalen, en voor de wederhelft, by drie grooten op de Morgentalen (*k*); gelyk geschiedde: waarmede deeze oude schuld, eindelyk, afgedaan werdt (*l*). De Geestelykheid moest, dit jaar, wederom de helft haarer inkomsten aan den Keizer uitkeeren (5).

Karel II. 1547.

XVIII. Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk.

Terwyl men dus, in Holland en elders, den staat der Geldmiddelen, op beteren voet, zogt te brengen, was men, in Duitschland, sterk bezig, om de Nederlanden, of ten minsten eenigen der zelven, te doen verklaaren, voor Leden van het Keizerryk, op datze mede tot de Ryks lasten zouden draagen. Karel de V. maak-

(*i*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546, *bl.* 12. *op 't jaar* 1547, *bl.* 17.
(*k*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1547, *bl.* 2, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 17, 46, 47.
(*l*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548, *bl.* 8.

(5) Men vindt, dat de Utrechtsche Geestelykheid, nu, in twee reizen, omtrent driehonderd en zestigduizend guldens opbragt; daar zy, in 't jaar 1543, met tienduizend guldens, was vry geraakt. *Anon. Advers.* in Matthæi *Fundat. & Fat. Eccl.* p. 225.

KAREL II. 1547. maakte hierop, eindelyk, een schikking 't jaar 1548. Doch alzo 'er, vooraf, twist over gevallen was, op de Ryksdag en 's Keizers schikking zelve, hier en da niet dan met moeite ingang vondt, en schaapen scheen gewigtige gevolgen te len hebben, moeten wy den grond van ' ne hier over te doen viel van wat hooger haalen.

Oude staat derzelven, ten opzigte van 't Ryk. Wy hebben, in het voorige gedeelte d zer Historie gezien, dat alle de Nederl den, oudtyds, tot het Ryk van Karel den Gr ten, behoord hadden. Doch na de verd ling van dit Ryk in verscheiden' deelen, welken de twee voornaamsten, sedert, Duitsc land en Frankryk genoemd zyn geworden, z sommige Nederlanden, gelyk Gelder, Her gouwen, Holland, Friesland, 't Stigt en Gr ningen aangemerkt, als behoorende tot h Duitsche Ryk: anderen, gelyk Vlaander en Artois, waren aan Frankryk onderhoori en wederom anderen, gelyk Brabant en Ze land, uitmaakende een groot gedeelte van Ryk van Lotharius of Lotharingen, behoo den nu eens tot Frankryk, dan eens tot Duitsc land, naar dat Lotharingen, door Fransch of door Duitsche Vorsten, beheerd werdt. Ze land schynt zelfs, somtyds, gedeeltelyk tot h Duitsche Ryk, gedeeltelyk tot Frankryk b hoord te hebben. Ook moet men dit zelfd wat de oudste tyden aangaat, van Hollar zeggen. Doch in laater' tyden, zyn beid Holland en Zeeland geheel tot het Duitsch Ryk gerekend. De Hertogen en Graaven de Nederlanden, die, met het bewind over de

zel

zelven, door de Frankiſche en Duitſche Vorsten, beleend waren, verſcheenen, dikwils, ten Keizerlyken Hove, en ſtonden den Ryke in den oorlog ten dienſt. De Vierſchaaren, in Holland, werden, zelfs onder de Graaven uit de Huizen van Beieren, Bourgondie en Oostenryk, geſpannen, *van wegen den Keizer van Rome, en den Graave van Holland* (m). Van ſommige Landſchappen, gelyk van Gelder, 't Stigt en Friesland, blykt ook, dat zy droegen in de Ryks laſten; doch ik vertrouw, dat dit van alle de Nederlanden, met naame van Holland en Zeeland, bezwaarlyk te bewyzen zou zyn: ſchoon my zeer wel bekend is, dat deeze laſten, dikwils, van hun zyn gevorderd. Ook ſchynen deeze Landſchappen den Ryke, niet altoos, als 't hun gevergd werdt, met manſchap, ten dienſt geſtaan te hebben. Hoewel ik niet ontkennen wil, dat zy 't, ſomtyds, gedaan hebben. In 't jaar veertienhonderd eenendertig, werdt van alle de Ryks Leden een zeker getal van manſchap gevorderd, om de Husſiten, in Boheeme, te beoorloogen. Hertog Filips van Bourgondie moeſt toen vierhonderd Speeren leveren, Brabant tweehonderd, Gelder honderd, Holland en Zeeland ſamen tweehonderd, de Biſſchop van Utrecht, met drie Stigtſche Steden, vyftig, de Heeren van Batenburg, Kuilenburg, Buuren en de Lek ieder vyf (n). Doch my is geen blyk voorgekomen, dat de Nederlanders, ten deezen

Karel II. 1547.

(m) Keuren van Oudew. *bl.* 585. Matthæus de Jure Gladii, *Cap.* XXXVIII. *p.* 639.

(n) Eerſte en Oudſte Ryks Matricul *dans le* Supplement *au* Corps Diplom. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 353.

KAREL II. 1547. zen tyde, in deezen Kryg, gediend he
Men vindt wel, dat 'er, eenige jaaren
ger, zesenvyftig Dordrechtsche Poorter
gen de Husſiten, ten ſtryde zyn uitge
ken; doch of zulks, uit erkende verpli
aan 't Ryk, of uit Godsdienſtigen yver e
kelyk op 't aanzetten der Predikeren, geſc
zy (*o*), mag met reden in twyfel getro
worden. In laater' tyd, zyn 'er, onde
Nederlanden, die thans den naam van *V
nigden* draagen, geenen geweeſt, die zig
onderhoorig aan 't Keizerryk erkend he
dan Gelderland en 't Stigt van Utrecht
zo verre, dat Holland, door Utrecht,
jaar 1526, voor 't Keizerlyk Kamergeri
Spiers, in regten betrokken geworden is,
der dat egter die van Holland aldaar heb
willen verſchynen (*p*). Ook was, al ter
de van Keizer Albrecht van Ooſtenryk,
jaar 1438, het Ryk, voor de eerſte reize, in
Kreitſen verdeeld geworden, onder de d
van welken, Utrecht, Gelder, Brabant en
land begreepen werden (*q*). Doch Max
liaan, in 't jaar 1500, het Kamergerig
Spiers opgerigt hebbende, in welk een Ra
heer, uit de Nederlanden ter wederzyde
Maaze, zitting hebben zou (*r*), verdeelde
Ryk, in *zes* Kreitſen, naamlyk, de *Fra
ſche*, *Beierſche*, *Zwabiſche*, *Rynſche*, *W
faalſche* en *Saxiſche* Kreits, onder welke

Ryksverdeeling in Kreitſen.

Ki

(*o*) BALEN Dordr. *bl.* 768.
(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 24.
(*q*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 178. B. G. S
VIUS Corp. Hiſt. German. *p.* 717.
(*r*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 604.

Kreitsen, hy vyf volkeren, die, oudtyds, in Duitschland, gewoond hadden, te weeten, de Franken, Beierschen, Zwaaben, Lotharingers en Saxers, vervatten wilde: beslaande de Lotharingers, met de volkeren, die langs den Ryn woonden, den Rynschen, en de Saxers den Westfaalschen en Saxischen Kreits. Doch naderhand (6) bespeurende, dat sommigen van deeze Kreitsen te uitgestrekt waren, en dat zy, met malkanderen, nog niet alle de volkeren vervatteden, die, oudtyds, tot het Duitsche Ryk hadden behoord, vondt hy goed, by de zes gemelde, nog *vier* Kreitsen te voegen: verdeelende den Rynschen Kreits, in *Opperrynschen* en *Nederrynschen*, en den Saxischen in *Opper-* en *Nedersaxischen*, en daarby voegende zyne Oostenrykschen Erflanden, onder den naam van *Oostenrykschen* Kreits, en die van zynen Kleinzoon, Karel, over wien hy toen Voogd was, onder den naam van *Bourgondischen* Kreits. Onder deezen laatsten, werden de meeste Nederlanden begreepen. Gelderland en 't Stigt van Utrecht waren, te vooren al, onder den Westfaalschen Kreits, vervat geweest. Doch alzo deeze verdeeling alleen gemaakt was, om, volgens dezelve, eene belasting te leggen, op de Landen, welken men geoordeeld hadt, onder 't Ryk te behooren (*s*), werdt dezelve niet overal aangenomen, vooral niet in de Nederlanden. Men oordeelde hier, dat Maximiliaan geen regt hadt

Karel II. 1547.

(*s*) B. G. Struvius Corp. Hist. German. *Tom.* II. *p.* 940, 962.

(6) In 't jaar 1512.

Karel II. 1547. hadt, om de Erflanden van zynen Kleinzoon, die niet allen, noch ten allen tyde, tot de Rykslasten gedraagen hadden, den Ryke te onderwerpen. Doch in Duitschland, dreef men, dat Landen, welken van ouds tot het Ryk behoord hadden, gelyk de Bourgondische Nederlanden (7), met reden, wederom onder het zelve betrokken konden worden. 't Geschil hier over, eenige jaaren aan den spyker gehangen hebbende, werdt wederom leevendig, na dat eerst het weereldlyk gebied over 't Stigt, en naderhand, in het jaar 1543, het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen, aan Karel den V, afgestaan was. De Ryksstenden, in den aanvang des jaars 1543, te Neurenberg, byeen gekomen, oordeelden, dat de Nederlanden, als behoorende onder den Bourgondischen Kreits, in de Ryks lasten, die toen zeer zwaar waren, behoorden te draagen. Doch Viglius van Zuichem, die, ten dien tyde, nevens *Virik*, *Vryheer van Krychingen*, naar den Ryksdag, was afgevaardigd (*t*), bragt zo veel te wege, dat de Nederlanden, die zeer veel aan den Keizer, hunnen Heer, opbrengen moesten, voor deeze reize, van de gemeene Ryks lasten vry bleeven (*u*). Nogtans verlooren de Stenden den toeleg niet uit het oog, om den Bourgondischen Kreits, in stand, te hou-

(*t*) Viglii Vita *N.* XLVI. *p.* 22.
(*u*) Viglii Epist. *in* Notis *ad ejus* Vitam, *p.* 160.

(7) Men vindt deezen ook onder 't Ryk begreepen, in de optellingen der Ryks Leden van de jaaren 1507 en 1521. Voiez *Supplement* au *Corps Diplomatique* Tom. III. p. 13, 65.

houden. Zy zagen wel, dat het van alle de Bourgondische Erflanden bezwaarlyk te bewyzen zou zyn, dat zy, waarlyk, tot het Duitsche Ryk behoorden; doch omtrent sommigen, gelyk Gelder en Utrecht, was het wederom zo klaar, dat het, naauwlyks, eenigen twyfel toeliet. Zy besllooten, hierom, 't stuk op nieuws aan te tasten, en met Utrecht te beginnen. Men wist, dat Bisschop Henrik van Beieren, in zyn leeven, erkend hadt, dat hy schuldig was, zyn aandeel in alle de Ryks lasten te draagen. Men verteldé, dat zyne Voorzaaten dezelfde erkentenis gedaan hadden. Ondertusschen, was het Stigt, sedert lang, in gebreke gebleeven, om tot den Turkschen Kryg en andere lasten geld te schieten. De Stenden verzogten hierom den Keizer, dat hy Utrechtsche Gemagtigden naar Spiers wilde doen komen, om, met de Kamer, wegens de agterstallen, af te rekenen (v).

Karel II. 1547.

De Stenden des Ryks vorderen Utrecht agterstallen af, in de Ryks lasten.

Karel de V. bevroedde haast, waar men heen wilde, en dat men met Utrecht begon, om tot de andere Nederlanden, of ten minsten tot eenigen derzelven, te voegzaamer, te konnen overgaan. Doch 't was zyn belang, te beletten, dat zyne Erflanden tot de Ryks lasten droegen. De zwaare Beden, die hy, eenige jaaren herwaards, hier te lande, gevorderd hadt, en verder gezind was te vorderen, zouden zekerlyk zo ligt niet ingewilligd worden, of, als ze reeds ingewilligd waren, veel bezwaarlyker konnen worden opgebragt, wanneer de Landen hunnen Hee-

(v) Viglii Epist. Select. N. CXXXVIII. p. 319.

Karel II. 1547. Heere niet alleen, maar 't Ryk daarenboven voldoen moesten. 't Is waar, dat zy hiertoe niet zouden hebben konnen verpligt geworden zyn, zo zy zo min tot het Duitsche Ryk behoord hadden, als Spanje en sommige andere Staaten des Keizers. Doch 't was, met de Nederlanden, gantsch anders gelegen. Viglius van Zuichem, die wederom naar Spiers gezonden was, om de Stigtsche zaak voor te staan, vertoonde den Stenden „ dat „ de Keizer verstondt, dat de Stigtschen zo „ veel tot de Ryks lasten draagen zouden, als „ zy, onder de Bisschoppen, waren gewoon „ geweest; doch dat zy beweerden, van alle „ Ryks lasten vry te zyn: dat, 't zy men dit „ met hen erkende of niet, het niemant onbe„ kend zyn kon, dat het Stigt, onlangs, door „ de invallen van Maarten van Rossem, ge„ noodzaakt geweest was, veel tot zyne eigen „ bescherming op te brengen: waarom men „ thans den Landzaaten geenen nieuwen last „ behoorde op te leggen." Doch de Stenden lieten zig niet paaijen, met deeze redenen, en dreigden de zaak den Ryks Fiskaal in handen te zullen geeven. Viglius belette dit egter. En de Vergadering besloot „ dat de „ Keizer den onderstand, die zyne Erflan„ den, tot het Ryk behoorende, zouden op„ brengen, tot onderhoud van zyn Leger in „ Hongarye, kon en moest gebruiken." Viglius was van gedagten, dat de Stigtschen, onder deeze algemeene bewoording van *Erflanden*, begreepen waren, en 't was hem zeer naar den zin, dat zy gerekend werden, de penningen, hun afgevorderd, niet aan 't Ryk,

maar

maar aan den Keizer, ſchuldig te zyn. 't Geſchil met de Stigtſchen over de agterſtallen werdt, ten deezen tyde, ook vereffend (w). Zy bleeven wel beweeren, dat zy, ten minſten na dat zy onder 't Huis van Ooſtenryk geraakt waren, en 's Keizers Beden voldeeden, van allen uitheemſchen laſt moeſten ontheeven verklaard worden. Doch uit eenen Brief van Viglius, is af te neemen, dat hy, ſchoon hy, op den Ryksdag, zo veel als hy kon, ten voordeele der Stigtſchen, gezeid hadt, egter van oordeel was, dat zy, zo wel als Saxen en Kleef, de Ryks laſten, boven die, welken hun, door hunnen byzonderen Heer, den Keizer, afgevorderd werden, draagen moeſten (x). Karel II. 1547.

In 't volgend jaar 1545, bragten de Stenden 't geſchil wederom op den Ryksdag te Worms. Viglius, hoe weinig eer hy, met het voorſtaan van de zaak der Nederlanden, zag in te leggen, moeſt egter, op 's Keizers uitdruklyk bevel, den Ryksdag wederom bywoonen. De Stenden ſpraken nu niet van het draagen in de Ryks laſten; maar hadden 't geſchil tot dit punt gebragt, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan het Ryk hadden, of niet. Dit maakte de zaak moeilyker. Viglius zelf was overtuigd, dat men, ten opzigte van ſommige Landſchappen, bewyzen kon, dat zy tot het Ryk behoorden. Ook wilde men zig, hier te lande, niet alle gemeenſchap met het Ryk, ten eenemaal, onttrek-

Men onderzoekt, in Duitſchland, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan 't Ryk hebben.

(w) Viglii Vita N. XLVIII. p. 24.
(x) Viglii Epiſt. Select. N. CXXXVIII. p. 319.

KAREL II. trekken. 't Gevoelen der Stenden plat uit te
1547. ontkennen, zonder hunne bewyzen te wederleggen, was ongeraaden. Ook vreesde Viglius, dat hy, beweerende, dat de Bourgondische Erflanden niets gemeens hadden met het Ryk, den Stenden gelegenheid geeven zou, om zig, op gelyke gronden, het draagen der Ryks lasten, insgelyks, te onttrekken; gelyk zy, voorheen, al gedreigd hadden te zullen doen. Hier kwam nog by, dat de Keizer zelf, by andere gelegenheden, den Stenden reeds meer beloofd hadt, dan de Nederlanders erkennen wilden, den Ryke schuldig te zyn. Viglius poogde, hierom, de Stenden te doen verklaaren, welke Landschappen zy onder den Bourgondischen Kreits begrypen wilden (y). Doch de verschillende begrippen, die, wederzyds, met veel yver, gedreeven werden, waren oorzaak, dat men tot geen besluit kwam. De oorlog tegen de Protestanten, die, kort hierna, ontstak, en tot in 't jaar 1547 duurde, verhinderde den Keizer, zelv' de hand te leggen, aan 't beslissen van dit oud geschil. Hy maakte 'er egter een einde van, op den Ryksdag, die, in Zomermaand des jaars 1548, te Augsburg, gehouden werdt.
1548. 't Geschil werdt hier, van den grond op, verhandeld. De Stenden vertoonden den Keizer, schriftelyk „ dat Maximiliaan, zyn Grootva„der, de Nederlanden, eertyds, onder den „Bourgondischen Kreits begreepen, en op „zeker aandeel in de gemeene Ryks lasten „gesteld hadt; dat Filips, Hertog van Bourgon-

(y) VIGLII Epist. in Notis ad ejus Vitam, p. 160.

„ gondie, nu in persoon, dan door zyne Ge- „ magtigden, op de Ryksdagen verschee- „ nen was, en afgevaardigden tot de Regee- „ ring des Keizerryks, en tot de Keizerlyke „ Kamer gezonden hadt, door welke de Ne- „ derlanden, op hun aandeel in de Ryks „ lasten, gesteld geworden waren; waarom „ zy verzogten, dat de Bourgondische Kreits „ nog als een Lid des Duitschen Ryks mogt „ aangemerkt worden, en de gemeene lasten „ helpen draagen." Zy voegden 'er by „ dat „ het Hertogdom Gelder, het Graafschap „ Zutfen en de Staaten des Lands van Utrecht, „ als, buiten alle tegenspraak, tot het Ryk, en „ onder den Westfaalschen Kreits behooren- „ de, voortaan ook de Ryks lasten moesten „ helpen draagen, en de oude agterstallen af- „ doen." Doch van de zyde der Nederlan- deren, werdt, hierop, waarschynlyk door den Raadsheer Viglius (z), aangemerkt „ dat „ men niet bewyzen kon, dat de Bourgondi- „ sche Erflanden, in Nederland of elders ge- „ legen, immer iets tot de Ryks lasten had- „ den opgebragt, en dat het ontwerp, om „ dezelven onder eenen Bourgondischen „ Kreits te brengen, nooit was uitgevoerd: „ dat Hertog Filips de Ryksdagen, vrywil- „ liglyk, en niet uit hoofde van eenige ver- „ pligting aan 't Ryk, hadt bygewoond, en „ dat hy, insgelyks, zonder eenige verplig- „ ting, maar enkelyk om de Stenden des „ Duitschen Ryks, tot den oorlog tegen de Tur-

Karel II. 1548.

(z) *Vide* Viglii Vitam *N.* LVII. *p.* 27. *ejusdemque* Epist. Select. *N.* CXLVI. *p.* 341.

KAREL II. 1548.

„ Turken en het herwinnen van Konstanti-
„ nopole, aan te moedigen, wel zekere som-
„ men, tot dien oorlog, hadt willen verstrek-
„ ken: dat het Hertogdom Gelder, inder-
„ daad, tot het Ryk behoorde, en dat de
„ Keizer, door zynen Grootvader, Maximi-
„ liaan, al voorlang, met het zelve beleend
„ geworden was; doch dat het Ryk nimmer
„ van dit Hertogdom eenige gemeene lasten
„ gevorderd, veel min ontvangen hadt; waar-
„ om de Staaten, by 't inhuldigen des Kei-
„ zers, bedongen hadden, dat hy hen, by
„ deeze hunne vryheid, bewaaren zou; dat
„ de Staaten van Utrecht, insgelyks, be-
„ weerden, dat zy, volgens hunne oude Pri-
„ vilegien, in geene Ryks lasten gehouden
„ waren, die ook, zo zy zeiden, nooit van
„ hun geëischt, immers nooit ontvangen wa-
„ ren: dat, alschoon men bevinden mogt,
„ dat Gelder en Utrecht, onder den West-
„ faalschen Kreits, begreepen, en op zeker
„ aandeel in de Ryks lasten gesteld waren ge-
„ weest, hieruit, geenszins volgde, dat dee-
„ ze Landschappen gehouden waren, zulk
„ een aandeel op te brengen; dat, gelyk dee-
„ ze Landschappen en de overige Nederlan-
„ den altoos vry van Ryks lasten geweest wa-
„ ren, men ook niet bevinden zou, dat zy
„ immer eenige bescherming of onderstand
„ van 't Ryk genooten hadden, welke nog-
„ tans den eigenlyken Ryks Stenden geagt
„ moest worden toe te komen. Uit al het
„ welke besllooten werdt, dat de Nederlan-
„ den, en Gelder en Utrecht zelven van alle
„ Ryk lasten ontheeven, en by hunne oude

„ vryheden bewaard moesten worden (a)." Zo veel werdt 'er gezeid om de Nederlanden van de Ryks lasten vry te doen verklaaren. Doch op de meeste deezer redenen, zou veel aan te merken zyn, waarmede wy ons niet zullen ophouden. De Keizer vondt ook niet goed, dezelven, in allen deele, te laaten gelden: maar besliste het geschil, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, den zesentwintigsten van Zomermaand, op den volgenden voet: „ dat de Keizerlyke Erflanden, nevens het Hertogdom „ Gelder, het Graafschap Zutfen en de Heerlykheid van Utrecht, onder eenen Kreits „ vervat zouden worden, en zo veel als twee „ Keurvorsten in de Ryks lasten draagen; doch „ dat zy, daarentegen, ook de bescherming „ en onderssteuning des Ryks genieten zou- „ den; behoudende voorts alle hunne overige „ vryheden, regten en regtsgebied." Volgens deeze Uitspraak; werdt 'er, ten zelfden dage, tusschen den Keizer en de Stenden, eene overeenkomst getroffen van deezen inhoud: „ De Keizer, als *Erf- en Opperheer* der Bourgondische Staaten, stelt de Hertogdommen „ Lotharingen, Brabant, Limburg, Luxemburg en (8) *Gelder*; de Graafschappen Vlaan-

Karel II. 1548.

Uitspraak van Karel den V. over 't geschil deswege.

Overeenkomst, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, wegens 't draagen der Ryks lasten.

(a) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imper. Germ. *Cap.* XXVII. *p.* 750 & *seqq.*

(8) In 't *derde Deel* van 't *Groot-Plakaatboek*, door Mr. Simon van Leeuwen uitgegeven, vindt men, (bl. 23), eene zeer slordige vertaaling deezer Overeenkomst, in welke, in de optelling der Keizerlyke Erflanden, die onder 's Ryks bescherming gesteld werden, de naamen van *Gelder* en *Zutfen*, *Holland* en *Zeeland*, onder anderen, worden overgeslaagen:

Karel II. 1548. „ deren, Artois, Bourgondie, Henegouwen, „ *Holland*, *Zeeland*, Namen en *Zutfen*; het „ Markgraafschap des Heiligen Roomschen „ Ryks, de Heerlykheden *Friesland*, *Utrecht*, „ *Overyssel*, *Groningen*, Valkenburg, Daal- „ hem, Salins, Mechelen en Maastricht, „ onder de bewaaring en bescherming der „ Keizeren, der Roomsch-Koningen en des „ Heiligen Roomschen Ryks, behoudens der „ zelver voorregten en vryheden. Hy be- „ dingt, dat dezelven, gelyk andere Ryks „ Stenden, op alle Ryksdagen, beschreeven „ zullen worden, alwaar zy en 's Keizers „ Opvolgers, als Aartshertogen van Oos- „ tenryk, zitting en stem hebben moeten. „ Voorts belooft hy, voor zig en zyne Op- „ volgers, wegens de gemelde Landen, zo „ veel als twee Keurvorsten, tot de gemeene „ lasten, te zullen opbrengen: zo dat, wan- „ neer een Keurvorst honderd guldens, of „ honderd paarden en honderd Knegten op- „ brengt, de gemelde Landen tweehonderd „ guldens, tweehonderd paarden en twee- „ honderd Knegten opbrengen zullen. In „ geval, zy egter zelven hunne manschap „ mogten noodig hebben, zullen zy, met geld „ in de plaats, volstaan konnen. Tot eenen „ algemeenen Krygstogt tegen de Turk al- „ leen, zullen de gemelde Landen zo veel „ als drie Keurvorsten moeten opbrengen. „ Alle de gemelde Keizerlyke Erflanden zou- den,

of uit losheid, of om de gemeenschap, die deeze Landen, oudtyds, met het Ryk, gehad hebben, te verdonkeren.

„ den, voortaan, onder eenen Kreits, den „ *Kreits der Bourgondische Erflanden* genaamd, „ begreepen zyn, onaangezien eenigen der- „ zelven, te vooren, onder eenen anderen „ Kreits, begreepen geweest waren. Zo de „ Landen in gebreke blyven mogten, om hun „ aandeel in de gemeene lasten te voldoen, „ zouden zy, deswege alleen, doch om gee- „ ne andere reden, voor het Keizerlyk Ka- „ mergerigt te Spiers, in regten betrokken „ konnen worden. De Landen zouden, voort- „ aan, van den Keizer en 't Ryk vry en on- „ afhanglyk zyn, en als zodaanig erkend „ worden, mids dat zulken onder dezelven, „ welken Leenen van 't Ryk waren, in die „ leenroerigheid bleeven. Voorts zouden zy, „ zo wel als de andere Ryks Stenden, de *Land-* „ *vrede*, door den Keizer gemaakt, moeten „ onderhouden." De Keizer en de Ryks- stenden, op den Ryksdag vergaderd, beves- tigden deeze Overeenkomst plegtiglyk. Doch Karel de V. hadt beloofd, dezelve ook, door vier voornaame Kerkvoogden, vier Edelen en vier Steden, uit den naam en van wege alle zyne Erflanden, binnen een jaar of eer- der, te zullen doen bezegelen (*b*): 't welk, in sommige Landen, met naame in Holland, geene kleine moeite inhadt; doch in de mees- ten, ligtelyk, werdt ingewilligd. De Keizer, voorhebbende, van Augsburg naar de Neder- landen te keeren, om de gemaakte schikking, aldaar, te doen aanneemen, vondt, vooraf, goed,

(*b*) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imp. Germ. *p*. 750-769. *Conf*. du Mont Corps Diplom. *Tom*. IV. *P*. II. *p*. 340, 342.

KAREL II. 1548.

goed, eenige verandering in het Kamergerigt te Spiers te maaken, waartoe hem de Ryks Stenden verzogt hadden. De Protestanten hadden veel in te brengen, tegen de tegenwoordige Leden deezer Kamer. Doch de Keizer bevestigde dezelven allen. Daarenboven, deedt hy Viglius dertien Persoonen benoemen, die den voorigen Leden, tot Byzitters, werden toegevoegd. *Bartholomeus Latomus*, een deezer dertien, hadt zitting in het Kamergerigt, uit den naam van den Bourgondischen Kreits (*c*).

De Overeenkomst wordt, in Holland, met moeite aangenomen.

Karel de V. vertrok, in Herfstmaand, naar de Nederlanden, alwaar de gemaakte schikkingen te Augsburg, staatswyze, overwoogen werden (*d*). De Staaten van Holland vonden 't vreemd, dat de Keizer niet bepaald hadt, welken onderstand zy van 't Ryk te wagten zouden hebben, noch, of zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de gewoonlyke Keizerlyke Beden, zouden betaalen, of niet. De Advokaat van der Goes, en de Pensionarissen van Dordrecht, Delft, Leiden en Amsterdam vertoonden dit den Geheimen Raad der Landvoogdesse, in Lentemaand des jaars 1549, verklaarende, in 't byzonder, dat de Staaten oordeelden, de gemaakte schikking niet te moeten goedkeuren, dan onder uitdruklyk beding, dat zy 't bestemde aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen voldoen, en van verdere Ryks schattingen voor altoos, vry verklaard worden. Viglius van Zuichem, die, na 't afsterven van Lodewyk van Schoore, in Louwmaand deezes

(*c*) VIGLII Epist. *in* Notis *ad* Epist. Select. *N.* CXLVI. *p.* 342.
(*d*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 36.

zes jaars, tot President van den geheimen Raad, verheeven was (e), merkte, hierop aan „ dat de Augsburgsche schikking zeer „ voordeelig voor de Nederlanden was, met „ naame voor Holland; alzo men bewyzen „ kon, gelyk hy aanboodt, op staande voet „ te willen doen, dat Holland meer dan an- „ dere Nederlanden den Ryke onderhoorig „ was, eertyds de Ryks lasten, gelykelyk met „ de andere Stenden, helpen draagen, in 't „ Ryk te regt gestaan, en door zyne Graaven, „ den Keizer en 't Ryk hulde gedaan hadt; „ van al 't welke, de Keizer het Land, door „ de Augsburgsche schikking, hadt willen „ bevryden." Hy antwoordde, voorts, op de bedenkingen der Staaten „ dat, uit de „ Overeenkomst, te Augsburg gemaakt, klaar „ genoeg was af te neemen, wat men van 't „ Ryk, des noods, te wagten zou hebben, een onderstand, naamlyk, want dit schynt de meening, geëvenaard met het aandeel, welk Holland, in de Ryks lasten, draagen zou: „ Dat het hem noodeloos dagt, en den „ Keizer onaangenaam zyn zou, dat men Hol- „ lands aandeel in de Ryks lasten, uit de Be- „ den, zou willen betaalen, alzo het zelve „ zeer weinig bedraagen zou. Twee Keur- „ vorsten droegen, in eene belasting van hon- „ derdduizend guldens, niet meer dan drie- „ duizend guldens: en zo veel zou nu Bour- „ gondie en de Nederlanden met malkande- „ ren slegts behoeven te betaalen, waarin het „ aandeel van Holland zeer weinig beloopen zou.

Karel II. 1548.

(e) Viglii Vita N. LVIII. p. 28.

KAREL II. „ zou. Andere landen, voegde hy
1548. „ hadden 's Keizers schikking eenvo
„ goedgekeurd, 't welk hy van Holla
„ verwagtte. De Nederlanden, die n
„ drieduizend guldens, tot de Ryks l
„ draagen zouden, hadden, in vroeg
„ den, toen zy, op verre na, zo magti
„ waren, wel twintigduizend guldens g
„ gen; waarom het hem, op drie o
„ Ryksdagen agtereen, geene kleine m
„ gekost hadt, eer de Stenden te bew
„ waren geweest, om zig, met zulk een
„ ringe somme, te laaten vergenoegen."
Staaten besllooten nogtans, 's Keizers s
king niet te bezegelen, dan met beding,
zy hun aandeel, uit de Beden, voldoen
den. Doch de Landvoogdes nam hierin g
genoegen. Toen verzogten de Staaten,
hun eene Verklaaring gegeven werdt, weg
de wyze, op welke, de Landvoogdes wi
dat Hollands aandeel in de Ryks lasten gev
den worden zou. Ook begeerdenze een
drukſel der Landvrede, van welke, in de Au
burgsche Overeenkomst, gewaagd werdt.
Laatste werdt hun, terstond, overhandi
Doch van 't eerste wilde de President Vigl
geen verslag doen. Hy merkte aan „ dat h
„ Ryk reeds vyfhonderdduizend guldens o
„ gebragt hadt, in welken, de Keizer h
„ aandeel deezer Landen hadt verantwoor
„ zonder iet van dezelven geëischt te hebben
„ dat 'er ook niets gevorderd was, tot het on
„ derhoud van honderd en twintig Ruiters e
„ zeshonderd Knegten, zynde het aandeel dee
„ zer Landen, in vierduizend Ruiters en vier

en

„ entwintigduizend Knegten, die 't Ryk thans „ op de been hieldt." Hy wilde hieruit besloten hebben, dat de Keizer, die, tot hiertoe, met zyne Beden, te vrede geweest was, en de Nederlanden niets tot de Ryks lasten hadt doen draagen, hun, veelligt, ook in 't gevolg, wel toestaan zou, hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, te voldoen. De Staaten van Holland, sterk bewoogen door het voorbeeld der andere Nederlanden, besloten, eindelyk, op den eenentwintigsten van Lentemaand, de Augsburgsche Overeenkomst, eenvoudiglyk, aan te neemen en te bezegelen. Alleenlyk *verzogten* zy den Keizer, daar zy 't, te vooren, hadden willen *bedingen*, dat zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen vinden, of ten minsten op zulk eene wyze, als de andere Nederlanden. Doch my is niet gebleeken, dat, in dit verzoek, bewilligd werdt. 't Liep nog tot in Grasmaand aan, eer dit werk, in Holland, zyn volkomen beslag hadt (*f*). Sedert, werdt Holland egter, by open' Brieven van Keizer Karel, te Brussel, den veertienden van Grasmaand des jaars 1550, gegeven, van alle nieuwe Ryks lasten, Tollen en Schattingen, boven het bestemde aandeel, vry verklaard. Keizer Ferdinand, Karels Broeder en Opvolger, bevestigde deeze Brieven, te Weenen, op den dertigsten van Grasmaand des jaars 1560 (*g*). In Gelderland, duurde het, tot in 't begin van Zomermaand des jaars 1549, eer de

Karel II. 1548.

(*f*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 21.

(*g*) Handv. van Amst. *bl.* 78.

KAREL II. 1548. de Augsburgsche schikking, door 's Staaten, goedgekeurd en bekragtigd (*b*). Ten zelfden tyde, werdt deeze king, volgens 's Keizers belofte, ondert en bezegeld, door de Bisschoppen v *trecht*, Doornik en Atrecht, en doo Abt van S. Pieters te Gend, wegens de *telykheid*; door de Graaven van *Eg* Roeulx en Hoogstraaten, en den Heer Reye, wegens de *Edelen*; en door di Leuven, *Nieuwmegen*, Gend en *Dordr* wegens de *Steden* (*i*). Wat laater, verl de de Keizer, by eenen byzonderen B aan die van Gelder en Zutfen, dat zy g naauwer betrekking tot het Keizerryk hac dan de andere Nederlanden. Aan Nieuw gen, verleende hy de vryheid van niet m voor 't Keizerlyk Kamergerigt, gedagv te konnen worden (*k*).

Dus werdt dan, eindelyk, genoegzaam kend, dat de Nederlanden, waarlyk, van o tot het Ryk behoord hadden, en, met rec verpligt werden, tot de Ryks lasten te d gen. In Holland en Zeeland, bleef men ter zo ingenomen met het vooroordeel, deeze Landen niet onder het Ryk behoord dat men, in een geschil met die van Braba welken, uit hoofde van een Gulden-Privile van Karel den IV, beweerden, in Hollanc Zeeland, niet te mogen * bekommerd w de

* *gear-resteerd.*

(*b*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderka Laade*, *l'Empire*. PONTANUS *Libr*. XIII. *p*. 854, 855.

(*i*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderka Laade*, *l'Empire*.

(*k*) PONTANUS *Libr*. XIII. *p*. 854.

den, omtrent deezen tyd, nog durfde beweeren „ dat Holland en Zeeland niets gemeens „ met het Keizerryk hadden; dat de Graaven „ nimmer eenig verly van 't Roomsche Ryk „ of den Keizer hadden genomen; dat zy „ nooit iets tot de Ryks lasten hadden gedraa„ gen, immers niet by menschen geheuge„ nis, en dat zy nooit onder 't Kamergerigt „ te Spiers hadden behoord." Stellingen, die, gelyk zy, door de Brabanders, ten dien tyde, meest allen bondiglyk wederlegd werden, ook grootendeels, uit het voorgaande gedeelte deezer Historie, ligtelyk wederlegd konnen worden. Ook bevestigde Karel de V. de redenen niet, met welken, die van Holland en Zeeland hunne zaak bekleed hadden, schoon hy, over 't geschil, in hun voordeel, uitspraak deedt (*l*). Ondertusschen ziet men, hieruit, in 't voorbygaan, dat de dooling, dat de Hollandsche Graaven niet leenroerig van 't Ryk waren, niet eerst, omtrent het jaar 1580, is opgekomen, gelyk sommigen gemeend hebben (*m*); maar ten minsten dertig jaaren ouder is. De Nederlanden, die sedert *Vereenigden* genoemd zyn, en onder dezelven inzonderheid Holland en Zeeland, schynen egter, na deezen tyd, niet veel, tot de Ryks lasten, gedraagen te hebben (*n*). Karel den V, in 't jaar 1547, en in 't jaar 1550, vergeefs gepoogd

Hoe de Nederlanden, sedert *Vereenigden* genoemd, eindelyk

(*l*) Sentent. van 18 Maart 1549 [1550], *in 't* Plakaatb. van Brabant, VII. *Deel*, V. *Boek*, I. *Tit.* *Cap.* XIII. *p.* 585. *en by* BORT Tract. van Arrest. *ond.* *zyne* Werken II. *Deel*, *bl.* 492 *des druks van* 1731.

(*m*) H. CONRINGIUS de Finib. Imp. Germ. *Cap.* III. *p.* 23. G. VAN LOON Leenroerigh. van Holl. *bl.* 336.

(*n*) *Zie egter* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* II. *f.* M. *verſ.*

KAREL II. 1548.

van de onderhoorigheid aan 't Ryk vry geraakt zyn.

poogd hebbende, zynen Broeder, Ferc te beweegen, om de Roomsch-Koni waardigheid aan Filips, zynen Zoon staan (*o*); zogt deeze, na dat hy, in 1549, by voorraad, tot Erfheere der I landen, ingehuldigd was, en nog mee dat hem, in 't jaar 1555, de Regeering w gedraagen; de Nederlanden der af han heid van 't Keizerryk, waarin hy niets bieden hadt, meer en meer, te ontt (*p*). Hieruit rees, in 't jaar 1559, he zoek der Staaten, tot handhaaving de bindtenis met het Ryk; 't welk hy aan te, als strekkende, om de Ketteryen, 't Ryk in zwang gingen, onbeschroo hier te lande, in te voeren (*q*). Nc hieldt hy, tot in 't jaar 1579, of lange nen Raadsheer, wegens de Nederlande het Kamergerigt te Spiers (*r*). De Lands pen, die zig, in 't jaar 1579, te Utrecht eenigden, en Filips, in 't jaar 1581, v Regeering over hen vervallen verklaa in zulke omstandigheden, de hulp en v schap des Duitschen Ryks behoevende, den gaarne voor Leden des Ryks aang zyn (*s*), en hadden zelfs, by het Utrec Verbond, reeds verklaard, dat zy zig, door, geenszins den Heiligen Roomsche ke onttrekken wilden (*t*). Doch nade

(*o*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XII. *p.* 59[illegible] XIII. *p.* 625.
(*p*) Handv. van Amst. *bl.* 78. *Verg.* HOOFT V. *Boek*[illegible]
(*q*) F. VAN DER HAAR de Initiis Tum. Belg. *Libr.* I[illegible]
(*r*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 147. [114]
(*s*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 90. [600] XII. *Boek*, *bl.* 3[illegible] *Conf.* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* V. *p.* 82.
(*t*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 7.

ziende, dat de onderhoorigheid aan 't Ryk hun geen voordeel gaf, hebben zy zig, allengskens, geheellyk, van het zelve afgescheiden, niet begeerende, iets tot de Ryks lasten te draagen, noch zelfs gedoogen willende, dat de Keizer hen, in zyne Brieven, *Lieven en getrouwen* noemde, gelyk, van ouds, plagt te geschieden. Toen men, in 't jaar 1607, over het twaalfjaarig Bestand, handelde, en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, als een vry Gemeenebest, wilden worden aangemerkt; schreef Keizer *Rudolf de II.* hun, hierover, eenen ernstigen brief, verklaarende, in denzelven „ dat hy 't vreemd vondt, dat „ de Nederlanden, die, buiten tegenspraak, „ leenroerig van 't Duitsche Ryk waren, zig, „ voor een vry en onafhanglyk Gemeenebest, „ wilden doen erkennen (u)." Doch men sloeg weinig agt op 's Keizers schryven. By de Munstersche Vrede, in 't jaar 1648, tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, geslooten, werdt ook nog bestemd, dat de Bourgondische Kreits een Lid des Duitschen Ryks zyn en blyven zou; doch *Ferdinand de III.* verklaarde, op den zesden van Hooimaand deszelfden jaars, dat hy de Staaten der Vereenigde Nederlanden hieldt voor zyne *Vrienden en goede nabuuren*; waaruit, met grond, beslooten wordt, dat de Keizer, ten dien tyde, stilzwygens van alle oppergezag over de Vereenigde Nederlanden afgestaan heeft. Derzelver onafhanglykheid van 't Ryk schynt toen, te

Karel II. 1548.

(u) Meteren XXVIII. *Boek*, *f.* 537 *vers.* Grotii Histor. *Libr.* XVI. *p.* 525.

KAREL II. 1548.

te gelyk met derzelver onafhanglykheid van *Filips den IV*, Koning van Spanje, eerst haar volkomen beslag gekreegen te hebben; en men heeft, niet dan in den uitersten nood, in overweeging genomen, om zig wederom, gelyk eertyds, onder deezen of genen Duitschen Kreits te begeeven (*v*). 't Is 'er egter nooit toe gekomen, en thans is 'er minder reden dan ooit, om te verwagten, dat het 'er, t'eenigen tyde, toe komen zal.

Wy hebben, om 't stuk van de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk geheel af te handelen, niet geschroomd, de paalen van 't bestek der Geschiedenisse, welke wy hier beschryven, verre te overschreeden. Wy vertrouwen, dat het den Leezer niet ongevallig zal zyn, met éénen opslag, te zien, wat 'er, wegens dit stuk, in oude en laater' tyden, is voorgevallen.

XIX. Overweegingen in Holland, op 't beveiligen der Zeevaart.

De oorlog met Schotland en de vrees voor oorlog met Frankryk en Engeland hadt die van Amsterdam, reeds in Louwmaand des jaars 1548, ter Vergaderinge van Holland, doen voorslaan, dat men, op de beveiliging der Zeevaart, behoorde verdagt te zyn. De Advokaat kreeg last, om de meening der Landvoogdesse hierop te verneemen. Ook verstondt hy, ten Hove, dat de Franschen nog vrienden waren; doch dat men niet wist, hoe lang zulks duuren zou, waarom geraaden zou zyn, niet dan Vlootswyze en wel toegerust, Westwaards, te zeilen. Onderstand van Oorlogsche-

(*v*) *Vide* H. CONRING. de Finibus Imper. German. *Cap.* XXVI. *p.* 687. *Cap.* XXVIII. *p.* 774, 775, 776, 777. TEMPLE Observ. upon the Netherl. *Ch.* VI. *p.* 281.

schepen was thans ten Hove niet te bekomen. Amsterdam verzogt, derhalven, een onderstand van agtduizend guldens, tot beveiliging der Koopvaardye, van 's Lands Staaten. Doch 't blykt niet, dat hierop beslooten werdt. Tot beveiliging der Haringvisscherye, werden egter, dit jaar, wederom vyf Oorlogschepen uitgerust, waartoe 't Land zesduizend guldens droeg. Men zogt ook, in Deenemarke, te bewerken, dat den Schotten verbooden werdt, de Hollandsche schepen, onder Noorwegen, te neemen (w). Doch ik weet niet, of dit gelukt zy. Karel II. 1548.

Haarlem, Delft en Leiden, zig, meer dan andere Steden, met de Lakenweeverye geneerende, klaagden, ten deezen tyde ook, dat zy, te Calais, geenen genoegzaamen voorraad van goede Wolle en Vellen vonden, en 't gene men hun nog leverde merkelyk hooger betaalen moesten, dan, by de Overeenkomsten, met Engeland gemaakt, was vastgesteld (x). Doch my is niet gebleeken, welk gevolg deeze klagten gehad hebben. Klagten over den Engelschen Wolhandel.

De onwilligen tot betaaling van den Impost werden, in dit jaar, byna allen gedrongen te voldoen, 't gene zy schuldig waren. Den Heere van Brederode wilde men zelfs geene vyfentwintig guldens kwytschelden, om geen' voet aan anderen te geeven (y).

Doch naauwlyks begon men eenige verlich-

(w) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 1, 2, 6, 7, 13, 14, 18, 26, 27, 28, 29, 31, 33.

(x) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1547. *bl.* 42. *op 't jaar* 1548. *bl.* 22, 24, 37.

(y) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 8.

Karel II. 1548. lichting van voorige lasten te verwagten, of de Keizer, in Wynmaand, te Brussel gekomen, deedt eene nieuwe Bede aan Holland van tweehonderd en vyftigduizend guldens. De Staaten bewilligden 'er egter terstond in, alzo zy onlangs het Regtsgeding, welk zy, verscheiden' jaaren agtereen, over 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, tegen den Prokureur-Generaal, gehad hadden, voor den grooten Raad te Mechelen, hadden gewonnen. Zy waren 'er zo verheugd over, dat zy besloten den Raadsheeren, boven de gewoonlyke geschenken van Toortsen en Suiker, ieder een aam en den President drie of vier aamen Wyns toe te leggen (z).

XX. Maximiliaan, Graaf van Buuren, sterft. Eer nog 't jaar 1548 ten einde liep, verlooren de Nederlanden hunnen Kapitein-Generaal, Maximiliaan van Egmond, Graave van Buuren, die, op den drie-entwintigsten van Wintermaand, na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen, zittende en gekleed, den geest gaf (*a*). Hy liet zyne Heerlykheden Buuren, Leerdam, Ysselstein, St. Maartensdyk enz. zyne eenige Dogter, *Anna*, na, die zig, in 't jaar 1551, in de Egt begaf met dén jongen Prins van Oranje (*b*), en hierdoor alle deeze Heerlykheden, in het Huis van Nassau-Oranje, overbragt.

Willem, Prins van Oranje, trouwt zyne Erfdogter, Anna.

Hy zoekt zig in 't Prinsdom Oranje te

By de Vrede van Crespi, hadt François de I. beloofd, den Prins, in alle de voorregten, met naame in het Regt van opperste magt, hem, uit krag-

(*z*) Adriaan van der Goes Regift. *op 't jaar* 1548. *bl.* 33, 36, 37, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2.
(*a*) Chron. van E. de Veer *f.* 95.
(*b*) Goudhoev. *bl.* 133, Chron. van E. de Veer *f.* 116 *vers.*

kragte van den Uiterften Wil van René van Chalons, in het Prinsdom Oranje, toekomende, te zullen herftellen, in dezelfde volkomenheid, als dezelven eertyds, door Filibert van Chalons, waren bezeten geweeft. Doch Henrik de II. toonde zig ongezind, om deeze beloften naar te komen, waarom Prins Willem, in 't jaar 1549, verzeld van zynen Voogd, den Heere *de Corbaron*, en na zyn Huwelyk, in 't jaar 1551, andermaal, alleen, eene lopenlyke aantuiging deedt, tegen den Koning van Frankryk, wegens het niet naarkomen van het Verdrag van Crespi, zo ver het hem betrof (*c*).

KAREL II. 1549. doen herftellen.

Met den aanvang des jaars 1549, ftelden die van Amfterdam ter Dagvaart voor, dat de Koning van Deenemarke de Tollen in de Zond merkelyk verhoogd, en van Wyn en Haring, waarvan tot hiertoe niets betaald was, tol doen vorderen hadt; belettende den Hollanderen, daarenboven, balken en ander Hout, 't welk zy, onder anderen, noodig hadden, tot onderhoud van 't Hondsbofch by Petten, uit Noorwegen te haalen. Terftond bewerkte men, ten Hove, dat *Stratius*, Raad in Gelderland, uit 's Keizers naam, naar Deenemarke gezonden werdt. Amfterdam voegde hem, op 's Lands koften, (8) *Sybrand Okko*

Nieuwigheden in Deenemarke afgedaan. 1549.

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 350 & *P.* III. *p.* 30.

(8) Ik twyfel niet, of deeze *Sybrand Okko* is dezelfde, dien men, met den naam van *Sybrand Pompejus Okko*, onder de Raaden en Oudfchepenen van Amfterdam, vermeld vindt. Hy was, in dit jaar 1549, Rentmeefter of Thefaurier. Zie de *Regeerings-Lyft* voor de *Handveften*.

Karel II. 1549.

ko toe. Zy traden, terstond na hunne aankomst, in onderhandeling met den Koning, die op verhooging van tol staan bleef. Amsterdam, welk 't meeste belang by de Oostersche vaart hadt, boodt, sedert, in plaats van twee en een halve, gelyk men plagt te betaalen, drie goudguldens (*d*), en ik meen, dat men, omtrent op dien voet, overeen gekomen is (*e*). De Noordsche Houthandel geraakte ook wederom vry.

XXI. Filips, Prins van Spanje wordt tot aanstaanden Heer ingehuldigd;

Karel de V. hieldt zig, uit Duitschland terug gekeerd, lang in de Nederlanden op, ontbiedende ook derwaards, zynen Zoon Filips, dien hy van zins was, alomme, voor 's Lands *toekomenden oversten Heer en natuurlyken Prins* na zyn overlyden, te doen inhuldigen. Willem de VI. hadt hiervan, in vroeger' tyd, reeds een voorbeeld, in Holland, gegeven, en 's Lands Staaten bewoogen, om zyne Dogter, Jakoba, voor zyne wettige Erfvolgster te erkennen. Doch hy deedt het, in eenen tyd, dat hy zyn einde voelde naderen, en reden hadt, om te vreezen, dat zyn Broeder, Jan van Beieren, zyne Dogter van de erfvolging zou zoeken te ontzetten. Karel de V. bereikte nog geene vyftig jaaren, en schoon hy zeer met de jigt gekweld was, is, uit zyne verrigtingen, sedert eenige jaaren, ligtelyk te bespeuren geweest, dat hy, gemeenlyk, eene redelyke gezondheid genoot. Reden, om te dugten, dat men Filips van de Regeering zou tragten te versteeken, scheen

'er

(*d*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2, 3, 4, 9, 13, 17, 19, 23, 27, 31, 36, 38, 44, 49.
(*e*) Velius Hoorn, *bl.* 261.

'er naauwlyks te konnen zyn. Te minder, daar de Keizer, sedert eenigen tyd, Krygsvolk in de Nederlanden onderhieldt, welk, in zynen eed staande, van zyne hand vloog, en zynen Zoon, zo wel als hem, gunst droeg. Nogtans vermoed ik, dat deeze vrees eene der voornaamste redenen geweest is, die den Keizer tot het vorderen deezer voorbaarige inhuldiging hebben doen besluiten. Filips was in Spanje gebooren, en gantsch onkundig van de taal en zeden der Nederlanderen: 't welk hem, noodwendig, weinig bemind maaken moest, onder de Landzaaten. Hier kwam nog by, dat men van zyne Regeering eene strengheid in Geloofszaaken te wagten hadt, aan welke hy in Spanje gewoon was, en welke men hier, by de Gemeente niet slegts, maar zelfs by de Overheden der Steden, omtrent deezen tyd, meer en meer, begon af te keuren (*f*). Daar tegen waren 'er, onder de Nederlandsche Heeren, veelen, die in de blaakende gunst der Gemeente stonden. In Holland, leefde Heer Reinoud van Brederode, die, uit de oude Hollandsche Graaven afkomstig en een Inboorling des Lands zynde, na 't afsterven van Keizer Karel, en terwyl Filips zig in Spanje ophieldt, ligtelyk, door de gunst der Gemeente, met de Graaflyke waardigheid zou hebben konnen bekleed worden. 't Was naauwlyks vyftien jaaren geleeden, dat hy, om 't aanneemen van 't Wapen van Holland, door den Keizer gevonnist zynde, niet dan met veel moeite, brieven van vergiffenis ver-

Karel II.
1549.

(*f*) Velius Hoorn, *bl.* 262.

KAREL II. 1549.

verworven hadt (*g*). Hy en zyns gelyken moesten den Keizer, derhalven, meer of min in 't oog loopen. 't Was, daarenboven, de voornaamste toeleg des Keizers de Plakaaten tegen de Ketters, ten strengsten, te doen uitvoeren: waartoe hy zynen Zoon zeer bekwaam keurde. Hy besloot dan, hem van de Regeeringe te verzekeren, en hem tot aanstaanden Landsheere te doen aanneemen. Filips, uit Spanje vertrokken, kwam, door Italie en Duitschland, in Lentemaand, te Namen, en, kort daarna, te Brussel aan. De Staaten van Holland besslooten terstond, hem te doen begroeten, vaardigende, ten dien einde, den Advokaat, onder anderen, naar *Brussel* af: alwaar zy zelfs te vroeg kwamen, om gehoor te konnen krygen. Op den voorslag des Stadhouders, bewilligden zy ook in een geschenk, ter zyner blyde inkomste, van vyftigduizend Filips guldens van zevenentwintig stuivers ieder; hoewel zy eene ongelooflyke moeite hadden, om deeze penningen byeen te krygen (*h*). De Landvoogdes begreep, sedert, dat het Land van Voorne en Putten nog een afzonderlyk geschenk doen moest (*i*). In Hooimaand, werdt de Prins, te Leuven en te Brussel, tot aanstaanden Hertog van Brabant ingehuldigd. Daarna geschiedde dezelfde inhuldiging in de voornaamste Steden der Graafschappen Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

in Brabant, in Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

(*g*) Repert. der Plakaat. *bl.* 29, 30.
(*h*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 27. *op 't jaar* 1550. *bl.* 33, 49. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 64.
(*i*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1.

KAREL II. 1549.

tois. Toen ontving men hem ook te Mechelen, als toekomenden Heer dier Heerlykheid, en te Antwerpen, als aanstaanden Markgraaf des Roomschen Ryks. Van hier begaf hy zig, in Herfstmaand, over Bergen op Zoom, naar Zeeland. De inhuldiging geschiedde hier niet, gelyk naar ouder gewoonte, te Middelburg en te Zierikzee; maar, om spoed te maaken, alleen te Reimerswaale, onder beding nogtans, dat de twee Steden, hierdoor, in haar oud Voorregt, niet benadeeld zouden geagt worden (*k*). De Prins keerde toen over Bergen op Zoom te rug, trekkende terstond, over 's Hertogenbosch, Heusden en Gorinchem, naar Dordrecht, alwaar de Staaten van Holland hem, insgelyks, hulde deeden, op den zesentwintigsten van Herfstmaand (*l*). Sedert deedt hy zig ook in de voornaamste Hollandsche Steden voor aanstaanden Graave ontvangen: eerst te Rotterdam; toen te Delft, te Leiden, te Haarlem, en te Amsterdam (*m*): alwaar Burgemeester *Joost Buik* hem den eed afnam (*n*). Van Amsterdam, trok de Prins naar Utrecht, en vervolgens naar Deventer, om zig ook voor toekomenden Heer van Utrecht (*o*) en Overyssel (*p*) te doen ontvangen. Toen begaf hy zig naar Zutfen, Arnhem, Nieuwmegen en Roermonde, in welke

in Mechelen en Antwerpen.

in Zeeland,

in Holland,

in Utrecht,

in Overyssel,

in Gelderland,

(*k*) REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 494. Acte *van* 15 *Septemb.* 1549, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 495.

(*l*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26, 28, 29, 30, 31.

(*m*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 600 & *seqq.*

(*n*) Regeer. Lyst *voor de* Handv. *op 't jaar* 1549.

(*o*) Groot-Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 33. MATTHÆUS de Nobilitate *p.* 738.

(*p*) J. REVII Daventria *Libr.* III. *p.* 270-273.

KAREL II. 1549. ke Steden, hy, voor aanstaanden Hertog van Gelder en Graave van Zutfen, ontvangen werdt (q). Kort te vooren, hadt hy *Jan van Ligne, Graaf van Aremberg*, naar Friesland en Groningen gezonden, om de hulde aldaar, in zynen naam, te ontvangen (r). Sommigen schryven; dat Friesland Gemagtigden naar Deventer zondt, die aldaar hulde deeden (s). Doch van elders blykt, dat de Graaf van Aremberg, die, in plaats van den overleeden Graave van Buuren, tot Stadhouder over Friesland, Overyssel en Groningen, aangesteld was, eerst in den aanvang des volgenden jaars, de hulde, in 's Prinsen naam, in Friesland en in Groningen, ontvangen heeft (t). Ten zelfden tyde, schreef hy aan die van Drente, dat, zy den Prins van Spanje voor hunnen toekomenden Heere aangenomen hebbende, hy hun den eed deedt, uit 's Prinsen naam (u). Filips werdt, midlerwyl, alomme met veele staatsie ingehaald (v). Ook deeden de Nederlanden hem allen, zo wel als die van Holland, ter zyner blyde inkomste, aanzienlyke geschenken. Van Gelderland, ontving hy, by voorbeeld, dertienduizend gouden Leliën.

In Friesland, in Groningen, en in Drente.

XXII. 's Keizers voorstel, voor de

De Keizer hadt, voor de inhuldiging, 's Lands Staaten doen voorstellen „ dat hy, uit „ genegenheid tot zyne Erf-Nederlanden, en uit

(q) GROOT-Geld. Plakaatb. I. *Deel, Prælim. Punct. c.* 36, 38, 41, 43.
(r) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 604. GOUDHOEVEN, *bl.* 618.
(s) J. REVII Daventria *p.* 273.
(t) E. BENINGHA Hist. van Oostfr. IV. *Boek, Cap.* CLXXVI. CLXXIX. *bl.* 796, 797. Chron. van Groning. *bl.* 69.
(u) PIKART Chron. van Drente. *bl.* 220.
(v) Chron. van E. DE VEER *f.* 95 enz.

„ uit begeerte tot derzelver rust, vrede en „ welvaart, zynen Zoon, den Prins van Span- „ je, herwaards ontbooden hadt, om hem de „ Landen te leeren kennen, en op dat hy „ den Onderzaaten blyken van zyne liefde te „ hunwaards zou konnen geeven; dat hy, „ om deeze en *andere merkelyke redenen*, be- „ slooten hadt, hem te doen ontvangen en „ hulden, voor toekomenden *overſten Erf-* „ *heer en Landvorſt* der Nederlanden; waarin „ hy begeerde, dat de Staaten, van hunnen „ kant, bewilligden (w)." De Keizer voeg- de hier nog iets by, welk onze byzondere opmerking verdient. Hy verklaarde „ verno- „ men te hebben, dat, in eenige Nederlan- „ den, [hy zag, onder anderen, op het Stigt, en op een gedeelte van Holland] het regt „ van * plaatsvulling in geen gebruik was, „ noch in den regten, noch in den zydlyn; „ schoon dit regt, in de meeste Nederlan- „ den, waarlyk plaats hadt; dat hy, in aan- „ merking neemende, hoe veel 'er den Land- „ zaaten aan gelegen ware, dat de Nederlan- „ den samen verbonden bleeven, en door éé- „ nen Vorst geregeerd werden; met goedvin- „ den en bewilliging der algemeene Staaten, „ beslooten hadt, zekere vastgestelde wet te „ maaken, volgens welke, het Regt van „ Plaatsvulling, beide in den zyd- en regten „ lyn, alomme in de Nederlanden stand gry- „ pen zou, met opzigt op de erfvolging in „ de Regeering deezer landen, blyvende de „ byzondere gewoonten der Landschappen eg- ter,

Karel II. 1549.

Inhuldiging.

* Representatie.

Hy vestigt de Erfvolging, in den reg-

(w) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 24, 25.

Karel II. 1549.

ten en zydlyn van zyn maagschap.

„ ter, met opzigt op de erfvolging der Leenmannen, Smalheeren en andere byzondere „ Persoonen, in haar geheel en onveranderd: „ in welke wet, hy begeerde dat de Staaten, „ insgelyks, wilden bewilligen", gelyk zy, sedert, gedaan hebben (*x*). In Holland, merkten die van Delft en Leiden alleenlyk aan, dat men, vooraf, behoorde vast te stellen, hoe 't met de opvolging gaan zou, als eene Dogter ouder was dan een Zoon (*y*). Doch 't blykt niet, dat hier omtrent iets bepaald zy. Het vaststellen van zulk eene wet, in de tegenwoordige tydsomstandigheden, verdient ondertusschen wel, dat wy 'er eenige aanmerkingen over maaken.

Aanmerkingen hierover.

Karel de V. heeft 'er, ongetwyfeld, mede beoogd, de Regeering der Nederlanden, in zyn stamhuis erfelyk te maaken, en zynen naasten Bloedverwant, wie hy ook ware, hem te doen opvolgen. Filips, zyn Zoon, was, in 't jaar 1543, getrouwd met *Maria*, Dogter van Jan, Koning van Portugal, die hem, in Hooimaand des jaars 1555, eenen Zoon, *Karel* genaamd, ter weereld gebragt hadt, doch vier dagen na de verlossing overleeden was (*z*). De Keizer wilde, in de eerste plaats, den jongen Karel van de Regeering der Nederlanden verzekeren; in geval Filips, gelyk ligtelyk gebeuren kon, voor zynen Zoon en voor zynen Vader beide, overleedt. En indien 't gebeurde, dat Filips en de

(*x*) Resol. Zeeland *van* 15 *Sept.* 1549. *by* BOXHORN *op* REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 495. *Zie ook* SCRIVERIUS Verv. van 't Goudsch Kronykje *bl.* 194. & VIGLII Vit. *N.* LVIII. *p.* 28.

(*y*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26.

(*z*) Chron. van E. DE VEER *f.* 57 *vers.* *f.* 61 *vers.*

de jonge Karel beide eer stierven dan de Keizer, schynt hy zyne Dogters, *Maria* en *Joanna*, of zyne Zuster, de Landvoogdes Maria, in de Regeering te hebben willen doen opvolgen, of iemant anders van zyne naaste maagschap, die, by zyn overlyden, in leeven zyn mogt. Doch om deeze zyne oogmerken te bereiken, stonden hem in den weg de gevoelens van sommigen, hier te lande, welken eertyds gedreeven hadden, dat eenige Landschappen ten minsten, niet door Vrouwen, geërfd konden worden. Allermeest egter was hy bedugt, dat zyne inzigten zouden geagt worden te stryden, met de aloude gewoonte eeniger Nederlanden, volgens welke, niemant, noch in den zydlyn noch in den regten, by plaatsvulling, erven kon. Hy vondt, derhalven, goed, deeze gewoonte, zo verre de Opvolging in de Regeering betrof, te niet te doen, en op dat zyn Kleinzoon, by 't voorovorlyden van Filips, deszelfs Vader, de Nederlanden van hem zou konnen erven, *voor eerst*, te doen verklaaren, dat, in de Opvolging tot de Nederlandsche Regeering, de Plaatsvulling stand grypen zou: en hier, *ten anderen*, by te doen voegen, dat de Nederlanden, ook langs den zydlyn, zouden konnen geërfd worden, op dat zyne Zuster en zyne andere zydmaagen, hem in de Regeering over de Nederlanden zouden konnen opvolgen. Kort hierna, verklaarde hy, ten opzigte van Gelder en Zutfen, rondelyk, dat de vrouwen in de Regeering over deeze Vorstendommen opvolgen mogten

KAREL II. 1549.

KAREL II. 1549. ten (*a*). 't Welk zyn oogmerk, om ook de vrouwen uit zyn Huis, in tyd en wyle, tot zyne erfvolgsters in de Nederlanden bekwaam te maaken, klaar genoeg aanduidt. De Staaten, thans geen hert noch magt hebbende, om den Keizer tegen te staan, moesten zig deeze zyne schikking over de Opvolging laaten welgevallen. Hy vergunde hun, daarentegen, dat zy den eed, dien Filips, by zyne inhuldiging, deedt, zo uitvoerig en kragtig lieten stellen, als zy goedvonden.

XXIII. Eed van Filips. Wy hebben te vooren gezien (*b*), dat Filips, Karels Vader, by zyne inhuldiging, in den jaare 1494, geene andere Privilegien wilde bezweeren, dan die, door Filips en Karel van Bourgondie en derzelver Voorzaaten, gegeven waren: gelyk hy ook geene nieuwe voorregten verleenen wilde, dan zulken, die niet met zyne hoogheid streeden. De eed, welken Karel de V, by zyne inhuldiging, in den jaare 1515, gedaan hadt, verschilde niet van den eed zyns Vaders (*c*). Doch Prins Filips beloofde thans, by zyne inhuldiging te Leuven „ alle voorregten te zullen doen onderhouden, geenen oorlog te zullen aanvaarden dan met kennisse der Staaten, niet te zullen munten dan met gelyke kennis, niemant tot Raad van Brabant te zullen verkiezen, dan die in Brabant gebooren was enz. (*d*)." De eed, dien de Prins in Holland

(*a*) Chartr. de Brab. te Vilvoorde *eerste Bewenkasse*, *Laade Geldre de l'An* XVCLII.
(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 295.
(*c*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 20.
(*d*) Blyde Inkoomst van Philips *by* MIERIS Nederl. Vorsten III. *Deel*, *bl.* 222.

land deedt, in de Latynsche taale, na dat dezelve hem, in 't Nederduitsch, voorgelezen was, luidde, van woord tot woord: Karel II. 1549.

Ick Philips, by der gratien Gods, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jerusalem &c. Eerts-Hertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgoigne &c. Grave van Habsburg, Vlaenderen, Hollandt &c. beloove en sweere, dat ick, tot mynder aenkomste ende successie tot den Landen ende Graefschap van Hollandt, sal wesen een goedt ende rechtveerdigh Heere den zelven Graefschappe, en der Heerlykheyt van Westvrieslandt, ende dat ick alle *der Edelen, Steden, Gemeenten ende Ondersaten, soo Geestelyck als Wereldlyck, ende 's Landts van Hollandts en Westvrieslandts* Privilegien en Vryheden, *by mynen Voorsaten, Graven en Gravinnen van Hollandt, hen verleent, en voorts heure gewoonte, herkomen, usantien en rechten, die sy nu generalycken ende in bysonder hebben en gebruycken, sal wel en getrouwelycken houden en doen onderhouden, en voorts doen alle het gene dat een goet ende gerecht Prince en Heere van rechts wegen te doene behoort.*

Soo moet my God helpen, en alle syne Heyligen.

In Zeeland, zwoer de Prins te zullen onderhouden de Gewoonten en herkomen, welken aldaar, tot op het overlyden van Koning Filips, en voorts onder de Regeering van Keizer Karel, tot heden toe, in gebruik waren geweest (*e*). De Edelen en zes groote Steden van Holland, deeden Filips den volgenden eed, na dat hy hun eerst gezwooren hadt:

Wy

(*e*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 491.

KAREL II. 1549. en van de Staaten.

Wy Edelen en Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt geloven, en zweeren, dat wy, na d'aflyvigheyt der Keyserlycke Majesteyt, onsen aldergenadigsten Heere (die God een langh saligh leven verleenen wille) U Doorlugtighste Prince en onse genadighste Heere, Philippus, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jerusalem &c. Erts-Hertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgondie &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Hollandt &c., als onsen gerechtigen gebooren Landsheere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden Hoogheydt en de Graeffelykheyts Rechten getrouwelyck bewaren ende onderhouden sullen, alle Uwe Genade Dienaren ende Officieren, elck naer synen toebehoren, heuren dienst doende ende exercerende, obedieren ende assisteren, goedt, getrouwe ende gedienstigh wesen, tot beschermenisse van Uwer Genade Persoon en State, als wy van rechts ende redene wegen schuldigh zyn te wesen, en voorts alles doen, dat goede getrouwe Ondersaten der Graáfschap van Hollandt ende Heerlykheydt van West-Vrieslandt schuldigh zyn te doene.

Soo moet ons God helpen en alle syne Heyligen (*f*).

De Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland zwoeren, den Prins gehoorzaam te zullen zyn, *ghelyck goede ende ghetrouwe ondersaten schuldich zyn ende behooren te doen, navolghende de Rechten ende Privilegien van den selven Lande* (*g*). De Acte van inhuldiging, door den *Audiencier*, met de Eeden vergeleeken, en, van woord

(*f*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 35.
(*g*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 495.

woord tot woord, eensluidend bevonden zyn-de, werdt, sedert, door den Prinse getekend, en den Staaten ter hand gesteld (*b*). Men ziet, met éénen opslag, hoe zeer deeze Eeden verschillen van die, welken, by de inhuldiging van Koning Filips en Keizer Karel, gedaan waren. Toen werden niet alle, nu *alle* de Privilegien, door den Landsheere, beëedigd. Nu werden ook de gewoonten en herkomen bezwooren, van welken toen niet gerept was. De Zeeuwen hadden zelfs de voorzigtigheid van den Prinse gehoorzaamheid te belooven, overeenkomstig met 's Lands Regten en Privilegien, die geene willekeurige overheersching gedoogden: en de Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten. Zelfs verdient het, in 't byzonder, onze opmerking, dat, daar de Keizer begeerd hadt, dat men zynen Zoon, niet alleen voor *natuurlyken Prins*, aan welken naam men, hier te lande, sedert veele jaaren, gewoon was (*i*), zou ontvangen; maar ook voor toekomenden *Oversten Heer*, met welke benaaming, de volstrekte Oppermagt werdt aangeduid; de Staaten deeze laatste benaaming, in de eeden, zorgvuldiglyk vermydden, den Prins van Spanje, alleenlyk, hunnen *geregtigen gebooren Landsheer en Prins* noemende. En men behoeft niet te denken, dat zulks, zonder opmerking, of onbedagtelyk, geschiedde. Uit verscheiden' egte stukken van

KAREL II. 1549.

Aanmerkingen over deeze Eeden.

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1549. *bl.* 37.
(*i*) *Zie ook* Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554. *bl.* 5.

KAREL II. 1549.

van deezen tyd (*k*), blykt, dat zy, die t
Hof wel zogten te ſtaan, den Keizer de
tel van *Souverain Seigneur* en *Overſten*
gaven, terwyl zy, die meer op het voorſ
hunner vryheden dan op de gunſt des H
geſteld waren, hem ſlegts hunnen *natuurl*
Prins en Heer noemden. Zelfs vindt men,
het geeven van deezen laatſten titel, in
plaats van den eerſten, den Nederlander
ten Hove, ſomtyds, zeer kwalyk genon
is (9). Uit al deezen handel, zag men d
dat de Staaten, zo veel hun vermogen en
tyds gelegenheid toeliet, voor 's Lands V
heid zorgden, terwyl de Keizer, van zy
kant, het oppergebied over de Nederland
in zyn Huis, zogt beſtendig te maaken.
rel de V. deedt van deeze Inhuldiging aan
kening houden, in den Grooten Raad
Mechelen, in den Raad van Brabant, en
de Rekenkamers van Ryſſel, Bruſſel en
H

(*k*) *Dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER *p.* 290, 340, 429, 437, 451, 455, 463, 467.

(9) De Landvoogdes bediende zig, in een Beri
ſchrift, den 26 September des jaars 1539, aan ha
Gemagtigden te Gend, gezonden, van deeze woord
en toutes [les] *requetes*, *propoſitions & eſcrits* [
Gantois], *ils n'intitulent* [l'Empereur], *que ſeulem*
leur Seigneur naturel, comme Comte de Flandres,
laiſſant le titre de Souverain Sr. *dont uſent les t*
autres membres de Flandres: dat is „ De Gentena
„ geeven den Keizer geenen hoogeren titel dan d
„ van *hunnen natuurlyken Heer*, *als Graaf van Vla*
„ *deren*, den titel van *Souverainen Heer*, dien de a
„ dere drie Leden van Vlaanderen gebruiken, ag
„ wege laatende." Voiez *Memoires de* JEAN D'Ho
LANDER, p. 428.

Haage (*l*). In 't jaar 1551, beleende hy, als Keizer, zynen Zoon Filips, met de Erf-Nederlanden, by eene gulden Bulle, te Augsburg, op den zevenden van Lentemaand, gedagtekend; en deedt, sedert, dit Verly, door den Roomsch-Koning, Ferdinand, schriftelyk bevestigen (*m*). KAREL II. 1549.

XXIV. Vrugtelooze overweegingen op 't beveiligen der Haringvisschery.

In Holland, was men, in de Lente deezes jaars 1549, wederom bedagt geweest, op het beveiligen van de Haringvaart, waartoe de visschers betuigd hadden, zo veel niet te konnen draagen als voorleeden jaar, alzo het zuiver voordeel, door hen toen bekomen, niet meer dan *agtduizend vyfhonderd tien ponden, en zeventien schellingen* van veertig grooten 't pond beloopen hadt. Den Stadhouder Beveren verklaard hebbende, dat 'er, ten Hove, geen onderstand te bekomen zou zyn; werden de Staaten beschreeven, om te verneemen, hoe veel zy, in de uitrusting van vier Oorlogschepen, zouden begeeren te draagen. De Edelen bewilligden in drie of vierduizend guldens. Dordrecht was niet gelast. Haarlem, Leiden en Gouda verklaarden geen belang by de Visschery te hebben, en derhalven ongezind te zyn, om in eenigen onderstand te bewilligen. Die van Amsterdam zeiden „ dat de Koopvaardy zo voordeelig voor 't Land was als „ de Visschery; dat de Staaten egter, voor- „ leeden jaar, geweigerd hadden, dezelve te „ helpen beveiligen; waarom zy ook nu geenen

(*l*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse, Lac de l'Empire.*

(*m*) Chartr. de Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse, Laa de l'Empire, de l'An* XVCLII.

Karel II. 1549. „ nen last hadden, om iet, tot beveiliging „ der Visscherye, in te willigen." De visschers, ziende dat 'er, ook by 't gemeene Land, geen onderstand te krygen was, besflooten, dit jaar, de Haringvaart te staaken en de Buizen op te leggen (*n*).

Schotsche Zeeschuimeryen. Het neemen van Hollandsche Schepen door de Schotten was, deezen Zomer, wederom sterk voort gegaan. De Keizer deedt, derhalven, de Steden Dordrecht, Delft, Amsterdam en Gouda, in Wynmaand, in den Haage beschryven, den zelven een Ontwerp doende voorleggen, om zig, tegen de Schotsche en andere zeeschuimeryen, te beschermen. Naderhand, lieten 's Keizers Gemagtigden zig verluiden, dat hy voorhadt, vierentwintig of vyfentwintig Oorlogschepen uit te rusten. Doch om de kosten hiertoe te vinden, wilde men vyf stuivers van ieder aam Wyns geligt hebben. De Staaten hadden veel moeite om hierin te bewilligen, met naame die van Dordrecht, alwaar sterke handel, in Rynsche Wynen, gedreeven werdt. Eindelyk, stondt men vyf stuivers toe van de Rynsche Wynen, en van de andere wat minder, naar evenredigheid, onder beding, dat de Fransche Wynen vryelyk herwaards gebragt zouden mogen worden: 't welk ook, van deezen tyd af, sterker dan te vooren, schynt geschied te zyn. Doch van het uitrusten der Oorlogschepen, het voorwendsel, onder welk de Impost geheeven was, kwam zo veel niet.

Nieuwe Impost op de Wynen.

Het

(*n*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 13, 15, 18, 19, 20, 21.

Het Hof bragt 'er, in 't volgend voorjaar, maar agt in zee (*o*).

De Keizer verklaart, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zullen konnen worden.

Het groote werk der inhuldiging van Prins Filips was naauwlyks afgedaan, de Staaten hier voor en voor de geschenken, uit 's Keizers naam, plegtiglyk bedankt, en Vrouw Maria, die haar ontslag begeerd hadt, in de Landvoogdye bevestigd (*p*), of Karel de V. verklaarde, met bewilliging der Staaten, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zouden konnen worden; maar allen, door éénen Vorst, moeten worden geregeerd (*q*). Men oordeelde, met grond, dat deeze vereeniging de Nederlanden magtiger maaken moest, dan ieder Landschap, op zig zelf, zou konnen zyn. Veelligt, hadt de Keizer ook in den zin, in navolging van Hertoge Karel den Stouten, de Nederlanden tot een Koningryk te verheffen: welke gedagten hy, zo men wil, alleen zou hebben laaten vaaren, om dat hy de verschillende Voorregten, Vryheden en Gewoonten, op welken de byzondere Landschappen zeer gesteld waren, niet, onder eene en dezelfde Regeeringswyze, zag te brengen (*r*).

XXV. *Strenge Plakaaten tegen de Hervorming.*

Hier na liet de Keizer zyne zorg wederom gaan, over het uitrooijen der Ketteren en het bevestigen van den ouden Godsdienst. 't Overmeesteren der Protestanten in Duitschland, welker twee Hoofden, den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen, hy gevan-

(*o*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1549, *bl.* 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1, 6, 11, 13, 15, 39.

(*p*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 36.

(*q*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 131.

(*r*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 31.

Karel II. 1549. vangelyk met zig door de Nederlanden herom voerde (s), deedt hem besluiten, om, ook hier te lande, strenger middelen, tegen de Hervormers, te gebruiken, dan de aart der Ingezetenen en de zagtheid der Wethouderen, tot hiertoe, hadden willen gedoogen. Sommigen meenen zelfs (t), dat de Keizer de Nederlanden, met geen ander oogmerk, onlangs, meer of min, afgescheiden hadt van 't Keizerryk, dan op dat hy den Landzaaten dezelfde vryheid van Godsdienst niet zou behoeven toe te staan, welken hy den Ingezetenen van Duitschland, van tyd tot tyd, vergunnen moest: en op dat hy, in de Nederlanden, eene vervolging om 't Geloof zou konnen invoeren, tegen welke de Landzaaten zig niet zouden konnen beschermen, na dat hun de weg afgesneeden was, om hunne toevlugt, gelyk eertyds, te neemen tot het Kamergerigt te Spiers (1). Doch wat hier van zyn moge, zeker is 't, dat de Keizer, omtrent deezen tyd, nieuwe en strenge Plakaaten tegen de Hervormden deedt uitgaan. In Slagtmaand des jaars 1549, beval hy, dat de Leengoe-

(s) Chron. van E. de Veer f. 94 vers.
(t) G. van Loon Hollands Leenroerigh. aan 't Ryk, bl. 312.

(1) In Brabant, begreepen sommigen, in der daad, in 't jaar 1565, toen, onder Filips den II, de vervolging, op 't hevigst, was aangevangen, dat men den Koning, voor 't Kamergerigt te Spiers, behoorde te dagvaarden, alzo zy Brabant, als onder den Bourgondischen Kreits behoorende, voor een Lid des Duitschen Ryks wilden gehouden hebben. Zie Bor I. Boek, bl. 94 [34] Hooft, II. Boek, bl. 68. Doch hier kwam niets van.

goederen van veroordeelde Ketteren verbeurd verklaard zouden zyn, onaangezien alle Privilegien, regten en gewoonten (*u*), volgens welken men, in veele Plaatsen, de verbeurdverklaaring der goederen van hun, die ter dood veroordeeld waren, met een kleine somme, meende te konnen afkoopen. De Koning van Portugal liet, omtrent deezen tyd, scherp onderzoek doen, in zyn Ryk, op zulken, die voorgaven van het Joodendom tot den Christelyken Godsdienst bekeerd te zyn, en die men egter voor heimelyke Jooden hieldt. Veelen verlieten hierop het Ryk, en kwamen herwaards. Doch deezen werdt, onder den naam van *nieuwe Christenen*, het verblyf in de Nederlanden, by herhaalde Plakaaten, ten strengsten, verbooden (*v*). Van de Inquisitie, die verdagte luiden, met pyn en banden, noodzaakte, hunne heimelyke gevoelens te openbaaren, hoorde men nu wederom meer, hier te lande, spreeken, dan eenigen tyd herwaards (*w*). *Ruard Tapper* van Enkhuizen bekleedde thans het Ampt van Opper-Inquisiteur der Nederlanden, en werdt, by Brieven van Paus Paulus den III, aangezet, om zig wel van zyn Ampt te kwyten (*x*). 't Bleef hier niet by. De Keizer zelf liet, in Grasmaand des jaars 1550, in Holland, en elders in de Nederlanden, een Plakaat uitgaan, by welk „ alle Officieren last kreegen, den „ Inquisiteuren behulpzaam te zyn, om alle ver-

KAREL II. 1549.

Inquisitie.

1550.

(*u*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 63.
(*v*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 60, 64.
(*w*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59, 60, 62, 64.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.

KAREL II. 1550.

„ verdagte Persoonen te doen aanbrengen. „ Ook werdt den aanbrenger de helft van de „ goederen der veroordeelden beloofd: en „ die eene * ongeoorlofde vergadering aan„ bragt, zou ook de helft van de goederen „ der veroordeelde vergaderden genieten, „ mids hy zelf niet in de vergadering geweest „ ware, of anders bewyzen kon, Katholyk te „ zyn." De Inquisiteurs kreegen byzonder bevel van den Keizer, om de hand te houden aan de uitvoering van dit Plakaat (y). Terstond hierop, ontstak het vuur der vervolging wederom feller dan te vooren in de Nederlanden, verteerende, onder anderen, verscheiden' weerlooze Doopsgezinden, van welken 'er, dit jaar, een te Amsterdam, en vier te Leiden werden ter dood gebragt (z). Doch te Antwerpen hadt men geweigerd, 't Plakaat op de Inquisitie af te kondigen. Men vreesde voor 't verloop des Koophandels, die hier thans zo zeer bloeide, dat men, in egte Aantekeningen van deezen tyd, nogtans, zo ik agte, met eenige vergrooting, gemeld vindt, dat deeze Stad *alle de Koopmanschap van de Landen* hadt (a). Ook hadt het eerste gerugt, dat 'er zulk een Plakaat stondt uit te komen, reeds te wege gebragt, dat veele voornaame Antwerpsche Koopluiden gereedschap maakten, om de Stad te verlaaten. Alle handel was 'er gestremd. Men kogt noch verkogt; ontboodt noch verzondt: de huizen sloegen af, de handwerken stonden stil, 't geld

* *Conventicul.*

Bekommering wegens dezelve.

(y) Repert. der Plakaat. *bl.* 62, 63.
(z) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 157.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 71.

geld raakte den gemeenen man uit de handen (b). *Jakob Masius*, Pensionaris der Stad, mat deeze zwaarigheden ten breedste uit. Men riep „ dat 'er eene nieuwe en Spaan-
„ sche Inquisitie ingevoerd werdt, van wel-
„ ke men, hier te lande, nog nimmer ge-
„ hoord hadt. Het Plakaat diende ook, zei-
„ de men, om vreemde Koopluiden, die
„ veeltyds kwamen uit Plaatsen, van Kette-
„ rye verdagt of besmet, te beletten, hier te
„ lande, te komen handelen; alzo het vor-
„ derde, dat zy hier niet vertoeven mogten,
„ zonder bewys mede te brengen van hunnen
„ voorigen wandel." Doch de voorstanders des Plakaats zeiden hier tegen „ dat men het
„ volk ten onregte, door den naam van *In-*
„ *quisitie*, de zaak zogt haatelyk te maaken;
„ dat het Plakaat geene andere Inquisitie vor-
„ derde, dan die, op de beschreeven' Ker-
„ kelyke Regten, gegrond, en hier te lande
„ voorheen reeds in gebruik geweest was; dat
„ eenige Herdoopers en Sakramentarissen,
„ die zig, in Holland, hadden nedergezet,
„ gelegenheid tot het Plakaat hadden gege-
„ ven; doch dat het oogmerk niet was, den
„ handel te belemmeren, noch te onderzoe-
„ ken, welken Godsdienst zy beleeden, die,
„ van buiten, op de vrye markten kwamen;
„ dat immers niet onredelyk kon gekeurd
„ worden, dat men hen zogt te kennen, die
„ onder ons wilden komen woonen; en dat,
„ zo men elk vryheid gave, om hier zulk
„ een' Godsdienst te beleeven, als hy goed-
vondt,

Karel II. 1550.

Verdediging van 's Keizers Plakaaten.

(b) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, bl. 160.

KAREL II. 1550. „ vondt, de Kettery, in Nederland, niet „ uitgerooid, maar veeleer voortgeplant wor- „ den zou (c)."

Viglius, wegens de streng- heid des jongsten Plakaats, beschul- digd, ver- ant- woordt zig.

De President Viglius, die, naar 't schynt, dit Plakaat ontworpen hadt, haalde zig, hiermede, den haat der menigte op den hals. Doch hy betuigt, in zyne Brieven „ dat het „ strengst, welk 'er in gevonden werdt, aan „ 's Keizers Biegtvader en eenige anderen, „ en aan den Keizer zelven, moest worden „ toegeschreeven; dat hy 'er veele dingen in „ verzagt hadt, en 'er nog meer in zou ver- „ zagt hebben, zo hy 't den Keizer hadt „ konnen beduiden: dat strenge middelen hem „ altoos hadden tegengestaan; doch dat 'er nu „ dingen in 't Plakaat werden afgekeurd, die, „ al voor twintig jaaren, in 's Keizers Plakaa- „ ten, gestaan hadden; dat hy van gevoelen „ geweest was, dat men de straf tegen de „ Ketters behoorde te maatigen, en merke- „ lyk onderscheid tusschen dezelven te maa- „ ken; doch dat anderen hadden doorge- „ dreeven, dat men de luiden, door de streng- „ heid der straffe, van de Ketterye moest af- „ schrikken, zig, om dit den Keizer te doen „ goedkeuren, voornaamlyk beroepende, op „ den inhoud der voorige Plakaaten; dat zy- „ ne Majesteit zig, door deeze reden, hadt „ laaten overhaalen; alzo Vorsten, bezwaar- „ lyk, af te brengen zyn van 't gene zy eens „ hebben goedgekeurd; dat hy, eindelyk, „ gewenscht hadt, dat zyne Majesteit het „ Plakaat den Nederlandschen Raaden, eer het

(c) VIGLII Epist. Select. N. CXLVIII. p. 348.

„ het werdt uitgegeven, hadt laaten onder- „ zoeken; doch nademaal hem zulks niet be- „ haagd hadt, oordeelde hy 't zynen en zy- „ ner Amptgenooten pligt te zyn, zorg te „ draagen, dat het Plakaat, met gemaatigd- „ heid, ter uitvoeringe gelegd werdt (*d*). Karel II. 1550.

De Landvoogdes brengt te wege, dat het Plakaat verzagt wordt.

De Landvoogdes, die zig, in Hooimaand, in Kleefsland, met de jagt, verlustigde, kreeg aldaar, uit Brieven van den Heere van Praat, kennis van de klagten der Antwerpenaaren (*e*). Zy was volkomen in 't begrip van Viglius, oordeelende, dat men 't Plakaat, in eenige deelen, behoorde te verzagten. Eerlang, om eene andere reden, naar Augsburg, alwaar de Keizer zig toen bevondt, vertrokken zynde, vertoonde zy hem het nadeel, welk dit Plakaat den Lande doen zou, zo nadruklyk, dat hy zig eindelyk beweegen liet, om het, door een ander, den vyfentwintigsten van Herfstmaand getekend (*f*), ten opzigte der uitheemsche Koopluiden, een weinig te verzagten. Ook werden 'er de naamen van *Inquisitie* en *Inquisiteurs*, waaraan het volk zig zeer gestooten hadt, niet in gespeld (*g*). In de plaats derzelven, las men dien van *geestelyke Regters*, waardoor nogtans dezelfde Persoonen gemeend werden. Voorts was het, in andere opzigten, zo scherp als het voorige (*h*). De geringe verzagtingen, die 'er in gemaakt waren, stilden egter 't gemor der me-

nig-

(*d*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348. *N.* CXLIX. *p.* 351.
(*e*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348.
(*f*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.
(*g*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente, *Livr.* III. *p.* 556.
(*h*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 161.

KAREL II. 1550.

nigte, voor eenen tyd (*i*), en bragten te wege, dat het Plakaat alomme werdt afgekondigd; zelfs te Antwerpen, doch onder openlyke aantuiging, dat de Stad met geene Inquisitie bezwaard, noch in eenige Privilegien of Vryheden verkort worden zou (*k*). Na 't uitkomen van dit Plakaat, ging de vervolging om den Godsdienst, twee of drie jaaren agtereen, wederom zeer hevig voort.

XXVI. Keizerlyk Vonnis voor Holland, tegen de Brabantsche Gouden Bulle.

Midlerwyl, hadden die van Holland, op den agttienden van Lentemaand, Vonnis in hun voordeel bekomen, tegen die van Brabant, welken, gelyk wy reeds in 't voorbygaan gemeld hebben, beweerd hadden, uit kragte der Gulden-Bulle van Keizer Karel den IV, in Holland, niet te konnen * bekommerd worden. Men hadt, hierover, reeds van 't jaar 1544 of 1545 af, voor den grooten Raad van Mechelen, gepleit (*l*). De Brabanders dreeven hun voorregt, met zo veele hevigheid, dat zy, in 't jaar 1546, twintig Amsterdamsche Poorters, onder welken de Burgemeester *Nikolaas Bastiaanszoon* was, te Antwerpen, deeden *arresteeren*, om dat men, in 't jaar 1544, de goederen van eenen Antwerpenaar, te Amsterdam, *gearresteerd* hadt (*m*). Toen Filips, in 't voorgaande jaar, in Brabant was ingehuldigd, zogten de Brabanders hem, tot bevestiging der Gulden-Bulle, te

* *gearresteerd.*

(*i*) VIGLII Vita *N.* LXI. *p.* 29.
(*k*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 162.
(*l*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 15, 22, 29. *op 't jaar* 1545. *bl.* 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 26, 39, 42, 51, 54, 57, 58. *op 't jaar* 1546. *bl.* 1. *op 't jaar* 1549. *bl.* 4, 6.
(*m*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 7, 8.

te beweegen. Doch de Keizer wilde 'er niet toe verstaan. In Herfstmaand, kreegen de Advokaat van der Goes en de Pensionarissen van Dordrecht en Delft last, om de redenen, op welken die van Brabant hun voorregt gevestigd hadden, te wederleggen, gelyk zy deeden. De Brabanders schreeven 'er een antwoord op. Weinige dagen voor dat de Keizer vonnis gaf, liet hy die van Holland tot een minnelyk Verdrag vermaanen, door den President Viglius, die hun voorhieldt, dat Holland, oudtyds, tot het Keizerryk behoord hebbende, door Karel den IV, met regt, aan het Brabantsch voorregt, by de Gulden-Bulle verleend, hadt konnen onderworpen worden. Doch de Hollanders wilden van geen verdrag hooren. Alleenlyk, schooten zy uit, dat zy, Regt bekomen hebbende, niet ongenegen waren, met Brabant, over 't stuk der Arresten en Regtspleegingen, overeen te komen (*n*). Hier op volgde het Keizerlyk Vonnis, waarby verklaard werdt, dat de Gulden Bulle geene plaats hadt, over die van Holland (*o*).

Karel II. 1550.

XXVII. Geldmiddelen in Holland.

De Staaten van Holland waren, in den aanvang deezes jaars, wederom in onderhandeling geweest, over het heffen der gemeene middelen, en 't voldoen eeniger agterstallen (*p*). Ook was, onlangs, het nader Plakaat uitgegeven, betreffende de Excynzen op Wynen

(*n*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 21, 22, 23, 26, 32, 34, 35, 38, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 12, 13, 14, 15, 31.

(*o*) *Zie de* Sententie *by* Bort van de Arresten, *in zyne* Werken, II. *Deel*, *bl.* 492.

(*p*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 3, 4, 8.

KAREL II. 1550.

nen en Bieren, en een ander, tegen het kwalyk aangeeven van den tienden Penning (*q*). Doch van den Impost op de Wynen was, in Hooimaand, nog maar zeer weinig ingekomen (*r*). Voorts was 'er, ten Hove, gehandeld van het vernieuwen der *Quobieren* van Verpondinge over 't platte Land en de Steden van Holland, welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben, dat, naar tyds gelegenheid, om de tien of vyftien jaaren, geschiedde, mids 'er niemant, dan die 't Land wel kende, toe gemagtigd werdt. Zy hadden 'er, al van 't jaar 1544 af, om verzogt. Doch 't was, om verscheiden' redenen, en onder anderen, om dat men niet wist, hoe men 't met Delft maaken zou (*s*), tot nu toe, agtergebleeven. De veranderingen, sedert de jongste Verponding van 't jaar 1515 en 1518, in den toestand van verscheiden' Steden en Landeryen, gekomen, welker sommigen hooger, anderen laager gesteld zouden moeten worden, maakten dit werk thans zeer moeilyk. Sommige Koopsteden, bedugt dat men haar merkelyk belasten zou, klaagden over verval van handel. Amsterdam hadt, in 't voorleeden jaar, wel veertig Schepen, door storm en andere rampen, verlooren. Eenige Steden en Gehugten gaven ook voor, vry te zyn van alle Verpondinge. Men onderzogt de oudste Berigtschriften voor de Gemagtigden tot de Verpondingen op, met naame dat van den jaare 1448, om 'er zig eeni-

Poogingen tot het doen eener nieuwe Verpondinge.

(*q*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 61.
(*r*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1550, *bl.* 39.
(*s*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 28, 45, 46, 48, 50, 52.

nigermaate naar te rigten. De Staaten ston- den wel toe, dat de Verponding, door Ge- magtigden des Keizers, geschieden zou; doch zy wilden 'er den Stadhouder en eenen uit elke der zes groote Steden bygevoegd hebben. Ook zouden zy gaarne den tienden Penning eerst hebben afgeschaft gehad: en dat de Verponding alleen op veertigduizend Schilden, of daaromtrent gesteld werdt (t). Alle deeze en andere zwaarigheden maakten de nieuwe Verponding thans zo moeilyk, dat zy, na dat men 'er lang over hadt gehandeld, geheellyk agterbleef.

Karel II. 1550.

Geschenk aan den Stadhouder.

In Grasmaand, besloten de Staaten, den Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren en Veere, voor zyne ge- trouwe diensten, den Lande gedaan, en in verwagting, dat hy hun, by den Keizer en de Landvoogdesse, altoos gunstig zyn, en zig, zo dikwils als 't zyne zaaken toelieten, naar den Haage, begeeven zou, om 't Land te hel- pen regeeren; toe te leggen een geschenk van dertigduizend Karels guldens eens. Voor dee- zen, waren, aan de Graaven van Nassau en Hoogstraaten, ook diergelyke geschenken gedaan, en de Prins van Oranje zou 'er, ins- gelyks, om verzogt hebben, zo hy in 't leeven gebleeven was. Men oordeelde, derhal- ven, dat men, omtrent den Heere van Beve- ren, niet minder doen kon, dan men om- trent de voorige Stadhouders gedaan hadt (u). Doch

(t) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550, *bl.* 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37.
(u) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 17.

KAREL II. 1550.

XXVIII. Verdrag van Koophandel met Frankryk.

Doch deeze dingen betroffen Holland in 't byzonder. Kort hierna, werdt 'er, met Henrik den II, Koning van Frankryk, een Verdrag van Koophandel gesloten, waarby alle de Nederlanden belang hadden. De Koning hadt, eenigen tyd herwaards, bevolen, dat alle goederen, bevonden in Schepen of op Wagens, die eenige verbooden' of vyandlyke goederen gelaaden hadden, verbeurd verklaard zouden worden. De Nederlandsche Koopluiden leeden, hierdoor, van tyd tot tyd, merkelyke schade: 't welk den Keizer bewoogen hadt, om diergelyk Bevel, ook in de Nederlanden, te laaten uitgaan. Henrik de II. werdt toen tot reden gebragt. Men tradt, door wederzydsche Gemagtigden, in onderhandeling, en kwam eerlang overeen, dat, voortaan, noch in Frankryk noch in de Nederlanden, eenige andere dan verbooden' en vyandlyke goederen zouden verbeurd verklaard worden (v).

XXIX. Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.

De onlusten, die, met dit verdrag van Koophandel, een einde namen, waren veroorzaakt geworden, door den oorlog van Frankryk en Schotland tegen Engeland, in welken de Keizer, schoon door de Engelschen aangezogt om hulpe, zig niet hadt willen steeken. Doch alzo 'er, den zesentwintigsten van Lentemaand, eene Vrede tusschen de oorloogende Mogendheden getroffen was, kon Henrik de II. ligter besluiten, tot het maaken van het Verdrag van Koophandel, van welk wy gewaagd hebben. De Schotten en Nederlanders

(v) DU MONT Corps Diplom. Tom. IV. P. III. p. 2.

ders deeden elkanderen egter, omtrent deezen tyd, nog merkelyke schade ter zee: waarom, hier te lande, bevolen werdt, niet in zee te steeken, zonder zig van geschut en manschap behoorlyk te voorzien (w). Ook werden, te Veere, agt groote Oorlogschepen uitgerust, die, den gantschen Zomer, kruisten, en verscheiden' pryzen, in Zeeland, opbragten (x). Doch dit was al wat de Keizer deedt, in de plaats van vierentwintig of vyfentwintig Schepen, gelyk hy beloofd hadt, uit den Impost op de Wynen, in zee te brengen. En nog werdt der Visscherye een Lastgeld van twintig stuivers op ieder Last Harings afgevorderd, tot goedmaakinge der kosten van deeze uitrusting: waarin zy wel bewilligen moest, wilde zy de Haringvaart niet zien verbieden: hebbende die van Zeeland reeds een Lastgeld van drie of vier guldens uitgeloofd, zo 't Hof hen alleen wilde laaten visschen (y). KAREL II. 1550.

Men was nog bezig met het schikken deezer zaaken, toen de afgebroken' onderhandeling met de Schotten, op nieuws, hervat werdt. Reeds van 't jaar 1545 af, was deeze onderhandeling begonnen. Ook was 'er toen een Bestand getroffen, volgens welk, men, op wederzydsche Paspoorten, vry zou mogen vaaren en visschen. Doch in Herfstmaand, hadden de Schotten dit Bestand geschonden, ee-

(w) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550, *bl.* 24, 39.
(x) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 501.
(y) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550, *bl.* 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

KAREL II. eenen Waterlandschen schipper overvallende
1550. en losgeld afpersende (z). Van toen af, vernieuwden zy de vyandlykheden tegen de Hollanders en Zeeuwen. *Gerrit Klaaszoon* van Amsterdam werdt, in den Zomer des jaars 1546, benoemd, om naar Schotland te reizen; hoewel hy niet, maar *Guilleaume le Normand*, Klerk des Presidents van den Hove, sedert, de reize deedt. *Mattheus Strik* was, van 's Keizers wege, in Schotland. De Schotten beloofden 't Bestand te zullen houden, alzo zy vreesden, dat 'er tegen hen Brieven van schâverhaaling verleend zouden worden. Doch zy deeden 't niet. De vyandlykheden duurden (a), tot na 't sluiten der Vrede tusschen Frankryk en Engeland. Toen werden ook de Schotten den oorlog met de Nederlanden moede. Men trof eerst een Bestand, in Oogstmaand. De Ridder *Thomas Erstin* werdt, in 't najaar, door *Jakob Hamilton*, Graaf van Aran, in Schotland, Hertog van Châteleraud, in Frankryk, en Voogd der jonge Koninginne, Maria, met bewilliging van 't Parlement, herwaards afgevaardigd, om over eene Vrede te handelen. De Landvoogdes benoemde, ten zelfden einde, van haare zyde, Lodewyk van Vlaanderen, Heere van Praat, voor deezen Stadhouder van Holland, *Joan van S. Maurits*, *Heer van Montbarry*, President in den Raad van Staate, en Viglius van Zuichem, Pre-

(z) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 58, 61, 62. *op 't jaar* 1545, *bl.* 13, 15, 16, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 40, 41.

(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, *op 't jaar* 1547, *bl.* 10, 17, 19, 20, 21.

President in den geheimen Raad. 't Verbond van Vrede werdt, den vyftienden van Wintermaand, te Binch in Henegouwen, geslooten. 't Verbond van 't jaar 1448, tusschen Hertog Filips van Bourgondie en Koning Jakob den II. gemaakt, en andere vroeger en laater Overeenkomsten werden ten grondslag van dit gelegd. De schade, welke men elkanderen hadt aangedaan, werdt, wederzyds, vereffend gerekend, en de vrye onderlinge handel hersteld. Voorts beloofde men elkanderen onbepaalde hulp, in geval de eene of de andere party vyandlyk werdt aangetast. De Zeeschuimeryen zouden, van wederzyde, geweerd, en de schade, die, door dezelve, gedurende het Bestand van Oogstmaand laatstleeden, veroorzaakt was, vergoed worden. De Koning van Frankryk, de Roomsch-Koning en de Stenden des Duitschen Ryks, de Koning van Engeland en de Koning van Deenemarke en Noorwegen werden, van wederzyde, in dit verbond, begreepen. Het werdt, op den eersten van Grasmaand des volgenden jaars, te Augsburg, door den Keizer, bekragtigd (*b*).

Karel II. 1550.

XXX. Dood van den Heer van Granvelle.

Ter deezer Stede, was, in Oogstmaand deezes jaars 1550, aan eene sleepende ziekte overleeden Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle (*c*), van wien wy, in het voorgaande gedeelte deezer geschiedenissen, nu en dan, gewag hebben gemaakt. Hy was, twintig jaaren agtereen, een Lid van den geheimen Raad

(*b*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 260.
(*c*) Chron. van E. DE VEER *f.* 115.

KAREL II. 1550.

Raad geweest, en in veele netelige zaaken van Regeeringe gebruikt. Sommigen willen, dat de jonge Prins van Oranje aan Perenot moest dank weeten, dat hem dit Prinsdom was toegekend, alzo eenige Leden van den geheimen Raad, met naame de President Lodewyk van Schoore, dreeven „ dat een Ketters Zoon, ge„ lyk Willem van Nassau was, geen regt op „ het zelve hebben kon (*d*)." *Antoni Perenot*, Zoon van Nikolaas, die den Geestelyken staat verkooren hadt, en tot Bisschop van Atrecht was verheeven, was, sedert eenen geruimen tyd, ook zeer gezien geweest, ten Hove. Eenige jaaren laater, kreeg hy 't voornaam bewind der Regeeringe in handen (*e*), en heeft toen zo veel gerugts in de Nederlanden gemaakt, dat wy niet hebben willen nalaaten, hier, in 't voorbygaan, aan te tekenen, wanneer hy in aanzien begon te komen.

Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.

(*d*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 125.
(*e*) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 606.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Kerkvergadering te Trente hervat. Nederlanders op dezelve.* II. *Zy wordt beslooten. Passausche Vrede.* III. *Oorlog met Frankryk.* IV. *Toebereidsels, hier te lande. Mets belegerd. Verlaaten.* V. *Bede van tweehonderdduizend guldens aan Holland. Ingewilligd. Gevonden. Haringvaart beveiligd. Zeekusten bezorgd.* VI. *Bede aan alle de Nederlanden. Twist tusschen de groote en kleine Steden.* VII. *Terouanne en Hesdin veroverd.* VIII. *Veranderingen in Engeland.* IX. *Onderhandeling over een Huwelyk tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland. Voorwaarden van het zelve.* X. *Vryheden aan de Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen.* XI. *Het Huwelyk tusschen Filips en Maria wordt voltrokken.* XII. *Fransche Krygsbedryven in de Nederlanden.* XIII. *Zeegevegt in de Hoofden.* XIV. *Twee Beden aan Holland, elk van tweehonderdduizend guldens.* XV. *Handeling over 't geeven van*

Ampten aan uitlanders. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. XVI. *'t Privilegie de* non evoçando *geschonden. Dood van Engel Merula.* XVII. *Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.* XVIII. *Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amsterdam, betigt van Herdooperye.* XIX. *Vrugtelooze Vredehandeling. Togt van Willem, Prinse van Oranje. Dood van Maarten van Rossem. Bestand.* XX. *Buitengewoone Beden aan Holland. 's Lands schulden.* XXI. *'s Lands Imposten, voor 't eerst, alomme verpagt. Beloop derzelven.* XXII. *Karel de V. besluit zig van de heerschappye te ontslaan.* XXIII. *Redenen hiertoe.* XXIV. *Oordeel daarover, hier te lande.* XXV. *Kuilenburg tot een Graafschap, en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven. Vreemdelingen van Ampten uitgeslooten.* XXVI. *Overdragt der Nederlanden, door Keizer Karel, aan zynen Zoon,* FILIPS. XXVII. *Filips doet en ontvangt den gewoonlyken eed.* XXVIII. *Afstand van Spanje en 't Keizerryk.* XXIX. *Vertrek van Karel den V. naar Spanje. Zyn afgezonderd leeven. Zyn dood.* XXX. *Staat van Holland en de andere Nederlanden, ten tyde van de Overdragt.*

KAREL II. 1550.

I. De Kerkvergadering van Trente

DE Kerkelyken, die te Trente vergaderd waren geweest, waren, sedert dat Paulus de III. de Kerkvergadering naar Bononie verlegd hadt, gedeeltelyk, derwaards, vertrokken, gedeeltelyk, te Trente gebleeven;

ven; zonder, in den tyd van drie jaaren, iets te hebben verrigt, tot Hervorming der Kerke, waartoe de Kerkvergadering aangelegd was. De Bisschoppen, die zig te Trente ophielden, durfden, zonder het Hoofd der Kerke, den Paus, niets besluiten: en de Bisschoppen, die, nevens de Pauselyke Legaaten, te Bononie, vertoefden, wilden, buiten bewilliging der anderen, ook niets vastttellen, om geene nieuwe scheuring te verwekken, in de Kerke. Karel de V. prees de Bisschoppen, die te Trente gebleeven waren, verklaarende zig, door zyne Gezanten, te Rome, ernstelyk, tegen 't verleggen der Kerkvergaderinge. Hy zag geenen kans, om een einde te maaken van de geschillen over den Godsdienst, in Duitschland, zo de Kerkvergadering geen' voortgang hadt, en hy hadt nog eenige hoop, dat sommige Protestanten zig aan dezelve onderwerpen zouden, wanneer zy te Trente gehouden werdt. Hy bewoog derhalven hemel en aarde, om de Kerkvergadering wederom naar Trente te doen overbrengen; doch eindelyk bespeurende, dat 'er geen kans toe zyn zou, zo lang Paulus de III. leefde, besloot hy, op den Ryksdag te Augsburg, in 't jaar 1548, zelf de hand te leggen aan 't vereffenen der Geloofsgeschillen, en eene soort van Godgeleerdheid te doen opstellen, waaraan men zig, in Duitschland, ter wederzyde, houden zou, tot dat de Kerkvergadering nadere uitspraak zou hebben gedaan. Doch dit opstel, welk, gelyk meer diergelyken, te vooren, ontworpen, den naam van *Interim* kreeg, gaf noch den Katholyken noch den

Karel II 1550. wordt hervat.

Karel II. 1550.

Protestanten genoegen: en werdt slegts van weinigen aangenomen. De Keizer zag zig dan, na 't overlyden van Paulus den III, welk, in Slagtmaand des jaars 1549, voorviel, en na dat *Julius de III.* tot de Pausselyke waardigheid verheeven was, wederom genoodzaakt, om op het hervatten der Kerkvergadering, te Trente, aan te dringen. Julius liet zig beweegen, beschryvende de Kerkvergadering, tegen den eersten van Bloeimaand des jaars 1551. Midlerwyl deedt de Keizer, op den Augsburgschen Ryksdag, in Hooimaand deezes jaars 1550, zyn best, om de Protestanten te doen belooven, dat zy zig der Kerkvergaderinge onderwerpen zouden. Doch zy wilden 'er zig niet toe verbinden, dan onder voorwaarden, die de Keizer wel wist, dat, door den Paus, niet zouden worden toegestaan.

Nederlanders derwaards gezonden.

Karel de V, de Aartsbisschoppen van Ments, Trier en Keulen en eenige andere Duitsche Bisschoppen hebbende overgehaald, om zig, naar Trente, te begeeven (*a*), was ook bedagt, om eenige Nederlanders derwaards te zenden. De Bisschop van Atrecht, Antoni Perenot, die, met zynen Vader, Nikolaas, reeds in 't jaar 1543, op de Kerkvergadering geweest was (*b*), werdt gebruikt, tot het benoemen der bekwaamste Nederlanderen, om de Geloofsgeschillen, te Trente, te helpen beslissen, en 's Keizers belang, op de Kerkvergadering, voor te staan. Hy raadpleegde

(*a*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* III. *p.* 505, 515, 521, 534, 546, 553, 562, 565. *Livr.* IV. *p.* 584.
(*b*) Fra-Paolo *Livr.* I. *p.* 185.

de hierover met den Prefident Viglius, die hem, schriftelyk, berigtte „ dat 'er, in de „ Nederlanden, die eertyds van geleerde „ Luiden overvloeiden, thans zo weinige „ bekwaame mannen gevonden werden, dat „ hy 'er zig over schaamen moest: dat hy, „ vooral, naauwlyks iemant wist te vinden, „ in staat, om de zaaken van het Hof, te „ Trente, wel waar te neemen. Hy dagt „ wel, dat de Bisschop geenen zin in Mon- „ niken hebben zou; doch wien hy, uit de „ weereldlyke of ongeordende Godgeleerden, „ kiezen zou, wist hy niet. *Franciskus Son-* „ *nius*, Kanonnik der Domkerke te Utrecht, „ en *Joannes Hasselius*, ook *Joannes Leonardi* „ *van der Eiken* genaamd, scheenen hem egter, „ hiertoe, nog de bekwaamsten. Sommigen „ wilden 'er *Herman van Gouda*, Deken der „ Lieve-vrouwen-Kerke te Utrecht, byvoe- „ gen. Doch alzo deeze den naam hadt van „ zeer korzel te zyn, monsterde Viglius hem „ uit." Anderen getuigen egter van deezen Herman, dat hy geheel van verwaandheid en bitterheid vry was (*c*). Doch dit getuigenis is vroeger gegeven. Veelligt is hy, met de jaaren, veranderd. Voorts oordeelde Viglius „ dat de Bisschoppen, die de Keizer „ naar Trente zenden zou, drie of vier God- „ geleerden met zig neemen moesten. Ook „ behoorden 'er, dagt hy, twee Godgeleer- „ den en een * Kerkelyk Regtsgeleerde, uit „ de Leuvensche Hooge Schoole, naar Trente

Karel II. 1550.

* *Canonista.*

(*c*) Erasm. Epist. DCIV. *int.* Oper. *Tom.* III. *P.* I. *c.* 675. *Edit. nov.*

Karel II. „ te te worden gezonden, een van welken
1550. „ Ruard Tapper zyn moest, dien hy be-
„ schryft, als zeer bedreeven in de Schriftuur
„ en in de Boeken van oude en nieuwe God-
„ geleerden. Wyders, moesten 'er eenige
„ bekwaame Abten van de Benediktyner-,
„ Bernardyner-, Præmonstreiter- en Augusty-
„ ner-orde worden uitgekipt, om naar Trente
„ te gaan; daar men eenigen uit de vier Be-
„ delordens, en eenige zulke Kanonniken,
„ die onmiddelyk van den Paus afhingen,
„ byvoegen moest. Eindelyk, hieldt hy van
„ dienst, dat de Keizer een hoofd stelde over
„ alle deeze Geestelyken, die hunne hande-
„ lingen, overeenkomstig met 's Keizers oog-
„ merken, bestierde; waartoe hy den Kan-
„ selier der Ridder-orde van 't Gulden-Vlies,
„ Filips Nigri, of *Gerard van Veldwyk*, Lid
„ van den geheimen Raad, dien sommigen
voor een Utrechtschman houden (*d*), „ of zo
„ men hen, in Brabant missen kon, deeze
„ beiden tevens voorsloeg (*e*)." 't Schynt
dat men zig, in 't uitkiezen van Godgeleer-
den tot de Trentische Kerkvergadering, groo-
tendeels, naar 't gevoelen van Viglius, ge-
schikt heeft. Ten minsten, vindt men, dat
1551. Tapper, Hasselius en Sonnius, in 't jaar 1551,
derwaards, zyn afgevaardigd. Doch dat men,
gelyk Viglius wilde, den Nederlandschen
Geestelyken een hoofd zou hebben toege-
voegd, vind ik nergens gemeld. Onder de
andere Nederlandsche Kerkelyken, die naar
Tren-

(*d*) C. P. Hoynck van Papendrecht Not. *ad* Viglii Epist. Select. *N.* CXXIX. *p.* 304.
(*e*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVII. *p.* 342.

Trente werden gezonden, waren 'er vier, die allen, by het opregten der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, welk, omtrent tien jaaren na deezen tyd, voltrokken werdt, met eenen myter, werden voorzien. *Gerard van Hamericourt*, Abt van S. Bertyn, werdt Bisschop van *S. Omer*: *Joannes Mabusius*, Bisschop van *Deventer*: *Martinus Rietboven*, Bisschop van *Ypere*, en *Kornelius Jansenius*, Bisschop van *Gend* (1). Ook werdt Sonnius Bisschop van 's Hertogenbosch, en sedert van Antwerpen (*f*). Karel II. 1551.

Ondertusschen hieldt Karel de V. aan by de Protestanten, om hen te beweegen, tot de reize naar Trente. Hertog Maurits van Saxen liet zig eerst overhaalen, en gaf aan den beroemden Godgeleerden, *Filips Melanchton*, bevel, om de punten byeen te zamelen, welken te Trente zouden moeten verhandeld worden. De Keizer bezorgde een breed vrygeleide voor de Protestanten, die, tegen den Winter en in 't volgend voorjaar, te Trente kwamen. Zy kreegen 'er egter, niet dan met moeite, gehoor, en alleenlyk vryheid, om eenige voorstellen te doen. De Kerkvergadering ging, ondertusschen, voort, beslissende, in zes zittingen, door een getal van omtrent zestig Kerkelyken (2), wederom verschei- Vervolg en Besluit der Kerkvergadering van Trente.

(*f*) Notit. Episc. & Theol. Belgii in Conc. Trident. *ap.* J. F. Foppens Nov. Diplom. Coll. *p.* 465.

(1) Zie *Notit. Episc. & Theol. Belgii in Concilio Trid.* apud J. F. Foppens *Nov. Diplom. Collect.* p. 465, 466.

(2) Fra-Paolo getuigt (Livr. IV. p. 584), dat het getal der Kerkelyken, geduurende deeze zes zittingen, nimmer boven de vierenzestig geweest is.

KAREL II. 1551. ſcheiden' voornaame Geſchilpunten, het Avondmaal, de Boete en het laatſte Olieſel betreffende. Doch zy werdt plotſelyk afgebroken, in Grasmaand des jaars 1552, op de tyding, dat Hertog Maurits van Saxen de wapenen tegen den Keizer hadt opgevat, om de vryheid van den Godsdienſt, in Duitſchland, te verzekeren, en zynen Schoonvader, den Landgraaf van Heſſen, te verloſſen. 't Krygsgeluk diende hem. Hy bemagtigde verſcheiden' ſterke Plaatſen. Karel de V, thans met den Franſchen Kryg belemmerd, was buiten ſtaat, om hem te ſtuiten, en zag zig, eerlang, genoodzaakt, op den tweeden van Oogſtmaand des jaars 1552, de *Paſſauſche Vrede* te tekenen (g), by welke den Proteſtanten, in Duitſchland, volkomen vryheid van Godsdienſt vergund, en de ruſt in 't Ryk herſteld werdt. De geweezen Keurvorſt van Saxen en de Landgraaf van Heſſen werden ook, uit de langduurige hegtenis, geſlaakt (h). De Kerkvergadering werdt eerſt wederom hervat, onder *Pius den IV*, in den aanvang des jaars 1562. De overige Geloofsgeſchillen werden toen, in negen zittingen, door een veel grooter getal van Kerkelyken, dan te vooren, beſliſt, en de Kerkvergadering, op den derden van Wintermaand des jaars 1563, beſlooten. In den aanvang des jaars 1562, waren 'er, behalven de Kardinaalen, honderd en tien of honderd en twaalf Biſſchoppen en Godgeleerden, in de Kerkver-

Paſſauſche Vrede.

(g) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 42.
(h) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* IV. *p.* 582, 601, 628, 629, 657, 667, 671, 678, 685, 688, 689, 694, 695, 696.

vergadering (*i*). Naderhand, vermeerderde het getal, tot over de honderd en tagtig, en eindelyk, tot tweehonderd en dertig toe (*k*). De Besluiten der Kerkvergaderinge zyn, door tweehonderd vyfenvyftig Leden, ondertekend (*l*). Hoe deeze Besluiten, alomme, en ook hier te lande, aangenomen zyn, en welke gevolgen dezelven, in de Nederlanden, gehad hebben, staat ons, als het bestek van dit Boek verre te buiten gaande, hier niet te verhaalen.

KAREL II. 1551.

III. Oorlog met Frankryk.

De verbonden' Protestantsche Vorsten, Henrik den II, Koning van Frankryk, die den Keizer den voorspoed, welke hem in Duitschland gevolgd was, misgunde, in hunne belangen hebbende overgehaald, werden de Nederlanden, tegen het einde des jaars 1551, met eenen nieuwen Oorlog, van de Fransche zyde, gedreigd. De Keizer hadt 'er, eenigen tyd te vooren, reeds kennis van gekreegen: doch niet konnen bewoogen worden, om zig te wapenen (*m*). Ook hadt hy, ten deezen tyde, de handen nog vol werks, in Duitschland. De Franschen begonden de vyandlykheden ter zee, in Hooi- en Oogstmaand. Zy hielden vyf Oorlogschepen voor 't Vlie, vyf onder Schagen, en vyf voor Noorwegen, die, dagelyks, verscheiden' Hollandsche Schepen, met Graanen en andere Oostersche waaren gelaaden, wegnamen. Ook beroofden en na-

(*i*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 147, 146 *not.*
(*k*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 261, 315, 325 *not.* *Livr.* VII. *p.* 418. *Livr.* VIII. *p.* 599.
(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* VIII. *p.* 748.
(*m*) VIGLII Epist. Select. *N.* CLI. *p.* 355.

Karel II. 1551. namen zy verſcheiden' Viſſchers, in de Noordzee (*n*). *De la Garde*, Admiraal der Franſche Galeien, taſte, in Oogſtmaand, vierentwintig groote Koopvaardyſchepen aan, die, uit Zeeland, naar Spanje wilden (*o*), en bemagtigde 'er vyftien van: welker verlies op eenentwintig tonnen ſchats begroot werdt, en Hoorn en Enkhuizen zeer zwaar drukte (*p*). Zelfs werden, te Hamburg, Oorlogſchepen, voor Franſche rekening, uitgeruſt. Ook was men bedugt, voor eenen aanſlag op Walcheren. Hier te lande, waren zo weinige Oorlogſchepen in gereedheid, dat de Haringviſſchers, verzogt om een gulden van 't Laſt, tot beſcherming der Viſſcherye, toe te ſtaan, zig, door dezelven, niet beveiligd oordeelden, en de meeſten de Haringvaart, dit najaar, ſtaakten. Ook kwam 'er verbod op, van wege der Landvoogdeſſe; 't welk egter, door ſommigen, werdt overtreden, die, naderhand, door den Prokureur Generaal, in regten, betrokken werden (*q*). Op de tyding dat men, in Oogſtmaand, eenige Nederlandſche goederen, in Frankryk, hadt aangehouden (*r*), volgde (3) de Verbeurdverklaaring van alle Franſche goederen, in de Nederlanden, nevens een uitdruklyk bevel aan alle Franſchen, die hier geen jaar vaſte wooning gehad hadden, om 't Land te ruimen (*s*): en

(*n*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 52, 56.
(*o*) Guicciard. de Reb. Belgicis *p.* 179.
(*p*) Velius Hoorn, *bl.* 263. Brandt Enkh. *bl.* 73.
(*q*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552, *bl.* 12, 13, 28.
(*r*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6.
(*s*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 68.

(3) Den eenentwintigſten van Herfſtmaand.

en weinige dagen laater (4), werdt de oorlog, te water en te lande, aan Frankryk verklaard. Karel II. 1551.

IV. Men bereidt zig tot tegenweer.

De Stadhouder Beveren, de Staaten van Holland, kort hierna, in den Haage, hebbende doen beschryven, sloeg voor, of men niet, tot bescherming van Holland, eenige sterkten in de Maaze, het Marsdiep en het Vlie behoorde te leggen: of anders 't getal van 's Lands Oorlogschepen vermeerderen. Doch de Staaten oordeelden „ dat de sterk„ ten, in 't Vlie en in 't Marsdiep, nutte„ loos zouden zyn, alzo men, uit dezelven, „ de vyandlyke schepen niet zou konnen be„ schieten; ook zou men de Gaten der Maa„ ze niet dan tot zeer zwaare kosten konnen „ versterken, en dan daartoe nog, meer dan „ een jaar lang, werk hebben: eindelyk, was „ het vergrooten van de zeemagt eene zaak, „ waar op alle de Nederlanden, en niet Hol„ land alleen, moest beschreeven worden." 't Een en 't ander bleef dan agter. Men verboodt, in Wynmaand, den uitvoer van allerlei Oorlogsbehoeften, en stelden eenen tweehondersten Penning, op alle andere uitgaande Koopmanschappen. Amsterdam klaagde, sedert, zeer, dat men, onder Oorlogsbehoeften, ook Pek, Teer, Roet, Leer, Masten, Sprieten en diergelyke waaren begreep, en den tweehonderdsten penning vorderde van goederen, die van en naar Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen gevoerd werden, onder voorwendsel, dat dezelven geene erf- maar aangewonnen Landen waren; doch

(4) De zesentwintigsten van Herfstmaand.

Karel II. doch deeze klagten vonden geen' ingang (*t*).
1551. Te lande, begon men zig, tegen den Winter, in staat van tegenweer te stellen. Maarten van Rossem werdt naar Mechelen gezonden, om volk te verzamelen (*u*).

Henrik de II, midlerwyl, ook den Winter besteed hebbende, om zig te lande sterk toe
1552. te rusten, bragt, in 't midden van Lentemaand des jaars 1552, een Leger in Lotharingen; bemagtigende aldaar verscheiden' Plaatsen. In Hooimaand, viel hy in Luxemburg, alwaar hy, insgelyks, eenige Steden innam. Daartegen deedt Maarten van Rossem, omtrent deezen tyd, eenen inval in Champagne en in Lotharingen, 't platte Land, volgens zyne gewoonte, alomme afloopende en verwoestende (*v*).

Mets belegerd. Na 't sluiten van de Passause Vrede, was het Keizerlyk Leger eerst in staat om iets van belang tegen Frankryk te onderneemen. Het was tienduizend Paarden en honderd zestien vendelen Knegten sterk, en koste den Keizer, maandelyks, zes tonnen schats (*w*). De Hertog van Alva en de Marquis van Marignan hadden 'er het Opperbevel over, en sloegen, in Wynmaand, het beleg voor Mets, welk, in 't voorjaar, aan de Franschen overgegaan, en sedert merkelyk versterkt was. Terwyl dit beleg duurde, werdt het Keizerlyk Leger vermeerderd, met de benden, die, in de Nederlanden geworven, door den Hertog van Hol-

(*t*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 7, 8, 10, 13.
(*u*) Nieuwe Chron. van Brab. *bl.* 311.
(*v*) Chron. van E. de Veer *f.* 118.
(*w*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 36.

Holstein, door Lamoraal, Graave van Egmond, en door Jan van Hennin, Heere van Bossu, derwaards geleid werden. De Keizer zelf kwam, tegen 't einde van Slagtmaand, in 't Leger, en zondt Egmond af, om Toul op te eischen; doch de Bevelhebber antwoordde „ dat hy, hierop, eerst na 't overgaan „ van Mets, en na dat hy zig, zo lang als de „ Hertog van Guize, die binnen Mets ge„ boodt, verdedigd zou hebben, zyne ge„ dagten zou laaten gaan." Karel de V. slaagde, ondertusschen, ongelukkig voor Mets. Het heevig vuur en de geduurige uitvallen der belegerden waren oorzaak, dat hy weinig of niets vorderde. Hier sloeg het jaargetyde toe, welk hem, eerlang, noodzaakte, de Stad, op den tienden van Louwmaand des jaars 1553, te verlaaten. In Pikardye, werwaards de Graaf van Roeulx, met eenen hoop volks, getrokken was; en in Italie, waren de meeste onderneemingen der Keizerschen ook ongelukkig uitgevallen (x). De Winter werdt derhalven besteed, om zig, tegen 't volgend jaar, in beteren staat te stellen.

Karel II. 1552.

In Louwmaand des jaars 1552, hadt de Landvoogdes reeds alle de Nederlanden, te Brugge, doen beschryven, en aan elk eene Bede gedaan, om de kosten van den Franschen oorlog te vinden. De President Viglius vertoonde die van Holland, in 't byzonder, dat 's Keizers uitgaaven, in 't voorleeden jaar, veel meer dan zyne inkomsten beloopen hadden,

V. Bede van tweehonderdduizend guldens.

(x) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 52-77. Chron. van R. de Vere *f.* 120, 121.

KAREL II. 1552. den, en deedt hun, daarop, eene Bede van tweemaal honderdduizend guldens. Zy drongen, volgens gewoonte, op vermindering der somme; alzo dezelve byna de helft beliep van 't gene van Brabant geëischt was; daar, zeidenze, Holland en Zeeland beide maar een een derde van de Bede van Brabant plagten op te brengen. Zy stonden vooral op vermeerdering van 's Lands zeemagt, tot bescherming der Koopvaardye. Doch het eerste kon geheel niet, en het andere voor eerst niet geschieden. Men hieldt, derhalven, Dagvaart op Dagvaart in den Haage. De Leden begreepen wel, dat 'er thans geld zou moeten zyn; doch waar en hoe men 't vinden zou was zo klaar niet. De Edelen sloegen voor „ dat 'er vier middelen waren, by „ welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden, by de Schildtalen, by den „ Impost, by 't Morgengeld, en by den „ tienden Penning; dat de Impost op de „ Wynen en Bieren weinig hadt opgebragt, „ en, niet dan tot zwaare kosten, kon worden opgehaald; dat het Morgengeld thans „ weinig opbrengen zou, ter oorzaake van „ de jongste inbreuk veeler Landen, op den „ twaalfden van Louwmaand; die, in twee „ of drie jaaren, geene vrugten zouden konnen uitleveren; dat het vorderen van den „ tienden Penning niet dan in den uitersten „ nood behoorde te geschieden; dat zy, hierom, van gedagten waren, dat men den „ Keizer honderd en vyftig of honderd en „ zestigduizend guldens zou konnen toestaan, „ te heffen honderdduizend guldens op de

Schild-

„ Schildtalen, mids de Steden haare kwyt- „ scheldingen, *elks in den haaren*, vonden, „ by Hoofdgeld, Haardstedegeld, verhoo- „ ging van Excynzen, of andere middelen, „ naar eigen welgevallen; en dat het overig „ gedeelte der ingewilligde somme, by ver- „ kooping van Renten, zou konnen gevon- „ den worden, met dien verstande, dat men „ tien, twaalf of veertienduizend guldens, „ by Leeninge, heffen zou, uit eenigen der „ rykste Kloosteren." Doch de Steden wa- ren, by den tegenwoordigen flegten tyd, in 't eerst geene van allen tot het aanneemen van zo zwaar een' last te beweegen. Zy loofden niet meer dan honderdduizend guldens vry geld uit, en wilden nog bedingen, dat 'er tien of twaalf Oorlogschepen uitgerust, en de twee- honderdste penning afgeschaft zou moeten worden. Doch den Stadhouder verklaard hebbende dat hy zulks der Koninginne Land- voogdesse niet zou durven overschryven, za- gen zy van 't bedingen deezer voorwaarden af. Sedert onderging hy eenige Steden afzonder- lyk, en bewoog haar, tot honderd en twin- tigduizend guldens te komen. De Landvoog- des nam 'er egter geen genoegen in. Zy merk- te aan „ dat Holland, ten onregte, voorgaf, „ nevens Zeeland, voorheen niet boven een „ derde der Bede van Brabant te hebben op- „ gebragt; alzo Holland alleen, sedert het „ jaar 1540, verscheiden' reizen, de helft „ van Brabant hadt gegeven. Zelfs hadt Hol- „ land, met Zeeland en Westfriesland, in „ de Bede, by Hertog Karel van Bourgon- „ die, in 't jaar 1462, geëischt, zo veel ge-

Karel II. 1552.

KAREL II. 1552.

„ draagen als Vlaanderen, en meer dan Bra„ bant, waarvan Zeeland slegts het derde en „ Holland de twee derde deelen opbragt: dat „ de andere Nederlanden zo wel, by gebrek „ van neeringe en door de overstroomingen, „ geleeden hadden, als Holland, daar men „ den handel der Engelsche en Schotsche „ Wolle en de vaart op de Oostzee nog vry „ hadt: dat men, ten onregte, bedingen wil„ de, dat de penningen ter verdediging van „ 't Land zouden worden gebruikt, alzo zy „ alles, wat van de Bede inkwam, besteed„ de, daar 't de nood meest eischte. Gou„ da, welk, ter oorzaake van 't afbranden „ der Kerke, oordeelde, eenigszins te moe„ ten verschoond worden, moest, meende „ zy, zo wel als de anderen, betaalen, en „ Delft zelf, onaangezien de twintig jaaren, „ geduurende welken, het vry van lasten ver„ klaard was, nog niet verstreeken waren, „ moest, verstondt zy, zo veel opbrengen, „ als in den jongsten oorlog." Zy besloot „ dat zy niets van haaren eisch kon laaten „ vallen, alzo de andere Landen, die reeds „ in de volle Beden bewilligd hadden, dan ook „ afslag zouden vorderen." De Staaten, 't bewilligen zo lang vertraagd hebbende, als eenigszins doenlyk was, moesten eindelyk, den negenden van Grasmaand, belooven, de volle tweehonderdduizend guldens te zullen opbrengen (y). De helft zou men vinden op de Schildtalen, volgens den voorslag der Edelen. Doch

De Staaten bewilligen,

Middelen, om 't

(y) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. op 't jaar 1552, bl. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 35, 36, 37, 42.

Doch om de andere helft te bekomen, hadt men byna 't gantſche jaar werk. Meeſter *Jakob van den Einde*, Penſionaris van Delft, ſloeg voor „ dat men dezelve, geheel of ten „ deele, zou konnen vinden, uit een Haard„ ſtedegeld, van welk alleen de vier bidden„ de Orden, de Leproozen en de gemeene „ Gaſthuizen verſchoond zouden worden, en „ de telling gedaan, in de Steden, door Bur„ gemeeſteren, en ten platten Lande, door „ de Officieren; mids de Huisjes, die hon„ derd guldens en minder waardig waren, „ verſchoonende, en elke Haardſtede niet „ hooger dan met drie ſtuivers of zeven groo„ ten belaſtende. 't Gene dit Haardſtede„ geld minder dan honderdduizend guldens „ zou opbrengen, zou men, uit den Impoſt „ van een ſtuiver op elk vat Biers, konnen „ vinden." Dordrecht, Haarlem, Delft en Amſterdam ſtemden in deezen voorſlag; doch meenden dat, al konden ſchoon de volle honderdduizend guldens uit het Haardſtedegeld worden gevonden, men nogtans een gedeelte derzelven, by verkooping van Renten, vinden moeſt, op dat ten Hove niet gezeid mogt worden, dat men genoeg in ſtaat was, om de Bede, uit eene redelyke belaſting in zig zelven, te vinden. Doch Leiden en Gouda meenden, dat het Haardſtedegeld te veel tot laſt van de geringen komen zou, en de ryken te veel ontlaſten, vooral in Plaatſen, daar de Huizen 't meeſt gelden mogten: waarom zy verſtonden, dat men de vereiſchte ſomme liever op de waarde der Huizen, in koop of in huure, behoorde te vinden. Zy vergeleeken

Karel II. 1552.

Geld te vinden.

KAREL II. 1552. ken zig egter, sedert, met de andere Leden, mids men elke Haardstede met meer niet dan vyf grooten, belastte. Doch naderhand besloot men, om vyftigduizend guldens te vinden, welken men spoedig noodig hadt, zes stuivers op elke Haardstede te leggen. En deeze belasting werdt zo scherp ingevorderd, dat men de Steden noodzaakte, om voor onvermogende Ingezetenen te betaalen (z), en den Prins van Oranje en den Graaf van Hoorne, die betaaling weigerden, in regten betrok (a). De andere vyftigduizend guldens poogde men te vinden, by verkooping van Losrenten tegen den Penning zestien, veertien of twaalf, en van Lyfrenten, op een lyf alleen, tegen den Penning agt, zo wel buitens als binnens Lands. Doch de Ontvanger wist geene genoegzaame Koopers te vinden. De Staaten verzogten verlof, om de Ingezetenen tot koopen te mogen dwingen. Doch de Landvoogdes wilde hiertoe niet verstaan. Ook vondt men, eindelyk, nog Koopers van Losrenten, tegen den penning twaalf, onder anderen te Delft en in Zuidholland (b).

Omtrent de eerste honderdduizend guldens, die op de Schildtalen gevonden werden, was besllooten, dat de groote Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda de gewoonlyke kwytscheldingen zouden genieten. Doch toen deeze penningen werden omgeslaagen, be-

(z) VELIUS Hoorn, *bl.* 264.
(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 40, 42, 47, 64, 66, 67, 72. *op 't jaar* 1553, *bl.* 2, 3, 9, 43, 52.
(b) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 48, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 71.

bevondt men, dat de kleine Steden en 't platte Land, welken men doorgaans geene kwytscheldingen toestondt, veel hooger belast waren, dan zy oordeelden te behooren: waar uit geen klein ongenoegen, tusschen de groote en kleine Steden, ontstondt (c). Karel II. 1552.

In Zomermaand deezes jaars, was men, ter Vergaderinge van Holland, bedagt geweest, op het vinden van middelen, ter beveiliging der Haringvisscherye, die, voorleeden najaar, tot groot agterdeel voor 't Land, genoegzaam gestaakt was. Twee werden 'er voorgeslaagen: het verwerven van Brieven van Vrygeleide van Frankryk, of het uitrusten van een bekwaam aantal van Oorlogschepen. In Zeeland, hieldt men het eerste middel voor gemakkelyker, kosteloozer en veiliger. Doch in Vlaanderen, hadt men 'er tegen ingebragt, dat de Franschen, in dit geval, zo wel mogende visschen als de Nederlanders, den Haring in prys zouden doen daalen, en hunne Vlooten rykelyk van mondbehoeften konnen voorzien; waaraan zy gebrek zouden hebben, zo hun het visschen, door Oorlogschepen, belet werdt. Men hadt 'er bygevoegd, dat de Franschen, veelligt, hun woord niet houden zouden, en, genoeg gevangen hebbende, boven Vrygeleide boven al, den onzen den Haring ontrooven. De Landvoogdes neigde ook tot deeze laatste meening, vorderende, van Vlaanderen, zes, van Zeeland, vier, en van Holland, als sterker ten Haring vaarende dan een Middelen tot beveiliging der Haringvaart.

(c) Request van Ao. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75. *Zie ook* Chron. van E. DE VEER *f.* 117.

KAREL II. 1552.

een van deeze twee Landschappen, agt Oorlogschepen. Doch in Holland, was men meer voor 't visschen onder vrygeleide. Men merkte aan „ dat agttien Oorlogschepen niet opmo- „ gen zouden tegen de magtige Fransche „ Vloot; dat de Haringteelt ook, grooten- „ tendeels, voorby zyn zou, eer deeze Vloot „ gereed zou konnen zyn; dat de Buizen, in „ voorige tyden, weinig dienst gehad hadden „ van Oorlogschepen, die zig meest aan Land „ en in de Havens plagten te houden; dat de „ Franschen genoeg mondbehoeften wisten te „ krygen, zelfs uit deeze Landen, al werdt „ hun de Haringvisschery belet; dat de Ha- „ ring, als men op vrygeleide vischte, ten „ minsten zo veel opbrengen zou, als, wan- „ neer men in de kosten eener uitrustinge „ moest draagen: dat eindelyk de Franschen, „ tot nog toe, de vrygeleibrieven in agting „ gehouden hadden, en dat Vorsten, door- „ gaans, hunnen Brieven gestand deeden." De Landvoogdes bleef egter by haare meening, verklaarende rondelyk, dat zy den Koning van Frankryk niet betrouwde. Ook zeide zy, berigt ontvangen te hebben, dat hy niet meer dan twaalf schepen in zee hadt; waar tegen die van Holland zig met agt schepen genoeg zouden konnen beschermen. 't Slot was, dat men, tot Oorlogschepen, of tot het staaken van de Haringvaart, besluiten moest. Men vondt dan geraaden, der Landvoogdesse een lastgeld van twee guldens aan te bieden, mids zy agtentwintig Oorlogschepen en vier Jagten in zee bragt. Eindelyk kwam men, eerst in Oogstmaand, overeen „ dat de Ste-

den

„ den en Vlekken, zig met de Haringvaart KAREL II.
„ geneerende, agt Oorlogschepen in zee zou- 1552.
„ den brengen, mids daar tegen genietende
„ 1. twee guldens van ieder last Haring, welk
„ de eerste reize gevangen werdt, en daarna
„ een lastgeld naar behooren. 2. hun aandeel
„ in twaalfduizend guldens, die de Land-
„ voogdes, tot bescherming der Visscherye,
„ zou opschieten, welk aandeel op zesdui-
„ zend guldens begroot werdt. 3. de driedui-
„ zend guldens, die 't gemeene Land beloofd
„ hadt te zullen opbrengen." De agt Schepen werden terstond gereed gemaakt. Delft en Rotterdam bragten 'er elk twee in zee. Schiedam met Briele, Goereede, Bommene, Vlaardingen en andere Vlekken ook twee, en Enkhuizen een gelyk getal, waar mede men de Haringvaart, dit jaargetyde, genoeg beschermd rekende. Doch men bedroog zig. Daar werden omtrent vyftig Buizen genomen (d). Tot geleide der Koopvaardyvloote naar 't Westen, waren, al in Bloeimaand, eenige Oorlogschepen in gereedheid gebragt; welken, met een groot getal van Koopvaardyschepen, in zee liepen, en eene gelukkige reis naar Spanje deeden (e). Om de kosten op deeze uitrusting te vinden, hadt men een' Impost van twee ten honderd gelegd op al wat van en naar 't Westen gevoerd werdt. Sommigen hielden dit te stryden met de Privi-

(d) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61. *op 't jaar* 1553, *bl.* 5.
(e) Chron. van E. DE VEER *f.* 117 *vers.* VIGLII Epist. Select. N. CLV. *p.* 361.

Karel II. 1552.

vilegien van Tolvryheid. Doch anderen oordeelden, dat men deezen Impost, enkelyk geheeven ter beveiliging der Koopvaardye, niet als een' Tol kon aanmerken. 't Stuk werdt, door Gemagtigden der Staaten, onderzogt, die der eerste meening toevielen. Men besloot, derhalven, voor eerst, het afschaffen van gemelden Impost, by Verzoekschrift, ten Hove te vorderen, en 'er, na 't eindigen of bedaaren van den tegenwoordigen oorlog, ernstiger op te dringen. Ook werdt 'er de Koopvaardy, in 't jaar 1554, van ontheeven (*f*).

De Kusten worden bezorgd.

Voor de Hollandsche, Zeeuwsche en Friesche Stranden, die, door de Fransche Oorlogschepen, gedreigd werden, werdt, omtrent deezen tyd, ook zeer gezorgd (*g*). De Landvoogdes beval den Heere van Beveren, Stadhouder van Holland en Zeeland, vier Regimenten Knegten, langs de Kusten, te leggen. Ook is 'er nog blyk voor handen, dat hy, wat laater, de Zeedorpen in Holland van geschut voorzien, en onder anderen, die van Alkmaar gelast heeft, agt *Valkonetten* of ander geschut op raderen, met de kogels en 't verder gereedschap daar toe behoorende, te Egmond op Zee, te leveren (*h*). Men raadpleegde met ervaaren' luiden, over de beste middelen, om de Stranden te beveiligen. Ook werdt, meen ik, de Graaf van Arem-

(*f*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 38, 40, 41, 44, 47. *op 't jaar* 1553. *bl.* 1, 24. *op 't jaar* 1554. *bl.* 37.

(*g*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 35, 36, 37.

(*h*) Brief van XIV Juny XV.^c^LIV. *by* Boomk. Alkm. *bl.* 123.

Aremberg, Stadhouder van Friesland, Overyssel en Groningen, ten deezen zelfden einde, naar Friesland gezonden (*i*); doch wat hy hier, tot beveiliging des Landschaps, verrigt hebbe, is my niet gebleeken. KAREL II. 1552.

VI. Nieuwe Bede aan alle de Nederlanden.

De Veldtogt in Lotharingen was, dit jaar, ongelukkig geslaagd, voor den Keizer; die, terstond na 't opbreeken van 't beleg van Mets, op middelen bedagt was, om vroeg in 't veld te verschynen. En alzo hiertoe, in de eerste plaatse, wederom geld vereischt werdt, beschreef hy de Staaten van alle de Nederlanden, in Sprokkelmaand des jaars 1553, te Brussel; vorderende hier, van Braband, eene Bede van zeshonderdduizend Karels guldens, die niet dan by wege van een Schoorsteengeld van twintig stuivers in de Steden, en van vyftien stuivers ten platten lande gevonden worden konden (*k*). Van Holland, werden driemaal honderdduizend guldens geëischt: en aan de andere Landen geschiedden Beden naar evenredigheid. De Staaten, hierop ter Dagvaart beschreeven, vonden zig, naar gewoonte, zeer bezwaard over deeze Bede. De Edelen merkten aan „ dat het „ Land, binnen een jaar, zevenhonderdduizend guldens aan den Keizer verstrekt hadt; „ dat de Haringvisschers, in 't voorleeden „ jaar, wel honderdduizend guldens ten agteren waren geraakt; dat zy, hierom, niet „ meer dan tweehonderdduizend guldens konden toestaan, te vinden honderdduizend gul- 1553.

(*i*) VIGLII Epist. Select. *N.* CLV. *p.* 360.
(*k*) Chron. van E. DE VEER *f.* 121.

KAREL II. 1553. „ guldens op de Schildtalen, en het overige „ uit een' tienden Penning op de vaste goede„ ren, die, naar hunne rekening, honderd en „ veertig of honderd en vyftigduizend gul„ dens zou opbrengen." Dordrecht en Haarlem waren 't genoegzaam eens met de Edelen. Delft sloeg voor, dat men de Ingezetenen, gelyk in 't Noorderkwartier gewoonlyk geschiedde, op zekere schotponden moest stellen, naar dat zy gegoed waren: doende, by voorbeeld, die vyftig ponden vlaams gegoed waren, een half schotpond, die honderd, een heel, die tweehonderd, twee, die vierhonderd, vier betaalen; en zo voorts, tot agtduizend ponden vlaams, die op vyfentwintig schotponden moesten worden gesteld. Leiden wilde een' tienden Penning heffen van alle inkomende goederen, twee deelen ten laste van den Eigenaar, en een ten laste van den Bruiker; 't gene 'er te kort kwam moest, in de Steden, gelyk de gewoonlyke Beden, en ten platten lande, uit een Morgengeld van vier, drie en een halve, en drie stuivers, naar de gesteldheid der Landen, gevonden worden. Die van Amsterdam waren 't genoegzaam eens, met de Edelen, Dordrecht en Haarlem. Alleenlyk merkten zy aan, dat men de Huizen, die niet boven zes guldens aan huure deeden, van den tienden Penning wilde ontlasten; doch dat 'er zulken weinig in hunne Stad gevonden werden, schoon 'er veelen waren, van welken de Eigenaars, jaarlyks, niet meer dan een pond vlaams zuiver geld rekenen konden, welken zy oordeelden, dat insgelyks behoorden vry te zyn. Gouda voegde

de zig hier by. Naderhand kwamen de Steden eenpaarig tot tweehonderd en vyftigduizend guldens, te vinden uit den tienden Penning op de vaste goederen, op de Schildtalen, en uit een Morgengeld van vyf, vier en drie stuivers. Alleenlyk hieldt Gouda zig te hoog gesteld in de Schildtalen. Doch men wilde verscheiden' voorwaarden bedingen, in welken de Landvoogdes niet bewilligen kon: de voornaamsten waren afschaffing van den Impost van twee ten honderd, vrye vaart Westwaards, en visschery onder Vrygeleide, of by *stilzate*. Ook wilde men geene Ampten, buiten dat van Stadhouder, aan uitheemschen begeven hebben: waarop de Landvoogdes zeide „ dat zy niet veele Ampten aan uitheemschen gegeven hadt, en niet dan aan zulken, die zy bekwaamer vondt dan de Ingeboornen, ten zelfden tyde, naar deeze Ampten, staande." Eindelyk, moesten de Staaten, in Grasmaand, in de volle Bede, bewilligen. Gouda toonde zig, sedert, onwillig, om naar de Schildtalen te draagen. Ook was de Graaf van Egmond, die beweerde regt te hebben, om de Beden, in zyne Heerlykheden, zelf te innen, weigerig, om tot deeze Bede te betaalen: gelyk hy ook, in 't voorleeden jaar, reeds tegen de bewilliging in de Bede van tweehonderdduizend guldens *geprotesteerd* hadt (*l*). Die van Voorne en Putten begeerden ook van den tienden Penning vry te zyn. Doch de Staaten gaven den Ontvanger last, om alle onwilligen, by *exe-*

Karel II. 1553.

Geene Ampten aan uitheemschen te geeven verzogt.

(*l*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 10.

KAREL II. 1553. *executie*, tot voldoeninge te noodzaaken (*m*). 't Bleef, ondertusschen, dit jaar, niet by deeze Bede van driehonderdduizend guldens. In Oogstmaand, vorderde de Keizer nog tweehonderdduizend guldens van die van Holland. Van ruim honderdduizend guldens moesten zy, terstond, Schuldbrieven, ten laste der zes groote Steden, leveren; die de Keizer tot gereed geld maaken kon. Sommige Steden wilden egter, volgens gewoonte, wederom iets afdingen van deeze Bede. Doch die van Leiden merkten aan, dat zulks, by de voorige Beden, niet doenlyk geweest zynde, ook nu met geen' grond te verwagten was. Men kwam, derhalven, in 't begin van Wynmaand, tot eene eenpaarige bewilliging in de volle Bede, die, by verkooping van Los- en Lyfrenten, gevonden werdt. Men ontving van de Koopers wel tot tienduizend ponden van veertig grooten aan gemaakt zilverwerk. De Landvoogdes nam het, ten deezen tyde, tot tweeëndertig stuivers de ons, in betaaling (*n*). Doch ten zelfden tyde, losten de Staaten eenige oude Schuldbrieven af, 't welk de Ontvanger, heimelyk, door de tweede hand, wist te beleggen, op dat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in staat was, om schulden af te doen (*o*).

By 't bewilligen in de Bede van driehonderd-

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 31, 32, 43.

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1554. *bl.* 1, 39.

(*o*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48.

derdduizend guldens, die „ten deele op de Schildtalen, werdt omgeslaagen, hadden de groote Steden staat gemaakt, op het genieten der gewoonlyke kwytscheldingen. Doch de kleine Steden, voorziende, of vreezende, dat deeze kwytscheldingen, wederom, gelyk voorheen, ten haaren laste, zouden komen; vervoegden zig, kort na 't bewilligen in de Bede, met een verzoekschrift aan den Keizer, waarby zy, vooraf, het ongelyk, haar, door de groote Steden, in 't voorleeden jaar, aangedaan, en nu op nieuws gedreigd, vertoond hebbende, verzogten „ dat den Ontvanger-
„ Generaal van 's Keizers Beden in Holland ge-
„ last mogt worden, de penningen, welken zy
„ reeds te veel betaald hadden, om te slaan,
„ over de groote Steden; dat de Beden,
„ voortaan altoos, *Schildtaals gelyk*, mogten
„ worden omgeslaagen, en dat 'er altoos Ge-
„ magtigden van vier kleine Steden op de Be-
„ den beschreeven mogten worden, om der
„ zelver belangen voor te staan." 't Verzoekschrift werdt, volgens de rondigheid dier tyden, met deeze woorden, beslooten, *Dit doende, zal uwe Roomsch Keizerlyke Majesteit wel doen.* De verzoekers waren Burgemeesters en Regeerders der kleine Steden van Rotterdam, Schoonhoven, Gorinchem, Schiedam, Heusden, Vlaardingen, den Haage, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Texel. Doch op hun verzoek kwam geen ander antwoord, dan dat 'er de Landvoogdes zo veel opzigt op neemen zou, als zy naar billykheid zou vinden,

KAREL II.
1553.

KAREL II. 1553. te behooren (*p*). Hier by bleef het, sedert. De kleine Steden konden nimmer verwerven, dat zy, wederom, gelyk van ouds, op de Graaflyke Beden beschreeven werden, en sommigen moesten de Excynzen merkelyk verhoogen, om het aandeel te vinden, welk zy, volgens de schikkinge der Edelen en groote Steden, in de Beden, draagen moesten (*q*). Over 't Land in 't gemeen, werdt nu, volgens Staats besluit, de tiende penning van Landen, Huizen en erven geheeven (*r*). Om welken te schatten, in elke Stad, kleine en groote, zes bekwaame en eerlyke persoonen, niet zynde in de Wet, gemagtigd werden (*s*). Ook moest men den tienden penning van alle de Visscheryen onder Holland betaalen (*t*). De Haringvaart was hier in tamelyke bloei, wordende van Enkhuizen alleen, omtrent deezen tyd, honderd en veertig Buizen uitgerust (*u*). Men hadt, dit jaar, wederom veel overweeging ter Dagvaart gehad, om dezelve te beveiligen (*v*), 't welk, door middel van omtrent twintig Oorlogschepen, waartoe de kosten, uit den gemelden tienden Penning, gevonden werden, schynt geschied te zyn. De omslag des tienden pennings van de waarde der Huizen en erven binnen Amsterdam beliep thans dertienduizend en eenige honderden guldens. Doch

(*p*) Request van A°. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75.
(*q*) BRANDT Enkh. *bl.* 76, 77. Brief van den 6 Decemb. 1553, *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 121.
(*r*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 73.
(*s*) Brief van 27 May 1553, *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 120.
(*t*) Repert. der Plakaat. *bl.* 76.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 78.
(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 2, 19, 20, 21, 26, 28, 29.

Doch 't schynt, dat deeze somme niet volkomen in 's Lands Kasse gekomen is. Immers men heeft den Amsterdamschen Burgemeester, Henrik Dirkszoon, die thans 't meeste gezag voerde in de Stad, sedert beschuldigd, dat hy 'er meer dan vierduizend guldens van agter gehouden hadt (w). KAREL II. 1553.

VII. Terouanne en Hesdin stormenderhand ingenomen.

De Keizer, door het afkondigen van eene algemeene vryheid, om allerlei mondbehoeften, zonder betaaling van twee ten honderd, waarmede de uitgaande Koopwaaren nog belast bleeven, naar 't Leger, te mogen voeren (x), zyne benden, rykelyk, van voorraad voorzien hebbende; beval den Graave van Roeulx, 't beleg van Terouanne in Artois, tegen 't einde van Grasmaand, te onderneemen. De Stad werdt egter niet bestormd, voor den twaalfden van Zomermaand; doch de belegeraars werden, met verlies, te rug gedreeven. Men begon toen, op nieuws, aan de loopgraaven te werken, en voltrokze, eerlang, tot aan de graft toe. De twintigste van Zomermaand was tot een' tweeden storm geschikt. Doch de belegerden, de toebereidsels hiertoe gewaar geworden zynde, zogten in onderhandeling te komen. Terwyl men hiermede bezig was, begonden de Duitschers en Nederlanders den aanval ongelast, en bemagtigden de Plaats stormenderhand (y). Zy regtten een yslelyk bloedbad aan, in deeze overoude Stad, welke, kort hierna, op 's Keizers bevel, ten gronde toe, verdelgd werdt, en

(w) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(x) Repert. der Plakaat. *bl.* 72, 76.
(y) VIGLII Epist. Select. *N.* CLVI. *p.* 362.

KAREL II. 1553. en sedert, nimmer, wederom herbouwd geworden is (z). Hesdin werdt, wat laater, op gelyke wyze als Terouanne, overmeesterd, en ook geheellyk verwoest. De naam alleen is bewaard gebleeven, in eene Stad, welke de Keizer, in 't volgend jaar, omtrent een vierdendeel uurs van het verwoest Hesdin, stigten deedt, en welke *Hesdinfert* genoemd wordt (*a*). De Veldtogt deezes jaars eindigde met een hevig schutgevaarte, tusschen een gedeelte des Keizerlyken Legers, welk, onder geleide van Lamoraal, Graave van Egmond, en van eenige anderen, tot aan Amiens, doorgedrongen was; en de Franschen, onder den Hertoge van Mommeranci. Verscheiden' voornaame Keizerlyke Legerhoofden lieten hier 't leeven. Van de Fransche zyde, werden 'er eenigen gevangen genomen (*b*).

VIII. Veranderingen in Engeland. Terwyl de oorlog, tusschen Karel den V. en Henrik den II, dus hevig werdt voortgezet, waren 'er, in Engeland, veranderingen voorgevallen, die merklyken invloed hadden, op de belangen van beide deeze Mogendheden, en op den Staat der Nederlanden. De jonge Koning, Eduard de VI, lang aan eene borstkwaale gekwynd hebbende, overleedt eindelyk, op den zesden van Hooimaand deezes jaars. Volgens den Uitersten Wil zyns Vaders, moest hy worden opgevolgd, door *Maria*, Dogter van Henrik den VIII. en van Katharina van Arragon. Doch Eduard hadt, kort

(*z*) DANIEL. *Tom*. VIII. *p*. 83.
(*a*) J. B. MARCHET. de Morini atque Hedini Expugnat. ap. S. SCHARDIUM *Tom* II. *p*. 577. DANIEL *Tom*. VIII. *p*. 85.
(*b*) DANIEL *Tom*. VIII. *p*. 86. Chron. van E. DE VEER *f*. 123.

kort voor zyn' dood, de Kroon besproken aan Karel II. 1553.
Joanna Gray, Dogter van *Henrik*, *Hertoge van Suffolk* en van *Françoise Brandon*, die eene Dogter was van Koning Henriks jongste Zuster *Maria*, Weduwe van Lodewyk den XII, Koning van Frankryk, en naderhand hertrouwd aan *Karel Brandon*; *Hertoge van Suffolk*. Françoise kon, volgens den Uitersten Wil van Henrik den VIII, eerst aan de Kroon komen, na 't afsterven van *Elizabet*, Dogter van Henrik en van *Anna de Bollen*. Doch Eduard, aangezet door *Jan Dudlei*, *Hertog van Nordhumberland*, wiens Zoon, *Guilford Dudlei*, onlangs met Joanna Gray gehuwd was, besloot haar, met agterstelling van Maria en Elizabet, de Kroon te bespreeken. Men hadt den jongen Vorst doen verstaan, dat het werk der Hervorminge, welk, onder zyne Regeering, gelukkiglyk was voortgezet, t'eenemaal verydeld stondt te worden, zo Maria, na hem, op den Troon klom, zynde zy voor zo yverig Roomschgezind bekend, dat zy, in 't jaar 1551, toen men haar dringen wilde, tot het aanneemen eener nieuwe Geloofsbelydenisse, op 't punt gestaan hadt, om 't Ryk te verlaaten, en met eenige Schepen, die de Landvoogdes haar van hier hadt toegeschikt, de wyk naar de Nederlanden te neemen. Doch deeze toeleg werdt gestuit, en aan Maria, sedert, eene tamelyke vryheid van Godsdienst vergund. De Prinses Elizabet yverde, zo lang haar Broeder regeerde, zeer voor de Hervorminge, en scheen derhalven, zo men Maria wilde uitsluiten, eerst in aanmerking te moeten komen, om Eduard den VI. op te volgen.

KAREL II. 1553. Doch de Hertog van Nordhumberland, die de Kroon in zyn Huis zogt over te brengen, zou hier by zyne rekening niet gevonden hebben. Hy deedt 's Konings keuze dan vallen op Joanna Gray, die, uit hoofde van den afstand haarer Moeder, geoordeeld werdt, regt te hebben tot het Ryk; doch niet dan met moeite bewoogen werdt, tot het aanvaarden der Kroone. Zy vaardigde terstont iemant af naar den Keizer, om hem van haare komst tot de Kroon te verwittigen. Doch Karel weigerde haaren Gezant gehoor, en zondt den Brief, dien zy hem schreef, ongeopend te rug. Maria, die naar 't Landschap Norfolk geweeken was, en den naam van *Koninginne*, ondertusschen, ook aangenomen hadt, kreeg, eerlang, zo groot een' aanhang, dat zy, zelfs binnen Londen, zonder iemants wederzeggen, voor Koninginne werdt uitgeroepen. Joanna Gray lei toen de Koninglyke waardigheid af, die zy, niet meer dan negen dagen, bekleed hadt: en werdt, eerlang, zo wel als verscheiden' haarer medestanderen, openlyk onthalsd. Maria was naauwlyks gevestigd op den Troon, of zy tradt met den Keizer in onderhandeling over de beste middelen om den ouden Godsdienst in Engeland te herstellen (*c*): waarvan zy, zo lang zy leefde, genoegzaam haar eenig werk gemaakt heeft.

IX. Onderhandeling Doch Karel de V. zogt zyn byzonder voordeel te doen, met de Staatsverandering in En-

(*c*) P. V. Narrat. Hist. *apud* S. SCHARD. *Tom.* II. *p.* 631. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 71, 69, 70, 57, 75, 76, 81, 85, 87, 91, 97, 107.

Engeland, en met de gelegenheid, die hem voorkwam, om met Maria, in vertrouwen, te handelen. Prins Filips, zyn Zoon, was, sedert eenige jaaren, Weduwenaar, en de Keizer begreep, dat Filips geen voordeeliger Huwelyk zou konnen doen, dan met de Koninginne van Engeland. Hy deedt het derhalven Maria, in of omtrent Oogstmaand, voorslaan, haar vertoonende, dat deeze verbindtenis, noodwendig, de herstelling van den ouden Godsdienst, in Engeland, te wege brengen zou. De Koningin, ingenomen met alles wat zy oordeelde tot voorstand van haaren Godsdienst te zullen konnen strekken, gaf haare toestemming ligtelyk. Doch alzo het Hof wel wist, dat het volk, over dit Huwelyk, morren zou, zogt men de onderhandeling bedekt te houden. Haast lekte 'er egter zo veel van uit, dat het Huis der Gemeente, omtrent het einde des jaars, een besluit nam, om de Koningin te verzoeken, dat zy geen uitheemsch' Prins wilde trouwen. Doch *Gardiner*, die, wegens de Koningin, met den Keizer, over dit Huwelyk, handelde, wist zig van het ongenoegen, welk het volk 'er over opgevat hadt, meesterlyk te bedienen, om zulke gunstige Huwelyksvoorwaarden, voor zyne Meesteresse, te bedingen, als hy kon uitdenken. Karel de V. zondt, in den aanvang des jaars 1554, een aanzienlyk Gezantschap, met Lamoraal, Graave van Egmond, aan 't hoofd, naar Engeland af, om het Huwelyk plegtiglyk en openlyk te verzoeken. De Keizer, niets anders beoogende, dan het spoedig voltrekken van het zelve, hadt

Karel II. 1553. over een Huwelyk, tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland.

1554.

Karel II. 1554.

hadt vastgesteld, alles toe te staan, wat op hem begeerd werdt. Gardiner stelde zig twee voornaame einden voor, in het regelen der Huwelyks voorwaarden, van welken de President Viglius, van 's Keizers wege, een ontwerp gemaakt hadt (*d*). Hy zogt, *voor eerst*, zorg te draagen, dat Engeland nooit onder de Spaansche heerschappy vervallen kon, en, *ten anderen*, zulke voorwaarden uit te denken, die het Huwelyks verdrag, door 't Parlement, konden doen goedkeuren. De Keizer, denkende, veelligt, dat hy, of Filips, naderhand, gelegenheid genoeg hebben zouden, om de ingewilligde voorwaarden te doen veranderen, stondt alles toe, en op den twaalfden van Louwmaand, weinige dagen na de aankomst der Keizerlyke Gezanten (*e*), werden de Huwelyks voorwaarden getekend; die hier op uitkwamen.

Voorwaarden, op welken het gesloten wordt.

„ Filips zou, uit hoofde van dit Huwelyk, „ den naam voeren van *Koning van Engeland*, „ en zyne Gemaalin het Ryk helpen regeeren. „ Doch 't begeeven der Ampten zou in handen van Maria alleen blyven. Maria zou „ ook alle de titels, den Koning, haaren Gemaal, toebehoorende, voeren mogen. De „ * Lyftogt der Koninginne werdt bepaald, „ op zestigduizend ponden van veertig grooten Vlaamsche munt jaarlyks; veertigduizend van welken haar uit Spanje, en twintigduizend uit Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Holland en de andere Nederlan-

* *Douarie.*

(*d*) Viglii Vita *N*. LXVII. *p*. 30.
(*e*) Rapin *Tom*. VI. *p*. 87, 99, 100, 101, 102. Chron. van E. de Veer *f*. 125.

„ landen zouden worden aangeweezen. De Kinderen, uit dit Huwelyk, zouden in de moederlyke goederen, volgens Lands gebruik, opvolgen. Aangaande de vaderlyke goederen, werdt beraamd, dat de Aartshertog Karel, Zoon van Filips, Spanje, Napels en Sicilien, 't Hertogdom Milaan en de andere Italiaansche Staaten erven zou; doch zo hy, zonder Kinderen, overleedt, zouden alle deeze Staaten komen aan den eerstgebooren van Filips en Maria. In allen geval, zou deeze eerstgebooren Bourgondie en de Nederlanden hebben, van welken de Aartshertog Karel zou zyn uitgeslooten, even als de Kinderen van Filips en Maria van Spanje en Italie uitgeslooten waren. De jonger' Zoonen en Dogters van Filips en Maria zouden hun aandeel hebben van de moederlyke goederen in Engeland, behalven 't gene Filips, hun Vader, of de Keizer, hun Grootvader, hun, in Bourgondie of in de Nederlanden, zou willen toeleggen. Zo 'er geene andere Kinderen dan Dogters uit dit Huwelyk mogten voortkomen, zou de oudste Bourgondie en de Nederlanden erven, mids zy, met bewilliging van haaren Broeder, den Aartshertoge Karel, eenen inboorling der gemelde Landen, of der Staaten van Koninginne Maria, haare Moeder, tot haaren Egtgenoot, verkoor. En zo zy verzuimde of weigerde aan deeze voorwaarde te voldoen, zou Karel zyn Regt op deeze Landen blyven behouden, mids zyne Zuster, zo uit Spanje als uit de Nederlanden, KAREL II. 1554.

Karel II. „ eene Bruidschat toeleggende. Zo Prins Ka-
1554. „ rel zonder nakomelingschap overleedt, zou „ de oudste Zoon van Filips en Maria, of de „ oudste Dogter, by gebrek van Zoonen, „ hem in alle zyne Staaten, in Spanje, in „ Italie en elders gelegen, opvolgen. In alle „ de bovengemelde gevallen, zouden de Kin- „ deren, die in 't bezit der vaderlyke en moe- „ derlyke goederen traden, de wetten, reg- „ ten, gewoonten en vryheden der Landen, „ welken hun ten deel vielen, ongeschonden „ moeten laaten, en 't bewind derzelven aan „ geenen anderen dan aan Inboorlingen mo- „ gen geeven." By een byzonder Artikel, verbondt Filips zig tot verscheiden' punten, strekkende tot verzekering der vryheden van Engeland. Onder anderen, stondt hy af van alle Regt op de Engelsche Kroon, in geval Maria, voor hem, zonder Kinderen, overleedt. Ook beloofde hy, geene oorzaak tot eene Vredebreuk tusschen Engeland en Frankryk te zullen geeven, en Engeland niet te zullen inwikkelen, in den Oorlog, die, tusschen den Keizer en Frankryk, reeds ontstoken was (*f*).

Aanmerkingen over deeze Voorwaarden. Op deezen voet, werdt het Huwelyk gesloten, waaruit Filips, zo hy zig aan de voorwaarden hieldt, voor zig zelven, naauwlyks, eenig voordeel wagten kon. Sommigen hebben hierom gegist, dat hy nimmer van zins geweest is, de voorwaarden te houden. Doch 't kan zeer wel zyn, dat hy, in 't aangaan van dit Huwelyk, alleen beoogd heeft het voordeel

(*f*) *Act. Publ. Angl. Tom. VI. P. IV. p.* 27.

deel der Kinderen, die hy 'er uit verwagtte. Karel II.
Maria meende, door het Huwelyk met Filips, in staat te zullen geraaken, om den ouden Godsdienst te herstellen en te bevestigen, in Engeland, en dus te voldoen aan eene begeerte, welke zy hieldt voor een der beste blyken haarer Godvrugtigheid. Het Koningryk van Engeland kon zig geen wezenlyk heil belooven van een Huwelyk, waar door het volk in een blykbaar gevaar gebragt werdt van t'eenigen tyde onder de Spaansche overheersching te zullen geraaken. De Nederlanden hadden ook reden, om dit Huwelyk, en de Voorwaarden, op welken het gesloten was, met opmerking, gade te slaan. Zy zagen 'er uit, dat het ligtelyk gebeuren kon, dat dit Huwelyk hen onder de Regeering bragt van eenen Koning of Koninginne van Engeland. Ook konden, volgens deeze Huwelyks-voorwaarden, de Nederlanden, die, sedert eenige jaaren, naauwer dan voorheen verbonden waren geweest, ligtelyk, onder verscheiden' Engelsche Prinsen en Prinsessen, verdeeld, en in verscheiden' brokken van een gescheiden geworden zyn, 't welk de magt der byzondere Leden van dit Lighaam, welk nu eerst eenig aanzien begon te krygen, merkelyk verzwakt zou hebben. 't Kon zelfs zo uitvallen, dat eene Engelsche Prinses, de Nederlanden geërfd hebbende, eenen vreemdeling trouwde, en 't Land dus geheel onder 't opperbewind van uitheemschen bragt. Want in de Huwelyks-voorwaarden was alleenlyk beraamd, dat de ondergeschikte Regeering der Landen aan geenen dan aan Inboorlin-

1554.

Karel II. 1554. lingen vertrouwd worden moest. Voorts werden de Nederlanden hier wederom belast met de zorg voor een gedeelte des Lyftogts eener Koninginne Weduwe, en, in zeker geval, ook voor de Bruidschat der Koninglyke Kinderen: al het welke billyk te wege brengen moest, dat 'er, hier te Lande, weinig waare blydschap, over dit Huwelyk, by opmerkenden, gevoeld werdt.

X. Vryheden, aan de Maatschappy der Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, verleend.

De Koopluiden alleen kreegen, terstond na 't sluiten van dit Egtverbond, stof tot vreugde, uit Engeland. De Maatschappy van Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, *Stillyard* en de *Duitsche Hanze* genaamd, was, op 't einde der Regeeringe van Eduard den VI. in 't jaar 1552, vernietigd geworden. Men hadt den Koning vertoond, dat deeze Maatschappy al den handel tot zig trok, ten nadeele der gebooren' Engelschen. Onder anderen, hadt men beweezen, dat zy, 's jaars te vooren, vierenveertig duizend stukken Laken uit het Ryk gevoerd hadt, daar alle de Engelsche Koopluiden met malkanderen, in dien tyd, buiten 's Lands niet meer dan elfhonderd stukken hadden konnen slyten. De Landvoogdes gaf zig veel moeite, om deeze Maatschappy te doen herstellen; doch 't was vrugteloos (g). De Maatschappy kreeg geen verlof om te handelen, dan onder de betaaling van een zwaar Regt op 't uitvoeren en inbrengen, welk by eene Acte van 't Parlement bepaald werdt. In 't begin der Regeeringe van Maria, werdt deeze Acte nog wederom vernieuwd.

(g) Rapin *Tom.* VI. *p.* 67.

nieuwd. Doch de Hanze-Steden zonden een Gezantschap naar Engeland, terwyl men over het Huwelyk der Koninginne in onderhandeling was, om het vernietigen deezer Acte te bewerken. Ook slaagden zy gelukkiglyk. Weinige dagen na dat het Huwelyk geslooten was, werden zy ontheeven van de buitengewoone Regten, welken zy, sedert eenigen tyd, hadden moeten betaalen. Zelfs gaf de Koningin die van de *Stillyard* verlof, om, drie jaaren agtereen, eene soort van Lakens te mogen verzenden, welker uitvoer hun, te vooren, meer dan eens, verbooden geweest was (*b*). De Duitsche en Nederlandsche Koopluiden waren dus de eersten, die voordeel trokken van de naauwe verbindtenis, welke tusschen Karel den V. en Koninginne Maria, door dit Huwelyk, gemaakt werdt.

Karel II. 1554.

XI. Filips komt in Engeland, en voltrekt het Huwelyk met Maria.

Doch de Engelschen waren 'er zeer onvergenoegd over. Zelfs strekte het tot een voorwendsel eener samenzweering tegen de Koninginne, welke, kort hierna, ontdekt en gestraft werdt. De Koningin, ondervonden hebbende, dat het jongste Parlement haar Huwelyk insgelyks afkeurde, hadt het doen scheiden, en een ander, welk geheel van haar afhing, weeten byeen te brengen. 't Viel haar niet moeilyk, hier haar Huwelyk te doen goedkeuren: 't welk, in Bloeimaand, geschiedde. Filips kreeg 'er zo dra de tyding niet van in Spanje, of hy maakte zig gereed, tot de reize naar Engeland. Hy ging, in de Corunna, scheep, op den zestienden van Hooi-

(*b*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 15.

KAREL II. 1554.

Hooimaand, en zette, den twintigsten, te Southampton, voet aan Land. Den zevenentwintigsten, werdt het Huwelyk, te Winchester, werwaards hem de Koningin te gemoet gegaan was, voltrokken. Ten zelfden dage, werden Filips en Maria, voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Napels en Jerusalem uitgeroepen. De Keizer hadt, kort te vooren, deeze twee laatste Koningryken aan zynen Zoon geschonken. Filips schikte zig zo veel naar de Engelsche Natie, als hem de Spaansche deftigheid, kon toelaaten. Zelfs zogt hy haare genegenheid te winnen, door zig, openlyk, te verklaaren tegen de vervolging om Geloofszaaken. Doch 't volk was en bleef tegen hem ingenomen. Men smaalde zelfs op zyne onkuischheid, in openbaare schimpschriften (*i*). Hy hieldt zig, ruim een jaar, in Engeland op, in welken tyd, hy genoegzaam verzekerd werdt, dat 'er geene Kinderen uit zyn Huwelyk te hoopen waren. Hier door zyn hoofd- of eenig oogmerk verydeld ziende, trok hy zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland, tot zo verre, dat hy, in 't jaar 1557, 't Ryk, tegen zyne belofte, niet alleen inwikkelde in den Kryg met Frankryk; maar ook, na 't afsterven van Maria, welk, in Slagtmaand des jaars 1558, voorviel, en na dat Elizabet den Troon beklommen hadt, zig niet ontzag, een Volk, over welk hy den naam van *Koning* gevoerd hadt, in 't openbaar te beoorloogen (*k*).

Doch

(*i*) *Vide* Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 61.

(*k*) Chron. van E. DE VEER *f.* 127, 128. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122, 125, 126, 133, 142, 422, 426.

Doch 't verhaal hiervan behoort tot laater tyden. KAREL II. 1554.

Karel de V. hadt zig, in den Herfst des jaars 1553, zo veel laaten gelegen leggen aan het voortzetten der Huwelykshandeling, in Engeland, dat hy meer of min verzuimd hadt, zig, tegen den Veldtogt des volgenden jaars, in staat te stellen. Henrik de II, die niet voor Zomermaand gereed was, voorkwam egter den Keizer, en rukte, met drie byzondere Legers, in de Nederlanden. De Prins de la Roche sur Yon viel in Artois, en liep het platte land alomme af. De Hertog van Nevers bemagtigde eenige sterkten, in het Hertogdom Luxemburg. De Konstabel de Mommeranci maakte zig meester van *Chimai*, in Henegouwen, en vaardigde den Marquis de S. André af, om *Mariemburg* te belegeren. De Landvoogdes, Vrouw Maria, hadt deeze Plaats doen versterken, en naar haaren naam vernoemd. Zy ging over by verdrag, op den laatsten van Zomermaand. Henrik de II, sedert voor Bouvines gerukt, bemagtigde de Stad stormenderhand, op den zevenden van Hooimaand. *Dinant* ging, een weinig laater, over, by verdrag. Vervolgens nam de Koning Bavai en Binch in, en stak den brand in *Mariemont*, Lusthuis der Landvoogdesse, uit wraaklust over de verwoesting, door den Graave van Roeulx, in Pikardye, aangeregt, vooral, over 't verbranden van 't Koninglyk Lusthuis, *Folembrai*. Toen wederom naar Artois keerende, sloeg hy 't beleg voor *Renti*. Het Keizerlyk Leger, onder bevel van *Emmanuel Filibert*, *Hertog van Savoye*,

XII. Fransche Krygsbedryven, in de Nederlanden.

was

KAREL II. 1554.

was ondertusschen in staat geraakt, om den Franschen 't hoofd te bieden. De Keizer zelf, in 't Leger gekomen, volgde de Franschen, tot by Renti. Hier viel een hevig gevegt voor, in welk het Keizerlyk Leger te kort schoot, en 't slagveld ruimen moest. De Franschen hadden egter ook zo veel geleeden, dat zy 't beleg van Renti moesten opbreeken, en in deezen Veldtogt niets meer durfden onderneemen. De wederzydsche Legers betrokken eerlang de Winterlegeringen. Kort na den Slag by Renti, kreeg men, in 't Keizerlyk Leger, tyding van het verslaan der Franschen in Toskaane. Karel de V. poogde zig, omtrent deezen tyd, by verrassing, meester te maaken van Mets. Het algemeen Kapittel der Minderbroederen werdt, hier ter Stede, gehouden. Van deeze gelegenheid hadt Karel zig bediend, om eenige Krygsbehoeften, onder den voorraad der Kloosterlingen, en eenig Krygsvolk, als Minderbroeders gekleed, in de Stad te krygen; doch de aanslag, ontdekt zynde, mislukte (*l*).

XIII. Zeegevegt in de Hoofden.

Dus liepen de Krygstogten deezes jaars te lande af. Ter zee, viel een hevig gevegt voor, in de Hoofden, tusschen Douvres en Calais. Men hadt, hier te lande, in 't voorleeden jaar, reeds begonnen, de Koopmanschappen, welken Westwaards naar Spanje verzonden moesten worden, te doen laaden in Oorlogschepen; die van allerlei Krygsbehoeften voorzien en behoorlyk bemand

(*l*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 100-107, 120. PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 654-658.

mand waren (*m*). Zulk eene Vloot, tweeentwintig schepen sterk, keerde, in Oogstmaand deezes jaars, uit Spanje, naar Nederland te rug. Voor Douvres, ontmoetten haar negentien groote en zes kleine Fransche schepen; die de Nederlandsche Vloot zo dra niet in 't gezigt gekreegen hadden, of zy zogten dezelve aan boord te klampen, en te bemagtigen. De Nederlanders, bedugt voor 't verlies hunner goederen, en bekwaamer om van verre en met grof geschut te stryden, ontweeken, daarentegen, de vyandlyke Schepen, midlerwyl vinnig vuur geevende, op dezelven. Zy konden egter niet beletten, dat vyftien Fransche zig aan vyftien Nederlandsche Schepen vast maakten. Toen werdt 'er hevig, van wederzyde, gevogten. De stryd duurde, van 's morgens ten negen uuren, tot drie uuren na den middag. De Franschen, toen ziende, dat zy, schoon veel sterker van manschap, de Nederlandsche Vloot zo ligt niet meester worden zouden, als zy gedagt hadden, sloegen eenen stilstand van wapenen voor. Doch de onzen hadden hier geene ooren naar. Sommigen verhaalen, dat de Franschen toen den brand staken in hunne eigen' zeilen, om de onzen dus te noodzaaken, tot het staaken van 't gevegt. Doch anderen willen, dat de Nederlanders, uit wanhoop, 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen. Hier in stemmen de Schryvers overeen, dat de vlam, eerlang, in de wederzydsche Vloote, zo fel voortsloeg, dat veelen, om hun lyf te behouden, in

Karel II. 1554.

(*m*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 71.

KAREL II. 1554. in zee sprongen, aan boord zwommen van de naaste Schepen, en, van vriend en vyand, zonder onderscheid, geborgen werden. Doch de Nederlanders, die een groot getal van Franschen hadden ingenomen, betaalden hunne gedienstigheid duur. De Franschen, bespeurende, dat zy de sterksten waren op sommige Schepen, overmeesterden dezelven, en bragtenze te Diepe op. 't Gevegt werdt egter niet wederom hervat. De Franschen hadden 'er zes schepen by verlooren, door den brand. Een was 'er in den grond geschooten. Van de Nederlandsche Schepen waren 'er ook zes verbrand, en vyf genomen. Over 't getal der gesneuvelden verschillen de Schryvers. Sommigen willen, dat de Franschen driehonderd en de Nederlanders duizend man verlooren hadden (*n*). De onzen schryven dit laatste verlies den Franschen, het eerstgemelde den Nederlanderen toe (*o*).

XIV. Bede van tweehonderdduizend guldens. Hoe gevonden.

Aan Holland waren, dit jaar, om de kosten van deezen oorlog te vinden, wederom zwaare beden gedaan. Op den eersten van Lentemaand, vorderde de Keizer, in persoon, tweehonderdduizend guldens: in welke Bede, de Staaten, in Grasmaand, bewilligden. Men vondt 'er honderdduizend guldens van, by verkoopinge van losrenten tegen den penning twaalf, of lyfrenten tegen de penning zes: vyftigduizend guldens, uit een Morgengeld van drie stuivers, de helft door den Eigenaar, en de wederhelft door den Bruiker te betaalen,

(*n*) THUANUS *Libr.* XVI. *p.* 493.
(*o*) Chron. van E. DE VEER *f.* 128 *vers* PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 665. VELIUS Hoorn, *bl.* 265.

len, en de overige vyftigduizend guldens, by verscheiden' middelen, door de Staaten, sedert, beraamd. Daar tegen, bedongen zy de afschaffing van den Impost van twee ten honderd op de Westersche goederen, en tienduizend guldens tot beveiliging der Haringvisscherye en Oostersche vaart. Zy zelven zouden Oorlogschepen uitrusten, en, by raade van den Stadhouder, Hoofdluiden over dezelven stellen. Den Impost op de Wynen, dien zy ook gaarne hadden afgeschaft gezien, moesten zy nog voor vier jaaren inwilligen. De Raaden van den Hove moesten, huns ondanks (5), ook deezen Impost betaalen (*p*).

KAREL II. 1554.

Nieuwe Bede van tweehonderdduizend guldens.

In Oogstmaand, deedt de Landvoogdes wederom eene Bede van tweehonderdduizend guldens, die, met meer moeite nog dan de voorige, werdt ingewilligd. De Edelen merkten, ter Dagvaart, aan „ dat het Land reeds „ met ruim zevenenveertigduizend guldens, „ aan jaarlyksche Renten, belast was: van „ welken de Hoofdsom meer dan vierhon„ derd en tagtigduizend guldens beliep." Om welke en andere redenen, zy, in 't eerst, maar

(*p*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 36, 37, 39.

(5) De Raadsheer *Cornelis Suys*, de voorspraak van den President VIGLIUS verzogt hebbende, om van deezen last ontheeven te blyven, kreeg tot antwoord „ dat hy zelf, in Brabant, agtenveertig stuivers van ieder aam Wyns, een gulden van elke „ Haardstede, en den twintigsten penning van zyne „ Huisbuur betaalen moest, en dat 'er, voor de Raaden van Holland ook niets overschoot, dan den „ gemeenen last geduldig te helpen draagen. VIGLII *Epist. Select.* N. CLX. p. 369.

KAREL II. 1554. maar honderd en vyftigduizend guldens willen toeſtaan; te vinden, voor de helft, op de Schildtalen, mids den Steden de gewoonlyke kwytſcheldingen laatende genieten, welken men, uit een Morgengeld, wedervinden zou: en voor de andere helft, uit verkoopinge van Los- en Lyfrenten, tegen den Penning twaalf en zes. Dordrecht en Amſterdam ſtemden, eerlang, met de Edelen. Haarlem wilde de geheele honderd en vyftigduizend guldens op de Schildtalen vinden, en de kwytſcheldingen uit een Morgengeld. Die van Delft ſpraken wederom van Schotponden, of een' tienden penning. By de Schildtalen, wilden zy niets opbrengen, dan overſtemd zynde, en in dit geval, zo veel als eene der andere groote Steden, Amſterdam uitgenomen. Leiden wilde van geene Schildtalen hooren, en ſcheen meer tot eenen tienden penning te neigen. Die van Gouda hadden ook geenen zin in de Schildtalen; doch ſpraken van Schotponden, of eenen twintigſten Penning; met welken zy meenden, dat men zou konnen volſtaan. Doch de Landvoogdes niet te vrede zynde met honderd en vyftigduizend guldens, kwamen de Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft en Amſterdam, eindelyk, in Herfſtmaand, tot bewilliging in de volle Bede, te vinden de helft op de Schildtalen, en de wederhelft, by verkoopinge van Renten. Leiden en Gouda hadden nog geenen laſt, om zo veel, op de Schildtalen, in te willigen. Doch de Landvoogdes nam de bewilliging der meerderheid voor volkomen aan, en verleende 'er Acte

te van (q). Ten deezen zelfden tyde, hoorden de Staaten de Rekening van den Ontvanger van het Haardstedegeld, in 't jaar 1552 omgeslaagen, die tusschen de zevenendertigduizend en agtendertigduizend Ponden beliep; doch men moet aanmerken, dat 'er de Haardsteden van eenige Vlekken en Plaatsen niet in uitgedrukt waren (r).

Karel II. 1554. Beloop van 't Haardstedegeld.

XV. Onderhandeling, over 't geeven van Ampten aan uitlanders.

By 't bewilligen in de jongste Bede, hadden de Staaten wederom gaarne willen bedingen, dat 'er, in Holland, geene Ampten, door de Landvoogdesse, gegeven mogten worden, dan aan Inboorlingen der Keizerlyke Erflanden, welker Landtaal Duitsch was, en in welker Landen, de Hollanders niet buiten de Ampten geslooten werden, dat, onder anderen, in Brabant, plaats hadt. Men bedong het nogtans niet by de Bewilliging; doch verzogt het, sedert, schriftelyk. De Landvoogdes hadt egter geenen wil, om 'er zig toe te verbinden. De President Viglius antwoordde den Staaten „ dat het nu geen „ tyd was, om hierop te dringen; dat de „ Landvoogdes de uitheemschen zo wel van „ noode hadt als de Inboorlingen; dat zy egter geene Brabanders tot Ampten, in Holland, bevorderen zou, zo lang deezen de „ Hollanders bleeven uitsluiten (s)."

Aanmerkingen, over 't verzwaaren der Beden.

Eer wy van de Beden afstappen, konnen wy niet nalaaten aan te merken, dat, uit de geduurige verhooging derzelven, de toeneemen-

(q) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1554. *bl.* 22, 23, 24, 26, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 39, 41.
(r) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 32.
(s) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1554, *bl.* 30, 36, 37.

Karel II. 1554. mende rykdom van Holland tastelyk op te maaken is. De Staaten klaagden wel, zonder ophouden, over gebrek van handel en neeringe in de Steden; en men moet toestaan, dat de geduurige oorlogen somtyds de Haringvaart, somtyds de Oosterſche, en somtyds de Westerſche Koopvaardye gestremd hebben. Doch alzo niet alle handel tevens stil stondt, heeft men, ongetwyfeld, 't gene aan den eenen kant verlooren werdt, aan den anderen, dubbel weder gewonnen. De Koopluiden wisten zelfs, door middel van vrygeleidebrieven, en op andere wyzen, in 't heetst van den oorlog, voordeeligen handel, in 's vyands Land, te dryven. Zekere *Melchior Schetz* en de zynen hadden, in dit zelfde jaar, veertienduizend Baalen Weet of *Pastél*, uit Frankryk, weeten te krygen, onaangezien de handel verbooden was (*t*). De Koophandel verrykte dan 't land, en was oorzaak, dat men zelfs langs hoe meer binnenlandſche koopers van Lòs- en Lyfrenten vondt. De overvloed baarde rykelyker verteeringen, die wederom meer Impost van Wynen en Bieren in de gemeene ſchatkist bragten, en 't Land in staat stelden, om, terwyl men nieuwe ſchulden maakte, de ouden, ten minsten voor een gedeelte, af te lossen: 't welk, hoe heimelyk men 't zogt te doen, zekerlyk, somtyds bekend werdt ten Hove: daar men, hier uit en uit andere blyken, rekening maakende van 's Lands aanwassenden rykdom, geraaden vondt, de Beden, naar gelang, van tyd tot tyd, te ver-

(*t*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 11

verhoogen. Men ſtoorde zig, doorgaans, luttel aan de klagten der Staaten, die men, allengskens, zo gewend werdt, dat men zig zeer zou hebben verwonderd, als menze, in de eerſte antwoorden op de Beden, die men, ten deezen tyde, liever *Propoſitien* of *Voorſtellen* dan *Petitien* of *Verzoeken* noemde, niet gehoord hadt. Nog eene aanmerking moeten wy hier byvoegen. Wy zien, uit de overweegingen op de jongſte Bede, dat ſommige Steden gaarne, anderen niet of naauwlyks, volgens de Schildtalen, belaſt wilden worden. De reden hiervan zal ligtelyk begreepen worden, als men aanmerkt, dat de Schildtalen eene oude verdeeling der gemeene laſten waren, volgens welke de Steden, met het gene 'er onder gerekend werdt, op een zeker bepaald *getal* van *ſchilden*, zynde eene oude munt, waren geſteld. Doch ſedert deeze verdeeling, laatſt, in de jaaren 1515 en 1518, gemaakt was, waren verſcheiden' Steden merkelyk toegenomen in vermogen; die, hierom, ten opzigte der anderen, welken niet of minder waren aangegroeid, gerekend moeſten worden, te laag in de Schildtalen te ſtaan. Deezen, onder welken Amſterdam behoorde, betaalden, derhalven, gaarne naar de Schildtalen; terwyl anderen, gelyk Leiden en Gouda, die, in vergelyking van Dordrecht en Amſterdam, te hoog in de Schildtalen ſtonden, en wier vaſte goederen van minder waarde waren, liever een tienden of twintigſten van dezelven betaalen wilden.

Karel II. 1554.

Waarom ſommige Steden gaarne, anderen noode naar de Schildtalen betaalden.

KAREL II. 1554. XVI. 't Privilegie *de non evocando* geschonden.

Wy hebben, by eene andere gelegenheid (*u*), reeds aangetekend; doch konnen niet nalaaten *hier* wederom aan te merken, dat het schenden van het voorregt, volgens welk een Inboorling van Holland niet buiten het Graafschap te regt behoeft te staan, nog even sterk als voorheen in zwang ging. Jaar op jaar, zag men 'er nieuwe voorbeelden van. En het Regifter der Dagvaarten van Meester Adriaan van der Goes is, zo wel als dat van zynen Vader, Meester Aert, vervuld met blyken van de onvermoeide poogingen, door de Staaten aangewend, om dit misbruik te weeren (*v*). Men dreef, ten Hove, dat Majesteitschennis niet tot de gewoone Regtbank, maar tot 's Keizers byzondere Vierschaar, behoorde. En Majesteitschennis werdt, zeide men, of omtrent den Keizer, als de opperste magt hebbende, of omtrent God begaan. Door middel van deeze Schoolsche onderscheiding, zogt men de zogenaamde Kettery, welke men geen' zagter' naam dan van schennis der Goddelyke Majesteit waardig keurde, buiten Holland te doen oordeelen (*w*): 't welk menige vroome ziel, beschuldigd van Ketterye, den dood deedt, die 'er den hals zou afgebragt hebben, hadt hy, in Holland, mogen te regt staan. De Staaten moesten, onder anderen, zeer tot hun leedwezen, zien, dat En-

Uitgang van Engel Wil-

(*u*) XVIII. *Boek*, *bl.* 208.
(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 3, 40, 42, 50, 51. *op 't jaar* 1545. *bl.* 18. *op 't jaar* 1547. *bl.* 4, 9. *op 't jaar* 1548. *bl.* 11, 12, 13, 14, 20, 40. *op 't jaar* 1549. *bl.* 16. *op 't jaar* 1554. *bl.* 3, 6, 10, 18.
(*w*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545, *bl.* 6, 10, 11, 13, 14, 17.

Engel Willemszoon de Merle of *Merula*, oud en deftig Pastoor te Heenvliet, om Kettery, in 't voorleeden jaar, in hegtenis geraakt (*x*), in 't jaar 1555, naar Leuven, en twee jaaren laater, naar Bergen in Henegouwen, gevoerd werdt, daar hy ten vuure werdt gedoemd. Men weet, hoe hy dit smertelyk einde voorkwam, den geest geevende, terwyl hy, voor 't Brandhuisje geknield, zyn jongste gebed deedt (*y*). Andere voorbeelden van minder vermaardheid, in welken Hollands groot Voorregt geschonden werdt, ontmoette men geduuriglyk: en al de vlyt der Staaten, om zig en 's Lands Ingezetenen, by dit Voorregt, te handhaaven, was vrugteloos.

Karel II. 1554.

lems-zoon de Merle.

Het Hof der Landvoogdesse hadt zelfs, al sedert eenige jaaren, gepoogd, de oorspronkelyke Privilegien, op welken men zig, om dit en andere Voorregten te bewyzen, beriep, in handen te krygen. Doch de Staaten begonden, van toen af, zorg te draagen, om dezelven, beter dan te vooren geschied was, te bewaaren. Aanmerkelyk is het, dat de voornaamste Privilegien en andere stukken, 't gemeene Land van Holland betreffende, tot op weinige jaaren voor deezen tyd, niet in handen der Staaten waren. Sommigen waren, hier en daar, in de Steden, verspreid; gelyk zo 't voornaamste Privilegie *de non evocando* onder die van Delft berustte (*z*). Anderen wer-

XVI. Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.

(*x*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1553, *bl.* 23, 26, *op 't jaar* 1554. *bl.* 7, 36, 37. *op 't jaar* 1555. *bl.* 1.

(*y*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 212. *Zie ook* De Riemer Beschr. van 's Gravenh. I. *Deel*, XIV. *Hoofdst. bl.* 456, 457, 458.

(*z*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 5.

Karel II. 1554. werden, door 's Lands Advokaat, bewaard. Ook waren 'er verſcheiden', in de Regiſterkamer en Griffie van den Hove van Holland: eenigen ook in de Charterkamer des Keizers in Brabant. In 't Klooſter der Predikheeren van S. Vincent, in den Haage, van welk de Kerk nog overgebleeven is, werden ook eenigen van 's Lands Papieren bewaard; doch men hadt, in 't jaar 1545, aldaar geheel geene Privilegien gevonden (a). Omtrent dien tyd, was den Advokaat en den Penſionariſſen van Delft en Leiden gelaſt, 's Lands Privilegien, alomme, op te zoeken; die, ſedert, in een' kiſt, in 't Klooſter, geplaatſt zyn geworden (b). Het Hof wendde, midlerwyl, verſcheiden poogingen aan, om dezelven magtig te worden. De Kommiſſaris *Willem Snoekaart* zogt, in Zomermaand des jaars 1549, den Prioor van 't Klooſter te beweegen, tot opening van 's Lands Privilegie-Kiſten. Hy kwam in 't vertrek, daar zy ſtonden: en gaf, toen hy wederom uitging, den Prioor laſt, van 's Keizers wege, om voortaan niemant in dit vertrek te laaten; maar het digt geſlooten te houden: hem dreigende, dat men 't anders op hem en 't geheele Klooſter verhaalen zou. Op dit bevel werdt egter weinig gepaſt. Ook ſtel-

(a) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 30, 35.

(b) Zie dit, onder anderen, beweezen, door De Riemer *Beſchr. van 's Gravenhage* I. Deel, bl. 390; daar ook getoond wordt, dat 's Lands Stukken, ten tyde van den Spaanſchen oorlog, naar Delft vervoerd, en naderhand wederom naar den Haage overgebragt zyn; daar zy nu, in de Charterkamer op 't Hof, bewaard worden.

ſtelden de Staaten, eenpaariglyk, vaſt, nimmer hunne oorſpronkelyke Privilegien, maar alleenlyk egte Affchriften derzelven aan 't Hof te leveren (*b*).

Karel II. 1554.

XVIII. Verhaal van 't betigten van Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amſterdam, van Herdooperye.

Ten deezen tyde, werdt *Willem Dirkszoon Bardes*, Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye: welke zaak zo veel naſleeps hadt, dat zy, in haaren oorſprong en uitkomſt, omſtandiglyk, verdient ontvouwd te worden. 't Schoutampt der meeſte Hollandſche Steden ſtondt, ten deezen tyde, aan de begeevinge des Graaven. Doch 't was, te Amſterdam, in den jaare 1508, onder de minderjaarigheid des tegenwoordigen Graaven, Keizer Karel den V. voor twintigduizend guldens verpand aan de Wethouderſchap, mids de Laſtbrief verleend wierdt op 's Graaven naam. Burgemeeſteren begaven, ſedert, het Schoutampt, op eene jaarwedde, en lieten de boeten, kleinigheden uitgezonderd, verrekenen aan de Stad. Willem Dirkszoon Bardes, man van kloek verſtand, en minzaamen ommegang, ſchoon eenigszins ſtamelende van taale, werdt, onaangezien hy, by ſommigen, van Lutherye verdagt was, in 't jaar 1542, tot Schout aangeſteld, op de aanpryzing van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, wien wy, hier voor (*c*), genoemd hebben, en die gehouden werdt, de Regeering der Stad op zynen duim te draaijen. Agt jaaren hadt Bardes

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9, 19, 29, 39. *op 't jaar* 1546. *bl.* 2. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 7, 10, 11, 25, 32, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 22. *op 't jaar* 1550. *bl.* 22.

(*c*) *Bladz.* 293, 387.

KAREL II. 1554.

des het Schoutampt bekleed, tot genoegen der Regeeringe, toen hy, of om te minder af te hangen van zyns gelyken, en zyn Ampt op vaster' voet te behouden, of om andere redenen, ten Hove te wege bragt, dat de Landvoogdes, Vrouw Maria, de twintigduizend guldens, door de Stad, op 't Schoutschap, geschooten, afloste, en hem Schout maakte van 's Keizers wege. Van toen af, veranderde de gunst der Wethouderschap te hemwaards, in afkeer en nyd. Men gaf hem na, dat hy de geheimen der Stad, met naame haar veinzen van armoede, om met geene Leeningen gekweld te zyn, ten Hove openbaarde. Niemant, nogtans, was meer verbitterd op den Schout, dan Henrik Dirkszoon, die hem eerst bevorderd hadt, en wien nu zyn gezag meest tegen de borst was, om dat 'er zyn eigen meest door geknakt werdt. Hy begreep dan, gelyk, sedert, geregtelyk, getuigd is, een stuk zo haatelyk, dat 'er, hier te lande, zelden, weêrgade van gezien is. *Floris Egbertszoon*, Kettermeester en Onderpastoor de oude Kerke, op zyne zyde gekreegen hebbende, belegt men getuigenissen tegen den Schout, behelzende, dat hy en zyne Huisvrouw herdoopt waren, eene Herdoopersche vergadering, ten hunnen huize, gehouden, en anderen bygewoond hadden. De luiden, die deeze dingen verklaarden, waren, *Fy Harmans* van Zwol, in de wandeling *geele Fy* genaamd, een armelyk wyf, zig behelpende met het bespieden en beklappen van zulken, die verbooden' vergaderingen bywoonden; *Volkje Willems*, vrouwmensch van gelyken gewigte,

te, *Kornelis Maartszoon Zwart*, Notaris, en *Adriaan Janszoon*, Slyper. De Pastoor schreef den inhoud van hun getuigenis over aan Ruard Tapper, Opper-Inquisiteur te Leuven. Doch dit alles was zo stil niet toegegaan, of de Schout hadt 'er de lugt van gekreegen, en zig, terstond, vervoegd by de Landvoogdesse, klaagende, dat men hem, met lasteringen, zogt te bezwaaren. Ook verwierf hy, dat 'er Gemagtigden naar Amsterdam geschikt werden, die, de getuigen onderzogt hebbende, sterk vermoeden, of genoegzaam blyk kreegen van de valschheid der verklaaringen. Sedert, werdt de zaak den Hove van Holland bevolen, welk gemagtigden stelde, om dezelve nader te onderzoeken. En dus stondt het 'er mede, op het einde deezes jaars. In 't volgend jaar 1555, werden Volkje en Fy, in stilte, naar den Haage gevoerd en op de gevangenpoort gezet. Men ondervraagdeze, hier, naar 't herdoopen des Schouts: 't welk zy verklaarden, gezien te hebben, staande op een bankje, voor de glazen van zeker Speelhuis buiten de Stad, welk Bardes in huur gebruikte. Hierna kwamen 'er gemagtigden van 't Hof herwaards, om de gelegenheid van dit Speelhuis te onderzoeken: een van welken, op het bankje treedende, zynen arm te kort bevondt, om by het glas te reiken: waarop hy tegen den Schout zeide, *dat zyne zaaken behouden waren*: zonder hem egter verdere opening te geeven. 't Liep nog twee jaaren aan, eer de andere medepligtigen, met naame Henrik Dirkszoon en de Pastoor, gevat en naar den Haage gebragt werden: de laatste werdt

Karel II.
1554.

Karel II. werdt aangegreepen, daar hy voor 't outer
1554. stondt, en in zyn Priesterlyk gewaad vervoerd. De getuigen, na lang zitten, bekenden, eindelyk, schuld, en dat zy, door den Burgemeester en den Pastoor, bewoogen waren, om den Schout valschelyk te betigten. Toen deedt het geregt zynen pligt. De Notaris werdt van zyn ampt ontzet: de Slyper gegeesseld, en beide ten lande uit gebannen. De Pastoor moest bekennen, dat hy, roekeloosIyk en zonder grond, ten nadeele van den Schout, aan Ruard Tapper geschreeven hadt (*d*). Fy werdt de tong uit den hals getarnd: zy, geworgd, geblakerd, en naar 't galgeveld gevoerd, blyvende, tot het uiterste oogenblik, staande houden, dat zy, door Henrik Dirkszoon en den Pastoor, verleid was, met verzoek, dat men den Schout, voor haar, om vergiffenis bidden wilde. Dit strafvonnis werdt, op den derden van Bloeimaand des jaars 1561, uitgevoerd. Volkje was, midlerwyl, in de gevangenis gestorven. De Burgemeester, zig hebbende weeten te hoeden voor schrift van zyne hand, en de getuigen tegen hem, om derzelver gebleeken' meineedigheid, wraakende, ontworstelde de jongste straffe. Hy werdt, onder borgtogt, geslaakt, en kwam, na verloop van een jaar, wederom te Amsterdam; daar hy nog vier jaaren toefde, eer men hem van den borgtogt ontsloeg, zynde, ondertusschen, van andere misdryven beschuldigd (*e*), die egter niet ge-

reg-

(*d*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVII. *p.* 372.
(*e*) *Zie* hier voor *bl.* 293. en 387.

regtelyk beweezen werden. Daarna, waanende eenen vryen hals te hebben, vorderde hy den Schout aan regt, om herstelling van eer. Zo veel vermogt hy, eindelyk, dat hy, in de jaaren 1563 en 1564, nog wederom tot Burgemeester verkooren werdt. 't Schoutampt toen andermaal aan de Stad verpand zynde, werdt Bardes van hetzelve verlaaten, in 't jaar 1566. Sedert, werdt hy, beschuldigd de hand gehad te hebben, in de opschudding van dat jaar, voor den Raad der Beroerten gedagvaard, gepynigd en zuiver geschouwen. Daarna de Staatsche party tegen den Spanjaard gekooren hebbende, werden zyne goederen, meest gelegen onder Amsterdam, welk lang Spaansch bleef, verbeurd verklaard. Zo diep trof hem al dit leed, dat het hem 't verstand en de gezondheid krenkte. Hy bragt het overige zyner dagen te Delft door. Ik vind, dat de Staaten van Holland, in den jaare 1603, zynen Kleinzoon, *Willem Bardesius*, nog tweehonderd ponden jaarrenten hebben toegelegd, wegens twee-endertighonderd ponden, die de Grootvader, by zyne laatste Schoutsrekening, te vorderen gehad hadt (*f*). Doch Henrik Dirkszoon werdt, na 't jaar 1564, niet meer tot Burgemeester verkooren: 't zy men de walg hadt van zyne heerschzugt, of de schande der opspraak wilde schuwen. De twist tusschen hem en Bardes hadt, ondertusschen, eene partyschap verwekt onder de gemeente, die lang stand greep, en met de naamen van *Schoutisten* en *Meester Henrik Dirkisten*

KAREL II. 1554.

(*f*) Resol. Holl. 8 *Nov.* 1603. *bl.* 281.

KAREL II. 1554. *ten* onderscheiden werdt. Men zaaide schotschriften, een geweer, dat elk even na is, tegen elkanderen, en de onderlinge bitterheid borst tot daadelykheden uit, welker verslag tot de geschiedenis der volgende jaaren behoort (*g*).

XIX. Vrugteloooze Vredehandeling. 1555. De Kryg, die nu eenige jaaren geduurd hadt, hadt beide den Keizer en den Koning van Fránkryk uitgeput, en werdt hierom, in 't volgend jaar, veel flaauwer gevoerd dan te vooren. De Keizer hieldt zig meest bezig, met het stigten van het nieuw Hesdin en van nog twee andere Vestingen, tot beveiliging van Luxemburg en Henegouwen, welken hy, naar zynen en zyns Zoons naam, *Charlemont* en *Philippeville* noemde. De zorg voor 't stigten deezer twee sterkten werdt Willem van Nassau, Prinse van Oranje, toevertrouwd (*h*). Midlerwyl arbeidde de Kardinaal *Reginald Pool*, Pauselyken Gezant in Engeland, aan eene Vrede tusschen Karel en Henrik. Men tradt ook, door wederzydsche Gemagtigden, te Mark, tusschen Ardres, Calais en Grevelingen, Grensplaatsen, behoorende aan Frankryk, Engeland, en de Nederlanden, in onderhandeling; doch zonder iets te sluiten. De belangen der oorloogende Mogendheden verschilden zo regelregt (*i*), dat menze niet na genoeg vereenigen kon, om tot een Verdrag te konnen komen. De vyandlykheden werden, terstond na 't eindigen der Vredehande-

(*g*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 56-63. Zie *ook de* Stukken *by* COMMELIN Amsterd. *bl.* 964-975.
(*h*) METEREN I. *Boek*, *f.* 15.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 78.

delinge, wederom aangevangen. De Franſchen voorzagen Mariemburg van voorraad, zonder dat het, door 't Keizerlyk Leger, welk by Givet lag, belet kon worden. Willem, Prins van Oranje, viel, daarentegen, in Pikardye, en verſloeg hier de * Leenmanſchap van Frankryk, die hem 't hoofd gebooden hadt. Middlerwyl, was de peſt in 't Keizerlyk Leger geſlaagen, en hadt, onder andere braave Krygsluiden, den beroemden Maarten van Roſſem, die lang tegen en voor den Keizer gediend hadt, in 't graf gerukt. Deeze ramp noodzaakte Karel den V. zyne benden, vroeger dan naar gewoonte, de winterlegeringen te laaten betrekken (*k*). In Italie, alwaar Julius de III. in Lentemaand overleeden, en eerſt door *Marcel den II.* en drie weeken laater, door *Paulus den IV.* opgevolgd was, waren de Keizerlyke wapenen, in 't begin van den veldtogt, voorſpoediger geweeſt, dan omtrent het einde; doch daar, noch in de Nederlanden, was iets beſliſſends voorgevallen. Men begon dan wederom van vrede te ſpreeken. De wederzydſche Gevolmagtigden kwamen, in de Abtdye van Vaucelles, by Kameryk, byeen. Doch hier werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, alleenlyk een Beſtand voor vyf jaaren geſlooten (*l*).

Karel II. 1555.

Togt van Willem, Prins van Oranje.

* *l Arriere-ban.*

Dood van Maarten van Roſſem.

Beſtand met Frankryk.

Doch hoe flaauw de Kryg, dit jaar, gevoerd was, de Nederlanden hadden egter weder-

XX. Buitengewoone

(*k*) Chron. van E. de Veer *f.* 131. Daniel *Tom.* VIII. *p.* 121-124.
(*l*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 82.

KAREL II. 1555. Beden aan Holland.

derom zwaare Beden moeten opbrengen. Van Holland, was, in Lentemaand, tweehonderdduizend guldens, en in Herfstmaand, nog eens zulk eene somme gevorderd, behalven de gewoonlyke Bede. In de Bede van Lentemaand, bewilligden de Staaten spoedig. Zy beslooten dezelve te vinden, voor een derde, by verkoopinge van Renten, voor een derde, by Morgengeld, en voor het overige derde, by de Schildtalen, in welken, de *Gratien* der zes groote Steden, ook by verkoopinge van Renten, zouden gevonden worden. Ook bedongen de Staaten, by de Akte van bewilliging, tienduizend guldens, tot beveiliging der Haringvaart, en dat de vernieuwing der Vroedschappen in de Steden zou moeten geschieden op den gewoonlyken tyd, gelyk zulks, in en voor 't jaar 1537, hadt plaats gehad (*m*). Doch 't liep aan tot op 't einde van Wintermaand, eer de Staaten, in de Bede van Herfstmaand, konden bewilligen. Zy deeden eerst ernstige en herhaalde vertoogen ten Hove, waarby 's Lands onmagt om middelen uit te vinden tot het voldoen deezer Bede, ten breedsten, vertoond werdt.

Staat des Lands.

„ Een Schoorsteengeld bezwaarde, zeidenze, de schamele Gemeente te zeer: een Morgengeld zou, „ om het ongemeen vogtig jaargetyde, het „ slegt gewas, de weinige Turf, die men „ hadt konnen steeken, en andere zwarigheden, ook niet wel in te voeren zyn. Het „ stilstaan veeler neeringen, met naame der Wee-

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 2, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 25, 26, 27.

„ Weeverye, de duurte der eetwaaren, 't verlies, door de Haringvaart, dit jaar, geleeden, de zwaare stormen, die den Koopluiden groote schade ter zee hadden toegebragt, maakten het vinden van penningen op de Schildtalen thans ook ondoenlyk. Renten op 't Land te verkoopen, vondenze ook ongeraaden, alzo 't Land reeds met *vierentagtigduizend vyfhonderd guldens jaarlyksche Renten* belast was, waarby, zo men nu tweehonderdduizend guldens aan Renten verkogt, nog omtrent *vyfduizend guldens* zouden moeten gevoegd worden, 't welk de jaarlykschen Renten meer zou doen beloopen dan de gewoonlyke Bede, eertyds, plagt te bedraagen." 't Slot was, dat de Staaten verzogten, *in dit elendig jaar*, van verdere Beden verschoond te mogen blyven. Doch deeze vertoogen vonden geen' ingang. Men moest, eindelyk, in de volle Bede bewilligen. Men vondt de eerste helft derzelve, by verkooping van Losrenten, tegen den penning twaalf, en de andere helft, by de gewoone Schildtalen. Ten zelfden tyde, stelde men vast, dat de loopende Renten ten laste van 't Land gevonden zouden worden, uit den Impost van twee stuivers op elk vat Biers, en vierentwintig stuivers op elke aame Rynschen Wyn, en op alle andere Wynen, naar evenredigheid (*n*).

KAREL II. 1555.

XXI. Overleg, om 's

Doch de Edelen en Steden hadden, sedert eenigen tyd, in overleg genomen, om 's Lands Im-

(*n*) ADR. VAN DER GOES *Reg. op 't jaar* 1555, *bl.* 37, 38, 58, 64, 67, 69, 70, 78, 81, 86, 93, 95.

KAREL II. 1555.

Lands Impost al-omme te verpagten.

* Collecteur.

Impoſten, op eenen anderen en eenpaarigen voet, te doen heffen. Tot hiertoe, waren, in de Steden, * Inzamelaars van 's Lands Impoſten aangeſteld geweeſt, die, dit jaar, Rekening deeden voor Gedeputeerden der Staaten, welker Byeenkomſten de eerſte aanleiding ſchynen gegeven te hebben tot de inſtelling van een Kollegie der Gekommitteerde Raaden, welk, in laater' tyd, het bewind over 's Lands Impoſten gehad heeft. De meeſte Steden hadden maar éénen; doch ſommigen verſcheiden' Inzamelaars, waaruit eenige ongeregeldheden reezen. Men hadt, by 't doen hunner Rekening, bevonden, dat de Impoſt op de Wynen en Bieren, in 't voorleeden jaar, op verre na, (7) nog geene *twintigduizend Ponden van veertig grooten* hadt opgebragt: 't welk den Edelen en eenigen Steden veel te weinig ſcheen. Zy oordeelden, derhalven, dat 'er meer van 's Lands Impoſten komen zou, wanneer dezelven niet, tot groote koſten van 't Land, ingezameld, maar, gelyk, in ſommige Steden, al voor veele jaaren, ten opzigte der Excynzen, te geſchieden plagt (*o*), in 't openbaar, verpagt werden. De Edelen in 't byzonder hadden, in de jongſte Bede, niet willen bewilligen, dan onder uitdrukkelyk beding, dat de Impoſt, in alle de Steden, jaarlyks, zou moeten worden verpagt. Haarlem, Delft, Leiden en Gouda ſtemden, terſtond, met de Edelen. Doch Dordrecht en Amſterdam maakten, in 't eerſt, eenige zwaarigheid. De * Inzameling der Impoſten ge-

Beloop van den Impoſt, by *Collecte*.

Dordrecht en Amſter-

* *Collecte.*

(*o*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 120, 449.

(7) Net 19608 Ponden 9 Schellingen 3 Deniers.

geschiedde, in deeze Steden, door Leden van de Vroedschap, die, veelligt, hun belang zo wel niet, by de verpagting, meenden te zullen vinden. Evenwel, gaven de twee Steden voor, dat zy by de inzameling blyven wilden, om dat 'er meer van kwam, dan zy van de verpagting konden verwagten. Doch zy lieten zig, eerlang, overstemmen. Men ontwierp, vervolgens, eene Ordonnantie op de verpagting, en een Berigtschrift voor de Kommissarissen uit de Edelen en Steden, die dezelve doen zouden. *Jakob van der Duin*, Heer van Spange, werdt, nevens twee Gemagtigden uit de Steden Dordrecht en Gouda, gesteld, om binnen Dordrecht, Gouda, Gorinchem, Woudrichem, Heusden, Asperen, Heukelom, Leerdam, Zevenbergen, Geertruidenberg, Schoonhoven en Ysselstein te verpagten. Heer *Willem van Lokhorst*, Ridder, moest, met die van Delft en Leiden, de verpagting doen binnen Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, den Haage, Woerden en Oudewater. Heer *Jakob van Duivenvoorde*, Heer van Obdam, Ridder, en die van Haarlem en Amsterdam deeden de verpagting binnen Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam, Monnikendam, Naarden, Weesp en Muiden. De Wethouders der Steden, daar de verpagting geschiedde, waren, by het doen derzelve, ook tegenwoordig. Men maakte 'er, kort na Paaschen des volgenden jaars, eenen aanvang mede. En men bevondt, dat 'er, in 't eerste jaar, verre over de *veertigduizend Ponden*, dat is, meer dan tweemaal

KAREL II. 1555.

Dordrecht en Amsterdam kanten zig tegen de verpagting. Worden overstemd.

Beloop van de eerste algemeene verpagting van 's

 zo

Karel II 1555. Lands Impost. zo veel van 's Lands Impost kwam, by wege van verpagting, als te vooren, by wege van Inzameling (p). Wy voegen, hier onder, eenen lyst van den beloop der eerste verpaggtinge van deezen Impost, in de voornaamste Steden, waaruit men derzelver grootheid en vermogen, ten deezen tyde, eenigszins afneemen kan (8). Wy moeten egter aanmerken, dat men, aan eenige Pagters, al terstond, eenigen afslag geeven moest (q). Van deezen tyd af, is het verpagten van 's Lands gemeene middelen in geduurig gebruik gebleeven, tot dat, in den jaare zeventienhonderd agtenveertig, niet lang voor het uitgeeven deezer Historie, alle Pagteryen, op eens, zyn afgeschaft geworden. *Doch 't wordt tyd, dat wy, Holland verlaatende, tot zaaken, die de Nederlanden in 't gemeen betroffen hebben, wederkeeren.*

XXII. Karel de In den Herfst des jaars 1555, hadt de Keizer

(p) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1555, *bl.* 14, 20, 30, 31, 32, 33, 82, 83, 84. *op 't jaar* 1556, *bl.* 2, 3, 11, 12, 15, 20. *op 't jaar* 1557, *bl.* 36.

(q) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1557. *bl.* 18, 22, 52, 56, 69.

(8)

	Ponden		Ponden
Dordrecht	4005	Alkmaar	1372
Haarlem	2900	Hoorn	950
Delft	5440	Enkhuizen	1100
Leiden	4300	Edam	670
Amsterdam	8940	Monnikendam	400
Gouda	2120	Medenblik	270
Rotterdam	2200	Woerden	429
Gorinchem	1300	Naarden	395
Schiedam	575	Weesp	158
Haage	3700	Muiden	115

Zie Adr. van der Goes *Reg.* op 't jaar 1557. bl. 36.

zer een gewigtig voorneemen beginnen te voltrekken, welk hem, reeds voor eenige jaaren, door de gedagten, gespeeld hadt; doch nu eerst vastgesteld en uitgevoerd werdt. Ik spreek van den afstand van alle zyne Staaten en Heerlykheden, het Keizerryk zelf niet uitgeslooten, om het overig gedeelte zyner dagen in een Klooster te slyten, en zig daar, met een inkomen van niet meer dan honderd duizend Kroonen 's jaars, te behelpen. Het uitvoeren van zulk een ongewoon voorneemen deedt de gantsche weereld verbaasd staan. 's Keizers afstand hadt ook zo veel invloed op den staat der Nederlanden, dat ik my verpligt agt, de omstandigheden deezer zonderlinge gebeurtenis uitvoeriglyk te boek te stellen, en de redenen naar te spooren, die den Keizer, vermoedelyk, tot dit vreemd besluit, gebragt hebben.

Karel V. 1555.

V. draagt het gebied der Nederlanden over aan zynen Zoon Filips.

Karel de V. bereikte thans niet veel meer dan vyfenvyftig jaaren. Hy was, eenige jaaren herwaards, onderhevig geweest aan de jigt, en wilde gaarne doen gelooven, dat hooge jaaren en mangel van gezondheid hem tot het besluit hadden gebragt, om zig van de Heerschappye te ontslaan. Doch sommigen, dieper meenende te konnen doordringen in de geheimen van 's Keizers hert, hebben andere redenen van zyn gedrag aangeweezen. 't Krygsgeluk begon hem, zo men wil sedert eenigen tyd, meer dan te vooren, tegen te loopen. François de I. en Henrik de II. hadden hem Landen afgenomen, die hy, tot hiertoe, niet hadt konnen herwinnen. Hy was onlangs genoodzaakt geweest, 't Beleg

XXIII. Redenen, welken hem hiertoe bewoogen.

Karel II. 1555. van Mets, welk hem geweldige ſchatten en veel volks gekoſt hadt, vrugteloos, op te breeken. De Proteſtanten in Duitſchland hadden ook merkelyke voordeelen op hem behaald, en hem tot het tekenen der Paſſauſche Vrede genoodzaakt. Men zeide, derhalven, dat hy, gelyk de gelukkige dobbelaars, 't ſpel hadt willen afbreeken, toen het hem begon tegen te loopen, geenen zin hebbende, om zyn geluk te overleeven. Men voegde 'er by, dat hy, heet naar roem, door het afſtaan der Heerſchappye, eenen lof zogt, dien hy, door de wapenen, niet meer verkrygen, noch zelfs behouden kon. Anderen, daarentegen, merkten 's Keizers afſtand aan, als een louter uitwerkſel zyner Godvrugtigheid. Zy waren van gedagten, dat hy, zyne gezondheid ziende afneemen en zyn einde naderen, ernſtige aanmerkingen hadt beginnen te maaken, over de zonden zyns voorgaanden leevens; welken hy, buiten 't gewoel der weereld, in eenzaamheid zou hebben willen betreuren, en door boete uitwiſſchen. Vooral, wil men, dat hem geſmert hebbe, dat hy zig, tegen zyne belofte, aan den Paus gedaan, met Henrik den VIII, Koning van Engeland, verbonden hadt; dat hy het *Interim*, in Duitſchland, hadt zoeken in te voeren, en dat hy Paus Klemens den VII, eenen tyd lang, gevangen hadt gehouden. Wegens zulke en andere euveldaaden, wilde hy, die oordeelde, dat 'er, tusſchen de bezigheden deezes leevens, en den dag des doods, zekere tyd behoorde te verloopen, in ſtilte, zegt men, boete doen. Sommigen gaan zelfs zo ver, dat zy geoor-

deeld

deeld hebben, dat het voorneemen, om zig van de Heerſchappye te ontſlaan, den Keizer, uit den Hemel, was ingegeven. Eindelyk, willen eenigen, dat 'er verſcheiden' oorzaaken hebben ſamengeloopen, om 's Keizers voorneemen te veſtigen, en ter uitvoering te doen brengen. En deezen ſchynen my, inderdaad, de waarheid naaſt getroffen te hebben. Een beginſel van Godvrugtigheid, naar 't begrip, welk de Keizer zig van den Godsdienſt maakte, heeft hem, al voor eenen geruimen tyd, op het afſtaan der Heerſchappye doen bedagt zyn; en verſcheiden' andere bykomende oorzaaken, die ieder op zig zelve hiertoe niet in ſtaat zouden geweeſt zyn, deeden hem dit voorneemen, ten deezen tyde, ter uitvoeringe brengen.

KAREL II. 1555.

't Was reeds een jaar geleeden, dat hy zig eene aftekening hadt doen overzenden van eene wooning, welke hy, aan een Klooſter van S. Jooſt, by Piacenza in Spanje, op de Portugalſche grenzen gelegen, wilde doen ſtigten. Hy hadt deeze aftekening goedgekeurd, en aan ſommigen te verſtaan gegeven, dat hy hier zyne overige dagen, in ſtilte, wilde doorbrengen. Van toen af, werdt zyn voorneemen rugtbaar. Doch 't hadt hem, al veel vroeger, zelfs midden in den loop zyner overwinningen, door de gedagten geſpeeld. In zynen Uiterſten Wil, te Augsburg, in 't jaar 1548 gemaakt, gewaagt hy reeds van den voorgenomen afſtand der Heerſchappye. Ja, toen Don François de Borgia, Hertog van Gandia, hem, in 't jaar 1542, zyn voorneemen, om 't Hof en de weereld te verlaa-

Karel II. ten, bekend maakte, hadt hy den Hertoge
1555. reeds in 't vertrouwen te kennen gegeven, dat hy diergelyk een voorneemen hadt, en het zou uitvoeren, zo dra zyn Zoon, *Filips*, in staat zyn zou, om zelf te regeeren. Sedert, hadt hy gepoogd, Filips tot Roomsch-Koning te doen verkiezen, op dat hy hem ook de Keizerlyke waardigheid zou konnen afstaan. Doch deeze toeleg mislukt zynde, arbeidde hy, om hem of zyne Kinderen, op den Troon van Engeland, te vestigen, waartoe, door het Huwelyk met Maria, hoop gegeven werdt. 't Verdwynen deezer hoop gaf, zo men wil, nu de eerste aanleiding, tot het voltrekken van 's Keizers voorneemen. Filips, geene Kinderen verwagtende uit zyn Huwelyk, trok zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland. Ook werdt hy met den nek aangezien van de Engelschen, die hem geen' *Koning* maar *Man der Koninginne* noemden. Men verhaalt, dat hy, hierover aan zynen Vader klaagende, hem te gelyk zou vermaand hebben, tot den afstand der Nederlanden, dien hy wist op handen te zyn. En 't is niet onwaarschynlyk, dat zulk eene vermaaning den Keizer, die zyns Zoons gezag staande houden en vermeerderen wilde, 't genomen besluit spoediger heeft doen uitvoeren. Veelligt, heeft de onlust over den tegenspoed zyner wapenen, hiertoe ook medegewerkt; schoon dezelve, in Italie, zo groot niet was, en in de Nederlanden, door het bemagtigen van Terouanne en Hesdin, was verzoet geworden. Behalven dat Henrik de II, zo wel als hy, buiten staat geraakt was,

om den oorlog sterk voort te zetten. De jigt, die den Keizer, na dat hy vyftig jaaren bereikt hadt, schier zonder tusschenpoozing, kwelde, heeft hem, waarschynlyk, ook aangezet, om de uitvoering van 't gemaakt besluit niet langer uit te stellen (*r*). KAREL II. 1555.

XXIV. Wat men 'er, in de Nederlanden, van oordeelde.

't Gerugt van 's Keizers voorneemen hadt zig zo dra niet verspreid door de Nederlanden, of elk hadt 'er den mond vol van. Veelen preezen 't, als een bewys van grootmoedigheid en Godsvrugt. Veele anderen keurden 't af, en voorspelden den Landen weinig goeds van de nieuwe Regeering. De President Viglius zelf was bedugt, dat de Landvoogdes Maria zig van 't bewind der Nederlanden ontslaan zou, en dat Filips, onbedreeven in de Nederlandsche zaaken, het oor zou leenen aan jonge luiden, die de oude Staatsdienaars, waarschynlyk, verstooten, verscheiden' nieuwigheden invoeren, en 's Lands zaaken, die, tot hiertoe, door 't gezag des Keizers en der Landvoogdesse, wel bestierd geworden waren, in verwarring brengen zouden. Hy sprak zelfs van zyne Ampten te willen nederleggen, en van 't Hof te verlaaten (*s*). Doch deeze klagten, die meest heimelyk werden uitgestort, verhinderden den Keizer niet, zyn besluit te voltrekken.

Filips komt te Brussel.

Hy ontboodt, ten dien einde, eerst zynen Zoon, Filips, uit Engeland, die, op den vierden van Herfstmaand, scheep gegaan zynde, op den agtsten, te Brussel zyne Intreede deedt:

De

(*r*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

(*s*) VIGLII Vita *N.* LXVII. LXVIII. *p.* 31.

KAREL II. 1555.

De Staaten van alle de Nederlanden werden, hier, tegen den veertienden van Wynmaand, beschreeven (*t*). Doch de meesten, verhinderd door het stormagtig weder en de slegte wegen, verscheenen eerst eenige dagen laater.

XXV. Kuilenburg wordt tot een Graafschap en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven.

Midlerwyl vondt de Keizer goed, eer hy 't gebied over de Nederlanden afstondt, eenige Nederlandsche Heeren, met nieuwe waardigheden, te beschenken. De Heerlykheden van Bossu, in Henegouwen (*u*), en van Kuilenburg, in Gelderland (*v*), werden, ten behoeve van Jan de Hennin en *Floris van Palland*, tot Graafschappen verklaard. Ook besloot de Keizer, de Heerlykheid van Veere en Vlissingen, tot een Markgraafschap, te verheffen, welk voortaan van den Keizer en zyne Opvolgers, *de Graaven en Graavinnen van Holland*, ten onversterflyken erfleen, gehouden zou worden. De open' Brieven, hiervan verleend, op den eenentwintigsten van Wynmaand, gewaagen, met veel lof, van de vyfentwintigjaarige diensten, door Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren, Veere en Vlissingen, den Keizer, te water en te lande, gedaan (*w*).

Vreemdelingen van de Ampten uitgeslooten.

In Bloeimaand te vooren, hadt Karel de V. den Hollanderen een voorregt verleend, welk hier verdient gedagt te worden. Zy hadden hem meermaalen verzogt, dat, volgens de oude Privilegien, geene Ampten dan aan Inboorlingen, of ten minsten aan Nederlanders, by welken die van Holland tot openbaare

(*t*) Chron. van E. DE VEER *f.* 132.
(*u*) MAURICE Blason de la Toison d'Or. *p.* 204.
(*v*) SLIGTENH: Toon. van Geld. I. *Boek*, *bl.* 58.
(*w*) *By* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 508.

baare bedieningen werden toegelaaten, mogten worden gegeven. De zes Steden wilden zelfs deeze Privilegien, in zo verre, hebben uitgebreid, dat 'er ook geene vreemde Stadhouders zouden mogen zyn. „ De Keizer of „ zyne Nazaaten zouden, zeidenze, ligte„ lyk een' Spanjaard of een' Engelschman, „ met deeze waardigheid, konnen voorzien, „ 't welk de Staaten niet gaarne toelaaten „ zouden (x)." Karel de V. was hun nogtans, hierin, niet te wille. Hy beloofde hun, geene Ampten of waardigheden aan vreemdelingen te zullen geeven; doch zonderde de Stadhouders en Vliesridders hiervan uit (y). En Koning Filips heeft dit voorregt, naderhand, eerst by handtekening, en daarna by Brieven, onder 't groot zegel, bekragtigd (z).

Karel II. 1555.

De Staaten der Nederlanden waren, midlerwyl, te Brussel verscheenen. Van Holland, kwamen *Adriaan van Mathenesse*, *Otto van Assendelft*, Heer van Goudriaan, en Willem van Lokhorst, van wege de Ridderschap en Edelen, benevens eenige Gemagtigden uit de zes groote Steden (a): van Zeeland, *Matthys van Heeswyk*, Abt der Lievevrouwe te Middelburg, de Markgraaf van Veere en Vlissingen, en de Gemagtigden der Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen (b). Zy waren gelast, *om te be-*

(x) Adr. van der Goes Reg: *op 't jaar* 1555, *bl.* 12, 14.
(y) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2071. III. *Deel*, *bl.* 26. Repert. der Plak. *bl.* 85.
(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 51, 77, 90. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 37, 39.
(a) *Zie* Balen Dordr. *bl.* 829. Goudhoeven *bl.* 620.
(b) Acte van 9 January 1555. [1556] *by* Boxhorn *op* Reigersberg II. *Deel*, *bl.* 505, 507.

Karel II 1555. *bewilligen en te helpen, in den afstand* van elk byzonder Landschap aan Koning Filips, en om den gewoonen eed te ontvangen en af te leggen. Doch die van Holland hadden bevel, om hunne Volmagt hiertoe niet te vertoonen, voor dat zulks, ook door de andere Landen, geschied was. Ook was hier, ter Staatsvergaderinge, eenige zwaarigheid gemaakt, over de opvolging in 't Graaflyk gebied, in geval Filips, voor zynen Vader, mogt overlyden (*c*). Doch my is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden.

XXVI. Plegtigheden van de Overdragt der Nederlanden.

Op den vyfentwintigsten van Wynmaand, dag tot den plegtigen afstand geschikt, kwamen de Vliesridders en de Gemagtigden der Staaten, in grooten getale, op 't Hof, te Brussel, byeen. Om den luister der plegtigheid te vermeerderen, hadt de Keizer ook tot dezelve genoodigd zyns Broeders Zoon, *Maximiliaan, Koning van Boheeme*, en deszelfs Gemaalin, Maria, 's Keizers Dogter; Emmanuel Filibert, Hertog van Savoje, 's Keizers Zusters Eleonora, Koninginne Weduwe van Frankryk, en de Landvoogdes, Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, behalven 's Keizers Nigt, Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke, en Hertogin van Lotharingen. Eerst maakte de Keizer zynen Zoon Opperhoofd der Vliesridderen, welke waardigheid hy zelf, tot hiertoe, bekleed hadt: en toen *Filibert van Brussel*, Lid in den Raad van Staate, bevel gegeven hebbende, om der Vergaderinge zyne verdere

(*c*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar 1555, bl. 50, 51, 55.*

dere meening open te leggen, ving deeze aan te zeggen „ dat de toeneemende jaaren en de
„ lighaamlyke ongesteldheid des Keizers, hem
„ ernstelyk geraaden hadden, te denken om
„ zyn einde, en zig te ontslaan van eenen
„ last, dien hy niet langer tot zynen eigen en 's
„ Ryks luister zou konnen draagen; dat zyn
„ Zoon, Filips, Koning van Engeland, jaaren
„ en wysheid t'over bezat, om dien last te
„ konnen op zig neemen; dat hy, hierom,
„ beslooten hadt, hem Bourgondie en de Ne-
„ derlanden af te staan, in die verwagting,
„ dat hy zelf, de Koning, zyn Zoon, en de
„ Landzaaten gelukkiger, door deeze veran-
„ dering, zouden worden; dat hy, derhalven,
„ de Landzaaten van den eed ontsloeg, en
„ Bourgondie en de Nederlanden, vrywillig-
„ lyk en van gantscher herte, aan zynen
„ Zoon, Filips, den Koning van Engeland,
„ opdroeg (*d*)." De Raadsheer sprak nog, toen de Keizer, onverhoeds, oprees, en, leunende op de schouders van Willem, Prinse van Oranje, uit een handboekje of Papier, welk hy, om zyn zwak geheugen te gemoet te komen, medegebragt hadt, in de Fransche taale, begon te verhaalen, wat hy, van zyn zeventiende jaar af, tot dien dag toe, treffelyks verrigt hadt; hoe hy negen togten in Duitschland gedaan hadt, zes in Spanje, zeven in Italie, vier in Frankryk, tien in de Nederlanden, twee in Engeland, en even zo veel in Afrika; hoe hy elfmaal de zee was overgesteken;

(*d*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XIV. *p.* 668 & *seqq.* Chron. van E. DE VEER *f.* 133. BOR I. *Boek*, *bl.* 2 [3].

Karel II. 1555. ken; voorts, hoe veele oorlogen hy ondernomen, hoe veele verbonden van vrede en vriendschap hy gemaakt, hoe veele overwinningen hy behaald hadt. Van alle deeze dingen sprak hy onderscheidenlyk, en op eene meer deftige dan grootsche wyze. *En*, vervolgde hy, *het eenig einde van alle myne poogingen is altoos geweest de bescherming van den Godsdienst en van den Staat. Dit heb ik, zo lang 't my myne gezondheid toeliet, met Gods hulpe, zo zeer beyverd, dat het den vyand alleen smerten kan, dat Karel geleefd en geheerscht heeft. Doch nu my de kragten en 't leeven zelf byna begint te begeeven, gaat my de welstand myner Onderzaaten meer ter herte, dan de lust om te regeeren. In de plaats van een' oud' man, die 't gebruik zyner leden mist, en met het ééne been in 't graf gaat, stel ik nu een' jongen, wakkeren en kloekmoedigen Vorst; en ik wil u, uit den grond myner ziele, gebeden hebben, dat gy en alle de Landzaaten hem gehoorzaam, onderling eendragtig, en in de waare Leere standvastig zyt: en dat gy 't my ten goede houdt, zo ik, in 't zorgen voor uwen welstand, t'eenigen tyde, gemist heb. My aangaande, ik zal uwe trouw en gehoorzaamheid, by Gode, wien ik, in den korten tyd, die my nog overschiet, eeniglyk denk te leeven, altoos ten goede gedenken.* Toen zig tot Filips keerende, *Indien*, zeide hy, *'t bezit deezer Landen, door myne dood, aan u gekomen ware, zou ik, om het agterlaaten van zulk een aanzienlyk, en door my zo zeer vermeerderd erfgoed, iets by u verdiend hebben. Doch nu ik u deeze erfenis, niet uit noodzaaklykheid, maar uit vrye keuze nalaate; nu ik vroeg verkies te*

ster-

sterven, op dat gy, zo veel te vroeger, aan 't bezit komen zoudt; vorder ik, met regt, dat gy, al wat gy my hierom meer schuldig zyt, met zo veel meer zorg en liefde jegens de Ingezetenen deezer Landen betaalt. Andere Vorsten verheugen zig, om dat zy hunnen zoonen het leeven gegeven hebben, en 't gebied zullen geeven. Ik heb deeze beiderlei vreugde, als tegenwoordig, willen genieten, en u zo wel door my zien regeeren, als leeven. Weinigen zullen dit myn voorbeeld navolgen: gelyk ik zelf, hierin, van de oudste tyden af, naauwlyks een voorbeeld voor my gehad heb. Doch men zal myn besluit eerst pryzen, als men zien zal, dat gy u het zelve waardig maakt. En dit zult gy doen, als gy de wysheid, welke gy, tot hiertoe, bemind hebt; als gy de vreeze Gods, en den Katholyken Godsdienst, allen de regte zuilen der Regeeringe, standvastiglyk, blyft aankleeven. Een ding heb ik hier maar by te voegen; den almagtigen, naamlyk, te bidden, dat hy u een' zoon geeve, wien gy 't gebied afstaan kont; doch niet behoeft af te staan. KAREL II. 1555.

Toen de Keizer uithadt, viel Filips op de eene knie, en zyns Vaders regterhand hertelyk drukkende, smeekte hy hem, om zynen zegen: die, met heete traanen ontvangen zynde, de omstaanders ook tot weenen perste. Filips, toen opryzende, keerde zig, met een vriendelyk gelaat, naar de Staaten, en zig, wegens zyne onbedreevenheid in de Fransche taale, verschoond hebbende, beval hy Antoni Perenot, Bisschop van Atrecht, 't woord te doen, in zynen naam. De Bisschop vertoonde, hierop, 's Konings dankbaarheid aan zy-

KAREL II. nen Vader, en deszelfs liefde tot de Landzaaten, in eene welspreekende Redevoering (*e*), die, van wege de Staaten, door Jakob Maas, Pensionaris van Antwerpen, deftig en fierlyk, beantwoord werdt. Ten laatste, sprak de Landvoogdes Maria; 't bewind over de Nederlanden, welk zy nu, vyfentwintig jaaren lang, in handen gehad hadt, aan 's Keizers voeten nederleggende.

1555.

XXVII. Filips doet en ontvangt den genen Eed.

De plegtigheid van deezen dag hier mede geëindigd zynde (*f*), vergaderden de Staaten, des anderendaags, afzonderlyk, om den nieuwen Heere hulde te doen. De Advokaat van der Goes deedt hem eene gepaste aanspraak, uit den naam der Staaten van Holland, verklaarende, dat dezelven hem ontvingen, voor hunnen *natuurlyken Prins en Heer* (*g*). Filips vernieuwde en bevestigde toen den eed, by zyne inhuldiging in 't jaar 1549, gedaan; waarna de Staaten van Holland (*h*) en Zeeland (*i*), zo wel als die der andere Landschappen, hem, insgelyks, zwoeren. Uit naame van die van Holland, werdt hy toen, wederom, door den Advokaat, bedankt, dat hy hen wel, voor zyne *Subjecten en Ondersaaten*, hadt gelieven aan te neemen (*k*). Van de overdragt der Landen werden ook open' brieven verleend, den vyfentwintigsten van Wyn-

(*e*) H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. a Carol. V. *apud* S. SCHARDIUM *Tom.* II. *p.* 642.

(*f*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 6, 7, 8. METER. I. *Boek*, *f.* 15. Chron. van E. DE VEER *f.* 134.

(*g*) *Zie hier voor*, *bl.* 340.

(*h*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.

(*i*) Acte van Huldinge van 26 *Oct.* 1555. *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 505.

(*k*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 54, 55.

Overdragt dILIPS, in 't jaar 1555.

UNIV.
OF
MICH.

Wynmaand gedagtekend, in welken de Keizer te verstaan gaf, dat hy zig van deeze overdragt veel goeds voor de Landzaaten beloofde, ter oorzaake der nabuurigheid van Engeland; van welk Ryk Filips Koning was. Voorts, werden deezen de Nederlanden opgedraagen, met dezelfde *Souverainiteit*, *Hoogheid en Præ-eminentie*, als de Keizer dezelven bezeten hadt, mids hy aanname, alle de schulden, ten dienste der Landen gemaakt, geregtelyk te voldoen (*l*), waartoe hy zig, sedert, insgelyks verbondt (*m*). De zegels des Keizers werden, naderhand, ook aan stukken geslaagen, en nieuwen, met den naam en titels des Konings, in de plaats gemaakt (*n*). De Koning hieldt, voor eerst, de Raaden der Geregtshoven en alle de andere Amptenaars in zynen dienst, mids zy hem hunne Lastbrieven toezonden, nieuwen van hem ontvingen, en hem op nieuws den eed deeden (*o*). KAREL II. 1555.

In Louwmaand des volgenden jaars, stondt Karel de V. Spanje en alle zyne andere Heerschappyen, het Keizerryk uitgenomen, ook af aan zynen Zoon, alleenlyk een inkomen van honderdduizend Kroonen, uit deeze Heerschappyen, voor zig zelven, behoudende (*p*). Midlerwyl, werdt de Vloot, die hem naar Spanje voeren zou, in Zeeland, uitgerust. 't Liep tot in Oogstmaand des jaars 1556 aan, eer dezelve in gereedheid gebragt was. Toen eerst

XXVIII. Afstand van Spanje en 't Keizer-ryk.

(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 27.
(*m*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.
(*n*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 80, 81.
(*o*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 79, 80.
(*p*) Bor I. *Boek*, *bl.* 4 [6].

KAREL II. 1555.

eerst begaf Karel zig derwaards, en droeg, eindelyk, voor zyn vertrek, ook de Keizerlyke waardigheid op aan zynen Broeder, den Roomsch-Koning Ferdinand. De Brieven, hiervan verleend, zyn te *Zubburg*, dat is, Zeeburg of Rammekens, in Zeeland, op den zevenden van Herfstmaand, gedagtekend (*q*). De Prins van Oranje kreeg bevel, om de Keizerlyke Kroon en Scepter, naar Duitschland, over te brengen. Men wil, dat hy deezen last ongaarne aannam, zeggende tegen den Keizer, ten aanhooren van Koning Filips „ dat hy hoopte, dat de Hemel hem behoeden zou voor eenen dienst, door welken hy de tekens der Keizerlyke waardigheid van 't hoofd zyns Heeren neemen, en eenen anderen overbrengen zou moeten." Hy zelf verhaalt, dat hy iets diergelyks gedagt heeft, en zeer ongenegen tot dit werk geweest is (*r*). De plegtige overdragt des Keizerryks geschiedde ook eerst, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1558, in de tegenwoordigheid der Keurvorsten, te Frankfort (*s*).

XXIX. Vertrek van Karel den V.

Karel de V, nu ontbloot van alle zyne Heerlykheid, vertrok, van voor Rammekens, op den vyftienden van Herfstmaand (*t*), in 't gezelschap zyner twee Zusteren, de Koninginnen Eleonora en Maria; en landde, binnen weinige dagen, te *Laredo*, in Biskaije. Van hier naar Burgos vertrokken, ontdekte hy klaar-

(*q*) *By* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deël*, *bl.* 512. *Vid.* & H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 646.

(*r*) Apolog. *by* BOR II. *Deel*, Authent. Stukk. *bl.* 71.

(*s*) METEREN I. *Boek f.* 16 *vers.* H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 650.

(*t*) METEREN I. *Boek f.* 17.

klaarlyk, hoe zeer hy van ſtaat veranderd was, aan het klein getal van Spaanſche Grooten, welk hem te gemoet kwam. Ook moeſt hy daar eenigen tyd naar geld toeven; 't welk hem te harder viel, om dat hy 'er door belet werdt, eenige trouwe Dienaars, die hy wilde afdanken, te beloonen. Sommigen willen, dat het hem toen berouwde, de Heerſchappy te hebben afgeſtaan. Men vindt zelfs, dat Koning Filips, eenige jaaren laater, den Kardinaal van Granvelle, die, van zekeren dag ſpreekende, gezeid hadt, dat het de zelfde was, op welken de Keizer, zyn Vader, de heerſchappy hadt afgeſtaan, geantwoord zou hebben, *zo is 't ook dezelfde, op welken hy van zynen afſtand berouw gehad heeft*. Doch veelen verwerpen deeze vertelling. Karel, van Burgos vertrokken zynde, en zig, eenigen korten tyd, te Valladolid hebbende opgehouden, begaf zig, terſtond, naar het Hieronimiter-Klooſter van S. Jooſt by Piacenza, betrekkende de kleine wooning, hier, onlangs, ten zynen dienſte, gebouwd. Hier ſleet hy den tyd, met te paard ryden, planten en boomen kweeken. Ook hieldt hy zig, met hulp van den beroemden Wiskonſtenaar, *Jannellus Turrianus*, met het maaken van uurwerken en andere konſttuigen, bezig. Doch naar maate dat zyne gezondheid afnam, gaf hy zig meer aan Godvrugtige oefeningen, aan leezen en bidden, over. Ook tugtigde hy zyn lighaam, dikwils, door vinnige geeſſelſlagen: en wil men, dat de geeſſel, door hem gebruikt, en met zyn bloed beſpat, nog lang, onder de gedenktekenen der Ooſtenrykſche

KAREL II. 1555.

Of hy berouw van den afſtand gehad hebbe.

Zyn afgezonderd leeven.

KAREL II. 1555. en dood.

Godsdienstigheid, bewaard geworden is. Dus leefde hy omtrent twee jaaren, tot dat hem eene heete Koorts, op den eenentwintigsten van Herfstmaand des jaars 1558, in 't graf sleepte (*u*). Zyne uitvaart werdt, door de Nederlanden, ook in Holland, met veele plegtigheden, in Wintermaand daar aan, gehouden (*v*). 't Gerugt, eenige jaaren na zynen dood, hier te lande, verspreid, dat hy, in de gevoelens van Luther, gestorven zou zyn, is ongegrond en onwaarschynlyk (*w*). Men kan egter niet ontkennen, dat hy zig de laatste Kerkgeregten hadt laaten toedienen, door *Bartholomeus Carranza*, Aartsbisschop van Toledo, die, van Ketterye verdagt geworden, in 't jaar 1559, door de Inquisitie, gevat werdt, en tot in 't jaar 1576 gevangen gezeten heeft; wanneer hy, eene plegtige afzweering gedaan hebbende, in hoogen ouderdom, overleedt (*x*). *Konstantyn de la Fuente*, dien de meesten *Konstantyn Ponce* noemen, Prediker van Karel den V, was ook, kort voor 's Keizers dood, in de gevangenis der Inquisitie geraakt. Hy overleedt 'er, en werdt, sedert, in zyn beeldtenis, verbrand (*y*). Zulke en diergelyke gevallen hebben sommigen, misschien, doen vermoeden of vaststellen, dat de Keizer zelf niet vreemd was van de Leere der Hervorminge. Doch deeze gedagten zyn ge-

(*u*) STRADA *Libr.* I. *p.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.
(*v*) VELIUS Hoorn, *bl.* 272.
(*w*) *Voiez* BAYLE Diction. *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* R. & S.
(*x*) BAYLE Diction. *Art.* CARRANZA. *Rem.* B. & C.
(*y*) BAYLE Diction. *Art.* PONCE (*Constantin*)

geheel niet overeen te brengen, met eenen toeleg, om Paus te worden, en de Pauſelyke waardigheid, in zyn Huis, erfelyk te doen verklaaren. Ook zyn 'er maar enkelyke Schryvers, die hem hiervan verdagt zoeken te maaken (z). Karel II. 1555.

XXX. Staat der Nederlanden en van Holland, ten tyde van de Overdragt.

Dusdanig was het uiteinde van den beroemden Keizer, Karel den V, die veertig jaaren over de Nederlanden en zesendertig over het Keizerryk geregeerd hadt; doch, by 't afleggen zyner Heerſchappyen, betuigde, dat de grootſte voorſpoed, ooit door hem genooten, met zo veel verdriets gemengd was geweeſt, dat hy nimmer eenige waare vergenoeging geſmaakt hadt. Wy hebben gezien, dat hy, eindelyk, alle de Nederlanden onder zyn gebied gebragt heeft, door zig van Friesland, Groningen, Overyſſel, Utrecht en ten laatſten ook van Gelderland, waarom zo lang en bloedig geoorloogd was, meeſter te maaken. De vereeniging van alle deeze Landen onder één Opperhoofd gaf aan dezelven een aanzien, welk zy nimmer te vooren gehad hadden; doch ſtelde de Landen en den Keizer, die 'er Heer over was, tevens bloot, voor de afgunſt der nabuurige Mogendheden. Hieruit ontſtonden, onder anderen, de zwaare oorlogen met Frankryk en deszelfs Bondgenooten, zo veele jaaren, gevoerd, en kort na dat de Keizer afſtand zyner Heerſchappyen gedaan hadt, met een Beſtand geëindigd. De toeneemende Koophandel der Nederlanden alleen ſtelde hen

(z) BRANTÔME Capit. étrang. *Tom.* I. *p.* 36. *dans le* Dictionaire *de* BAYLE *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* X.

KAREL II. 1555. hen in ſtaat, om, tot deeze en andere Oorlogen, geweldige ſchatten, zelfs tot veertig millioenen gouds toe (a), op te brengen. En 't zou den Landzaaten niet laſtig gevallen zyn, de veiligheid zo duur te koopen, zo zy, met dezelve, de aloude vryheid hadden mogen behouden. Doch Keizer Karel, de voetſtappen zyner Voorzaaten volgende, maatigde zig een volſtrekt oppergezag over de Landen aan, zonder zig aan oude gewoonten of aan bezwooren' Voorregten veel te bekreunen. Wy hebben gezien, hoe veele moeite de Staaten van Holland, dikwils, te vergeefs hebben aangewend, om zig te doen ontſlaan van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, en om hunne Privilegien voor te ſtaan. Hier kwam de vervolging om den Godsdienſt by, die veelen Landzaaten, met naame den Hollanderen, zeer tegen de borſt was; en ſedert dat de Hervormde Leer, door de Duitſche Krygsknegten, welken de Keizer hier gebruiken moeſt, en door de vreemde Koopluiden, die zig hier nederſloegen, in de Nederlanden verſpreid werdt, meer afkeuring ontmoette dan te vooren. Vooral, na dat men hadt beginnen te vreezen, voor 't invoeren der Spaanſche Inquiſitie (b), aan welke men, hier te lande, t'eenemaal ongewoon was. 't Beſnoeijen van zulke gewigtige vryheden maakte de Landzaaten agterlyker, in het opbrengen der Keizer-

(a) Verantw. des Princ. van Orang. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.
(b) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* V. *p.* 56.

zerlyke Beden. De Hollanders waren 'er egter, in de laatste jaaren van Keizer Karels Regeeringe, tamelyk gereed toe geweest. *Zy* zagen zig, na dat Utrecht en Gelderland onder 's Keizers gebied waren geraakt, beter tegen vyandlyke aanvallen gedekt, dan immer te vooren, en bragten gaarne veel op, om den Oorlog verre van hunne grenzen te houden: terwyl zy hunne Zeemagt in staat zogten te stellen, om 'er de Scheepvaart en Visschery, daar 's Lands welvaart aanhing, door te beveiligen. De vaart op de Oostzee bloeide ook beter in Holland, na dat de Keizer, afziende van 't bevorderen der belangen van de Kinderen des gevangen Konings van Deenemarke, de Verbonden, met Christiaan den III. gemaakt, ongeschonden liet; schoon de Hollanders, genoodzaakt 's Keizers belang, hoe strydig met hun eigen, voor te staan, te vooren, zwaare nadeelen, door den Oosterschen Oorlog, hadden moeten lyden. Doch men vergatze ligtelyk, toen men, na 't sluiten der Vrede, den Koophandel herleeven zag. Gelukkig zouden Holland en de andere Nederlanden geweest zyn, zo zy, van Heer wisselende, de breuk, onder de voorgaande Regeering, in hunne vryheden gemaakt, allengskens hadden mogen zien heelen. Doch 't gevolg leerde hun, dat Filips, 't oor leenende aan de Geestelykheid en aan onbedreevenen in de kennis deezer Landen, die breuk langs hoe wyder, en eindelyk, ongeneeslyk wist te maaken: waar

Karel II.
1555.

KAREL II. 1555. waar uit een opſtand gereezen is, die, in felheid, in duurzaamheid, en in zonderlinge uitkomſt, geene weêrgade gehad heeft, in de Geſchiedeniſſen der voorige tyden.

BLAD-

BLADWYZER

der voornaamste Zaaken en Persoonen, vermeld, in het I. II. III. IV. en V. Deel

DEEZER

VADERLANDSCHE HISTORIE.

A.

 plon-

DREG-

E.

Einde

F.

G.

de

H.

Haam-

J. *en* I.

K.

Heer

Fries-

L.

M.

voet.

N.

O.

Schoo-

T.

U.

aan

W.

Y.

Z.

B E-